

Osman Osmani

SKËNDER IBISHI
LIRIA NUK KA ÇMIM

≡ PROINTEGRA

Osman Osmani

SKËNDER IBISHI - LIRIA NUK KA ÇMIM

Osman Osmani

SKËNDER IBISHI - LIRIA NUK KA ÇMIM

Redaktorë:

Sevi Agolli

Bedri Tahiri

Recensues:

Ahmet Qeriqi

Lektor:

Bedri Tahiri

Ballina:

Arsim Berisha, piktor

Përgatiti për shtyp:

Skënder Hajdari

Shtëpia botuese

Printegra.ch – Zürich

ISBN 978-3-9525622-0-8

Osman Osmani

SKËNDER IBISHI
LIRIA NUK KA ÇMIM

Skënder Ibishi - pikturë nga Arsim Berisha

“...Kam bindje të thellë, se ardhmërinë e jetës sime do ta kaloj i lirë në Kosovën e lirë, një jetë të cilën e kemi merituar të gjithë: jetën e një populli të kulturuar dhe të civilizuar european. Këtë që po them, e kam thënë edhe para disa vjetësh, gjë për të cilën shkova edhe në burg. E them këtë edhe sot, por edhe sikur të më fusin sërish në burg, kurrë nuk do të pranoja, por do ta përsërisja dhe sërish do ta mendoja, sepse me tërë qenien time besoj në lirinë e popullit tonë, në lirinë e Kosovës dhe në sovranitetin e saj..”

Skënder IBISHI

Një libër i çmuar për veprimtarin, ushtarakun, luftëtarin dhe idealistin Skënder Ibishi

---

Ahmet Qeriqi

Libri publicistik, “Skënder Ibishi - Liria nuk ka çmim”, i autorit Osman Osmani, i kushtohet veprimtarit, luftëtarit dhe idealistit Skënder Ibishi. Ky libër zbulon shumë segmente të jetës dhe aktivitetit jetësor të veprimtarit të palodhur, fjalëpakë e punëshumë, Skënder Ibishit, i cili që në rininë e hershme është ndeshur me padrejtësitë dhe dhunën sistematike që ushtronte regjimi i ish-RSFJ-së, sidomos kundër shqiptarëve, të cilët në politikën zyrtare verbale të shtetit trajtoheshin të barabartë me të gjithë popujt e Jugosllavisë, por realiteti ishte ndryshe.

Ashtu sikurse edhe shumë shqiptarë të tjerë liridashës, Skënderi që në rini e kishte kuptuar realitetin dhe mbajti qëndrim kritik ndaj tij. Gjatë rrugës së tij për arsimim, përparim dhe emancipim kombëtar ka rënë në kontakt me bashkëmendimtarë e, më vonë, bashkëveprimtarë, me qëllim për ta përparuar më tej çështjen e pazgjdhur shqiptare në përgjithësi dhe në ish-RSFJ në veçanti.

Në këtë rrugë me plot rreziqe e të papritura, ai ka njohur edhe veprimtarë të tjerë idealistë, që vepronin në kushte dhe rrethana ilegaliteti, ashtu sikurse ai, kohë kur edhe burgjet e Jugosllavisë ishin të mbushura me shqiptarë liridashës, ku në krye të të gjithëve ishte idealisti i paepur, Adem Demaçi me bashkëveprimtarë të tjerë.

Duke e njohur nga afër, duke qenë edhe bashkëveprimtar dhe shok e mik i ngushtë i tij, autori i librit, Osman Osmani, po ashtu

veprimtar i mirënjohur i Lëvizjes Atdhetare, në librin e tij për jetën dhe veprën e Skënder Ibishit ka arritur të mbledhë, të sistemojë, të analizojë e të mbarështojë një lëndë përfaqësuese, të faktuar e të dëshmuar, e cila, e parë nga shumë segmente dhe nga shumë këndvështrime, përmbush kërkesën për pasqyrimin besnik të jetës dhe veprimtarisë së tij nga të gjitha anët, gjë që është edhe qëllimi i autorit.

Libri “Skënder Ibishi - Liria nuk ka çmim”, në shfletimin e parë duket heterogjen për nga përmbajtja dhe sistemimi i lëndës, por në tërësinë e vet kompozicionale, autori, bashkë me redaktorët, Bedri Tahirin e Sevi Agollin, kanë arritur ta kondensojnë tërësinë e librit, e cila përbëhet nga shkrime origjinale të Skënder Ibishit, intervistat e tij, botimet e artikujve dhe të poezive, mbrojtja para gjyqit ushtarak, mendimet e vlerësimet e miqve, të afërmve, të bashkëvuajtësve të tij nëpër burgje, pastaj shkrime e analiza që kanë të bëjnë me organizatën e quajtur *Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi* (PKMLSHJ-ja), së cilës i takonte Skënderi, po ashtu edhe autori i librit, Osman Osmani, bashkë me veprimtarët e njohur, si Abdullah Prapashtica që ishte në krye të organizatës; së bashku me Faton Topallin, Rexhep Maqedoncin, Martin Çunin, Nysret Ahmetin e shumë të tjerë.

Për ta kuptuar thellësinë e mendimit dhe gjykimit të tij dialektik, lidhur me këtë organizatë, për të cilën ende nuk kanë përfunduar debatet, Skënder Ibishi, në një shkrim të tijin analitik lidhur me PKMLSHJ-në, e cila në vitet ‘70-’80-të e më vonë ka pasur një shtrirje dhe veprimtari të lakmueshme në Kosovë e më gjerë, e ka arsyetuar veprimtarinë e saj dhe ka ngritur shqetësime të caktuara, të cilat i ka shpjeguar me fakte e argumente.

Në një shkrim të tij lidhur me këtë temë, ai ka shkruar: “Kohët e fundit, në shkrime të ndryshme dhe libra të publikuar, hidhen disa hipoteza që përpiqen të vënë në pikëpyetje ngjarje e veprime të faktuara e të dokumentuara, të cilat mund të vërtetohen edhe nga protagonistë, pjesëmarrës të tyre, që janë ende gjallë. Këta pretendues të të vërtetave të tjera, të paqena, të padëshmuara e

të padokumentuara, edhe tani pas më se 30 e sa vjetësh, përpos interpretimeve subjektive, do të duhej të publikonin dhe të dokumentonin që paska pasur edhe ndonjë bashkim tjetër”.

Skënderi ishte shumë konsekuent në mbrojtjen e së vërtetës. Ai ishte i ndërgjegjshëm se jo të gjithë të burgosurit kishin pjekurinë dhe njohurinë e duhur për të gjykuar drejt, sepse jo të gjithë ishin në nivel arsimor, intelektual dhe me përvojën e duhur për të kuptuar se një organizatë mund të kishte një qëndrim më liberal në dukje, sikur ishte kërkesa e PKMLSHJ-së për krijimin e një republike të shqiptarëve në Jugosllavi, pa kërkuar fillimisht bashkimin me Shqipërinë.

Në parim dhe në veprim nuk kishte asgjë të dënueshme në atë koncept politik, edhe pse dihet që ajo nuk i kishte bërë fare përshtypje regjimit. Përkundrazi, kjo organizatë ishte trajtuar thellësisht armiqësore, nacionaliste e irredentiste, si gjithë të tjerat, madje edhe më e rrezikshme, sepse ajo rezervohej si fillim nga kërkesa për bashkim me Shqipërinë dhe këtë qëndrim do të mbante edhe me shumë anëtarë e simpatizantë.

Autori i librit, Osman Osmani, duke qenë edhe vetë në mesin e protagonistëve kryesorë të PKMLSHJ-së, është padyshim njohësi më i mirë i kësaj organizate, por edhe i jetës dhe veprës së Skënder Ibishit dhe këtë e ka dëshmuar me këtë libër, me punën dhe angazhimin e tij, për ta pasqyruar sa më realisht e besnikërisht jetën dhe veprën e Skënder Ibishit, një ndër anëtarët kryesorë të organizatës, dhe në këtë drejtim e them me përgjegjësi, se ia ka arritur me sukses.

Nxjerrja në dritë e këtij libri plotëson mungesën që ka ekzistuar deri tani për jetën dhe veprën e Skënderit e po aq edhe të organizatës, e cila është vënë në dyshim padrejtësisht nga grupe e klane të caktuara, edhe pse realiteti me kohë i ka përgënjeshtuar thashethemet, ndërsa faktet e argumentet, që janë baza shkencore të çdo studimi, mbështet në realitetin e zhvillimeve të caktuara, të faktuara e të dëshmuara në një kohë apo periudhë të caktuar.

Duke qenë edhe vetë i dënuar në kuadër të këtij grupi, por jo si anëtar i saj, për faktin se një pjesë të aktivitetit tim ilegal e kisha

zhvilluar në bashkëveprim me disa nga anëtarët e kësaj organizate, kryesisht me nxënësit e mi të asaj kohe, si Fatmir Z. Graiçevcin, Lufti Maqedoncin, Naim Mahmudin, Kadrie Gashin e të tjerë, pastaj gjatë vuajtjes së dënimit kam pasur rastin të njoh edhe shumë anëtarë të tjerë të kësaj organizate, si Vahedin Azemin, Shyqri Gjinollin, Fatmir Bajramin etj., me rastin e recensës për këtë libër publicistik, ndiej për obligim të veçoj se kjo organizatë, pavarësisht si ka qenë trajtuar nga lakuesit e pretenduesit e të vërtetave të veta fiktive, ka qenë një ndër organizatat më masive dhe më me ndikim në Kosovë, sidomos para dhe gjatë protestave e demonstratave të marsit, prillit e majit të vitit 1981.

Kjo organizatë me veprimet ilegale të Skënder Ibishit, që ishte edhe epror ushtarak, ka vepruar ilegalisht edhe brenda strukturave të ish-Armatës Popullore të Jugosllavisë, ndërsa me Abdullah Prapashticën, që ishte kryetari i organizatës, ajo ka qenë e shtrirë edhe në strukturat e caktuara të Sekretariatit të Punëve të Brendshme të Kosovës, ndërsa me Rexhep Maqedoncin ka qenë e pranishme edhe në Policinë e Kosovës së asaj kohe; me Martin Çunin ka qenë e njohur edhe në opinionin jugosllav, sidomos me letrën e hapur që i kishte drejtuar redaktorit të gazetës “Borba”, Marko Çoliq, në Beograd, ku kishte paraqitur dëshmi e fakte për krijimin e Republikës së Kosovës.

Fakti se disa nga krerët e organizatës kishin vepruar brenda strukturave të Shërbimit dhe të Policisë së Jugosllavisë së kohës, ishte keqinterpretuar nga grupe e klane të caktuara, pavarësisht se organizatat ilegale kudo në botë synim parësor kishin depërtimin në strukturat e shtetit, me qëllim për të mbledhur më shumë informacione dhe për të maskuar veprimet, sikurse kishte ndodhur me këtë rast.

Avdullah Prapashtica, i cili asokohe punonte në SPB, përmes të besuarve të vet kishte lajmëruar veprimtarë të caktuar, të cilët ishin në listat për arrestim, ku përmes Fatmir Graiçevcit e Lufti Maqedoncit jam paralajmëruar edhe unë, pavarësisht se isha në arrati që prej 2 prillit të vitit 1981 deri më 10 maj të vitit 1982.

Veprimtaria e Abdullah Prapashticës, Osman Osmanit, Faton

Topallit, Fatmir Bajramit e të tjerëve në mërgatë, ka pasur ndikim dhe i ka shërbyer çështjes, pavarësisht mjegullës së dendur që ka mbretëruar në radhët e grupeve të ndara e të përçara, por kurrë nuk ka munguar gatishmëria për unifikim e bashkëveprim. Në këtë drejtim, me aq sa kam njohuri, PKMLSHJ-ja nuk ka qenë pengesë dhe nuk ka vepruar në dëm të çështjes, përkundrazi.

Libri publicistik “Skënder Ibishi - Liria nuk ka çmim” i autorit Osman Osmani është një vepër që hedh dritë mbi një periudhë të caktuar të zhvillimeve politike e shoqërore në Kosovë e më gjerë, përmes një protagonistit në krye të një organizate, që ka lënë gjurmë në historinë tonë më të re, sikur ishte Skënder Ibishi dhe organizata atdhetare, PKMLSHJ.

Tani e tutje, Skënder Ibishin, jetën dhe veprën e tij e të bashkëveprimtarëve të tjerë do ta kemi pranë, kudo mes librave nëpër bibliotekat tona, me qëllim për ta lexuar, për ta studiuar dhe për të mësuar të vërtetën, sidomos ata që nuk kanë pasur rastin ta njohin Skënderin, jetën dhe veprimtarinë e tij.

Prishtinë

Tetor 2021

Njeriu që bëri epokë

Bedri Tahiri

Edhe pas leximeve të shumta letrare e historike dhe kuvendimeve me mendje të ndritura, prapë nuk i rashë saktë në fije dilemës jetësore: heronjtë i krijojnë epokat apo epokat i krijojnë heronjtë?! Megjithatë, sido që të jetë, e sigurt është vetëm një e vërtetë: çdo epokë ka heronjtë e vet!

Dhe, për ta përlligjur këtë konstatim brilant, patjetër duhet kërkuar ndihma e mësueses së jetës: historisë! Historia e popullit shqiptar është sa e dhimbshme, aq edhe krenare. Ka pasur përherë luftëra e beteja, sakrificat e mbijetesë. “Fati i popullit tim është edhe fati im”, - thoshte mendjendrituri ynë Pjetër Bogdani.

Këtë thënie profetike, më së miri e kishte kuptuar familja e madhe atdhetare Ibishi nga Leshtari i Dardanës, me rrënjë të thella deri tej në Banjë të Siarinës së Medvegjës, e cila për vite të tëra qëndroi në ballë të përpjekjeve tona për liri, për pavarësi e për ribashkim kombëtar. Më konkretisht, fjala është për veprimtarin e heshtur, sypatremburin, oficerin, që mu në zemër të një ushtrie vrastare, veproi pa u tutur hiç, në të mirë të çështjes sonë kombëtare! Fjala është për të madhin Skënder Hamdi Ibishi.

Përvoja jonë jetësore na ka mësuar edhe diçka tjetër: trimi i mirë me shokë shumë! Këtë porosi e vunë vath në vesh të gjithë veprimtarët dhe atdhetarët tanë, veçanërisht ata të ilegales, duke u bërë grusht i pathyeshëm përballë stuhive shkatërrimtare të kohës zezonë. Kurrresi nuk mund të anashkalohet as mendjeholli

ynë, poeti i përtejkohës së tij, Lasgush Poradeci, me urtësinë e tij gjeniale: “Vëllai vëllanë s’e bëka shok, por shoku shokun e bëka vëlla”! Edhe kjo u dëshmuar sa e sa herë në veprimet tona.

Për këtë u binda edhe vetë nga shembuj konkretë. Disa vjet pasi protagonistin ynë vajti në amshueshmëri, shokët e tij të idealit, bashkëveprimtarët e bashkëvuajtësit iu rrekën një pune të madhe: përjetësimin të veprës së Skënder Hamdi Ibishit në lapidar pavdekësie, të quajtur LIBËR!

Madhështore!

Kështu, i përndjekuri politik, shoku i tij i ngushtë, Osman Osmani, porsia blea punëtore që mbledh nektarin lule më lule, nisi mbledhjen e shënimeve, kujtimeve, dokumenteve, materialeve dhe të gjitha tok i përmblodhi në dorëshkrimin e titulluar “*Skënder Ibishi – Liria nuk ka çmim*”.

Puna e tij, me përkushtim e me vullnet të pashoq, për të hedhur dritë mbi veprimtarinë e bujshme atdhetare të këtij veprimtari të palodhur, ka bërë që ky dorëshkrim të plotësojë kriterit e botimit si veper me vlera historike, kombëtare, dokumentare e, besa, edhe letrare. E them këtë në cilësinë e redaktorit, meqë pata fatin që ta lexoj e rilexoj i pari me laps në dorë, siç i thonë një fjale, e ta shijoj qysh në embrion këtë veper.

Libri “*Skënder Ibishi - Liria nuk ka çmim*” është konceptuar në 11 kapituj, të cilët plotësojnë njëri-tjetrin dhe na japin një mozaik të larmishëm tematik e përmbajtjesor.

Libri, në fakt, krahas Osman Osmanit, kushtimisht mund të themi se ka edhe autorë të tjerë, që, me analizat, rrëfimet, fjalimet, rikujtimet dhe intervistat plotësojnë dhe sublimojnë personalitetin e protagonistit Skënder Ibishi dhe rrethanat shoqërore-politike, në të cilat ka vepruar ai dhe organizata e tij. Madje-madje, në brendi të librit qëndrojnë edhe shkrimet e tij autoriale, analiza e poezi, gjë që ia shtojnë vlerat artistike dhe jetëgjatësinë historike kësaj vepre.

Kapitulli i parë, “Fëmijëria dhe shkollimi i Skënder Ibishit”, shënjon fillimin e vërtetë të librit, ku autori me akribi fanatiku ka

gjurmuar jetën dhe shkollimin e Skënder Ibishit, duke na shpënë tejtej deri te rrënjët e të parëve të tij në Banjë të Siarinës, në Medvegjë. Më pas vazhdon me shkollimin dhe karrierën e Skënderit, i cili ishte një fëmijë i veçantë në familjen atdhetare Ibishi, nxënës shembullor në Prishtinë, kadet i përpiktë në gjimnazin ushtarak, përkatësisht në Akademinë Ushtarake në Beograd. Skënder Ibishi u bë oficer i zoti dhe një profesionit i shkëlqyer.

Në *kapitullin e dytë*, “Kontributi i Skënder Ibishit për Kosovën dhe vitet e burgut - Lufta e gjatë ilegale për Kosovën Republikë”, që është një kapitull i rëndësishëm të këtij libri, Skënderi, ashtu si Heroi Kombëtar i shqiptarëve, Skënderbeu, duke shërbyer në ushtrinë e një perandorie që po shembej nga brenda, shihte nga afër padrejtësitë që u bëheshin vëllezërve të tij shqiptarë në njërën anë, dhe kontaktet e përhershme me veprimtarët e ilegales në Kosovë në anën tjetër. Këto bënë, që në zemrën e oficerit të ri të lindnin ndjenja të fuqishme atdhedashurie dhe t’i shtoheshin urrejtja ndaj eprorëve serbë dhe sistemit shtypës hegjemonist. Kështu, një ditë, pa u hamendur fare, ai pranoi të bëhej anëtar i organizatës ilegale PKMLSHJ (temë që trajtohet në kapitullin e tretë dhe të katërt), duke marrë përsipër edhe detyra të rëndësishme atdhetare në profesionin e tij: këshilltar për Çështje Ushtarake! Që të ruante fshehtësinë, ai vepronte me pseudonimin *Laufer*. Mirëpo të gjitha këto aktivitete arritën të hetoheshin dhe zbuloheshin nga organet ushtarake serbe. Pas njëfarë kohe, Skënderi arrestohet dhe, pas hetimeve 19-mujore nga Sigurimi Ushtarak serb, gjyqi ushtarak i Beogradit, me dëshmi të rreme e inskenime, e dënoi me dymbëdhjetë vjet heqje lirie, të cilat (tetë vite e ca) i vuajti kryesisht në burgun e Pozharevcit...

Edhe pas daljes nga burgu, aktivitetet e tij nuk kanë të ndalur në të mirë të çështjes kombëtare, derisa agoi Dita e Bardhë: LIRIA!

Autori, në *kapitullin e tretë*, ka parapëlqyer shkrimin e gjatë analitik, me titull “Krijimi i lëvizjes së re politike (1975-1982: PKMLSHJ-LRSSHJ)”. Këtu shpjegohet historiku i zhvillimit të kësaj organizate, që luajti një rol të madh në zhvillimin e gjithëmbarshtëm

të ilegales shqiptare, në të cilën filloi veprimtarinë e tij atdhetare dhe revolucionare edhe Skënder Ibishi. Një analizë e thukët e lindjes, zhvillimit, veprimit e aktiviteteve të gjithëmbarshme të kësaj organizate, një pasqyrë përmbledhëse e reale, e strukturuar dhe e hartuar kryesisht nga vetë Osman Osmani.

Në *kapitullin e katërt* trajtohet roli që pati Skënder Ibishi në lëvizjen politike të kohës, si dhe angazhimi i mëtejshëm në veprimtarinë atdhetare. Në këtë kapitull theksohet gjithashtu, se me iniciativën e Skënder Ibishit u formuan disa komisione, të cilat gjatë vitit 1990-1993 kanë pasur rëndësi të veçantë. Po ashtu trajtohet rrezikimi i jetës së tij dhe i familjarëve të tij në Kosovë nga Sigurimi dhe policia serbe dhe arratisja e tij në Zvicër.

Në *kapitullin e pestë*, “Rikthimi në Kosovë dhe sëmundja - Njeriu i të gjithëve”, autori përshkruan rikthimin e Skënderit në Kosovën e pasluftës, duke lënë pas një jetë të stabilizuar dhe duke u përballur me luftën për ekzistencë në vendin e tij të trazuar. Në të kapitull flitet për përpjekjet e tij për të gjetur një punë, që për një njeri si ai, me përgatitjen dhe kontributin e tij për vendin, nuk duhej të ekzistonin këto mundime dhe, pasi u punësua, nuk arriti ta shijojë dhe jetojë atë liri për të cilën ishte përpjekur, sepse një tjetër armik i egër u shfaq në jetën e tij: sëmundja e pashërueshme, që kësaj here do ta largonte nga jeta përgjithmonë...

Në *kapitullin gjashtë* janë përfshirë dy intervista të tij të gjata, njëra për revistën “Kosovarja” e tjetra për “Prointegra.ch”, në të cilat, në mënyrë të hollësishme shpërfaqet gjithë aktiviteti i tij atdhetar, në ushtri, në organizatë e në jetën e përditshme me shokët e idealit. Në to, pavarësisht situatave të palakmuara, nëpër të cilat ishte përbiruar si në vesh të gjilpërës, shihet qartë se në shpirtin e tij përherë dominonte optimizmi dhe besimi në fitore. Nga ato përgjigje po shkëpusim një mendim që e kemi vënë edhe si moto të librit:

“...Kam bindje të thellë, se ardhmërinë e jetës sime do ta kaloj i lirë në Kosovën e lirë, një jetë të cilën e kemi merituar të gjithë: jetën e një populli të kulturuar dhe të civilizuar evropian. Këtë

që po them, e kam thënë edhe para disa vjetësh, gjë për të cilën shkova edhe në burg. E them këtë edhe sot, por edhe sikur të më fusin sërish në burg, kurrë nuk do të pranoja, por do ta përsërisja dhe sërish do ta mendoja, sepse besoj me tërë qenien time në lirinë e popullit tonë, në lirinë e Kosovës dhe në sovranitetin e saj...”

Sidoqoftë, pjesët më të rëndësishme të librit mbesin shkrimet e *kapitullit të shtatë*, “Shkrime në vetë të parë - Kujtime dhe opinione të Skënder Ibishit”, ku del në pah e gjithë bota e brendshme e njeriut që bëri epokë. Bota poetike e Skënder Ibishit është pasqyrim real i një gjenerate të përvuajtur, por të pathyeshme, e cila paraqet një hallkë të rëndësishme të vargoit të pashkëputur të përpjekjeve tona shekullore për liri e pavarësi kombëtare. Kjo gjë shpërfaqet bindshëm në shkrimin “Shkronjat nga largësia”...

Ndërkaq, në *kapitullin e tetë*, “Bota poetike e Skënder Ibishit dhe vargje për Skënder Ibishin”, gjejmë vargje të dala nga gjirra e zembrës së një të burgosuri që, ashtu, në vetmi, mediton për ditën e bardhë dhe prej andej kuvendon me nënën e dashur, që duket sikur e përfaqon nga larg; kuvendon me vetveten teksa vuan në heshtje dhe nuk ligështohët kurrë e nuk dorëzohet, sepse:

...jo, mos mendo,
se vetmia moralin
do të ma thyejnë!
Jo, mos mendo,
jam shqiptar
dhe s'dorëzohem.

Në *kapitullin e nëntë*, “Të tjerët për Skënder Ibishin - Mendime, thënie, vlerësime...” dhe *kapitullin e dhjetë*, “Fjalë përkujtimore për Skënder Ibishin”, janë radhitur: mendime, thënie, fjalime, kujtime e rikujtime të miqve, të shokëve, të bashkëveprimtarëve, të familjarëve, të gazetarëve e të krijuesve të ndryshëm, kushtuar këtij kolosi, fill pasi na la lamtumirën e fundit, më 6. 7. 2017, në moshën 61-vjeçare.

Përveç tridhjetë e katër mendimeve e thënieve të shkurtra, në kapitullin e njëmbëdhjetë janë përfshirë edhe fjalët e shumë personaliteteve, të cilat ndriçojnë shumanshëm figurën dhe personalitetin e këtij atdhetari, si Faton Topalli, Isuf Ismaili, Ahmet Qeriqi, Hydajet Hyseni, Avdi Gjata, Nysret Hajdari, Abdullah Prapashtica, Murat Bytyqi, Selver Nuhiu, Agim Sylejmani, Fehmi Berisha, Xhevat Hasani, Makfire Maqedonci-Canolli, Sylejman Ahmetaj etj.

Që të jemi korrektë, në këto shkrime përkujtuese e vlerësuese, gjithherë pozitive, ashtu siç ishte edhe vetë Skënderi, edhe pse autori Osman Osmani dhe unë, si redaktor, bëmë përpjekje, por ndoshta nuk kemi arritur t'i mënjanojmë disa përsëritje, (secili e ka perceptuar nga këndvështrimi i vet), ngase natyra e tyre nuk lejonte ndërhyrje më të mëdha, sepse humbnin kuptimin, ndaj kërkohet falje dhe besoj se nuk e lëndojnë librin.

Lëvizja Ilegale në Kosovë ka qenë në vazhdimësi e pandërprerë, që nga viti 1945 e deri në vitin 1989, kur zuri të dalë në skenë një lloj pluralizmi i lejuar, përkatësisht deri kur në skenë doli forca jonë çlirimtare, UÇK-ja.

Në këtë vazhdë ecën edhe PKMLSHJ-ja (Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi), e cila kontribuoi shumë në realizimin e synimit për krijimin e Republikës së Kosovës në kuadër të Jugosllavisë, pa hequr dorë nga përfundimi: *Bashkimi me Shqipërinë!*

Libri është ilustruar edhe me disa foto, faksimile dokumentesh e vendimesh, të cilat e begatojnë, e konkretizojnë dhe e bëjnë më të kapshëm për lexuesin kureshtar.

Në përfundim, pa kaluar në analiza më të hollësishme, sepse këtë do ta bëjë vetë lexuesi, pa modesti mund të konstatojmë se libri monografik "Skënder Ibishi - Liria nuk ka çmim", i autorit Osman Osmani, është një realizim i bukur publicistiko-historik, një monografi që na ka munguar, për një pjesë shumë të rëndësishme të historisë sonë kombëtare, për organizatën ilegale PKMLSHJ, për illegalen në përgjithësi e për familjen e njohur atdhetare Ibishi, gjegjësisht për veprimtarin e palodhur, që tërë jetën ia kushtoi

Kombit e Atdheut: për Skënder Hamdi Ibishin!

Librit i dëshirojmë lexueshmëri e shpërndarje nëpër bibliotekat tona e në çdo shtëpi, ndërkaq autorit suksese, shëndet dhe vepra të reja!

Galicë

Shtator, 2021

Një epokë e madhe me njerëz të mëdhenj

Sevi Agolli

Kur vendosa të punoj me redaktimin e librit “Skënder Ibishi - Liria nuk ka çmim”, të autorit Osman Osmani, teksa shfletoja materialin për t’u njohur me të, vërejtja që ky libër do të ishte si një lloj sfide për mua. Sfidë, sepse të redaktosh një libër biografik-publicistik, që sjell fragmente të gjalla të një epoke të madhe dhe të një veprimtari të madh të kësaj epoke, që deri para këtij libri nuk e njihja, sigurisht që nuk është e lehtë. Nuk është e lehtë të shkruash, por as të redaktosh një libër që flet mbi një histori të shkruar me gjak...

Gjatë punës sime me këtë libër më duhej të isha kaq e vëmendshme dhe e kujdesshme ndaj çdo analize, çdo fakti, çdo fraze, çdo termi, çdo fjale. Madje kishte raste që, edhe pse gjuhësisht mund të ndërhyja e korrigjoja, pas një rileximi të dytë e të tretë konstatoja se disa fakte, kujtime e meditime duhej të rrinin ashtu siç ishin shkruar nga vetë autori. Nuk qe vërtet një punë e lehtë, por me bindje të thellë them që qe një punë e bukur, mbresëlënëse!

E këtu dua të citoj një shprehje që e ilustron kaq mirë punën e redaktorit dhe timen në këtë rast: “Bëj punën që dua, ndaj nuk më duhet të punoj asnjë ditë”. Çdo punë që bëj, më hap horizonte të reja e të panjohura, më ndriçon skuta të errëta dhe më mëson mbi kohë e njerëz të epokave të panjohura për mua. Dhe autorë si Osman Osmani dhe shumë e shumë autorë të tjerë nga Kosova, me veprat e tyre ma kanë ndriçuar kaq bukur dhe saktësisht atë kohë, që për mua ishte e mjegullt. Dhe nuk ka punë më të bukur, kur teksa punon,

çdo ditë mëson kaq shumë, siç arrita të mësoj edhe në këtë libër për një njeri të madh, të veshur me epitete kaq të bukura njerëzore nga bashkëveprimtarët, bashkëkohësit dhe miqtë e tij, si Skënder Ibishi. Mësova dhe u ndriçova për një epokë të madhe, që përmbante personalitete të mëdha, që vetëm kohëra të vështira mund t'i lindin!

Përpykjet e popullit të Kosovës për të arritur në pavarësinë dhe sovranitetin e saj kanë kulluar gjak. I kam përjetuar pakëz edhe vetë këto kohë të mbushura me dhembje, kur populli i Kosovës u shpërngul dhunshëm dhe mizorisht nga trojet e tij dhe u strehua në shtetin amë, në Shqipëri. Mbaj mend, edhe pse e vogël, që kishim strehuar një familje të madhe, me shumë anëtarë, që na flisnin për tragjeditë që kishin kaluar, për plaçkitjet, dhunimet, përdhunimet, djegien e banesave dhe mizoritë e pafundme dhe të paimagjinueshme që ishin bërë ndaj tyre. Atëkohë më dukeshin sikur ata njerëz që flisnin shqip, ashtu si ne, vinin nga një epokë tjetër, nga një epokë e errët, si gjermadhat e vatrave e trojeve të tyre të shkrumbuara nga serbët...

Kohëra të tilla kanë nevojë për njerëz të mëdhenj, guximtarë dhe të mençur; kanë nevojë për bashkim forcash dhe botëkuptimesh, për të mbrojtur më të shtrenjtin që një komb ka: atdheun e tyre. Dhe sot jetojmë të lirë e të pavarur në trojet e vatrave tona, falë heronjve të kombit tonë, që dhanë jetën dhe kaluan tortura çnjerëzore nga regjimet e egra e barbare që sundonin mbi ne.

Në këtë monografi, autori Osman Osmani ka sjellë kaq bukur përpjekjet e shumë atdhetarëve të kohës para demonstratave të vitit 1981 në Kosovë dhe pas tyre, si dhe veprimtarinë e madhe të pjesëtarëve të organizatës ilegale *Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare* në Jugosllavi, për t'i dhënë Kosovës dhe popullit të saj atë që meritonte: lirinë nga zgjedha e rëndë e ish-Federatës Jugosllave. Në qendër të këtyre përpjekjeve është edhe një hero, ndër shumë e shumë heronj e trima të kohës, si Skënder Ibishi, për të cilin pata fatin të mësoj përmes këtij libri.

Nuk dua të ndalem në pika të veçanta të jetës dhe veprimtarisë së këtij atdhetari kaq të mençur e guximtar, sepse bashkëkohësit dhe bashkëveprimtarët e tij që e kanë njohur dhe punuar me të i kanë thënë

kaq bukur, por dua të ndalem në një pikë, që më ka lënë mbresa të thella. Dua të ndalem pikërisht në paralelizmin që ngrenë për Skënder Ibishin, një nga shtyllat kryesore të Lëvizjes për Kosovën Republikë, pikërisht bashkëveprimtarët dhe bashkëkohësit e tij, si Abdullah Prapashtica, Hydajet Hyseni etj., duke e krahasuar me një Skënderbe të kësaj periudhe. Parë nga këndvështrimi im, gjatë leximit të jetës dhe veprimtarisë së këtij atdhetari të madh, e shoh mjaft me vend një paralelizëm të tillë me Heroin Kombëtar të shqiptarëve, Gjergj Kastriot Skënderbeun, nga pikëtakimet e shumta që kishte me të, nisur që nga emri dhe qëndrimi i tij më vonë. Ashtu si Gjergji ynë, i cili u shkollua dhe u përgatit ushtarakisht nga armiku 500-vjeçar i kombit të shqiptarëve, Perandoria Osmane, një ditë këto dije e mjeshtëri ushtarake i vuri në përdorim për ta luftuar këtë armik shekullor. Ashtu edhe Skënder Ibishi, i shkolluar dhe i diplomuar në Akademinë Ushtarake të ish-Federatës Jugosllave, veshur me uniformën e urryer pushtuese të vendit të tij, “ngriti grushtin e qëndresës dhe atdhetarisë mu në zemër të kuçedrës shoviniste, brenda Armatës Jugosllave”, për të mbrojtur vendin dhe kombin e tij. Dhe për mua ky njeri është hero! Hero jo nga ata që dalin ballë për ballë me armikun e ndeshen egërsisht me të, por një hero që vepronte mu në zemër të armikut, mu brenda Armatës Jugosllave, i rrethuar dhe i përndjekur në çdo hap prej armiqve të vendit të tij, për ta parë vendin e tij të lirë nga pushtuesi. Një hero që, edhe pse çdo çast e kishte rrezikun mbi kokë, nuk ngurroi, nuk u tut, por luftoi kundër diskriminimit politik, ekonomik e shoqëror, kundër shkeljes së të drejtave të vendit të tij, për ta shkëputur Kosovën nga sundimi i egër jugosllav dhe për ta shpallur republikë si të gjitha republikat e tjera.

“Të ngriheshe kundër Armatës Jugosllave, duke qenë kadet dhe më vonë epror i saj dhe brenda dhëmbëve të saj represivë dhe syrit zhbirues e kërcënues të KOS-it dhe aparatit represiv policor-ushtarak, duhej vërtet atdhedashuri e pakufishme dhe guxim i jashtëzakonshëm” - shkruan një bashkëveprimtar i tij. Kjo, sepse Skënderi, i brumosur nga prindërit dhe paraardhësit e tij me dashurinë për atdheun dhe kombin e vet, i vuri ata para të gjithave!

Dhe për mua është hero një njeri që, edhe pse ishte pjesë e ushtrisë armike, u bë pjesë e një lëvizjeje atdhetare ilegale për ta shkëputur vendin e tij nga regjimi i egër serbomadhi dhe për ta çuar atë drejt pavarësisht. Por kjo i solli pasoja të rënda ushtarakut atdhetar Skënder Ibishi; i solli tortura, izolim e poshtërime në burgjet serbe, që ai u rezistoi burrërisht e me guxim, sepse shpresonte dhe besonte fort, që të ardhmen e tij “ta kalonte i lirë në Kosovën e lirë, të bënte një jetë të cilën e meritonin atdhetarët e saj dhe i gjithë populli i përvuajtur shqiptar i Kosovës. Shpresonte se një ditë do të jetonin si një popull me të drejta të barabarta, njësoj si popujt e tjerë të civilizuar evropianë”. E Skënder Ibishi, me tërë qenien e tij, besoi e sakrifikoi për lirinë e popullit shqiptar, për lirinë e Kosovës dhe sovranitetin e saj.

Një gjë tjetër që më ka bërë përshtypje të thellë në këtë libër, ishin fjalët dhe epitetet e shumta, me të cilat bashkëkohësit e tij përshkruanin Skënder Ibishin, si: *fjalëpak, punëshumë, modest, shpirti i sakrificës, atdhetar fisnik; njeri i mençur e guximtar, që bënte pak për veten e shumë për të tjerët e atdheun; besnik i idealeve dhe i miqve; i respektueshëm me miqtë, por që nuk rëndonte me fjalë as armiqtë; që me heshtjen e tij fliste më shumë sesa fjalët mund të thonë; njeri i devotshëm dhe i vyer; mik, bashkëshort, baba e vëlla i përkushtuar, njeri që jepte këshilla të urta e të vyera, njeri i ndershëm, i sigurtë e i padjallëzuar..* një listë e pafundme me fjalë e epitete të tilla. Dhe njerëzit e mëdhenj i bëjnë të tillë këto virtyte e cilësi, që kishte edhe Skënder Ibishi.

Por kush më bukur dhe më mirë se një bashkëveprimtar dhe bashkëkohës i Skënder Ibishit dhe protagonist i asaj epoke mund ta kishte pasqyruar më mirë atë kohë dhe veprimtarinë e PKMLSHJ-së dhe të Skënder Ibishit nga të gjitha anët, sesa vetë Osman Osmani. Dhe këtu gjej rastin të përgëzoj autorin për këtë punë kaq të vyer dhe fisnike njëkohësisht.

Ky libër është dëshmi e fortë dhe një udhërrëfyes i duhur për brezat e rinj, se si duhet të duhet të luftohet dhe punohet për Atdheun.

Tiranë

Dhjetor 2021

KAPITULLI 1

FËMIJËRIA DHE SHKOLLIMI I SKËNDER IBISHIT

Një familje me tradita atdhetare

Vendlindja stërgjyshore

Gjurmët e hershme të familjes së të parëve të Skënder Hamdi Ibishit na shpjen te Banja e Siarinës, në rrethin e Medvegjës, që deri në vitin 1878 ishte pjesë përbërëse e Shqipërisë Etnike. Banja e Siarinës është vendbanim në komunën e Medvegjës, në kryqëzimin e rrugëve Prishtinë-Leskoc, pranë shtretërve të lumenjve Banjë dhe Jablanicë, rrëzë maleve të Gollakut, 70 km larg Prishtinës. Banja e Siarinës kufizohet në veri dhe lindje me Siarinën, në jug me Svircën dhe në perëndim me Borovcin.

Banja e Siarinës është e futur thellë në ngushticë, e rrethuar me vegjetacion të pasur dhe me një klimë të përshtatshme. Banja ka 18 burime të ujërave minerale me përbërje të ndryshme fiziko-kimike dhe temperaturë nga 32-72 gradë celsius. Ka një territor të vogël, me një sipërfaqe rreth 2,3 km².

Në Banjën e Siarinës, sipas regjistrimit të popullsisë të vitit 2002, kanë jetuar 568 banorë, prej tyre shqiptarë 231 ose 40,66%; serbë 282 ose 49,64%; malazezë 45 ose 7,92%.

Mosha mesatare e popullsisë ndryshon nga vendbanimet shqiptare, pikërisht për shkak të popullsisë së përzier, dhe është 36,5 vjet. Në këtë vendbanim ka gjithsej 175 ekonomi familjare me 3,25 anëtarë. Popullsia pas Luftës së Dytë Botërore ka shënuar rritje, ndërsa popullsia shqiptare në veçanti ka pësuar rënie. Në vitin 2011 gjatë regjistrimit të popullsisë u regjistruan 355 banorë¹.

---

¹ Wikipedia.

Hamdi Ibishi,
babai i Skënder Ibishit

Naile Ibishi,
nëna e Skënder Ibishit

Familje me traditë atdhetare

“Të parët tanë vijnë nga Banja e Siarinës të rrethit të Medvegjës. I përkasim fisit Hoti. Atje kanë jetuar e gjalluar që nga stërgjyshi im, Sefedin Ibishi e tutje... Gjyshi ynë, Bajram (Ibishi) Ibishi, pas disa zënkave me serbët fqinjë, detyrohet t'i lëshojë trojet e veta stërgjyshore dhe vendoset në Leshtar të Dardanës (Kamenicës). Këtu e lidh fatin me Hyrën e Desivojcës, me të cilën pati këta fëmijë: Mehmetin, Rexhepin, Hamdiun dhe vajzën, Bahtijen (e cila qe shpërngulur në Turqi).

Babai ynë, Hamdiu, u martua me Nailen nga Dabishefci dhe patën gjashtë djem: Sadikun, Ramadanin, Skënderin, Agimin, Faikun e Bashkimin dhe një vajzë, Bahtijen,” - rrëfen Sadik Ibishi, djali i madh i Hamdiut.

Fatin që ka pasur populli shqiptar, e ka përjetuar edhe familja e Skënder Hamdi Ibishit, e cila përjetoi tortura dhe përndjekje të rënda nga regjimi serb.

Kështu, pas Luftës së Dytë Botërore, konkretisht në vitin 1946, regjimi serbo-sllav e kishte dënuar Hamdiun me 12 vjet heqje lirie, duke e akuzuar se kishte bashkëpunuar në furnizimin me armë të luftëtarëve atdhetarë shqiptarë, që nuk u pajtuan me sundimin e ri

Nga e majta në të djathtë: Bajram Gashi, Kadri Cakiqi, Skënder Ibishi, Avdush Gashi, arsimtari kujdestar Mustafë Arifi, Lekë Nikolla, Hilmi Mehmeti, Sali Bllaca, një arsimtar tjetër, emri i të cilit nuk më kujtohet, Besim Zogaj, Zeqir Berisha, Ramiz Gashi, Osman Osmani, Hivzi Dragidella, Bahtir Ahmeti.

të huaj, por edhe akuza të tjera të njohura të kohës në gjykimet e montuara politike të shqiptarëve nën pushtetin jugosllav.

Fill pas arrestimit e transferuan në burgun e Shpuzës në Mal të Zi. Gjatë inspektimit të burgut nga një funksionar i lartë i kohës, Hamdiu kishte shfrytëzuar rastin dhe i ishte ankuar atij, duke i rrëfyer të gjitha përndjekjet gjatë hetuesisë dhe montimin që u kishin bërë për të ngritur akuza ndaj tij. Falë këtij funksionari, ai nuk qëndroi shumë në burg. Pas një viti e gjysmë u lirua nga burgu dhe u largua edhe nga fshati Leshtar, komuna e Dardanës, dhe u vendos me banim në Prishtinë, në një shtëpi të vogël pranë lumit të Prishtinës.

Më vonë u punësua në fabrikën e tullave në Prishtinë dhe njëkohësisht vazhdoi shkollimin. Pasi përfundoi shkollën fillore, vazhdoi shkollën e mesme në drejtimin ekonomik.

Skënderi me nënën e tij, Nailen, e cila vdiq, ndërsa Skënderi ishte në arrati dhe si shumë të përndjekur të tjerë politikë shqiptarë, nuk arriti t'i japë as lamtumirën e fundit nënës së tij të dashur.

Në fund u punësua si arkëtar në Entin Social në Prishtinë, ku bëri emër për mirë. Për burrërinë dhe trimërinë e tij flet edhe Sylejman Ahmetaj, i cili pos të tjerash thotë: *“Pas Plenumit të Brionëve morëm frymë më lirshëm. Nëpër organizatat punuese, ku dominonin serbët, filloi përdorimi i gjuhës shqipe... Një mbledhje për këtë çështje e mbajtëm edhe në Entin Social, ku arkëtar ishte Hamdi Ibishi. Në këtë mbledhje të rëndësishme ishin të pranishëm 49 persona, 7 shqiptarë dhe 42 serbë e malazezë. Arsyetimin për nevojën e përdorimit të gjuhës shqipe në Entin Social e mora përsipër unë, Sylejman M. Ahmetaj, që isha i punësuar si daktilograf. Paraprakisht u këshillova me Hamdiun, i cili më siguroi, duke më treguar se ishte i armatosur (më tregoi revolverin me mulli me 15 plumba). Kjo më dha zemër dhe ia dolëm mbanë...”*, - rrëfen Sylejman Ahmetaj.

Fëmijëria

Skënder Ibishi erdhi në këtë botë në acarin e egër të dhjetorit të vitit 1956, pikërisht kur ndodhi aksioni famëkeq i mbledhjes së armëve, gjatë të cilit e pësuan shumë shqiptarë. Ai rrjedh nga një familje e varfër, por me tradita atdhetare e përparimtare. Prindërit e tij, edhe pse në kushte të vështira ekonomike, bënë çka ishte e mundur, që fëmijët e tyre t'i rrisnin dhe t'i shkollonin për t'u bërë të zotët në jetë.

Babai i tij, Hamdi Ibishi, në kohën kur populli shqiptar ishte i privuar nga e drejta për shkollim, ka udhëtuar nga fshati Leshtar i komunës së Dardanës së sotme (ish-Kamenica) me dhjetëra kilometra larg për në shkollën e fshatit Keqekollë, vetëm e vetëm që të mësojë shkrim dhe lexim.

Mirëpo për shkaqe ekonomike, si shumica e bashkëmoshatarëve të tij, pas katër vjetësh ai e ndërpreu shkollimin dhe që nga moshë 14-vjeçare, për të siguruar mbijetesën, filloi të punojë si argat te një i pasur i asaj kohe në rrethin e tij.

Gjenerata frymëzon gjeneratën

Skënderi ishte më i dalluari në shkollë nga djemtë e Hamdiut dhe Nailes. Mësimet e para i mori në shkollën 8-vjeçare “Vladimir Nazor” (sot “Naim Frashëri”) të Prishtinës. Kur ndiqte shkollën fillore, disa nga arsimtarët e kësaj shkolle ishin mjaft aktivë në demonstratat e vitit 1968. Njëri prej tyre, që te klasa e Skënder Ibishit kishte lënë përshtypje të mira, ishte arsimtari i historisë, Mustafë Arifi, nga rrethi i Tetovës, që ishte edhe arsimtari kujdestar i klasës së Skënderit.

Nga gjenerata e vitit '68 kishte edhe të tillë, që përpjekjet për arritjen e lirisë së shqiptarëve i ndërlihnin me krijimin edhe të kuadrove të reja në të gjithë lëmenjtë shoqërorë të një populli dhe apelonin e motivonin gjeneratën e re për sfida të reja.

Arsimtari i historisë, njëherazi edhe arsimtari kujdestar, Mustafë Arifi, ndikoi shumë te disa nxënës, që të vijonin gjimnazin ushtarak, duke u thënë atyre pak a shumë si në vijim:

“Ju, Skënder (Ibishi), Hilmi (Mehmeti), Bajram (Gashi), Salih (Bllaca) dhe Avdush (Gashi) do të ishte mirë të shkoni në shkollat

Nga e djathta në të majtë: Hamdi Ibishi me të vëllanë, Mehmetin, dhe fëmijët, Skënderin, Bahtijen, Ramadanin, Agimin, Faikun dhe Bashkimin.

Mustafë Arifi, arsimtari i lëndës së historisë nga rrethi i Tetovës, njëherazi arsimtari kujdestar i klasës ku vijonte mësimet Skënder Ibishi në shkollën fillore ish-“Vlladimir Nazor” (tani “Naim Frashëri”) në Prishtinë dhe ballina e pllakës së gramafonit, ku duket Mustafë Arifi si këngëtar popullor.

ushtarake, sepse populli shqiptar ka shumë pak eprorë ushtarakë, ndaj shkuarja juaj atje dhe arsimimi në këto shkolla ushtarake do t'i plotësojë nevojat e popullit shqiptar për kuadro ushtarake”.

“Fjalët e arsimtarit sikur ndikuan në mendjen tonë dhe u paraqitëm në konkursin e hapur për të ndjekur mësimet në ndonjë shkollë ushtarake të asaj kohe jashtë Kosovës, si në Beograd, Split apo Sarajevë. Ne vendosëm për të aplikuar në gjimnazin ushtarak të Beogradit”, - do të shpjegonte më vonë vetë Skënderi.

Në një takim informativ, të organizuar nga përgjegjësit e kohës, gjeneralmajori Ethem Reçica, për të sensibilizuar këta të rinj, u thotë të pranishmëve: *“Shumë shpejt do të hapim gjimnazin ushtarak edhe në Prishtinë dhe shqiptarët e Kosovës që vijnë gjimnazin ushtarak në Beograd, do të transferohen në Prishtinë”.*

Në gjimnazin ushtarak të Beogradit

Pas kontrolleve shëndetësore dhe testeve për provimin pranues, vetëm Skënder Ibishi arriti të regjistrohet në gjimnazin ushtarak në Beograd.

Skënderi me shokë e shoqe të klasës së tetë të shkollës fillore bashkë me katër mësimdhënës, ndër ta edhe Mustafë Arifi.

Skënderi e kreu gjimnazin ushtarak me vështirësi të mëdha, sepse shkoi atje pa njohuritë elementare, pa e njohur gjuhën serbo-kroate, prandaj iu desh shumë punë dhe angazhim për të arritur objektivat që i kishte vënë vetes në atë kohë. Në vitin 1974 përfundoi gjimnazin ushtarak, me punimin e diplomës me titull “Prishtina me rrethinë”.

Pas përfundimit të shkollës së mesme, Skënder Ibishi kishte dëshirë që të vazhdonte Akademinë Ushtarake të Aviacionit, e cila asokohe ishte në Split të Kroacisë.

Mirëpo prindërit e tij nuk donin të dëgjonin për dëshirën e Skënderit, duke i thënë atij se kishte mjaft rrezik në tokë, jo më në ajër. Kështu që Skënderi u regjistrua në Akademinë Ushtarake Tokësore në Beograd, drejtimi “Njësia e blinduar”.

Edhe në Akademinë Ushtarake, Skënderi tregoi aftësi e zotësi në përvetësimin e njohurive teorike e praktike ushtarake.

Në vitin 1980 u diplomua, duke mbrojtur me sukses temën “Përforcimi i togut, i njësisë së blinduar në mbrojtje ditën”.

Skënder Ibishi si toger i Armatës Jugosllave.

Skënder Ibishi në kohën që vijonte gjimnazin ushtarak në Beograd.

KAPITULLI 2

KONTRIBUTI I SKËNDER IBISHIT PËR KOSOVËN DHE VITET E BURGUT

Lufta e gjatë ilegale për Kosovën Republikë

Angazhimi në lëvizjen ilegale të kohës

Pushimet verore të atij viti pas diplomimit, Skënder Ibishi i kaloi në Prishtinë, me shokët e tij Abdullah Prapashtica, Osman Osmani, Kadri Cakiqi, Bahtir Ahmeti dhe Nysret Ahmeti, etj. ku biseduan dhe diskutuan mjaft shpesh mbi gjendjen dhe pozitat e pabarabarta të shqiptarëve dhe nevojat për angazhim drejt ndryshimit pozitiv të pozitës së popullit shqiptar nën Jugosllavi, në rrafshin ekonomik, social, politik e administrativ territorial.

Këto diskutime të gjata, nga dita në ditë do të bëheshin preokupim gjithnjë e më i madh i Skënder Ibishit.

Dhe kështu, pas një periudhe të gjatë bisedimesh të tilla, Osman Osmani do të fitonte bindjen se Skënderi ishte i gatshëm të futej në organizimin atdhetar ilegal, gjegjësisht në organizatën PKMLSHJ, që kishte si platformë politike arritjen e barazisë dhe realizimin e së drejtës për vetëvendosje, përmes krijimit të Republikës Shqiptare në ish-RSFJ, e cila do të përfshinte KSA-në e Kosovës bashkë me të gjitha viset e banuara me shumicë shqiptare nën Maqedoni, nën Mal të Zi dhe nën Serbi.

Kjo organizatë e kishte zanafillën e formimit që nga viti 1975, por kushtet për themelimin formal zyrtar të saj prisnin ditë më të mira, pikërisht deri në vitin 1978.

Lufta e heshtur ilegale para pranverës 1981 për Kosovën Republikë

Në mes të viteve 1968-1981, me sa dihet deri më tani, një ndër

Nga e majta në të djathtë: Kadri Cakiqi, Hilmi Mehmeti, Skënder Ibishi, Bahtir Ahmeti gjatë një vizite te shoku i tyre Osman Osmani, që asokohe ishte duke kryer shërbimin ushtarak në Shkup.

eporët e parë të Armatës së atëhershme Jugosllave, me përkatësi kombëtare shqiptare, i cili ishte aktivizuar në ilegalen atdhetare të kohës, gjegjësisht në rrymimin për barazinë dhe pavarësinë e shqiptarëve në ish-Republikën Socialiste Federative të Jugosllavisë (RSFJ), përmes vetëvendosjes, ishte Skënder Hamdi Ibishi nga Prishtina.

Me Skënderin njiheshim që nga bankat e shkollës fillore të Prishtinës, kur si nxënës përjetuam nga afër edhe demonstratat e vitit 1968.

Disa nga arsimtarët tanë ishin mjaft aktivë në këto demonstrata. Një ndër ta ishte edhe arsimtari i historisë, përkatësisht kujdestari i klasës sonë, Mustafë Arifi nga rrethi i Tetovës.

Nga kjo gjeneratë e vitit 1968 kishte edhe të tillë, që përpjekjet për arritjen e lirisë së shqiptarëve i ndërlihdnin me krijimin edhe të kuadrove të reja në të gjithë lëmenjtë shoqërorë të një populli dhe apelonin e motivonin gjeneratën e re për sfida të reja. Ndër ta ishte dhe arsimtari ynë kujdestar, që ndikoi te Skënder Ibishi dhe Hilmi Mehmeti (shoku ynë dhe nip i të mirënjohurve Ismail dhe Osman Dumoshi), etj. që të vijonin gjimnazin ushtarak dhe, më pas, edhe Akademinë Ushtarake në Beograd.

Hilmi Mehmeti në momentin e fundit, për arsye objektive, hoqi dorë nga arsimimi si ushtarak, ndërsa Skënder Ibishi vijoi këtë rrugë dhe doli oficer shumë i përgatitur.

Është për t'u përmendur këtu, se nga kjo klasë dolën disa kuadro, që në skenën politike dhe kulturore të Kosovës janë emra të njohur. Nuk po përmendim këtu asnjë emër, pasi pa dashje mund t'i hyjmë në hak ndonjërit apo ndonjëres prej tyre. Ata që, gjithsesi, më duhet t'i përmend, sepse lidhen me temën që po trajtojmë, janë edhe shokët tanë, që bashkë me Skënder Ibishin u përpoqën edhe politikisht dhe të cilët bartën peshën e kohës. Pos të tjerash, kaluan nëpër tortura të rënda nga dora e armikut pushtues serb, duke përjetuar edhe burgun famëkeq. Pra, këta ishin Bahtir Ahmeti, Kadri Cakiqi e shumë të tjerë...

Edhe pse Skënder Ibishi vijoi gjimnazin e më vonë edhe Akademinë Ushtarake në Serbi, ne i mbanim kontaktet tona shoqërore dhe sa herë që Skënderi vinte për pushime në Prishtinë, takoheshim dhe pjesën më të madhe të kohës e kalonim bashkë. Në këto takime tonat, ashtu si edhe në rrethe të tjera të shumta shoqërore, pos të tjerash bisedonim edhe për "hallet" e të rriturve dhe për zhvillimet në shoqëri dhe në vend.

Pak a shumë ishim po të njëjtët shokë: Skënder Ibishi, Lekë Nikolla, Kadri Cakiqi, Bahtir Ahmeti, Hilmi Mehmeti, shoku ynë i ndjerë, Ramiz Gashi, dhe unë (Osman Osmani).

Më 1975, në moshën 18-vjeçare, unë u aktivizova në organizimin e veprimtarisë ilegale, pra në "botën e rezistencës", së bashku me Abdullah Prapashticën dhe Rexhep Maqedoncin. Kujdesesha, herë në mënyrë indirekte, herë direkt, që me këta shokë të ngushtë, një

Nga e majta në të djathtë, lart: Bahtir Ahmeti, Hilmi dhe Halil Mehmeti, poshtë: Skënder Ibishi, Osman Osmani, Bashkim Ibishi

e nga një, por edhe në grup si tërësi, të inicioja tema shoqërore-politike dhe të nxitja diskutime rreth tyre.

Këshilltar për Çështjet Ushtarake në organizatë

Propozimin për angazhimin në këtë organizatë Skënderi e pranoi me shumë dëshirë dhe pa asnjë hamendësim. Aktivizimi formal i

Foto e shkrepur nga Skënder Ibishi me rastin e vizitës tek Osmani, i cili ishte duke kryer shërbimin ushtarak në Shkup. Nga e majta në të djathtë: Kadri Cakiqi, Osman Osmani, Bahtir Ahmeti, Hilmi Mehmeti

tij ndodhi nga mesi i vitit 1978. Ai mori pjesë edhe në mbledhjen themeluese të kësaj organizate, në vjeshtën e këtij viti, në shtëpinë e Adem dhe Abdullah Prapashticës, në ish-“Rrugën e Bihaqit” (sot “Gjergj Fishta”) në Prishtinë.

Skënderi u angazhua në strukturat më të larta të organizatës, duke marrë përsipër edhe funksionin e këshilltarit për Çështje Ushtarake dhe veproi me pseudonimin *Lauffer*.

Në përfundim të Akademisë Ushtarake në Beograd u zhvillua një seminar me “Bashkim-Vëllazërimin në Armatën Jugosllave”, ku pjesëmarrës ishin edhe anëtarë të Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Jugosllave. Me këtë rast, eprorët, mësimsdhënës të Skënderit Ibishit në Akademinë Ushtarake, e caktuan atë të mbajë një referat. Kjo më vonë, në vitin 1982-'83, do të bëhet shkak për tortura të rënda në burgun hetues ushtarak në Beograd.

Skënder Ibishi e përgatiti referatin me ndihmën e Abdullah Prapashticës dhe Osman Osmanit, duke u mbështetur në

Platformën e Organizatës, që aso kohe vepronte thujse në fshehtësi të plotë. Në një mënyrë të butë dhe duke ua përshtatur rrethanave të kohës e rastit, në këtë referat, ndër të tjera, pasi u cekën përparimet objektive, njëkohësisht u kritikuan edhe mangësitë në raport me barazinë faktike të shqiptarëve me popujt e tjerë të federatës në rrafshin shoqëror-politik dhe socio-ekonomik.

Siç tregonte Skënderi, vetë Komandanti i Akademisë e kishte pyetur, se mos ndoshta referatin ia kishte përgatitur funksionari i lartë i atëhershëm i Kosovës, Mahmut Bakalli. Skënderi, ashtu siç ishte marrë vesh paraprakisht me shokët e Organizatës, i ishte përgjigjur se e kishte shkruar vetë referatin. Komandanti pas kësaj e kishte përgëzuar për referatin. Referati ishte pritur mirë nga të pranishmit, ndër të cilët kishte edhe pjesëtarë të Shtabit, gjeneralë të Armatës Popullore Jugosllave (APJ), siç tregonte Skënderi. Kuptohet që, në atë kohë, asnjërit nuk i kishte shkuar ndër mend se Skënderi ishte i angazhuar në një organizatë atdhetare shqiptare.

Në maj të vitit 1982, Skënder Ibishi arrestohet nga Sigurimi Ushtarak i Kundërzbulimit, KOS (Kontra Obaveshtajna Slluzhba) dhe në burgun hetues ai u nënshtrohet hetimeve rigoroze nga Prokuroria Ushtarake serbe. Kështu, edhe referati i tij në fjalë, gjatë hetimeve, u bë temë trajtimi e material bazë i Sigurimit Kriminal Ushtarak, për ta dërrmuar pamëshirshëm në zhvillimin e hetimeve të gjata disamujore.

Si bazë të posaçme, Sigurimi Ushtarak në hetime shërbehet me fjalinë: “Pa barazi politike nuk ka barazi ekonomike!”, element ky, që hetuesve të Sigurimit Ushtarak u jepte “shkas” që të sillëshin me shumë agresivitet dhe të ishin më të egër, duke përdorur tortura nga më çnjerëzoret.

Fjalja e lartshënuar e referatit në fjalë tregon se ishte parim kultivues dhe udhërrëfyës, që karakterizonte veprimtarinë tonë kombëtare dhe revolucionare dhe na dallonte nga rrymat e tjera politike të kohës...

Arrestimi dhe burgosja

Skënder Ibishi ishte shumë aktiv në këtë organizatë deri në vitin 1982, kur edhe burgoset.

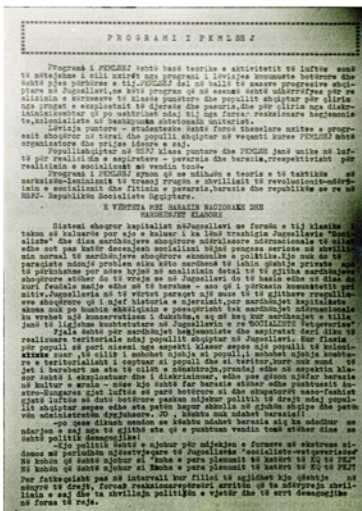
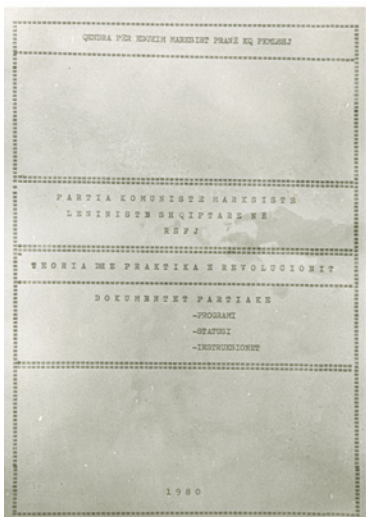
Këtu është me interes të theksohet një detaj nga kujtimet e tij: *“Festën e 1 Majit të vitit 1982 nuk kisha planifikuar ta kaloja te prindërit në Prishtinë, por komandanti i batalionit ma imponoi udhëtimin për në Kosovë. Arsyet e këtij imponimi do t'i kuptoja më vonë. Gjatë festës takova vëllanë e Bahtir Ahmetit, i cili më tregoi se Bahtirin, Nysretin, Kadriun e shokë të tjerë i kishin burgosur, si dhe se edhe shtëpia e tij ishte nën kontrollin dhe vrotimin e njerëzve të Sigurimit”...*

Këta persona të Sigurimit Shtetëror gjatë kësaj kohe e ndiqnin Skënderin këmba-këmbës, kudo që ai qarkullonte. Pas përfundimit të pushimeve, Skënderi u kthye në garnizonin ushtarak, ku shërbente si oficer. Dhe aty, ndaj Skënderit fillojnë menjëherë provokimet e eprorëve, në veçanti të atyre të Sigurimit Ushtarak, duke hedhur fjalë lidhur me gjendjen në Kosovë (ani pse ata e dinin këtë më mirë se Skënderi).

Skënderi duhej të shkonte rregullisht në stërvitje, por më 16 maj 1982 stërvitja ushtarake u shty për një ditë më pas. Siç do ta kuptojë më vonë Skënderi, e gjitha kjo u bë pikërisht për shkak të tij.

Të nesërmen, tok me katër eprorë të tjerë joshqiptarë, Skënderin e dërguan në Beograd, gjoja për një testim profesional. Në vend të testimit, Skënderin e dërguan drejt e në Komandën e Armatës. Aty, njëfarë gjenerali Buçiq dhe koloneli Jerko bënë një bisedë “informative” me të. Në fillim biseda dukej spontane, por gradualisht mori konotacione të tjera dhe kaloi në një bisedë politike. Interesimi i tyre kishte të bënte kryesisht me demonstratat e vitit 1981, duke e vënë theksin veçanërisht në aktivitetin e organizatave ilegale të shqiptarëve. Nga fundi i bisedës, ata filluan të kërkonin nga Skënderi emrat e shokëve të tij në Kosovë. Ai fillimisht u thotë atyre disa emra të personave që nuk ekzistonin, gjë që do t'i revoltonte keqas ata.

Pas kësaj, ata i vënë përpara Skënderit një fletë me emrat e shokëve të tij, që tashmë organet e ndjekjes i kishin arrestuar në

Kopje e materialit të Organizatës, që ka shërbyer si bazë teorike e platformës dhe e organizimit për Republikë Shqiptare të Kosovës në kuadër të ish-RSFJ-së.

Kosovë. “I njeh?” - e pyetën. “Shokë të shkollës fillore”, - iu përgjigj atyre Skënderi. Pas kësaj, në zyrë kishin hyrë katër policë ushtarakë dhe kishin kontrolluar Skënderin, të cilin më pas e dërguan në burgun hetues ushtarak të Beogradit.

Vrazhdësia e shërbëtorëve shqiptarë të sistemit jugosllav

Gjatë hetuesisë ndaj Skënder Ibishit u përdorën mjete dhe metoda nga më barbare. Është me rëndësi të theksohet, se gjatë gjithë kohës në hetuesi (plot nëntëmbëdhjetë muaj), Skënderin e ngujuan në një qeli të izoluar. Gjatë këtyre njëmbëdhjetë muajve në burg, Skënderi për tetë muaj të tërë nuk ka pasur kurrfarë kontakti me familjen dhe as që i është lejuar shtypi.

Gjatë evokimit të kujtimeve të tij, ai tregon se një ditë, në burgun ushtarak shkuan dy inspektorë shqiptarë të Sigurimit nga Prishtina. Ai u rrefeu atyre për gjithë ato sjellje të egra dhe barbare të organeve të Sigurimit Ushtarak gjatë procesit të hetuesisë. Ndërsa ata, në vend

që t'i jepnin kurajë, ia kthyen me arrogancë: "Mirë je këtu, se po të kishe qenë në duart tona, do të ta bënim dhjetëfish më zi".

Pas "takimit" me inspektorët nga Prishtina, sjelljet e organeve të hetuesisë ushtarake kishin vazhduar dhe ishin bërë edhe më të vrazhda.

Dëshmitarët e rrejshëm shqiptarë

Në shqyrtimin kryesor në Gjyqin Ushtarak ndaj Skënder Ibishit, dëshmitarë ndaj tij dolën eprorë ushtarakë shqiptarë, disa prej të cilëve ai as që i njihte. Ata flisnin për ta ngarkuar Skënderin sa më shumë, edhe pse nuk dinin asgjë konkrete për të, e aq më pak për veprimtarinë e tij politike.

Për kontributin e tyre të dhënë në këtë proces kundër Skënder Ibishit, disa prej tyre janë shpërblyer me gradime të reja dhe detyra të posaçme, duke kaluar në Sigurimin Ushtarak, që të vazhdonin me avazin: atë të denoncimit dhe akuzimit permanent të shqiptarëve në armatën e ish-Jugosllavisë².

Se kush ishte Skënder Ibishi dhe shokët tij të organizimit, këtë e tregojnë më së miri faktet. Një nga këto fakte të padiskutueshme është edhe arrestimi i tij, hetimet ndaj tij, si dhe aktakuza e aktgjykimi i gjyqit ushtarak në Beograd kundër tij, të cilat, të përkthyer nga origjinali, do t'i përfshijmë në vijim, pa ndërhyrje në terminologjinë e përdorur nga prokuroria e gjyqësia e pushtetit jugosllav.

---

² Skënder Ibishi, *Lufta e heshtur ilegale para vitit 1981 për Kosovën Republikë (Pashtriku. org, 04. 07. 2012).*

Aktgjykimi dhe dënimi

Prokuroria Ushtarake Beograd - Gjyqi Ushtarak në Beograd

Në bazë të nenit 6 të ligjit mbi Prokurorinë Ushtarake, si dhe nenit 261 dhe 261 të ligjit për vepra penale..., prokurori ushtarak pranë Postës Ushtarake 2280 në Beograd, ngre:

Padi

Kundër SKËNDER IBISHIT, nga babë Hamdi dhe nënë Naile, i lindur më 26.12.1956, me banim në Valevë, toger i APJ-së, me detyrë në Postën Ushtarake 6734 në Valevë, që ka kryer gjimnazin dhe Akademinë Ushtarake, të jetë në paraburgim nga 17 maji 1982:

Pasi:

Si pjesëtar i organizatës “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi” (PKMLSHJ), qëllimi i së cilës është rrënimi i sistemit shoqëror-ekonomik, sistemit shoqëror-politik dhe atij vetëqeverisës, rrënimi antikushtetues i organeve vetëqeverisëse dhe të pushtetit, rrënimi i themeleve ekonomike të vendit, rrënimi i vëllazërim-bashkimit dhe rrënimi i barazisë së kombeve dhe kombësive, rrënimi i dhunshëm i kufijve mes republikave dhe krahinave autonome, në të cilën u anëtarësua në nëntor të vitit 1977 në përfundim të Akademisë Ushtarake, ai kishte për detyrë të veprojë në masivizimin e organizatës në radhët e ushtarakëve e, më vonë, edhe në radhët e ushtarëve dhe eprorëve të kombësisë shqiptare, të përhapë qëllimet e organizatës,

të informojë organizatën mbi numrin e ushtarëve dhe eprorëve me kombësi shqiptare, qëndrimin e tyre karshi organizatës.

Në janar 1978 zgjidhet në udhëheqësinë e ngushtë të Organizatës në “Komitetin Qendror”, me detyrë “Këshilltar për Çështje Ushtarake”, me ç’rast janë përcaktuar detyrat e tij, si dhe i janë dhënë udhëzimet si të veprojë: të propagandojë ideologjinë e kësaj organizate nëpërmjet gazetave dhe revistave ushtarake, në mënyrën e duhur, në kuptimin e njoftimit për situatën ekonomike dhe pozitën e popullit shqiptar në Kosovë dhe në RFSJ, në realizimin e detyrave të marra përsipër dhe qëllimeve të lartpërmendura, duke vepruar në pajtueshmëri me “Platformën” e miratuar të organizatës, e cila parasheh realizimin në tri faza të qëllimeve të lartpërmendura, fillimisht përmes propagandës së gjerë dhe demonstratave masive.

Ai ka ndërmarrë veprime për indoktrinimin e shokëve të tij nga radhët e Akademisë Ushtarake dhe më vonë eprorëve të APJ-së, me qëllim përfitimin për anëtarësim në organizatë, për krijimin e grupeve të reja dhe zgjerimin e ideve të organizatës në radhët e ushtarëve, që sipas metodologjisë, paraprakisht të miratuar, ka zhvilluar biseda mbi situatën e vështirë ekonomike dhe politike në Kosovë, për pakënaqësinë e popullit e veçanërisht të rinisë, që udhëheqja është e paaftë të zgjidhë këto çështje, që Kosovën e shfrytëzon Serbia, që shqiptarët, të cilët jetojnë jashtë Kosovës, gjenden në një pozitë edhe më të pabarabartë në krahasim me kombet e tjera dhe që një situatë e tillë duhet ndryshuar dhe se kjo situatë ndryshon nëse Kosova merr statutin e Republikës.

Në rast vlerësimi që ka përvetësuar bashkëbiseduesin, Ibishi u ka folur atyre se në Kosovë ekzistojnë organizata, të cilat luftojnë që Kosova të bëhet Republikë. Ai ka mbajtur kontakte të rregullta me anëtarët e udhëheqjes së organizatës, posaçërisht me Osman Osmanin dhe Abdullah Prapashticën, të cilët i ka informuar mbi veprimtarinë tij dhe arritjet e punës, ndërsa prej tyre ka pranuar udhëzimet për punë të mëtejme.

Arsyetimi

Në bazë të dokumenteve të paraqitura... nuk kundërshtohet fakti që i akuzuari Skënder Ibishi është pranuar në organizatën “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi”, PKMLSHJ, në nëntor të vitit 1977. Në organizatë e ka pranuar Osman Osmani pas bisedave të gjata dhe indoktrinimit nga pozitat e nacionalizmit dhe irredentizmit shqiptar, pasi ishte bindur se Skënder Ibishi, në tërësi, e pranonte ideologjinë e kësaj organizate ilegale, qëllimi i së cilës është “Republika e Kosovës”, gjegjësisht krijimi i shtetit të të gjithë shqiptarëve, shtet që do të përfshinte pjesët e territoreve në RSFJ, në të cilat jetojnë shqiptarët. Me këtë rast, ai i ka thënë se detyra e tij themelore është zgjerimi i ideve të kësaj organizate dhe anëtarësimi i pjesëtarëve nga radhët e ushtarakëve.

Me rastin e festës së Vitit të Ri, saktësisht më 1 janar 1978, në banesën e Abdullah Prapashticës në Prishtinë është mbajtur mbledhja e organizatës, e cila ka pasur karakter konspirativ dhe ideologjik.

Diskutimi, në të cilin fjalën kryesore e ka mbajtur Abdullah Prapashtica, ka nisur nga fakti që populli shqiptar si politikisht, ashtu edhe ekonomikisht është i zhveshur nga të drejtat; që Serbia e shfrytëzon Kosovën; që shqiptarët të cilët jetojnë jashtë Kosovës, në Maqedoni, Serbi dhe Mal të Zi, gjenden në një pozitë edhe më të vështirë sesa shqiptarët e Kosovës, se kjo gjendje duhet ndryshuar, duke luftuar për realizimin e idesë së krijimit të shtetit të të gjithë shqiptarëve, me ç’rast është madhuar “Lidhja e Prizrenit” si fillimi i luftës për realizimin e kësaj ideje, si dhe nacionalistët e njohur shqiptarë.

Pas diskutimit të zhvilluar është zgjedhur Komiteti Qendror, kryetar i të cilit është caktuar Abdullah Prapashtica, nënkryetar Osman Osmani, sekretar Rexhep Maqedonci, ndërsa këshilltar për Çështjet Ushtarake është zgjedhur Skënder Ibishi. Është lexuar “Platforma” e organizatës, si dokument themelor për afrimin e anëtarëve të rinj, ku janë përcaktuar fazat e realizimit të qëllimeve,

për të cilat lufton organizata. Faza e parë është masivizimi i organizatës dhe ngritja ideologjike e anëtarëve, mandej përgatitja e tyre për fazën e dytë, demonstratat masive, ndërsa faza e tretë do të ishte kryengritja e armatosur.

Në përpunimin e ideve nga “Platforma” është nisur nga ideja që të afrohen sa më shumë anëtarë të organizatës nga radhët e të gjitha strukturave shoqërore, për t’u përfshirë çdo pjesë e shoqërisë, ndërsa ata, në rrethet e tyre, do të zgjerohin idetë e organizatës. Kjo do të bëhej përmes formave të ndryshme të propagandës: shtypjen e fletushkave, incizimin e kasetave me tekste dhe këngë patriotike dhe revolucionare dhe imitimimin e përmbajtjeve të tilla nëpër dasma, tregje dhe ndeja të ndryshme. Pas kësaj, kur të vlerësohej se kushtet ishin plotësuar, do të organizoheshin demonstrata masive.

Në rast kryengritjeje, ndihma do të merrej në radhë të parë nga Shqipëria, emigracioni shqiptar, si dhe do të shfrytëzoheshin njësitë e armatosura të mbrojtjes territoriale, të cilat gjenden nëpër organizatat punonjëse, në bashkësitë lokale dhe në komuna. Detyrat e pjesëtarëve të APJ-së, anëtarë të organizatës, do të ishte masivizimi i organizatës, ndërsa në fazën e tretë do të shkohej në pjesëmarrjen konkrete e tyre: në luftën me armë në dorë.

Në kuadër të këtyre planeve, roli i Skënder Ibishit tregohet si tejet i rëndësishëm. Nënkuptohej se ai, si “Këshilltar për Çështje Ushtarake” së bashku me pjesëtarët e APJ-së, anëtarë të organizatës, do të duhej të përgatitnin terrenin për fazën e tretë dhe pjesëmarrjen e pjesëtarëve të APJ-së në të...

Në këtë kuptim, ai ka marrë detyrë konkrete për afrimin e shokëve të tij, eprorëve ushtarakë, punë në të cilën është angazhuar aktivisht. Kjo shihet edhe nga fakti, se në shkurt të vitit 1978, vetëm dy muaj pas mbledhjes së përmendur, ka biseduar me vijuesin e Akademisë H. N. dhe pasi ka vlerësuar se H. N. pranonte në tërësi idetë e “Platformës”, për ta testuar e vënë atë në kontakt me Abdullah Prapashticën. Më pas shumë shpejt ka vepruar edhe me kolegë të tjerë.

Ai i fillonte bisedat sipas udhëzimeve të marra, duke e vënë theksin në situatën e vështirë ekonomike dhe politike në Kosovë,

te papunësia, keqpërdorimet, te heqja e të drejtave të shqiptarëve dhe, në varësi se sa i pranonte bashkëbiseduesi qëndrimet e tij, ai shkonte më tej, deri te teza “Kosova Republikë” dhe ekzistenca e organizatave që luftojnë për këtë çështje. Kjo është zhvilluar sipas planit, përmes bisedave të shumta të shkurta, përmes metodologjisë, sipas së cilës është pranuar edhe vetë në organizatë.

Më vonë, përmes së njëjtës metodologji ka vepruar edhe kundrejt ushtarëve me kombësi shqiptare, duke u paraqitur si mbrojtës i tyre në kuptimin e lehtësimeve të vogla... Në këtë mënyrë i ka ftuar dhe mes tyre ka përhapur idetë, pa pretendimet që ta pranojë në organizatë secilin prej tyre, pasi nuk ka qenë ky qëllimi.

Në të vërtetë, në raport me ushtarët, Skënder Ibishi ka marrë detyra mjaft konkrete. Qëllimet e organizatës nuk kanë qenë që ushtarët të anëtarësoheshin, por që mes tyre të përhapeshin idetë e organizatës, ndërsa në momentin e duhur (në fazën e tretë), anëtarët e organizatës aktivizoheshin dhe nisnin aksionin... Marrëdhënie të kësaj natyre i akuzuari ka pasur me ushtarët I. S., M. P., I. D., K. A., A. S. etj. Kështu, p.sh., sipas sugjerimit të Osman Osmanit, ai ka kontaktuar ushtarin A. S., për të cilin ka pasur dijeni se ishte bashkëmendimtar.

I akuzuari Skënder Ibishi duke mos e mohuar se është anëtar i organizatës së lartpërmendur, nuk mohon kryerjen e detyrave, të cilat organizata ia ka ngarkuar atij. Në mbrojtjen e tij thekson se qëllimi i kësaj organizate nuk është ndarja e Kosovës dhe bashkimi i saj me Shqipërinë, por krijimi i Republikës së Kosovës në kuadër të RSFJ-së.

Një mbrojtje e tillë është e zhveshur nga çdo bazë. Në deklaratën e tij në procedurën e mëhershme, i akuzuari flet gjerësisht për qëllimet dhe metodat e punës së kësaj organizate, nga të cilat, padyshim, del në pah se qëllimi i kësaj organizate është krijimi i shtetit të të gjithë shqiptarëve, çka nënkupton Shqipërinë dhe pjesët e territorit të RSFJ-së, në të cilat jetojnë shqiptarët, duke përfshirë karshi Kosovës, pjesë të RS-së të Serbisë, RS-së të Maqedonisë dhe RS-së të Malit të Zi.

Në mbledhjen e 1 janarit 1978 është folur për krijimin e “shtetit të të gjithë shqiptarëve”, me çrast është festuar dhe zgjeruar “Lidhja e Prizrenit”. Atëherë, por edhe më vonë, gjatë përpjekjeve të afrimit të personave si anëtarë të organizatës, është folur me mjaft përkushtim për shqiptarët jashtë Kosovës, në RS të Serbisë, në RS të Maqedonisë dhe në RS të Malit të Zi. Në planet e saj, kjo organizatë llogariste në radhë të parë ndihmën ushtarake të Shqipërisë, ndërsa në kontaktet me Abdullah Prapashticën, i cili në cilësinë e këshilltarit për Çështje Ushtarake e ka konsultuar për fazën e tretë, fazë e cila parasheh mundësinë e përzjerjes së shteteve të huaja, S. Ibishi i është përgjigjur se në këtë rast do të shpërthente Lufta e Tretë Botërore. A. Prapashtica një gjë të tillë e ka vlerësuar si të përshtatshme, pasi në një rast të tillë, sipas tij, do të vinte deri te shkatërrimi i Jugosllavisë dhe Kosova do t’i takonte Shqipërisë.

Më në fund, i akuzuari vërteton se nga bisedat me Abdullah Prapashticën ka kuptuar që qëllimi i fundit i kësaj organizate është (po qe se nuk vjen deri te krijimi i Republikës Shqiptare të Kosovës në kuadër të RSFJ-së) bashkimi i Kosovës dhe i viseve të tjera shqiptare në RSFJ me Shqipërinë.

Në bazë të kësaj, padyshim arrihet në përfundimin, se qëllimi i fundit i kësaj organizate është shpëputja e pjesëve të RSFJ-së dhe bashkimi i një shteti tjetër, ndërsa parulla “Kosova-Republikë” është vetëm faza fillestare drejt realizimit të këtij qëllimi, që ndër të tjera është qëllimi edhe i organizatave të tjera irredentiste në Kosovë.

I akuzuari Skënder Ibishi ka mbajtur kontakte të rregullta me anëtarët e udhëheqjes së organizatës, posaçërisht me Abdullah Prapashticën dhe Osman Osmanin, ku i ka informuar ata mbi punën e tij dhe ku prej tyre ka marrë udhëzimet për punën e mëtejme. Kështu, ai u ka folur atyre për shokët e tij, për të cilët ka menduar se “janë pjekur” për t’u pranuar në organizatë; i ka informuar për gjendjen në njësi, numrin e ushtarëve me kombësi shqiptare, qëndrimet e tyre; ka mbajtur kontakte me anëtarët e

udhëheqjes, si Osman Osmanin dhe Kadri Cakiqin, ndërsa ata kanë qenë në shërbim ushtarak...

Në raport me vizitën e Osman Osmanit dhe Bahtir Ahmetit, pak para demonstratave të marsit të vitit 1981, ai thekson se ata e kanë vizituar gjatë rrugës së tyre për në Slloveni. Në të vërtetë, nga vetë deklaratat e të akuzuarit del se demonstratat e marsit të vitit 1981 i ka organizuar kjo organizatë, që nënkupton se për përgatitjen e tyre kanë punuar anëtarët e organizatës, në radhë të parë ata të udhëheqjes.

Në bazë të planeve, në demonstrata është dashur të shtyhen masat e indoktrinuara, ndërsa anëtarët e organizatës të qëndrojnë pasivë para organeve të pushtetit dhe të mos ekspozohen pa qenë e nevojshme në demonstrata, çka do të thotë të “ruhen kuadrat”. Më tej, organizata nuk ka vendosur pagesën e anëtarësisë për të financuar aktivitetet e veta, por ka paraparë kontributet vullnetare sipas nevojës.

Më në fund, kur flet për veprimtarinë e anëtarëve të organizatës në APJ-në, i akuzuari thotë: *“...në rast se do të kalonin në realizimin e këtyre kërkesave, do të njoftoheshin anëtarët e organizatës. Dhe ata, me aktivitetin e tyre, do të vinin në lëvizje shqiptarët që nuk janë anëtarë... Lajmërimin jo vetëm për fazën e kryengritjes, por për secilën fazë do të merrnin personalisht, duke dërguar persona në terren apo përmes shkresave”.*

Nëse në raport vëzhgohet udhëtimi i Osman Osmanit dhe Bahtir Ahmetit, që ishin dy studentë të rregullt, atëherë është tërësisht i qartë qëllimi i udhëtimit të tyre.

Ata, qysh në Prishtinë, kishin mbledhur të hollat në shuma të mëdha ndaras (nga Hilmi Mehmeti 1000, ndërsa nga Lekë Nikolla 2000 dinarë) me ç’rast nuk shtrohet çështja e kthimit të këtyre parave, gjë që nuk do të merreshin për nevoja private, por për nevoja të organizatës. Mandej vijnë te Skënder Ibishi, nga i cili marrin 2000 dinarë, më pas te Kadri Cakiqi, nga ku vazhdojnë për në Slloveni. Nga ajo që ka qenë e mundur të vërtetohet, ata kontaktojnë edhe me tre ushtarë shqiptarë, nga ku më pas (një

kohë e shkurtër pas demonstratave të 11 marsit 1981) kthehen në Prishtinë...

Në lidhje me shkuarjen e tij në Mitrovicë, i akuzuari thekson se atje ka shkuar të takojë shokun e tij D. M., për të rënë në ujdi në lidhje me shitblerjen e automobilit. Megjithatë, faktet tregojnë se motivi i vërtetë i shkuarjes së tij në këtë njësi është i një karakteri krejt tjetër.

Në të vërtetë, i akuzuari me rastin e festës së 1 Majit 1981 ka qëndruar në Prishtinë, ku është takuar me Abdullah Prapashticën, Osman Osmanin, si dhe anëtarët e tjerë, të cilët kanë analizuar demonstratat e deriatëhershme dhe janë marrë vesh për veprimtarinë e mëtejme. I akuzuari jep edhe vlerësimin e tij personal, se për çfarë arsyeje nuk kalohet nga faza e dytë në të tretën, duke cekur shkaku se demonstratat nuk kanë shpërthyer njëkohësisht nëpër të gjitha vendbanimet, dhe se nuk është llogaritur ndërhyrja aq e shpejtë e ushtrisë dhe policisë të ardhur nga jashtë Kosovës.

Në qershor të vitit 1981, ndërsa ishte me pushime vjetore, përsëri ka kontaktuar anëtarët e organizatës, të cilët e njoftojnë se i kanë drejtuar një letër Kryesisë së RSFJ-së dhe Kryesisë së KSA-së të Kosovës, në të cilën thuhet se kjo organizatë merrte përsipër përgjegjësinë për organizimin e demonstratave në mars dhe prill, dhe se do të pritej përgjigjja e qeverisë për kërkesën që Kosova të bëhet Republikë, dhe se gjatë kësaj kohe puna do të vazhdohej më tej.

Po në këtë kohë, kur kontaktet e tij me anëtarët drejtues të organizatës ishin intensive dhe kur situata në Kosovë ishte e trazuar, ai shkon në Mitrovicë të Kosovës.

I akuzuari ka veshur uniformën për të hyrë pa u penguar në kazermë, ka zhvilluar biseda me shumë eprorë, të cilët kanë arritur me njësitë e veta nga garnizone të ndryshme. Aty ka parë se çfarë gjendet në rrethinën e kazermës, dhe si epror me njohuri dhe përvoja të caktuara ushtarake, ka mundur të nxjerrë përfundime mbi detyrat, përbërjen dhe forcën e njësive, për çka ka njoftuar A.

Prapashticën dhe O. Osmanin, si dhe u ka thënë se njësitë do të qëndrojnë edhe më tej në Kosovë.

15.11.1982

Gjyqi Ushtarak në Beograd

Prokurori Ushtarak

Nënkoloneli

Dusan Tabakovic

Në bazë të kësaj aktpadie, Gjyqi Ushtarak i Beogradit më 10 mars 1983, me aktgjykimin IK. nr. 374/82-IV, Skënder Ibishin, me gradë “Toger” në PU 6734 në Valevë (në burg hetues nga 17. maji 1982 deri në këtë ditë) e shpall:

Fajtor

Pasi:

Si pjesëtar i organizatës ilegale armiqësore “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi”, PKMLSHJ, në të cilën u anëtarësua në gjysmën e dytë të vitit 1977, në përfundim të Akademisë Ushtarake, ka marrë pseudonimin *Lauferi*, me detyrën që të veprojë në masivizimin e organizatës në radhët e ushtarakëve, e më vonë edhe në radhët e ushtarëve dhe eprorëve me kombësi shqiptare; të përhapë qëllimet e organizatës, të informojë organizatën mbi numrin e ushtarëve dhe eprorëve me kombësi shqiptare, qëndrimin e tyre karshi organizatës.

Më 1 janar 1978 zgjidhet në udhëheqësinë e ngushtë të organizatës në Komitetin Qendror, me detyrë *këshilltar për Çështje Ushtarake*, me ç’rast janë saktësuar detyrat e tij si dhe i kanë dhënë udhëzimet si të veprojë. Po ashtu, nëpërmjet gazetave dhe revistave ushtarake, në mënyrë adekuate të propagandojë ideologjinë e kësaj organizate, duke njoftuar për situatën ekonomike dhe pozitën e popullit shqiptar në Kosovë dhe në RFSJ, në realizimin e detyrave të marra përsipër dhe qëllimeve të lartpërmendura, duke vepruar në pajtueshmëri me “Platformën” e miratuar të organizatës, e cila

parashih realizimin në tri faza të qëllimeve të lartpërmendura.

Nën konspiracion të rreptë dhe propagandës së gjerë, përmes demonstratave masive ka ndërmarrë veprime për indoktrinimin e shokëve të tij nga radhët e Akademisë Ushtarake dhe, më vonë, eprorë të APJ-së, me qëllim afrimin e tyre për t'u anëtarësuar në organizatë; për krijimin e grupeve të reja dhe zgjerimin e ideve të organizatës në radhët e ushtarëve, dhe sipas metodologjisë paraprakisht të miratuar, ka zhvilluar biseda mbi situatën e vështirë ekonomike dhe politike në Kosovë; për pakënaqësinë e popullit e veçanërisht të rinisë; që udhëheqja është e paaftë për të zgjidhur këto çështje, që Kosovën e shfrytëzon Serbia; që shqiptarët të cilët jetojnë jashtë Kosovës gjenden në një pozitë edhe më të pabarabartë në krahasim me kombet e tjera; që një situatë e tillë duhet ndryshuar dhe se kjo situatë ndryshon nëse Kosova merr statutin e Republikës...

Në rastet kur ka përvetësuar bashkëbiseduesin, ka folur se në Kosovë ekzistojnë organizata, të cilat luftojnë që Kosova të bëhet Republikë; ka mbajtur kontakte të rregullta me anëtarët e udhëheqjes së organizatës, veçanërisht me Osman Osmanin dhe Abdullah Prapashticën, të cilët i ka informuar mbi veprimtarinë e tij dhe arritjet e punës, ndërsa prej tyre ka marrë udhëzimet për punën e mëtejme...

Kryetari i Këshillit Gjyqësor, Major Dimitrije Pavlovic, e dënon me 12 (dymbëdhjetë) vjet burg.

Arsyetimi:

Në seancën kryesore, në të cilën është pyetur i akuzuari dhe janë dëgjuar dëshmitarët Naser Limoni, Borivoje Srtanojevic, Agim Blakqori, Ramadan Behluli, Xhafer Ademi, Haxhi Neziraj, Dragan Muncani, Agim Sinani, Murteza Plavci, Kaplan Ademi, Jovic Radenka, Nikolic Djordja, Rexhep Maqedonci, Nysret Ahmeti dhe Kadri Cakiqi. Gjyqtari ka lexuar dhe bërë shikimin e librit të vizitorëve të PU 9206 në Mladenovac, revistën "Akademac" nr.

BOJHO TYЖИЛAШTBO
BOJHO TYЖИЛAШTBO
BOJACKO TOЖИЛCTBO
BOEHO OBBИHИTEЛCTBO
npa BH-pri VP 2280

Ep. Br. Ш. 236/82
15 XI 1982 19 god. opd. lista
BEOГPAД -- BEOGRAD -- БЕЛГPAД

- 1 -
Na ovu optužnicu imate pravo prigovora u roku
od osam dana od dana prijama liste.
Obavestite sud da li koga uzimate za branioca.

VOJNOM SUDU U BEOGRADU

Na osnovu čl. 6 ZVT, čl. 261 i 262 ZKP, vojni tužilac pri VP
2280 Beograd, podiže

O P T U Ž N I C U

protiv IBIŠI SKENDERA zv. "Čiš" od oca Hamdije i majke Nailje, ro-
djen 26.12.1956.g. u s.Strezovici, SO Kosovska Kamenica, sa stal-
nia boravištem u Valjevu, ul. Maršala Tita br.161/I, poručnik JNA,
na službi u VP 6734 Valjevo, pismen završio vojnu gimnaziiju i vojni
akademiju, nije odlikovan, neosudjivan, protiv njega se ne vodi
krivični postupak za neko drugo kriv. delo, u JNA od 18.jula 1980.
godine, u pritvoru od 17.maja 1982. godine;

ŠTO JE:

kao pripadnik ilegalne neprijateljske organizacije
"Komunistička partija marksista lenjinista albancana
u Jugoslaviji" - KPMIAJ. Čiji je cilj podiranje U-
stavom utvrđenog društveno ekonomskog uređenja,
društveno političkog sistema i sistema samoupravlja-
nja, protivustavno svrgavanje organa društvenog sa-
moupravljanja i vlasti, njihovih izvršnih organa i
predstavnik najviših državnih organa, podiranje e-
konomske osnove zemlje, razbijanje bratstva i je-
dinstva i narušavanje ravnopravnosti naroda i narod-
nosti, nasilna i protivustavna izmena granica između
republika i autonomnih pokrajina i nasilno i protiv-
ustavno odcjepljenje delova teritorije SRPS i pripada-
nje drugoj državi, u koju je stupio novembra 1972.g.
kao pitomac Vojne akademije, dobio tajni naziv "Lau-
fer" kao i zadatke da deluje u JNA na omasovljenju ove
organizacije među pitomcima, a kasnije vojnicima i sta-
rešinama albanske narodnosti, u vidu stvaranja novih
grupa po principu "trojki", (od SRP, KPMIAJ) ideje organizacije
je među vojnicima albanske narodnosti, da izveštava
organizaciju o broju vojnika i starešina albanske na-
rodnosti, njihovom držanju i odnosu prema njima, a 1.
januara 1978.g. izabran u uže rukovodstvo organizacije
"Centralni komitet" sa zaduženjem "savetnika za
vojna pitanja", kojom prilikom su precizirani njezovi
zadaci i data mu uputstva o načinu pristupa licima
prema kojima bude vršio indoktrinaciju, te da kroz
vojne listove i časopise na pogodan način provlači
ideologiju ove organizacije, u smislu ukazivanja na
ekonomsku situaciju i položaj albanskog naroda na Ko-
sovu i SFRJ, u realizaciji primljenih zadataka i na-
pred navedenih ciljeva, postupajući u skladu sa usvo-
jenom "platformom" organizacije, koja predviđja ostva-

Faqja e parë e aktpadisë së ngritur nga prokuroria usharaqe
jugoslave e Beogradit ndaj Skënder Ibishi.

45/77, dy blloqe shënimesh të marra në banesën e të akuzuarit gjatë bastisjes, Programin, Statutin dhe udhëzimet e PKMLSHJ-së, revistat “Zëri i Atdheut” dhe “Revolucioni” dhe materiale të tjera origjinale, të cilat janë gjetur gjatë bastisjes së banesës së Adem dhe Abdullah Prapashticës. Gjyqtari, po ashtu, ka lexuar shënimet e marrjes në pyetje të dëshmitarëve Milenko Cesiq, Adem Prapashtica, Adem Dërvisholli dhe Bahtir Ahmeti.

I akuzuari pranon se është anëtarësuar në organizatën “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi” (më poshtë e hasim me akronimin PKMLSHJ), se ka marrë pseudonimin “Laufer” dhe detyrat për të vepruar në APJ në masivizimin e organizatës në radhët e APJ-së. Pranon se është zgjedhur në udhëheqësinë e ngushtë të Komitetit Qendror të organizatës (KQ të PKMLSHJ-së) me detyrë “Këshilltar për Çështje Ushtarake”. Më tutje pranon se, përmes bisedave me anëtarët e KQ-së të PKMLSHJ-së, Osman Osmanin dhe Abdullah Prapashticën edhe gjatë konstituimit të KQ-së të PKMLSHJ-së, ku janë përpunuar Programi, Statutet dhe Instruksionet e Organizatës (më poshtë e gjejmë me “Platforma”), është njoftuar për qëllimet e organizatës...

Thelbi i qëllimeve të PKMLSHJ-së del nga platforma e saj “Dokumentet partiake”, të cilat, postë tjerash, në vijatë përgjithshme parashohin ndryshimin e statutit të pakicës kombëtare dhe njohjen e popullit shqiptar që jeton në trojet e veta, që në pjesët e RSFJ-së, të banuara me shqiptarë, është numerikisht më e madhe se ajo serbe, malazeze dhe se sllavët e Maqedonisë. Platforma kërkon që, nga “këto vise”, të formohet Republika Socialiste e Kosovës në kuadër të Jugosllavisë, e cila do të përfshinte edhe pjesë të tjera të RSFJ-së, në të cilat jetojnë kryesisht shqiptarët. Rregullimi i brendshëm i “Republikës së Kosovës” do të bëhej përmes kombinimit të Kushtetutës së RSFJ-së dhe RPS-së të Shqipërisë.

Platforma parasheh realizimin e qëllimeve të lartpërmendura në tri faza, duke filluar nga masivizimi i organizatës sipas parimit të dhjetësheve, në konspiracion të rreptë dhe propagandës së gjerë, përmes demonstratave masive, deri te kryengritja e armatosur, në

Hamdijasi i Ibišević - 2-

VOJNI SUD U BEOGRADU
IK. br. 374/82-IV
10.marta 1983 g.

U IME NARODA

Vojni sud u Beogradu, u veću sastavljenom od predsednika veća - sudije majora Dimitrija Pavlovića, stalnog sudije poručnika Rajka Jelusića i sudija porotnika: ppukovnika Borisa Huljaka, majora Milana Čiplića i majora Radosava Matunovića, sa zapisničarem Smiljkom Banić, odlučujući u predmetu krivice opt. Ibiši Skendera, poručnika iz VP 6734 Valjevo, koga je vojni tužilac pri VP 2280 Beograd optužio optužnicom I VTK br. 236/82 od 15.11.1982 g., zbog krivičnog dela udruživanja radi neprijateljske delatnosti iz čl.136.st.1. u vezi čl.114. i 116.st.2. KZ SFRJ, nakon održanog usmenog, javnog i glavnog pretresa u dane: 23. i 24. decembra 1982, 10.januar, 2, 3, 9. i 10.februara i 7. i 10.marta 1983 g., doneo je, a predsednik veća dana 10.marta 1983 g. u prisustvu zamenika vojnog tužioca - ppukovnika Dragana Zgonjanina, optuženog i njegovog branioca - advokata Mihaila Gavrilovića, javno objavio

*Copa e shkëqur erdhi
te k'urme*

P R E S U D U

Opt. IBIŠI SKENDER, poručnik iz VP 6734 Valjevo, zv."Čiš", od oca Hamdije i majke Nailje, rođene Zenjili, rođen 26.12.1956 g. u s.Strezovici - SO Kosovska Kamenica, sa prebivalištem u Valjevu - ul.Maršala Tita br. 161/1, neoženjen, bez dece, završio vojnu gimnaziju i VA KoV, Albanac - državljanin SFRJ, stupio u JNA 18.7.1980 g., nije odlikovan, nije osuđivan, protiv njega se ne vodi postupak za neko drugo krivično delo, bez nepokretne imovine, u pritvoru od 17.maja 1982 g.

K r i v j e

Što je:

kao pripadnik ilegalne neprijateljske organizacije "Komunistička partija marksista i lenjinista Albanaca u Jugoslaviji" - KPMLAJ, čiji je cilj podriivanje Ustavom utvrđenog društveno političkog sistema i sistema samoupravljanja, protivustavno svrgavanje organa društvenog samoupravljanja i vlasti, njihovih izvršnih organa i predstavnika najviših državnih organa, razbijanje bratstva i jedinstva i narušavanje

Faqja e parë e aktgjykimit të gjyqit ushtarak jugosllav në Beograd ndaj Skënder Ibišit

të cilën do të merrnin pjesë edhe pjesëtarët e APJ-së me kombësi shqiptare. Për kryengritjen ndihma do të merrej nga jashtë, para së gjithash nga emigracioni shqiptar, e do të shfrytëzohej edhe armatimi i Njësisë të Mbrojtjes Territoriale, të cilat gjenden në organizatat e punës së bashkuar (ndërmarrje publike e shtetërore), bashkësitë lokale dhe komunat.

Karakteri i PKMLSHJ-së mund të shihet edhe te zëdhënësit e tyre “Revolucioni” (organi i KQ-së të PKMLSHJ-së) dhe “Zëri i Atdheut” (fletushkë, organ i Rinisë së Organizatës). Kështu, në zëdhënësin “Revolucioni” të vitit 1981, në thirrjen e përgjithshme dhe apelin drejtuar të gjitha forcave progresive të shqiptarëve në Jugosllavi, komunikohet kalimi në fazën e dytë të luftës për realizimin e qëllimit: Kosova Republikë. Në këtë fazë parashikohet kombinimi i aksioneve paqësore me aksione presioni, parashikohen grevat dhe likuidimi i tradhtarëve të popullit shqiptar... Në “Zërin e Atdheut” gjithashtu shpallet kalimi në fazën e dytë dhe u jepen detyrat konkrete pionierëve, rinisë, grave...

Duke analizuar deklaratat e dëshmitarëve, gjyqi konstaton se është e kuptueshme që dëshmitarët Adem Dërvisholli, Bahtir Ahmeti, Nysret Ahmeti, Adem Prapashtica, Kadri Cakiqi, madje edhe Rexhep Maqedonci nuk japin të dhëna për veprimtarinë e të akuzuarit, por vetëm që e dinë se ishte anëtar i organizatës ilegale. Në të vërtetë, të gjithë këta dëshmitarë janë dënuar për vepra të njëjta, për të cilat ngarkohet i akuzuari, ndaj deklaratat janë dhënë në cilësinë e dëshmitarëve e në përputhje me konceptet e tyre mbrojtëse.

Pos kësaj, i akuzuari nuk ka qenë në lidhje të drejtpërdrejtë me këta persona, por me Abdullah Prapashticën dhe Osman Osmanin, Kryetarin dhe Sekretarin e Parë të KQ-së të PKMLSHJ-së, të cilët janë arratisur nga RSFJ-ja.

I akuzuari vepron nga pozita të njëjta karshi ushtarëve me kombësi shqiptare dhe ka arritur në përfundimin, se Murtez Plavci, Kaplan Ademi dhe Agim Sinani janë bashkëmendimtarë të organizatës ilegale, gjegjësisht janë të kahut që mendojnë se Kosova

duhet ta fitojë statutin e Republikës, ndërsa Ibrahim Deda jo.

Gjatë hetimeve i akuzuari ka përdorur shprehjen “bashkëmendimtarët e mi”, ndërsa në seancën kryesore e ka ndryshuar me shprehjen “bashkëmendimtarët e organizatës”...

Kështu, gjatë pushimeve shkollore të vitit 1979, Abdullah Prapashtica i ka shpjeguar tri fazat e realizimit të qëllimeve të PKMLSHJ-së, ku në të njëjtin vit i akuzuari ka marrë nga Abdullah Prapashtica materialin mbi vëllazërim-bashkimin për ta botuar në ndonjëren nga revistat ushtarake. Në qershor të vitit 1980 Osman Osmani e ka informuar, se PKMLSHJ-ja ka njoftuar qeverinë e RSFJ-së për ekzistimin e PKMLSHJ-së dhe mbi kërkesat e saj³...

Dënimi dhe vuajtja e burgut

Skënder Ibishi, siç u tha edhe më lart, u arrestua më 17 maj 1982, rreth dy muaj pas arrestimit të shumë shokëve e shoqeve të tij anekënd Kosovës. Në këtë kohë ishte duke shërbyer si toger i ushtrisë jugosllave në Valevë të Serbisë.

Pas hetimeve dhe torturave çnjerëzore gati njëvjeçare, gjykata ushtarake e Beogradit, më 10 mars 1983, e dënoi me 12 vjet burg, nga të cilat ka vuajtur 7 vite e gjysmë.

Pjesën më të madhe të burgut, Skënder Ibishi e ka vuajtur në burgun famëkeq “Zabella” të Pozharevcit, bashkë me veprimtarët e atdhetarët e tjerë, si Halil Alidema, Nezir Myrtaj, Afrim Zhitia, Fadil Vataj, Ismail Haradinaj, Sami Kurteshi, AliLajçi, Bardhyl Mahmuti, Halil Selimi, Murat Musliu, Januz Januzi, Kadri Kryeziu, Sadik Zabeli, Sabit Veseli, Taip Zeka, Hasan, Shaban e Fetah Shemsiu, Nazmi Hoxha, Mehmet Bislimi, Selim Luli, Bajram Gashi, Beqir Beqa, Ibrahim Xhemajli, Emin Kelmendi, Milaim Jashari, Muhamet Haklaj, Murat Bytyçi, Bahtir Ahmeti, Bedri Bahtijari, Ymer e Bejadin Hasani, Reshat Avdiu, Abdyyrahim Limani, Burhan Hasani, Afrim Hoti, Sejdi Leku, Sherif Krasniqi, Pajazit Krasniqi,

³ https://pashtriku.beepworld.de/files/Fotodemo.1981/gjykimet/osman_osmani_per_skender_ibishin_21.4.08.htm

Bajrush Xhemali, Ramadan Avdiu, Adem Grabovci, Ibrahim Krasniqi, Hamëz Kryeziu, Sadik Sutaj, Naim Shala, Fehmi Berisha, Sokol Metaj, Kadri Luzha, Alajdin Rrahmani, Xhevat Ademi, Agim Kasami, Nuhi Muhadri, Avdi Krasniqi, Sami Qorolli, Bajram Qorolli, Jakup Shyti, Skënder Haxhi Ferizaj, Ismail Syla, Tahir Turkaj, Rahman Krasniqi, Rifat Kafexholli, Ibrahim Kastrati etj.

KAPITULL 3

ORGANIZATA ILEGALE “PARTIA KOMUNISTE MARKSISTE-LENINISTE SHQIPTARE NË JUGOSLLAVI”

Krijimi i lëvizjes së re politike (1975-1982: PKMLSHJ-LRSSHJ)

“Në vitin 1981 u shtrua kërkesa për konstituimin e Kosovës në Republikë. Në prapavijën e kërkesës qëndronte besimi se problemi shqiptar në Jugosllavi esencialisht reduktohej në të drejtën për t’u konstituuar si plotësisht i barabartë me të tjerët, si shtet me të gjitha të drejtat individuale dhe kolektive që gëzonin republikat (shtetet) në bashkësinë e republikave (shteteve) jugosllave. Besohej se e drejta e konstituimit të Kosovës në Republikë, logjikisht, do të duhej t’i paraprinte bashkimit të kombit dhe njëherazi do të ishte në funksion të stabilitetit politik të Jugosllavisë dhe të Ballkanit në përgjithësi”.

Ukshin Hoti

Filozofia politike e çështjes shqiptare, Tiranë, 1995

“Vlen të thuhet se në këtë periudhë u formua organizata e parë shqiptare PKMLSHJ, që theu shabllonet e mëhershme të ilegales, duke kërkuar republikën shqiptare në kuadër të Jugosllavisë. Po ashtu, gjatë kësaj faze do të shtrohej si imperativ i kohës një çështje shumë e rëndësishme për ilegalen shqiptare, siç ishte ai i unifikimit të organizatave e grupeve ilegale në një lëvizje unike”.

Prof. dr. Sabile Keçmezi - Basha

Programet politike të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare 1878-1990,

Instituti i Historisë, Prishtinë, 2013.

“...nëse barazia dhe republika nuk arrihen në rrugë e me mjete paqësore dhe nëse gjendja përshkallëzohet deri te lufta e armatosur, atëherë nuk ka kuptim bashkëjetesa në një shtet të tillë, siç është Jugosllavia dhe, në një rast të tillë, ne shqiptarët do të angazhohemi për jetësimin e aspiratës së kamotshme shqiptare: bashkimin kombëtar!”

*Një nga vendimet e miratuara
në mbledhjen konstituive të Organizatës në vitin 1978*

Shqiptarët në(n) Jugosllavi pas Luftës së Dytë Botërore

Gjendja politike e shqiptarëve në Jugosllavi, ku spikat pozita e pabarabartë e tyre në raport me popujt e tjerë, qysh nga mbarimi i Luftës së Dytë Botërore përftoi organizime e forma të tjera të rezistencës.

Pavarësisht fytyrëzimit të tyre ideologjik, shumica e këtyre organizimeve ilegale denjonin avancimin e statusit politik të shqiptarëve, afirmimin e së drejtës për vetëvendosje deri në shkëputje.

Pas viteve ‘60-të e tutje, kërkesa politike e shqiptarëve për përmirësimin cilësor të statusit të tyre politik do të bigëzohej në dy drejtime: një pjesë e organizimeve e interpretonin vetëvendosjen si një mundësi për bashkim me Republikën Popullore të Shqipërisë, kurse pjesa tjetër aspironte për bashkimin e të gjitha trevave shqiptare në Jugosllavi, në një njësi të vetme politike, me status të barabartë politiko-juridik me republikat e tjera brenda Jugosllavisë Federative.

Një moment qendror në krijimin e organizatave më të konsoliduara shënon acarimi i beftë i marrëdhënieve midis Jugosllavisë dhe Shqipërisë, e cila tashmë kishte shkëputur përfundimisht marrëdhëniet e saj me Bashkimin Sovjetik. Në një situatë si kjo, gazeta zyrtare e Tiranës “Zëri i Popullit”, do të botonte një artikull (1962), në të cilin dënoheshin padrejtësitë që u bëheshin shqiptarëve në Jugosllavi. Ky artikull do të pasohej me një përgjigje të

menjëhershme të Agjencisë Telegrafike Jugosllave “Tanjug”, përmes së cilës tërhiqej vërejtja që Shqipëria të mos përzihet në “çështjet e brendshme të Jugosllavisë”, duke shtuar madje, se “shqiptarët janë të kënaqur me gjendjen e tyre në Jugosllavi”.

Më 28 nëntor të vitit 1963, në kushte të thella ilegaliteti, do të themelohej Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve (LRBSH), në krye të së cilës u zgjodhën atdhetarët Adem Demaçi, Ramadan Shala dhe Mustafë Venhari.

Sikur theksohej në Programin e kësaj organizate rishtare, qëllimi parësor i saj ishte “...sigurimi i së drejtës për vetëvendosje deri në shkëputje të plotë për viset e banuara me shumicë shqiptare, që gjenden nën administrimin e Jugosllavisë”.

Shumica e këtyre organizatave u fytyrëzuan ideologjikisht, gjë që diktohej nga vetë rrethanat politike të kohës. Stigmat që iu vunë atyre nga organet propagandistike të Jugosllavisë, qoftë nga mediet apo organet gjyqësore, nuk ishin gjë tjetër, veçse mohim i statusit të tyre politik.

Duke i kriminalizuar ato, pushteti i asokohshëm jugosllav rrekej që t'i paraqiste këto organizime si shfrime emocionale të individëve të përveçëm, që për më tepër nxiteshin nga jashtë. Agjenda “irredentiste”, sipas tyre, përbënte një provë që ato kurdiseshin nga jashtë, për të cenuar rendin kushtetutës të Jugosllavisë.

Por të gjitha dokumentet e kohës flasin se këto organizime lindën në mënyrë latente e spontane, pa ndonjë nxitje nga jashtë. Lënia jashtë vëmendjes e problemeve më thelbësore që shqetësonin shqiptarët asokohe, krijonin terren pjellor, prej të cilit lindën organizime ilegale, ku shumë prej tyre u dekonspiruan me kalimin e kohës nga organet e rendit dhe sigurisë së Jugosllavisë.

Akuzat e autoriteteve jugosllave, të cilat organizimet e para nacionaliste i damkosnin si qerthuj “të djathtistëve” e “ballistëve”, do të zëvendësoheshin me “irredentizëm” e “separatizëm”.

Në krye të herës, një vend të posaçëm në organizimet e para ilegale do të zinte Organizata Nacional-Demokratike Shqiptare (ODN), me prirje politike antikomuniste. Ndonëse kjo organizatë

Foto e ballinës së shkrimit me rastin e 40-vjetorit të demonstratave të vitit 1981

dhe bartësit e saj u dekonspiruan dhe u goditën ashpërsisht, ajo do të jepte mesazhin e parë të pakënaqësisë politike të shqiptarëve, e cila demantonte për vdekje parullat e gjoja barazisë së “kombeve dhe kombësive”, me të cilat shërbehej për konsum të brendshëm opinioni në Jugosllavi. Thyerja e madhe ideologjike fillimisht midis Jugosllavisë dhe Bashkimit Sovjetik u reflektua edhe në Shqipëri, e cila do t’i shkëpuste të gjitha lidhjet e ngushta me Jugosllavinë.

Në tehun e antagonizmave, të cilët përkohësisht ishin mbajtur nën rrogëz, doli çështja e shqiptarëve në Jugosllavi. Në këtë kohë e tutje, çështja shqiptare do të identifikohet me shtetin amë, me politikën dhe ideologjinë e tij.

Në një letër konfidenciale, që Enver Hoxha i drejtoi KQ-së të Partisë Komuniste të Bashkimit Sovjetik, prekej me theks të posaçëm edhe çështja e shqiptarëve në Jugosllavi, të cilët ishin parcializuar në Republikën e Serbisë (Kosova Lindore dhe ish-KSA-ja e Kosovës), Republikën e Maqedonisë (territoret nga Kumanova deri në Resnjë)

dhe Republikën e Malit të Zi (territoret nga Rozhaja deri në Tivar, në fshatin e quajtur Kufi). Në letrën në fjalë sqarohen gjerë e gjerë arsytet e mbetjes së Kosovës dhe e viseve të tjera shqiptare në Jugosllavi.

Hoxha, ndër të tjera, e quante të domosdoshme, që pas prishjes së marrëdhënieve me Jugosllavinë dhe pas demaskimit të Titos, shqiptarët duhet të ngrenë krye në mënyrë të armatosur kundër tij. Sipas Hoxhës, “lufta në Jugosllavi duhet të zhvillohet e ashpër, deri në kryengritje të armatosur kundër fashistëve, imperializmit dhe shërbëtorëve të tyre të brendshëm me agjentin Tito në krye”.

Lideri komunist shqiptar më tej propozon që popullsia shqiptare e Kosovës, Metohisë, Maqedonisë dhe Malit të Zi duhet të luftojë për çlirimin e vet. Në letër kërkohet që, “e para, që ajo duhet të bëjë, është të futet në luftë të ashpër e të pakompromis kundër klikës së Titos deri në kryengritje të armatosur. Republika Popullore e Shqipërisë, - vazhdon më tej Hoxha, - do të bëjë të gjitha përpjekjet që lufta kundër Titos në Jugosllavi të zhvillohet dhe të ashpërsohet deri në fitoren e plotë.”

Është e kuptueshme që, duke shfrytëzuar koniunkturat e përplasjeve të brendshme midis Bllokut Komunist, edhe Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Jugosllavi do të identifikohet me ideologjinë komuniste, e cila për disa shihej si mjet e për disa të tjerë edhe si qëllim, për jetësimin e aspiratave kombëtare të shqiptarëve. Ndryshimet ideologjike që zunë vend pas viteve ‘90-të kanë nxitur edhe aso përpjekje absurde, që mëtojnë të zhdukin çfarëdo referencimi ideologjik për këto organizata.

Thuhet, madje, se këto organizime kishin një koncept ambivalent, për shkak të gjoja antagonizmit ontologjik midis nacionalizmit dhe socializmit.

Politologu Andrew Heywood provon një përgjigjeje të jashtëzakonshme në lidhje me këtë problematikë. Sipas tij, nacionalizmi dhe socializmi mund të bashkëjetojnë me njëri-tjetrin, përderisa theksojnë si të dytë nevojën e “solidaritetit shoqëror” dhe “veprimin e përbashkët”. Madje, ato japin një pasqyrë më të qartë të shfrytëzimit dhe pabarazisë në një vend dhe kohë të caktuar. Prandaj,

Adem Demaçi

në një numër të madh vendesh, të cilat sfiduan patronët e tyre kolonialë, lindën lëvizje, që gërshetuan qëllimet për pavarësi kombëtare (nacionalizmin) me ato për revolucion shoqëror (socializmin).

Në këtë trajtesë të gjithë vëmendjen do ta qendërojmë rreth organizatës ilegale Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi, e cila në literaturën dhe dokumentacionin e kohës njihet me akronimin PKMLSHJ.

Në bazë të trajtimit të thelluar të dokumenteve të kohës, qofshin këto burime të brendshme të ilegales apo ato zyrtare të shtypit të kohës, zanafilla e organizatës mund të qëmtohet nga mesi i viteve '70-të. Bërthama organizative që do të çojë deri te themelimi i PKMLSHJ-së, që krijua në vitin 1975. Përgatitjet për të vënë themelet organizative të PKMLSHJ-së zgjatën nga viti 1975 deri në vitin 1978, pa të cilat nuk do të ekzistonte PKMLSHJ-ja. Shumica e themeluesve të organizatës ishin ende studentë në Fakultetin Juridik të Prishtinës.

Kështu, disa kuadro të reja shqiptare edhe në ushtri, në sigurim, në polici, në politikë, në universitet, në shkolla, në ekonomi etj., që i njihnin pikëpamjet e njëri-tjetrit, ngaqë i takonim kryesisht një gjenerate që demonstratë e vitit 1968 i përjetoi në rininë e hershme

dhe që i kishin të freskëta kërkesat që u realizuan vetëm pjesërisht, nuk ishin të kënaqur me pozitën politike të popullit shqiptar në ish-RSFJ, ndaj kërkonin rrugë për ta çuar më tej çështjen e avancimit politik e shtetëror-juridik të shqiptarëve në(n) ish-Jugosllavi.

Përfundimisht, ideja për krijimin e PKMLSHJ-së erdhi menjëherë pas Kongresit të 10-të të LKJ-së, ku pritej të shtrohej për zgjidhje edhe kërkesa e fundit e porealizuar e demonstratave të vitit 1968 për krijimin e Republikës së Kosovës.

Meqë populli shqiptar në ish-RSFJ nuk kishte një organizatë politike unike, që këtë çështje ta trajtonte si unike, u pa si e domosdoshme që Kosovës i duhej një parti politike e pavarur dhe e barabartë me partitë politike të popujve të tjerë në ish-RSFJ dhe të pavarur e të barabartë edhe me Partinë e Punës së Shqipërisë (PPSH). PPSH-ja e kufizonte aktivitetin e vet politik brenda kufijve të Republikës së Shqipërisë dhe çdolloj angazhimi i saj rreth çështjes së Kosovës, para bashkësisë ndërkombëtare, ishte përzierje në punët e brendshme të një shteti tjetër. Angazhimi i Shqipërisë ndaj çështjes së Kosovës kufizohej vetëm në të drejtat e minoriteteve, që ishte tepër pak për të shëruar plagën e madhe të Kosovës, e cila ishte gjysma e Shqipërisë. Nuk durohej ndarja e dyfishtë e Kosovës: një herë e ndarë nga shteti amë dhe pastaj e ndarë dhe nën sundimin e Serbisë, Maqedonisë e Malit të Zi. Kjo jo vetëm që shkaktonte diskriminim nacional e politik, por kjo pozitë e situatë mundësonte edhe shfrytëzimin dhe diskriminimin e vazhdueshëm ekonomik.

Bërthama e parë

Bërthama që i parapriu Organizatës së PKMLSHJ-së ishte e përbërë nga njerëz të pakënaqur me pozitën politike të popullit shqiptar në ish-RSFJ. Populli shqiptar në ish-RSFJ edhe pse paraqiste një tërësi kompakte kombëtare e që jetonte në një territor kompakt etnik në një numër, që për nga madhësia ishte i treti në ish-RSFJ, gjendej i ndarë dhe nën sundimin e tri republikave sllave. Ky sundim, që ishte edhe në aspektin ekonomik, edhe atë politik, ishte i përcjellë me tërë karakteristikat që përbëjnë një okupim klasik kolonialist,

i cili ushtrohej përmes autonomistëve të korruptuar e të mbuluar me demagogjinë e internacionalizmit proletar.

Ata që duhej të vepronin në këtë drejtim, LK-ja e Kosovës, Akademia e Shkencave e Kosovës, institucionet dhe përfaqësuesit e Kosovës në Federatë nuk vepronin, prandaj u vendos që të veprohej me mundësitë ekzistuese dhe me mjete që do t'i caktonin vetë.

Ky rrymim mësoi nga përvoja e hidhur e grupeve ilegale të gjeneratave të mëparshme se si duhej dhe nuk duhej vepruar. Besojmë se nga gabimet e kësaj gjenerate do të mësojnë gjeneratat e mëpasme dhe çdo gjeneratë do të bëjë një hap përpara dhe do të arrijë një sukses më shumë se gjenerata e mëparshme.

Mësimet nga përvoja e ilegales

Edhe themeluesit e bërthamës së parë organizative të PKMLSHJ-së rrjedhin nga familjet që u takonin rrethete të përafërta me qarqet patriotike të Kosovës. Kjo mundësoi që, para se të bëhen hapat e publikimit të organizatës dhe të qëllimeve të saj, të analizohen veprimet e grupeve ilegale; arsyet pse ato zbuloheshin aq shpejt; pse nuk ishin në gjendje që të ruanin kontiunitetin e veprimit për kohë më të gjatë; pse vazhdimisht krijoheshin grupe ilegale me emra të rinj e me program të njëjtë e pikëpyetje të tjera.

Së pari, këto analiza vërtetuan se grupet ilegale shqiptare udhëhiqeshin nga patriotë e atdhetarë të mirë, por profesionalisht të papërgatitur për të hyrë në konflikt me një shtet, i cili i kishte arsimuar profesionalisht deri në perfeksion njerëzit e shtetit që do të luftonin ilegalen. Kishte mekanizma profesionalë të policisë publike, të shërbimeve sekrete, të shërbimeve të propagandës speciale dhe asaj publike; kishte organe politike, organe gjyqësore, perfeksionim të metodës, taktikës dhe teknikës së zbulimit etj. Pushtuesi me këto përparësi e kishte të lehtë të hidhte njerëzit e vet brenda organizatave ilegale dhe të godiste ilegalen edhe nga brenda, edhe nga jashtë. Pra, grupet amatore ilegale të Kosovës ndesheshin vazhdimisht me mekanizma profesionalë shtetërorë dhe ishte e logjikshme pse ato beteja ishin të humbura ende pa filluar.

Pra, përfundimi ishte, se organizata PKMLSHJ duhej të kishte sa më shumë profesionalistë dhe ata të vepronin në prapavijë të armikut, duke i përdorur kundër tij, gjegjësisht duke përdorur metodat që armiku përdorte kundër ilegales. Nuk mendohej që qëllimet të arriheshin shpejt, por synohej që të veprimej për vite me radhë në ilegale dhe që brenda organeve shtetërore të krijoheshin pozicione të fuqishme. Në këtë drejtim orientimi ishte depërtimi i kuadrove të organizuara ose indoktrinimi i kuadrove, që ishin duke punuar në kuadër të organeve shtetërore e politike, e që kishin sjellje të mira njerëzore dhe patriotike.

Si kriteri angazhimit në PKMLSHJ ishte edhe kushti i konspiracionit total. Për t'u arritur kjo, organizata e PKMLSHJ-së vendosi të zgjerohej vetëm me njerëz, që njiheshin mes tyre prej më shumë se 10 vjetësh ose që kishin lidhje familjare, farefisnore e miqësore mes tyre.

Bie fjala, nga familja e Maqedoncëve anëtarë të PKMLSHJ-së ishin 4 veta, ndërsa e tërë familja e mbështeste dhe e përkrahte PKMLSHJ-së. Kështu ishte me familjen e Bahtir Ahmetit, me familjen e Abdullah Prapashticës, Faton Topallit, Vahedin Azemit e të shumë aktivistëve të tjerë. Pos të tjerash, kjo metodë e punës mundësonte krijimin e kushteve për të marrë apo për të rrënuar kalanë nga brenda.

Meqë ndërtimi i një organizate masive në kushte ilegaliteti nuk ishte i mundur, PKMLSHJ-ja fillimisht arriti të plotësonte vetëm kushtet minimale për veprim. Bërthama e saj, siç u tha më lartë, u krijua në vitin 1975. Nga ky organizim u kalua nëpër rrugën normale të krijimit të organizatave politike që nga bërthama e parë organizative, përmes krijimit të degëve dhe organeve deri në nivel, që ajo të mund të fillonte të vepronte si organizatë.

Kështu, pas vënies së themeleve organizative, Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi (PKMLSHJ) u themelua në vitin 1978 në Prishtinë. PKMLSHJ-ja nxori dokumentet e Partisë në një përmbledhje, e cila titullohej "Teoria dhe praktika e revolucionit". Në përmbajtje të këtij materiali ishte edhe programi, statuti dhe udhëzimet për punë praktike.

Ato si tërësi përbënin Platformën Politike për Republikën e Kosovës, sepse qëllimi kryesor i ekzistimit të PKMLSHJ-së ishte krijimi i kushteve për arritjen e pavarësisë së popullit shqiptar në RSFJ-në e atëhershme. Pra, pavarësinë nga Maqedonia, Mali i Zi dhe Serbia, si dhe krijimin e Republikës Shqiptare, të barabartë me republikat e tjera në RSFJ. Dalja publikisht e programit të PKMLSHJ-së e përgatiti popullin që të mobilizohej rreth kërkesës për Republikë; kurorëzoi përpjekjet për bashkimin e rrymave politike rreth kësaj kërkesë dhe filloi ushtrimin e presionit politik ndaj federatës dhe njësisë që e përbënin atë, me qëllim nisjen e procesit në drejtim të realizimit të statutit të Republikës për popullin shqiptar në ish-RSFJ.

Paralelisht me ndërtimin e brendshëm organizativ, filluan edhe aksionet e para në PKMLSHJ, në fushën propagandistike e informative përmes aksioneve: “Pyetja”, “Leksioni” etj., që zhvilloheshin në konspiracion të thellë. Vetëm pas demonstratave të vitit 1981 PKMLSHJ-ja filloi të dalë edhe publikisht përmes gazetave të veta “Revolucioni” e “Zëri i atdheut” dhe përmes të trakteve të tjera.

Një gjë e tillë mbase ka edhe shpjegimin e saj. Duke vepruar nën kërcënimin e përhershëm të dekonspirimit, zgjerimi i radhëve ecte ngadalë, por i sigurt. Por, pas demonstratave të vitit 1981 filloi dekonspirimi i PKMLSHJ-së. Ai filloi nga momenti i kontakteve të para me organizatat e tjera ilegale, kur PKMLSHJ-ja synonte arritjen e bashkimit të tyre në Lëvizjen për Republikën e Kosovës. Kjo u realizua më 17 shkurt 1982.

Zgjerimi horizontal i organizatës do të amplifikohet sidomos pas daljes në dritë të organit “Revolucioni”, që pretendonte të ishte një gazetë e sojit informativ, për të zgjeruar rrethin e mbështetësve dhe militantëve potencialë.

Përmasa e vërtetë organizative e PKMLSHJ-së është e vështirë të përcaktohet, si pasojë e veprimtarisë që u përmbahej rreptësisht metodave ilegale. Autorët e shkrimeve që afishoheshin te “Revolucioni” bënin thirrje të lexuesit të tyre, që të shumëfishonin

NUK KA BARAZI NACIONALE E KLASORE PA BARAZI DHE PAVARSI

-EKONOMIKE
-POLITIKE DHE
-TERITORIALE

ARGUMENTET DHE KËRKESAT E P K M L SH J

Populli shqiptar ne Jugosllavi nuk është pakic, por marrë në tërësi është gjysma e popullit shqiptar, pra pasi që nuk është pjesë e vogël kërkon të njëjet si popull.

Populli shqiptar në Jugosllavi për nga madhësia në numër është i treti në RSFJ (është më i madhë se kombi maqedon, slloven, musliman, dhe katërher më i madhë se ai malazez), prandaj kërkon të njëjet statusi i kombëtar.

Populli shqiptar në RSFJ jeton në teritorin e vet etnik. Ky teritor është i ciptuar nën sundimin e serbis malit si dhe maqedonis, kurrë nuk gzon njohja nacionale shqiptare, por është i përvetsuar nga Serbia Mali zi dhe Maqedonia.

Populli shqiptar në Jugosllavi nuk i kërkon teritorët etnike shqiptare në të cilat nuk jeton fare sot populli shqiptar ose jeto me pakicë, por kërkon bashkimin, njohjen nacionale legjitime, dhe pavarsin e të gjitha trjeve shqiptare ku ai sot jeton në shumicën dërrmuese.

Pjesë nga Programi i PKMLSHJ-së

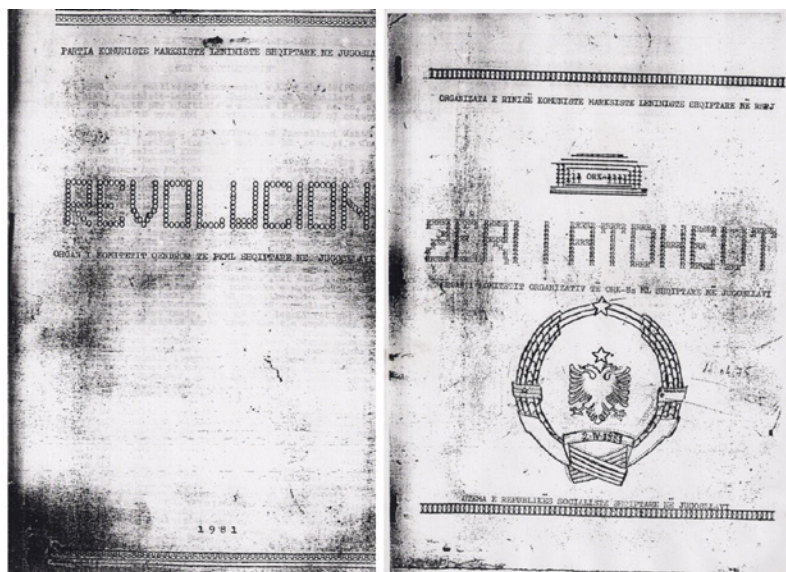
ekzemplarët e gazetës për t'u shpërndarë në rrethe të reja lexuesish, kryesisht tek individët që mund të ishin premtues për qëllimet e organizatës.

Organizata do të tërhiqte vëmendjen e autoriteteve, sidomos me letrat me përmbajtje të mprehtë politike, në të cilat demaskohej pozita e rëndë politike dhe sociale e shqiptarëve në Jugosllavi.

Vlen për t'u veçuar këtu sidomos një notë e PKMLSHJ-së, e cila më 14 prill 1981 do t'i drejtohej Komitetit Krahinor të LKK-së, ku merrej përgjegjësia për organizimin e "demonstratave dhe grevave të rinisë studentore e shkollore, të klasës punëtore dhe të të gjithë popullit shqiptar në të gjitha qendrat e qytetet shqiptare.

Sipas autorëve të notës: "Ne dolëm të kërkojmë të drejtat tona që na takojnë me kushtetutën e RSFJ-së. Në këto demonstrata nuk pati asnjë veprim në kundërshtim me kushtetutën dhe me rendin juridik të Jugosllavisë".

Një tjetër polemikë që tërhoqi vëmendjen e autoriteteve ishte edhe një letër nga veprimtari Martin Çuni, e cila më pas u botua e përshtatur edhe si dokument, që PKMLSHJ-ja ia drejtonte kryeredaktorit të gazetës beogradase "Borba", Marko Loliq. Akuzave standarde jugosllave, të cilat ekzagjeronin qëllimet e "irredentistëve" shqiptarë, me gjoja synimin për krijimin e një republike të pastër

Organet e PKMLSHJ-së, “Revolucioni” dhe “Zëri i Atdheut”

etnike, autori/ët e letrës që iu adresua “Borbës”, i përgjigjen duke thënë se vetë kryeredaktori i kësaj gazete anon nga pansllavizmi.

“Shqiptarët vërtet kërkojnë Republikën Socialiste Shqiptare në kuadër të RSFJ-së, por që të jetojnë të vëllazëruar, të bashkuar dhe të barazuar me të gjithë ata që jetojnë dhe që dëshirojnë të jetojnë me ne. Kurse ju, që vuani nga mentalitetet kolonialiste dhe nga kompleksët shoviniste të patronit mbi të tjerët, gjeni ilaç për veten”, - thuhej, pos të tjerash, në letër.

Më tej, në letrën drejtuar Loliqit, që mban datën 5 qershor 1981, hidhen poshtë të gjitha insinuatat për përfshirjen e PPSH-së në ngjarjet që precipituan pas marsit të vitit 1981. Autorët ilegalë qysh në fillim qartësojnë: *“Ne s’kemi pasur, as që kemi ndonjë lidhje me PPSH-në, përpos që kemi të përbashkët ideologjinë komuniste, si dhe me partitë e tjera”.*

Një deklaratë e tillë duket se është në unison edhe me artikujt e botuar në “Zërin e Popullit” në Tiranë, ku përjashtohej çfarëdolloj

intensifikimin më energjik të luftës për pavarësi dhe barazi klasore e nacionale. Gjegjësisht, për shkëputje e prangave të eksploatimit klasor dhe nënshtrimit ekonomik dhe territorial.”⁵⁷ thotë artikullshkruesi

Anëtarët e redaksisë të gazetës “Revolucioni”, janë të vetëdijshëm për rëndësinë e informimit të drejt, andaj na bëjnë me dije se në këtë numer, botojmë vetëm pjesën e parë të Notës së KQ të PKMLSHJ-së, dërguar KQ të LKJ dhe qeverisë jugosllave, në të cilën në mënyrë të argumentuar shprehet revolta ndaj masave që kishte ndërmarrë Qeveria e Jugosllavisë me rastin e demonstratave të klasës punëtore dhe popullit shqiptar në prill të këtij viti (1981). Po e japim një pjesë të kësaj Note, që në qarqet e pushtetit jugosllave, në atë kohë kishte bërë bujë të madhe:

KOMITETI QENDRORE TË PARTISË KOMUNISTE
MARKSISTE - LENINISTE SHQIPTARE NË
JUGOSLLAVI (KQ i PKMLSHJ)
N O T Ë

KQ të LK dhe Qeverisë Jugosllave:

KQ i PKMLSHJ u drejtohet udhëheqësish së LKJ dhe Qeverisë Jugosllave me këtë notë për tua bërë me dije se PKMLSHJ merr përgjegjësin për organizimin e demonstratave dhe grevave të rinisë studentore- shkollore, të klasës punëtore dhe në tërësi të popullit shqiptar në të gjitha qendrat- qytetet shqiptare.

Në mes gjerash në notën protestuese thuhet se :
“Demonstratat qenë me parashikime dhe me organizim paqësor, patën qëllim që në mënyrë të qet të demonstrohen kërkesat e klasës punëtore dhe popullit shqiptar për pavarësi, barazi dhe individualitet klasor e nacional e që mbaruan me masakra, terror dhe genocid të pashembullt, me intervenimin e forcave të armatosura serbe, malazise e maqedone dhe atyre jugosllave, për të vazhduar se “LKJ dhe qeveria

jugosllave që nga viti 1978, e edhe më herët, por posaçërisht nga kjo kohë e gjerë më tani kanë qenë të informuara detajisht dhe me kohë, për krizat politike e ekonomike në territorin e copetuar dhe të nënshtruar shqiptar, si edhe me kërkesat e klasës punëtore dhe popullit shqiptar për shkëputjen e prangave të nënshtrimit politik, ekonomik e territorial si dhe eksploatimit të paskrupullt që është ushtruar ndaj pasurisë dhe djersës së nga ana e kësajve ushtruar ndaj pasurisë dhe djersës së nga ana e kësajve të qeverive të Serbisë, Maqedonisë dhe Malit të Zi: “Kane qenë të informuar dhe të udhëzuar”⁵⁸, thuhet më tej por, edhe kanë pasur përkaljen tonë që kjo krizë e përgjithshme politike e ekonomike të tejkalohet në mënyrë dhe me mjete paqësore, mirëpo janë bërë të shurdhër në të gjitha këto apele, duke qenë të paafte të vlerësojnë realitetin objektiv dhe ti hyjnë thellë aksionit për zgjidhjen e problemeve ekzistuese.

PKMLSHJ u detyra që këto kërkesa ti paraqesë me demonstrata në të cilat njëzëri murrën pjesë masat e gjëra studentore, intelektuale shkollore, klasa punëtore, fshataresia dhe në tërësi populli shqiptar në Jugosllavi.

Populli shqiptar, klasa punëtore dhe inteligjencia dolën dhe demonstruan kërkesat para organeve udhëheqëse të LKJ dhe të qeverisë dhe nuk deshën të largohen derisa para tyre të dalin njerëzit, të cilët ata i votuan që ti përfaqësojnë interesat e popullit shqiptar dhe tu japin shpjegime pse këto kërkesa nuk po realizohen. Por këta, këto interesa i tradhtuan botërisht. Nuk dolën të bisedojnë e të merren vesh me demonstruesit, por së hashku me patronët e tyre borgjez lëshuan qenët e tërbuar e të etur për gjak shqiptari, të forcave ushtarake e policore të cilët ç’ firmuan ndjenjat e tyre të ulla sadiste dhe bombarduan qytetet shqiptare me bomba

⁵⁷ “Notë” e Organizatës së PKMLSHJ-së. Me 15 prill 1981, kryesinë e Komitetit Krahinor të LKJ-së organizata ia drejtoi me një “Notë”, në të cilën paralajmëronte se kjo organizatë i kishte organizuar demonstratën dhe se ajo po e merrte përgjegjësinë për organizimin e tyre.

Pjesë nga nota e PKMLSHJ-së drejtuar Lidhjes Komuniste dhe Qeverisë Jugosllave

ndërhyrjeje apo nxitjeje e Shqipërisë në këto ngjarje. Në një nga numrat e kësaj gazete thuhet se udhëheqësit e Jugosllavisë e akuzuan RPS-në e Shqipërisë për ndërhyrje në punët e brendshme të Jugosllavisë, “ndonëse gjatë kësaj kohe nuk kanë qenë në gjendje të sjellin qoftë edhe një fakt në këtë drejtim, gjë që është theksuar edhe nga shtypi botëror”.

Duke iu shmangur me kujdes, por edhe me pragmatizëm çfarëdo lidhjeje që do t’i mundësonte propagandë jugosllave, që organizatat ilegale të majta t’i cilësonte si zgjatime të shtetit shqiptar, veprimtarë të ndryshëm bënin përpjekje, që gjatë kësaj kohe të shfrytëzonin ndihmat e tërthorta nga Tirana.

kunder të gjitha atyre forcave, sepse ashtu si është gezon respekt të gjithë opinioi ndërkombëtar për këtë shkak s'ka nevojë të loz në fat fare". Pas këtij reagimi e dinin ilegalitet se shkarravitësit e gazetave të Beogradit do të reagonin me të madhe, gjëja se kanë bërë ndonjë zbulim epokal, se ja u zbuluan ata- tradhtarët e vendit, dhe mbrojtësit e Shqipërisë së Madhe.

Në shkrimin e Marko Loliq, nuk kishte munguar as citimi nga programi, ku flitej për kushtetutën e ardhme të Republikës Socialiste Shqiptare në Jugosllavi, ku illegalja shqiptare parausuronte që në kushtetutën e ardhme të Republikës të konstruktiohet nga kushtetuta e RPS të Shqipërisë dhe nga kushtetuta e ndonjëris nga republikat e RSFJ-së dhe të gjitha këto të adaptohen në bazë të kushteve që dominonin në atë kohë në Jugosllavi. Autori ishte i mëllefosur, se në shkrimin e gazetës "Borba" ishin bërë cungime të qëllimita dhe se nuk ishte cituar deri në fund Programi i Organizatës së "PKMLSHJ".

Autori i gazetës "Revolutioni", sipas të gjitha gjasave, ishte një njohës i mirë i zhvillimit dhe i krijimit të shtetit-creatorë jugosllav e këshillon Loliqin se kur keni dashur të shkruani për gjëra të këtitlla aq të ndjeshme, është dashur se paku ta dini se, "kur është konstituuar kushtetuta e parë e RSFJ-së në vitin 1946 ajo është përplurur në bazë të kushtetutës së BRSS, kurse RPS e Shqipërisë kushtetutën e vet të parë e ka bërë sipas kushtetutës jugosllave dhe të asaj të BRSS. Dhe tani kur ne parashikojmë të bëjmë një gjë të tillë, (si ju atëherë) ju sikur habiteni. Kur të dyja vendet janë socialiste atëherë ku qëndron problemi, e posaçërisht kur popullit shqiptar në Jugosllavi me atë në Shqipëri ka përkatësi të njëjta nacionale, që do të thotë se kemi nevojë që të rregullojmë jetën e brendshme së paku ngjashëm, që do të thotë se kemi elemente kyçe për kësi lloj kushtetute. Të kërkojë që këtu të zbulosh gjë negative është veprim i

prishë dhe i ceket" dhe haptas vërehet se i tërë shkrimi ishte tendencioz.

E tërë polemika në mes gazetës "Revolutioni" dhe Marko Loliqit zhvillohet rreth insinuatave dhe keqinterpretimit që i bënë ky i fundit "Programin" t. organizatës PKMLSHJ-së. Dhe krejt në fund gazeta i bën pyetje Marko Loliqit, se kur deshtë që të botoni Programin-organizatës, pse atëherë nuk e botuat në tersi, por keni nxjer nga ai vetëm fragmente të cilat ju konvencojnë juve. Edhe kështu e tillë, qartë deshmonte se informimi në Beograd kishte frikën nga lëvizjet ilegale që vepronin në Kosovë e as më tepër nga Lëvizje Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi e cila kishte dal hapur dhe kishte marr mbi vete përgjegjësin e demonstratave të vitit 1981. Frika qëndronte edhe në atë se mund të ndodhte mendojnë anëtarët e organizatës ilegale "se masat e gjera të RSFJ-së do të përkalim dhe do të përvetësonin një program të tillë. Si duket këtu qëndron arsyeja".

Autori i shkrimit edhe më tutje mendonte se në vite të tërëdhjeta, në Jugosllavi me të madhe zhvillohej një luftë për arryjesimin e mundësisë për veprim të organizatave ilegale, e në këtë luftë nuk po zgjidheshin mjetet Inteligjencia e Kosovës ngadalë po izolohej nga kryerja e funksioneve të pushtetit dhe të udhëheqësve në LK. Sipas recetave nga Beogradi dhe filialeve të saja në tervat ku banonin shqiptarë po ngrheshin nga shtrati i vdekjes disa kadra (prorankoviqistje), të cilat me shumicë ishin analfabete dhe po angazhoheshin në këto funksione. Si po shitej ishte shumë e qartë se për forcat reacionare kolonialiste-hegemoniste e unitariste më të mirë ishin analfabetët, të cilët zbatonin atë që u thuej nga të tjerët me përpikëri.

Reaguesi i organizatës ilegale, thoshte se "Ne edhe mi parë kemi propozuar që vel LKJ të marrë iniciativën për zgjidhjen e çështjes të pavarësisë dhe barazisë nacionale

Pjesë nga përgjigjja e PKMLSHJ-së dërguar Marko Loliqit, kryeredaktor i organit të LKJ-së, "Borba", botuar e komentuar në librin e dr. Sabile Keçmezi-Basha, "Shtypi ilegal shqiptar në Kosovë (1945-1999)"

Bartësit kryesorë të aktivitetit

Ndër bartësit kryesorë të aktivitetit të PKMLSHJ-së ishin Abdullah Prapashtica, Rexhep Maqedonci, Osman Osmani, Faton Topalli, Fatmir Bajrami, Adem Dërvisholli, Kadri Cakiqi, Nysret Ahmeti, Fatmir Grajqevci, Adem Prapashtica, Skënder Ibishi, Ramush Topalli, Lumniye Azemi, Lutfi Maqedonci, Osman Maqedonci, Halil Alidema, Martin Çuni, Bahtir Ahmeti, Vahedin Azemi, Shyqeri Gjinolli, Kadrije Gashi, Afrim Abazi (dëshmor), Fatime Gjinolli, Skënder Hajdari, Nazim Azemi, Fahrije Osmani, Zyrafete Krasniqi, Nazmije Sylja, Fehmi Hajrullahu, Rafiz Halili, Sejdi Sejdiu e shumë të tjerë.

PKMLSHJ-ja ishte e organizuar në sistemin e dhjetësheve. Ajo angazhohej për ngritjen e statusit të shqiptarëve nga pakica

kombëtare në komb, bashkimin e krahinave shqiptare në RSFJ dhe krijimin e republikës në kuadër të kësaj federate. Sistemi i brendshëm shtetëror do të rregullohej përmes kombinimit të kushtetutës së RSFJ-së dhe RPSSH-së.

Realizimi i këtij qëllimi parashihej përmes tri fazave:

1. përmes kërkesave drejtuar udhëheqjes legale të Kosovës dhe udhëheqjes federale kërkohej në rrugë paqësore arritja e pavarësisë dhe e barazisë ekonomike, politike dhe territoriale përmes krijimit të Republikës Shqiptare në kuadër të Federatës;
2. me presion publik, si: demonstratat, grevat e tubimet e ndryshme;
3. përmes luftës së armatosur, e cila nuk do të kishte më për qëllim republikën në kuadër të federatës. PKMLSHJ-ja në periudhën nga 01.03.1979 deri më 5 maj 1980, kërkoi disa herë me shkrim para organeve krahinore dhe atyre federale, realizimin e kërkesës demokratike për republikë.

Më 10.12.1980, organet e Kosovës dhe ato federale u paralajmëruan se, nëse nuk do ta zgjidhnin çështjen e Republikës së Kosovës, PKMLSHJ-ja brenda 6 muajve do të organizonte demonstrata. Njëkohësisht, përmes dekretit u dha urdhri, që brenda vitit 1981 të kryheshin detyrat programore në drejtim të organizimit të demonstratave.

Tri fazat e aktivitetit

Sipas parashikimeve dhe përpjekjeve të saj, PKMLSHJ-ja mendonte që ngjarjet t'i zhvillonte në formë të shkallëzuar përmes tri fazave:

Faza e parë përbëhej nga veprimtaria politike e shtruarjes teorike të kërkesës për Republikën e Kosovës përpara organeve federative dhe përpara LKJ-së, me theks që të bëhej presion, që LK-ja e Kosovës të shtrojë këtë kërkesë në rrugë zyrtare dhe në rrugë legale;

Faza e dytë përbëhej nga organizimi i kombinuar i presionit politik përmes peticioneve, memorandumeve, shkresave nga

anët të ndryshme dhe organizmi i marshimeve, grevave dhe demonstratave me kërkesën për Republikën e Kosovës në suaza kombëtare, federative dhe ndërkombëtare dhe, së fundi;

Faza e tretë, në të cilën parashihej vendosja e ultimatumeve që të njihej Republika e Kosovës në kuadër të Federatës Jugosllave dhe, nëse edhe as këtë herë nuk vjen përgjigjja pozitive, atëherë të shpallet pavarësia e Kosovës nga ish-RSFJ-ja dhe të shpallet bashkimi me Shqipërinë, me paramendimin që kjo të bëhet edhe me përdorimin e mjeteve përkatëse.

Mosrespektimi i këtyre fazave u bë, për shkak se pushteti që kishte parasysh programin e PKMLSHJ-së dëshironte të përshpejtonte konfliktin e armatosur, sepse e dinte që, kur ishte fjala për përdorimin e dhunës, raporti i forcave ishte në anën e pushtetit, ndërsa në rrafshin politik, me kohë ai regjim do të pësonte disfatë deri në kapitullim.

PKMLSHJ-ja, organizatore e kërkesës për Republikë

Në demonstratat e 11 dhe 26 marsit, si dhe ato të 1, 2 e 3 prillit të vitit 1981, pjesëtarët e PKMLSH-së morën pjesë aktive në organizimin e tyre dhe në plasimin e platformës dhe kërkesave të PKMLSHJ-së. PKMLSHJ-ja ishte e vetmja organizatë politike, që përmes programit të saj shtronte çështjen e republikës. Programi i saj partiak u përkrah nga populli dhe u shndërrua në kërkesë gjithëpopullore. Më 14 prill 1981 PKMLSH-ja i dërgon një notë KQ-së të LKJ-së dhe qeverisë jugosllave, me çrast mori përsipër përgjegjësinë për organizimin e demonstratave. Më 14 gusht 1981, PKMLSHJ-ja i dërgoi një letër KQ-së të LKJ-së dhe qeverisë jugosllave, duke ftuar LKJ-në për bisedime si partner dhe parti të barabarta. Ajo publikoi shumë materiale propagandistike, si “Teoria dhe praktika e revolucionit”, “Instruksione për veprim praktik”, revistat “Revolucioni” dhe “Zëri i Atdheut” etj.

Majtizmi i PKMLSHJ-së

Përcaktimi për konceptimin e majtë ideologjik u bë për disa arsye. Së pari, Kosova gjendej brenda zonës gjeografike, ku të gjitha

shtetet rreth saj ishin me sistem socialist, duke përfshirë edhe RSFJ-në, brenda së cilës ajo ishte, si dhe shteti amë që kishte rend socialist. Pos kësaj, në disa vende të Europës Perëndimore partitë socialiste ishin ose në pozitë, ose ishin opozita më e fuqishme në ato vende.

Edhe sikur shqiptarët dhe organizatat e tyre kombëtare të ishin me orientime të djathta dhe të provonin të vepronin nga ato pozita, nuk do të hasnin në mirëkuptim e përkrahje nga populli në Kosovë dhe shteti shqiptar. Këtë e vërteton fakti, se shteti shqiptar nuk mbështeste organizatat e djathta. Mirëpo përcaktimi për të vepruar nga pozitat politike të majta nuk ishte vetëm çështje taktike, por edhe rezultat i bindjeve politike të krijuara në ato rrethana, që u rritën dhe u shkolluan protagonistët dhe aktorët e këtij organizimi. PKMLSHJ-ja e ndiente veten një parti, e cila nuk identifikohet me partitë komuniste të kohës, për shkak të “modës” e ku e “gjithë partia dhe i gjithë populli ishin vënë në shërbim të marksizëm-leninizmit”, por përkundrazi, PKMLSHJ-ja synonte që marksizëm-leninizmi të jetë në shërbim të popullit punonjës, sepse kështu e kuptonte idenë e lëvizjes punëtore, të njohur si majtizëm.

Për PKMLSHJ-në ekzistonte një ligjshmëri e marrëdhënieve dhe të zhvillimit shoqëror, e cila duhej të kalonte patjetër nëpër faza e etapa të caktuara për të arritur qëllimin e caktuar.

Formimi i ORSH-së në kuadër të PKMLSHJ-së

Në vitin 1979, nga të rinjtë në radhët e PKMLSHJ-së në Prishtinë, nën drejtimin e Faton Topallit dhe Fatmir Bajramit, bashkë me Fatmir Grajqevcin, Selatin Zenelin dhe Lutfi Maqedoncjin u themelua Organizata e Rinisë Shqiptare të Kosovës, me qendrat në Prishtinë dhe Ferizaj, e cila më pas ka vepruar intensivisht në propagandimin e kërkesës për Republikë brenda radhëve të rinisë shkollore.

Dëshmi mbi aksionet, aktivitetet dhe veprimtarinë konkrete

Aksionet e para të organizatës ishin “Pyetja” dhe “Anketa”. Ato shërbyen për sensibilizim dhe krijimin e opinionit mbi nevojën e

arritjes së barazisë kombëtare e shoqërore, gjegjësisht avancimin e pozitës së shqiptarëve në(n) ish-RSFJ si kombësi në komb dhe të avancimit të pozitës së Krahinës Autonome të Kosovës në Republikë të shqiptarëve, sikur i kishin edhe të gjitha kombet e tjera të federatës.

Aksionet e tjera vijuese të PKMLSHJ-së ishin: shpërndarja e trakteve dhe e pamfleteve; shkrimi i parullave; shkrimi dhe dërgimi i letrave politike etj. Materialet e PKMLSHJ-së ishin: programi dhe platforma e PKMLSHJ-së; gazeta “Revolucioni”; gazeta “Zëri i Atdheut”; Teoria dhe Praktika e Revolucionit; shtojca speciale; lista e parullave revolucionare të nënshkruara nga Shtabi i Demonstratave, që u shpërndanë më 28 mars, si dhe më 1, 2 dhe 3 prill 1981.

Veçoritë e platformës politike të PKMLSHJ-së për Republikën

Është për t'u theksuar se, me këtë rast, vërtetohet edhe një herë se PKMLSHJ-ja ishte e vetmja forcë politike në këtë kohë, që vepronte në formë të organizuar për shtruarjen e kërkesës për Republikën e Kosovës, dhe se më 10 dhjetor 1980, në kuadër të Udhëheqjes së PKMLSHJ-së, u mor vendimi që të formohet Shtabi për Organizmin e Demonstratave gjatë vitit 1981.

Kështu u hartua një letër, e cila iu drejtua Udhëheqjes së LK-së të Kosovës, në të cilën atyre u bëhej me dije se, po qe se ata nuk merrnin iniciativën që të shtrohet kërkesa për Republikën e Kosovës përpara organeve federale, PKMLSHJ-ja do të organizonte demonstratat me këtë kërkesë. Pos kësaj, në këtë shkresë u tha se PKMLSHJ-ja nuk ka pretendime për pushtet dhe se për kryetar të përvetshëm në krye të Republikës propozoi Fadil Hoxhën.

Megjithatë, organizimi i demonstratave nga ana e PKMLSHJ-së parashihej të realizohej në fillim të vitit shkollor 1981-'82 dhe që ato të mbahen nën kontroll të disiplinuar në një afat sa më të gjatë, gjegjësisht derisa të fillonte dialogu zyrtar mbi njohjen e Republikës së Kosovës. Kjo, si formë e ushtrimit të një presioni politik në suaza ligjore e që, si e tillë, çështja e Republikës nuk vinte në kundërshtim me rendin kushtetues të ish-RSFJ-së.

Por, për shkak të gjendjes së elektrizuar politike nga shpërthimet e vazhdueshme të pakënaqësive gjatë vitit 1979-'80, në disa ndërmarrje të xeherorëve nëpër Kosovë, si dhe në disa fakultete, disa herë në Qendrën e Studentëve e në konviktet e shkollave të mesme, në udhëheqjen e PKMLSHJ-së u pa mundësia që, po qe se ndodh ndonjë shpërthim masiv i pakënaqësive para kohës që PKMLSHJ-ja kishte planifikuar demonstratat, atëherë të veprohej që atyre, mundësisht menjëherë, t'u jepet kursi drejt kërkesës për Republikën e Kosovës, dhe mundësisht situata të mbahej nën kontroll.

Disa nga veprimet e PKMLSHJ-së më 11 dhe 26 mars 1981

Fakti se PKMLSHJ-ja në strukturat legale kishte njerëzit e vet, deri edhe në shërbimin e Sigurimit të Shtetit dhe në Universitetin e Kosovës, krijoi një lehtësim të madh për PKMLSHJ-në, për të vënë në zbatim strategjinë e vet të veprimit drejt Republikës së Kosovës. Ndërsa njerëzit e PKMLSHJ-së ishin aty, pushtuesi nuk kishte mundësi t'i parandalonte ngjarjet që pasuan, sepse ajo nuk kishte informata dhe vlerësime reale të situatës.

PKMLSHJ-ja më pas, përmes drejtuesve, aktivistëve dhe anëtarëve të saj mori pjesë aktive në protestën e 11 marsit 1981 dhe tentoi të plasonte kërkesën për Republikë, ndërsa në demonstratat e 26 marsit, 1, 2 e 3 prillit 1981 në Prishtinë arriti t'u jepte rrjedhë atyre, si dhe mori pjesë aktive në organizimin e demonstratave të tjera, që pasuan edhe në qendrat e tjera të Kosovës.

11 marsi 1981

Kuadrot e PKMLSHJ-së edhe më 11 mars 1981 janë përpjekur që protestën studentore ta orientojnë politikisht, duke provuar të lançonin kërkesën për Republikën e Kosovës. Pos Abdullah Prapashticës, më 11 mars 1981 në mesin e studentëve ishin edhe dy anëtarë të tjerë (Faton Topalli e Adem Zeqir Prapashtica) të Udhëheqjes së PKMLSHJ-së, që njëkohësisht ishin edhe anëtarë të Shtabit Organizativ për Demonstrata, të caktuar më 10 dhjetor 1980 në mbledhjen e udhëheqësisë më të ngushtë të PKMLSHJ-së

në Prishtinë. Pjesëmarrës në to ishte edhe Fatmir Grajqevci me një grup simpatizuesish nga Prishtina.

Netët nga 11 deri më 26 mars 1981 kanë qenë net pa gjumë për drejtuesit dhe aktivistët e PKMLSHJ-së. Ditën duhej të frekuentonin vazhdimisht tërë fakultetet, qendrat e studentëve dhe shkollat e mesme. Duhej të bënin vlerësimin e gjendjes me drejtuesit dhe të mbaheshin kontaktet me Shtabin për demonstratat dhe të shkëmbeheshin informata për gjendjen në terren. Ndërkohë, duheshin kryer edhe veprimtaritë e përditshme, që të lihej përshtypja normale tek organet e shtetit, ndërsa në orët e vona të natës, një pjesë e Udhëheqjes së PKMLSHJ-së takohej vazhdimisht në bazën e saj, aty ku ishte e vendosur edhe shtypshkronja e organizatës. Çdo ditë përsëritej i njëjti ritëm: ditën punët e përditshme, natën punët e organizatës.

25 e 26 marsi 1981

Më 25 mars 1981, në qendrën e studentëve në Prishtinë, nga studentët e rrezikuar për t'u burgosur, për shkak të protestës së 11 marsit, u vendos që të nesërmen të organizohej një miting, ku kërkesë kryesore s'do të ishte dhënia e garancive për mosarrestimin e mëtejshëm të pjesëmarrësve në protestën e 11 marsit.

Kështu, më 26 mars 1981 u dha rasti i volitshëm dhe ai duhej të shfrytëzohej mirë. Në mëngjes, anëtari i Shtabit Organizativ për Demonstrata bashkë me një ekip aktivistësh, hyri në mesin e studentëve. Ata (Osman Osmani bashkë me shokët e tij që nga shkolla e mesme, Adem Krasniqi e Osman Bytyqi, pastaj Adem Prapashtica, Nazmije Sylja e Fahrije Osmani me shokë e shoqe të tyre etj.), shumica aktivistë e simpatizantë të organizatës, që edhe vetë ishin studentë, për një kohë të caktuar krijuan atmosferën e duhur dhe e realizuan detyrën e tyre me sukses. Ata ishin konspirativë dhe, aq sa mundën pa u ekspozuar personalisht, lançuan kërkesën për Republikën e Kosovës dhe qëndruan në mesin e studentëve, derisa demonstrata u sulmua dhe u shpërnda nga Njësia Speciale e Beogradit.

Në ditët që vijuan, në rrugët e Prishtinës po zhvilloheshin demonstratat nga më të mëdhatë deri atëherë, tani me qytetarë kryesisht prishtinas, sepse studentët dhe nxënësit e shkollave të shkollave të mesme ishin tërhequr në shumicë nga kryeqyteti për në provincat nga vinin.

Ngjarjet e natës së 25 marsit dhe të mëngjesit të 26 marsit 1981 nuk u shkëputën fare as në Qendrën e Studentëve e as në strukturën e institucioneve komunale të LK-së të Kosovës, me në krye Asllan Fazliun, që po përpunonte strategjinë politike për mëngjesin e 26 marsit 1981. SKPB-ja e Kosovës dhe SPB-ja e Prishtinës ishin angazhuar menjëherë me forcat e veta të armatosura rreth Qendrës së Studentëve. Milicia e postëkomandave nga të gjitha qendrat e Kosovës në diskrecion iu bashkëngjit atyre të kryeqendrës dhe ashtu të struktura në rrugët anësore rreth Qendrës së Studentëve po prisnin mëngjesin.

Gjatë 26 marsit 1981 u bë angazhimi konkret për t'i dhënë drejtim organizmit dhe për të shkruar parullat nëpër çarçafë shtretërisht.

Më 1 prill 1981 u bë shpërndarja e "Listës së parullave revolucionare", të cilat duhej brohoritur gjatë demonstratave, si dhe nëpër rrugët dhe në qendër të Prishtinës u shkruan parulla për Adem Demaçin.

Deri më 14 prill 1981, në nëntë raste u bë shpërndarja e pamfleteve, trakteve, revistave, shkresave dhe e letrave të ndryshme edhe përmes postës (Në mes të tjerash, edhe **Shkresa** drejtuar Sekretariateve Komunale dhe atyre Krahinore).

Letrat e PKMLSHJ-së janë adresuar në adresë të Titos, Fadil Hoxhës, Mahmut Bakallit, Xhevdet Hamzës, Ali Shukriut etj., si dhe në emër të institucioneve, në varësi nga kompetencat e instancave. PKMLSHJ-ja ka biseduar edhe me kuadro të tjera të LK-së për angazhimin e tyre në PKMLSHJ dhe në shumë raste ka pasur mirëkuptim. Ka pasur raste që mungonte guximi për t'u angazhuar, por megjithatë, e kanë ruajtur konspiracionin rreth PKMLSHJ-së dhe kanë mbetur vetëm simpatizues ose dhe këshilltarë për

çështje të ndryshme. Por ka pasur edhe intelektualë të tillë, që na kanë dëshpëruar fare, duke u bërë vegla të Azem Vllasit e Rrahman Morinës dhe që kanë marrë pjesë aktive në diferencimin e kolegëve të tyre dhe janë angazhuar kundër kërkesës për Republikën e Kosovës.

Në nivel udhëheqësish të PKMLSHJ-së, pavarësisht se nga kush ka ardhur propozimi apo projekti i ndonjë letre a dokumenti, ato dokumente janë konsideruar si të përbashkëta. Nganjëherë i ka shkruar Abdullah Prapashtica, Osman Osmani me Nysret Ahmetin, Martin Çuni, a dikush tjetër. Instancat e ndryshme të PKMLSHJ-së kanë pasur të drejtë të trajtojnë probleme të ndryshme në suaza të programit të saj, dhe nuk kanë pasur nevojë të konsultohen me udhëheqjen e PKMLSHJ-së, sepse e kanë pasur pëlqimin programor për punë me vetiniciativë, prandaj nuk dihet gjithmonë saktësisht se cilët janë autorët e të gjitha dokumenteve.

Edhe pse PKMLSHJ-ja ka pasur vetëm një arkiv, ato dokumente gjenden së paku në pesë arkiva të Beogradit, kështu që ato dokumente, herët a vonë, mund dhe duhet t'i vihen në dispozicion opinionit.

27 marsi 1981 në Ferizaj

Në mbledhjen e zhvilluar në Ferizaj me drejtuesit dhe aktivistët e atjeshëm, pjesa e PKMLSHJ-së për Ferizajn vendosi që të dielën e datës 29 mars 1981, dita e parashikuar për parakalimin e stafetës, të organizohej demonstrata. Ishin bërë të gjitha përgatitjet që të fillonte demonstrata me kërkesën për Republikë. Ishin shkruar pllakatet e dyfishta, në njërën anë për Titon dhe stafetën e tij, ndërsa prapa tyre kërkesat, si ***Kosova Republikë, Liri, Barazi, Drejtësi*** etj.

Shtabi Organizativ i Demonstratave një ditë përpara kishte dërguar nga Prishtina në Ferizaj anëtarin e vet (Osman Zenel Osmanin), i cili kishte sjellë me vete edhe afishen, në të cilën ishin shkruar parullat, që duheshin brohoritur nga demonstruesit. Ishin siguruar edhe “mjetet shpërthyes”, të cilat do të shënonin edhe fillimin e demonstratave. Fitim Ramadani, i cili do ta barte

për një kohë stafetën, ashtu siç ishim marrë vesh, në momentin e caktuar do ta hidhte, duke e thyer përtokë. Në skenën e qytetit, ku do të mbaheshin fjalimet për stafetën, ishte caktuar një anëtar i shoqërisë kulture-artistike SHKA “Kastriotët”, që do të brohoriste nga skena me mikrofon: ***Kosova Republikë!***

Shërbimi i Shtetit, UDB-ja famëkeqe, kishte ndërmarrë masa për ta shuar me gjak këtë demonstratë. Abdullah Prapashtica, njëri nga drejtuesit e Shtabit Organizativ në Prishtinë, dërgoi nga Prishtina një kuadër, duke kërkuar me ngulm që demonstrata të shtyhej, për të shmangur një gjakderdhje me përmasa të mëdha. I të njëjtit mendim ishte edhe Ramadan Haziri, me të cilin gjatë vitit 1980 ishin këmbyer mendime rreth kërkesës për republikë. Në takimin që u zhvillua më pas, u vendos që demonstrata të shtyhej për më 4 prill 1981.

Ndërkohë u bë e njohur se Sigurimi do ta mbyllte tregun të shtunën e datës 4 prill 1981, se do të ndalonte autobusët me nxënës për të hyrë në Ferizaj, e tërë kjo për ta penguar demonstratën. Arsyeya e dytë ishte se punonjësit e fabrikës së drurit “Tefik Çanga” në Ferizaj, kishin filluar një grevë dhe kërkonin autobusë për të shkuar në Prishtinë dhe për të protestuar kundër dhunës së pushtetit ndaj studentëve shqiptarë më 26 mars 1981. Në krye të tyre ishin Rashit Mehmeti, Milaim Jashari, Rizah Matoshi e të tjerë.

Kjo ishte arsyeja, që grupi organizativ në përbërje të ngushtë, vendosi që demonstrata të fillonte më 3 prill, në kohën mes turneve shkollore, kohë që përkiste edhe me ndërrimin e punëtorëve nëpër fabrika. Vendimi i shpejtë bëri që dy-tre pjesëtarë të PKMLSHJ-së të mos informoheshin në kohë për këtë ndryshim. Megjithatë, kjo nuk kishte rëndësi për të gjithën, sepse lëvizjet ishin aq dinamike, sa mungesa të vogla nuk mund ta ndryshonin rrjedhën e ngjarjeve.

Në gjithë këtë organizim të përpiktë të anëtarit të KQ-së të PKMLSHJ-së, Faton Topalli, rol vendimtar kanë luajtur edhe Fatmir Bajrami, dëshmori Afrim Abazi, Naim dhe Fitim Ramadani, Imri Ilazi dhe shumë aktivistë e aktiviste të tjera të Organizatës. Drejtuesit kryesorë të kësaj veprimtarie, në bashkëveprim edhe me të tjerë, si Teuta Zymerin, Hanumshahe dhe Isak Begeshollin,

Mikreme Demirin e të tjerë përbënin rrjetin, i cili do të përhapte kushtrimin për shpërthimin e demonstratës në Ferizaj. Në këto demonstrata ranë dëshmorë Sherif Frangu dhe Riza Matoshi, kurse u plagosën dhjetëra qytetarë.

Gjatë demonstratave që u zhvilluan më 3 prill në Ferizaj, në krye të demonstratës me flamur printe Nexhat Tërstena. Pas tij flamurin e bartën e reja Vezire Kiki dhe më vonë Afrim Abazi, i cili u burgos më 11 mars 1982 gjatë përgatitjes së shënimit të njëvjetorit të demonstratave. Më pas ky dëshmor u vra nga torturat e kriminelëve të UDB-së gjatë hetimeve më 19 mars 1982.

Organizata për Republikë, PKMLSHJ, para së gjithash, përmes Faton Topallit e Fatmir Bajramit, të mbështetur edhe nga Ramush Topalli, i zgjeroi radhët dhe rrethin në vazhdimësi dhe periudha të ndryshme kohore me bashkëveprimtarë të tjerë të shumtë, si Lumnije Azemin, Afrim Abazin, Sevdije Gjinollin, Naim Ramadanin, Fatime Gjinollin, Nysret Behlulin, Naim Nuredinin, Imrane Abdullahun, Fatmir Hysenin, Rafiz Halitin, Kadrije Gashin, Shyqeri Gjinollin, Vehadin Azemin, Shukri Musliun, Nazim Azemin, Xhavit Hazirin, Daut Azemin, Hamzë Azemin, Fehmi Hajrullahun, Imri Ilazin, Sejdi Sejdiun, Agron Ramadanin, Nazmi Shahinin, Shaip Veselin, Imer Shahinin, Ali Bibën, Arif Shahinin, Reshat Gashin, Ruzhdi Shahinin, Fatmir Avdullahun, Hysen Shehun, Xhevahire Avdullahun, Naser Kukën, Islam Vishin, Xhevahire Rrahmanin, Halit Osmanin, Muhabi Azemin, Xhemajl Rashitin, Ismet Azemin, Skënder Hajdarin, Fahrush Hajrullahun, Skënder Emërllahun, Gazmend Bajrën, Teuta Vincën, Skënder Sopën, Aziz Vishin, Hasan Selimin, Bajram Shaqirin, Ferinaze Isufin, Naim Hajrullahun, Hyzri Osmanin, Selim Deliun, Fatmir Abdylin, Naim Sadikun, Florije Hajrullahun, Shahadije Nezirin, Fatmir Nezirin, Nadije Ramadanin e shumë të tjerë.

28 marsi 1981

Më 28 mars 1981, PKMLSHJ-ja, me anë të Osman Osmanit dhe Nazmije Sylës, organizoi në Qendrën e Studentëve një tubim me studentët që kishin mbetur aty. Shumica e studentëve dhe e

nxënësve të shkollave të mesme ishin kthyer në vendlindjet e veta nëpër qendrat e tyre anembanë Kosovës. Porosia e PKMLSHJ-së përmes bisedave të zhvilluara me aktivistë, ishte që ata të shkonin në vendbanimet e tyre (në fshatra, qyteza e qytete ku kishin familjet e veta) dhe t'i tregonin popullit se ç'kishte ndodhur më 11 dhe 26 mars në Prishtinë dhe të përpiqeshin të organizonin protesta e demonstrata me kërkesën për Republikën e Kosovës, duke ndjekur shembullin e Prishtinës.

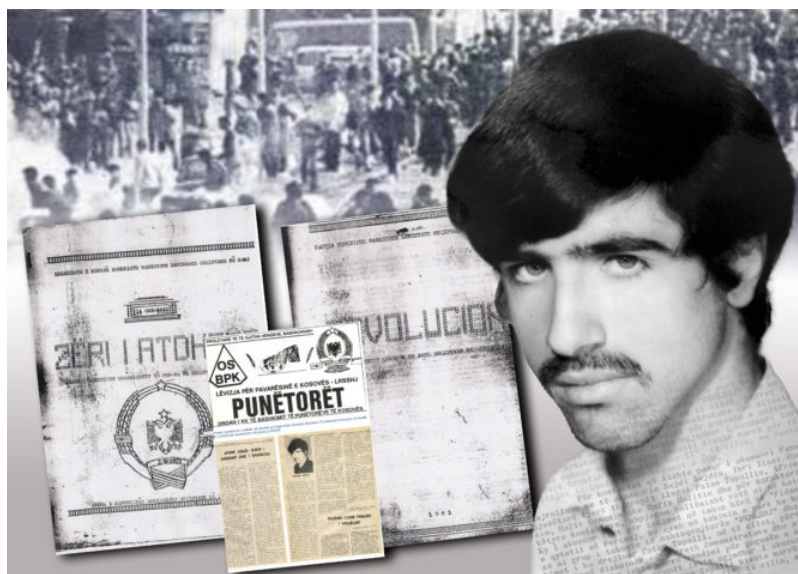
Me nxënësit e shkollave të mesme në Prishtinë, sipas marrëveshjes në Shtabin Organizativ, u bisedua dhe u dhanë udhëzime se si duhej vepruar gjatë ditëve të ardhshme. Strategjia ishte e njëjtë si në Ferizaj, dhe preferohej që gjatë ditëve të ardhshme, gjatë pushimeve të gjata, nëpër oborret e shkollave të këndoheshin këngë patriotike dhe revolucionare, për të mbajtur atmosferën e ndezur, ndërsa sapo të vinte lajmi se në qytet kishte demonstrata, atëherë të pritej koha e mbarimit të mësimit dhe të bëhej marshimi i përbashkët drejt qendrës së qytetit. Për bisedime me punëtorë ishte angazhuar anëtari i Shtabit Organizativ, Osman Maqedonci.

Roli historik i heronjve të panjohur

Pas largimit të studentëve nga Qendra e Studentëve të Prishtinës më 28 mars 1981 dhe kthimit të tyre në vendbanimet e veta, ata nëpër rrethet e tyre, së bashku me nxënësit e shkollave të mesme, punëtorinë dhe fshatarësinë, vepruan dhe arritën t'i zgjeronin demonstratat në të gjithë Kosovën.

Sigurisht që roli i PKMLSHJ-së, i grupeve dhe i organizatave të tjera ilegale në këtë kohë ishte prijës, por ato ishin tepër të vogla për punë me një lëvizje aq të madhe të popullatës, e cila mori pjesë masivisht në demonstratat që pasuan më pas.

Demonstratat e mëvonshme i orientoi mirë vetë kursi politik i kërkesës për Republikën e Kosovës, e posaçërisht intuita e vullneti i shqiptarëve në përgjithësi për veprime atdhedashëse, si dhe roli i individëve anonimë dhe aftësitë e tyre për orientimin dhe organizimin e masave në lëvizje e sipër. Roli i këtyre heronjve

Afrim Abazi, bashkorganizator i demonstratave të 3 prillit 1981 në Ferizaj, anëtar aktiv dhe një nga nga udhëheqësit e Organizatës së Rinisë (ORK) të PKMLSHJ, i i vrrarë nga torturat e pjesëtarëve të UDB-së jugosllave më 19 mars 1982 në Ferizaj.

të panjohur nuk duhet harruar kurrë, sepse ata, me zgjuarsi, plotësuan çdo zbrazëti të pranisë së forcave ilegale. Kjo sidomos gjen shprehje në demonstratat e 1, 2, 3 prillit 1981 dhe më vonë.

Pas ndërhyrjes ushtarake dhe sjelljes ndaj kërkesave dhe demonstratave, si dhe pas shpalljes së gjendjes së jashtëzakonshme dhe refuzimit të kërkesës për Republikë të Kosovës si kërkesë “kundërrevolucionare” nga ana e LKJ-së dhe e federatës si tërësi, nuk mbeti tjetër rrugë, pos përgatitja e kundërofensivës në fushën politike. U pa qartë, se realizimi i Republikës Shqiptare në ish-RSFJ nuk do të mund të arrihej pa shumë gjak.

Përpara PKMLSHJ-së doli detyra t'u jepte përgjigje kërkesave të kohës. Në radhët e saj u shtrua edhe çështja e shkallëzimit të demonstratave në lëvizjen çlirimtare, me propozim që, nga një

numër relativisht i madh njerëzish që gjendeshin në arrati, të krijohen aradhet e armatosura dhe që, në kufi me Shqipërinë, të krijohet një territor i lirë, nga i cili do të fillonte lufta çlirimtare.

Udhëheqja e PKMLSHJ-së, në konsultim me Skënder Ibishin, ish-oficer në APJ dhe i ngarkuar në udhëheqjen e PKMLSHJ-së me çështje ushtarake, e caktoi atë si kompetent për të thënë fjalën e fundit dhe vendimtare mbi këtë çështje. Skënder Ibishi, pas shtjellitimit të problemit dhe shtrimit të një tabloje të gjendjes ushtarake në ish-RSFJ, në Shqipëri dhe mbi situatën në regjion, e bindi organizatën se raporti i forcave ushtarake nuk ishte në favorin tonë dhe se ne duhej të vazhdonim aktivitetin tonë në fushën politike. Fjala e Skënder Ibishit, si këshilltar për Çështje Ushtarake, ishte vendimtare dhe udhëheqja e PKMLSHJ-së e miratoi qëndrimin e tij.

Aksione të tjera të PKMLSHJ-së

Edhe pse PKMLSHJ-ja synonte të ushtronte aktivitetin e vet të përgjithshëm në të gjitha viset shqiptare në ish-RSFJ, rrethet dhe qendrat e mbuluara më së miri ishin Prishtina, Mitrovica, Ferizaj, Kaçaniku, Vitia, Shtimja, Lipjani, Podujeva, Vushtrria etj.

Në periudhën pas demonstratave, PKMLSHJ-ja organizoi pesë aksione politike në një kohë prej dy muajsh. Pos të tjerash u drejtoi një letër mirënjohjeje organeve të sigurimit publik të Kosovës, atyre që u sollën mirë ndaj demonstruesve. Pos kësaj, dokumente të ndryshme iu drejtuan udhëheqjes kosovare, si dhe atyre republikane dhe jugosllave. Shpërndarja e dokumenteve të PKMLSHJ-së në rrethe të caktuara u realizua me intensitet dinamik, nën udhëzimet për veprim në programin e PKMLSHJ-së drejt realizimit të detyrave të caktuara programore.

Më 2 prill 1981 PKMLSHJ-ja mori vendim, që aktivitetin e vet ta vazhdonte me forcat e veta dhe formalisht bëri shpalljen e Republikës së Kosovës përmes një akti, i cili u botua në organin e PKMLSHJ-së për rininë, në "Zërin e Atdheut", ku u publikua edhe "Stema e Republikës së Kosovës". Në këtë stemë ishte shënuar data 2 prill 1981 dhe thuhej se "*kufijtë e Republikës së Kosovës përcaktohen*

nga shumica e numrit të banorëve në trojet tona etnike shqiptare të kufizuara nga popujt fqinjë” etj. Ngjarjet e vitit 1981 për shumë arsye ndikuan domosdoshmërisht në daljen nga konspiracioni.

Kjo solli mbështetje dhe simpati më të gjerë për PKMLHJ-në, sepse numri i anëtarëve, i kandidatëve dhe sidomos i simpatizuesve po rritej në mënyrë marramendëse. Por, gjithashtu, në mënyrë të shpejtë po rritej edhe rreziku i zbulimit dhe i goditjes nga ana e armikut. Masat që ishin ndërmarrë kundër zbulimit ishin të mira, por nuk siguronin plotësisht, sepse pavarësisht që PKMLSHJ-ja nuk mbante regjistra të njerëzve, procesverbale, kopje të dokumenteve etj., një ditë aktivistët do të ndesheshin me provokatorët dhe se veprimtarët nga PKMLSHJ-ja do të zbuloheshin patjetër.

Më 15 prill 1981, kryesisht së KK-së të LK-së të Kosovës i mbërriti “nota” e dërguar më 14 prill 1981, me çrast merrej përgjegjësia për organizimin e demonstratave dhe kërkohej realizimi i kërkesave të shtruara në to.

Mes 21 korrikut dhe 20 gushtit, duke filluar së pari në Ferizaj, pastaj edhe në Prishtinë dhe qendrat e tjera të Kosovës, u shpërnda dhe u dërgua përmes postës “Letra ndaj serbëve dhe malazezëve”, me anë të së cilës shpjegoheshin kërkesat e shqiptarëve dhe kërkohej edhe angazhimi i tyre në realizimin e këtyre kërkesave.

Po në këtë kohë u bë shpërndarja e gazetës “Revolucioni”, si organ i PKMLSHJ-së dhe “Zëri i Atdheut” si organi i rinisë së PKMLSH-së, si dhe dekreti nr. 1. dhe 2. Parashikimi i PKMLSHJ-së ishte se LK-ja e Kosovës dhe anëtarësia e LKJ-së e komunistëve shqiptarë në republikat e tjera do të bashkoheshin në Lëvizjen për Republikën e Kosovës dhe se në mbrojtjen e saj do të vinin në dispozicion të gjitha institucionet parashtetërore të ish-KSA-së së Kosovës (Mbrojtjen Territoriale, Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe anëtarësinë shqiptare të LKJ-së). Por, për bashkimin e tyre, siç do të tregojë koha, do të duhej një proces tepër i gjatë dhe i mundimshëm. Nga Udhëheqja e Republikës së Shqipërisë erdhi një përkrahje verbale, e cila përkufizohej në klauzolën që “...Kosova do të ndihmohet me të gjitha forcat e zezës dhe të mendjes...”,

të deklaruar në Kongresin e 8-të Partisë së Punës së Shqipërisë, që për nevojat aktuale të Kosovës nuk mjaftonte. Pra, parashikimet për një homogjenizim më të madh, mjerisht nuk u realizuan.

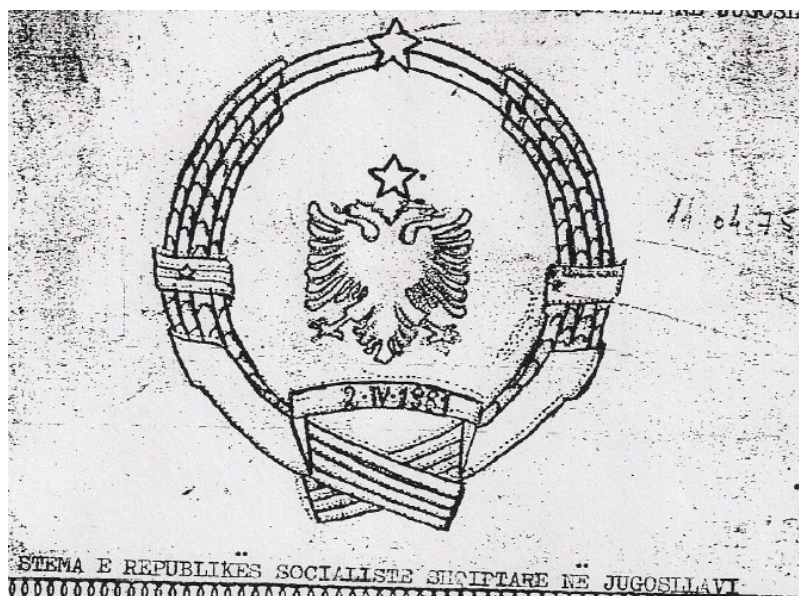
Homogjenizimi kombëtar

Më pas u punua në drejtim të homogjenizimit kombëtar. Procesi i homogjenizimit kombëtar u realizua vetëm në bazën e gjerë. Ata që ne menduam se mund të përfaqësonin organizatat e tjera ilegale, të ballafaquar me rrezikun e burgosjeve, mbanin qëndrim të kujdesshëm. Ndërsa LK-ja e Kosovës me të gjitha organet e organizatat e veta u rreshtua në anën e armiqve, pra kundër Republikës së Kosovës. Kështu, homogjenizimi kombëtar rreth kërkesës për Republikën e Kosovës, edhe pse i bashkoi shqiptarët e gjitha trevave, besimeve e ideve, nuk ia arriti të bashkonte udhëheqjet e rrymave politike që përmendëm në fillim.

Në një plan më të gjerë, PKMLSH-ja nuk do të arrinte një depërtim të mjaftueshëm në hapësirën, ku pretendonte krijimin e një “Republike Socialiste Shqiptare”. Për rrethanat e kohës, kur zgjerimi i një organizimi ilegal përballej me rrezikun e dekonspirimit, nuk do të arrihej asnjëherë që të krijoheshin celula funksionale edhe në viset e tjera shqiptare në Jugosllavi, si p.sh., në Ulqin (për shqiptarët e Malit të Zi), Shkup e Tetovë (për shqiptarët e Maqedonisë).

Përfshirja e qyteteve shqiptare në Maqedoni (Tetovë, Gostivar, Strugë e Kërçovë) më tepër u bë si pasojë e grupeve të veçuara lokale, te të cilat, madje, nuk vërehej ndonjë ind përbashkues në kuptimin organizativ. Nga proceset gjyqësore që u organizuan në Maqedoni, nuk figuronte ndonjë implikim i strukturës së PKMLSH-së.

Përqendrimi i aktiviteteve të ilegales në qendra urbane kishte edhe riskun e vet. Kjo u vërejt sidomos me rastin e përballjeve të shumta me autoritetet e sigurisë, ku shumë prej organizimeve humbën vitalitetin si pasojë e identifikimit brenda një hapësire të caktuar, në të cilën pushteti me mjetet e tij represive kishte përqendruar vëmendjen e tij.

Stema e Republikës së Shqiptarëve në RSFJ

PKMLSHJ-ja, si një organizatë ilegale, ishte jashtëzakonisht e përqendruar tek Universiteti i Prishtinës, ku studionin studentët e të gjitha viseve shqiptare, nën sundimin e republikave jugosllave, dhe mendohej se prej aty do ta shtrinte ndikimin e vet në tërë hapësirën shqiptare në ish-RSFJ.

Në këtë drejtim punohej intensivisht, por kur shpërthyen protestat studentore të 11 marsit 1981, me kërkesa sociale, atëherë nuk mund të pritej që shtrirja të bëhej dalëngadalë, por PKMLSHJ-ja vendosi të vihej në aksion, që protestat studentore me kërkesa sociale t'i shndërronte në demonstrata me kërkesën për Republikën e Kosovës.

Kjo ndodhi më 26 mars 1981!

Pas 26 marsit 1981, atë që PKMLSHJ-a nuk mundi ta arrinte në fushën e organizimit ilegal, u arrit përmes të parullës KOSOVA REPUBLIKË! Parulla e PKMLSHJ-së, KOSOVA REPUBLIKË!, u bë

platformë e bashkimit të të gjithë Lëvizjes Kombëtare për Pavarësi në ish-RSFJ-së, kudo ku jetonin shqiptarët brenda e jashtë saj.

Një rëndësi të veçantë PKMLSHJ-ja do t'i kushtonte sqarimit politik të të rinjve. Pavarësisht se shumë prej materialeve kishin një theks ideologjik, që nuk ishte vetëm lustër, por që çlirimin e bashkimit kombëtar e sintetizonte ngushtë edhe me barazi e drejtësi sociale, në shumicën prej tyre kishte analiza të thukëta politike, përmes së cilave diagnostikoheshin pozicioni i shqiptarëve, i cili po rrënohej gjithnjë e më shumë. Me mjaft interes ishin disa nga materialet e konfiskuara nga autoritet policore.

Gjatë bastisjes që u bë më 7 prill 1982 në oborrin e shtëpisë së Abdullah Prapashticës në Prishtinë, u konfiskuan një sasi materiale, të cilat në një nga procesverbalet e gjyqit cilësoheshin si “armiqësore”.

Ndër materialet që binte në sy ishte edhe një fletore me titull “Zëri i Atdheut”, e menduar kjo nga autorët si brumë për revistën me po të njëjtin emër. Në të mbarështohej “programi i ngritjes ideo-politike dhe luftarake të komunistëve në celulat partiake dhe rinisë komuniste shqiptare”.

Kurse në një fletore tjetër në dorëshkrim ishte edhe “Platforma politike e PKLSHJ-së”, në të cilën listoheshin udhëzimet e nevojshme për punë, programi politik, statusi dhe etika e anëtarëve të PKMLSHJ-së. Në mesin e materialeve të tjera që u konfiskuan janë edhe disa letra të shkruara në serbo-kroatisht, të cilat iu adresuan zyrtarëve të caktuar jugosllavë.

PKMLSHJ-ja sakaq do të tërheqë edhe vëmendjen e autoriteteve jugosllave, të cilat u shqetësuan nga veprimtaria e kësaj organizate, e cila filloi të rrjetëzohej përmes shpërndarjes së materialeve propagandistike. Që autoritetet përballeshin prej kohësh me këtë organizatë, këtë e dëshmon edhe “Raporti i komisionit për përcaktimin e përgjegjësive të Mahmut Bakallit”.

Në njërin nga numrat e *Rilindjes*, gjegjësisht atë të 26 shtatorit 1981, u botuan pjesë të këtij raporti. Në të evidentohet pa kurrfarë ekuivoku, se autoritetet jugosllave ishin në dijeni të ekzistencës

ishin shpërthime sporadike të rinjsh, por revolta me kërkesa të qarta politike. Duke shpluhurosur dosje të veçanta në Arkivin e Maqedonisë, studiuesi Qerim Lita vëren se *“demonstratat e ‘81-it, me theks të veçantë ajo e 26 marsit dhe ato që pasuan më 1 deri në 3 prill, patën një përmbajtje me karakter politik”*. Sipas tij, në kuadër të demonstruesve ishte formuar një *“shtab për organizimin e demonstratave”*, i cili për shkaqe sigurie vepronte ilegalisht.

Duhet theksuar se qasja e PKMLSHJ-së nuk ishte përjashtuese as në raport me udhëheqjen e asokohshme shqiptare në Jugosllavi.

Në një shkrim rikapitullues mbi vorbullën e ngjarjeve të ‘81-it, studiuesi Halil Alidema pranon *“rolin prijës të PKMLSHJ-së”* në demonstratat e këtij viti dhe thotë se kjo organizatë ishte e vetmja që *“mori përgjegjësinë për organizimin e demonstratave”*. Ai më tej nënvizon, se organizatorët u bënë thirrje *“titistëve shqiptarë”*, që të vetëdijesoheshin dhe të përkrahnin kërkesat e shqiptarëve në ish-RSFJ.

Në kallëzimin penal të Prokurorisë Publike të Qarkut Prishtinë, që mban datën 11 maj 1982, identifikohen bartësit kryesorë të PKMLSHJ-së.

Në të theksohet se *“shpërthimin e demonstratave armiqësore kundërrevolucionare më 26. 03. 1981 në Prishtinë, anëtarët e kësaj “partie” e shfrytëzojnë për plasimin e platformës së tyre politike”*.

Më tej qartësohet se anëtarët e këtij grupi këmbëngulin që demonstratave t’u jepet kah tjetër nga kërkesat sociale të studentëve, duke këmbëngulur që të shpaloset parulla *“Kosova Republikë”*. Sipas prokurorisë, ata kanë *“pasur sukses, kështu që pas paraqitjes së tyre kjo parullë dominonte në të gjitha demonstratat armiqësore edhe më vonë”*.

Krahas akuzave për *“vepra penale”* ndaj *“rrezimit të pushtetit të klasës punëtore”*, *“minimit të rregullimit shoqëror-ekonomik”*, *“fyerjen e vëllazërim-bashkimit”*, *“prishjen e barazisë”*, prokuroria megjithatë është e shtrënguar të pranojë kërkesat e PKMLSHJ-së, të cilat renditen kështu:

1. bashkimi i krahinave shqiptare në RSFJ,
2. pavarësia territoriale nga Serbia, Mali i Zi dhe Maqedonia,

3. pavarësia politiko-ekonomike nga republikat e tjera dhe;
4. formimi i Republikës Socialiste Shqiptare në Jugosllavi.

Një numër autorësh jugosllavë, duke u bazuar te deklaratimet e përcipta të shtypit të kohës, patën prirje që aktivitetin e PKMLSHJ-së ta konsideronin si zgjatim të Tiranës. Në këtë frymë, autorë tendenciozë, si Miodrag Gjukiq dhe Borisllav Laliq, pohojnë: *“Programi i Partisë Shqiptare Komuniste Marksisiste-Leniniste të Jugosllavisë është provë bindëse e lidhjeve të drejtpërdrejta me Tiranën. Programi i tyre përsërit mekanikisht Partinë e Punës në raport me Jugosllavinë...”*

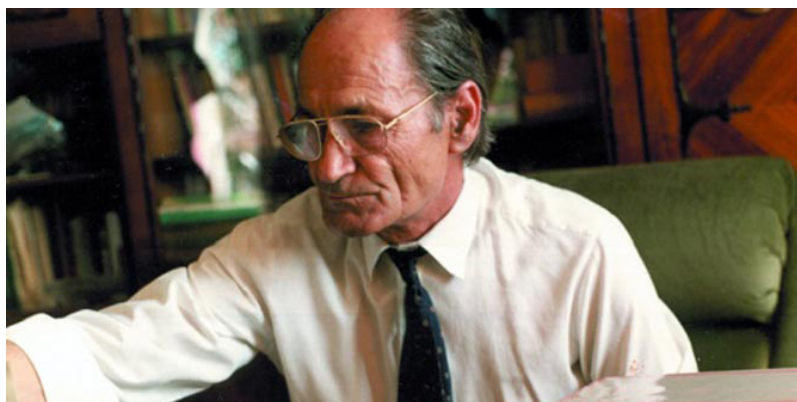
Ky pohim, ashtu siç kemi argumentuar edhe më parë, nuk është i qëndrueshëm. Lidhja e supozuar me Tiranën përdorej rëndom si pretekst, që Jugosllavia t’ua mohonte statusin politik këtyre organizatave ilegale, të cilat ishin e vërteta demantuese e “barazisë së kombeve dhe kombësive”.

Një prej korifenjve të kësaj propagande shtetërore ishte Llazar Kolishevski, anëtar i Presidencës jugosllave. Në sesionin e 29 prillit të Këshillit Federal për Mbrojtjen e Rendit Kushtetues, ai pohonte se “pas këtyre ngjarjeve fshiheshin qeveria shqiptare dhe Partia e Punës së Shqipërisë”.

Duke përbrendësuar përshkrimin zyrtar të ngjarjeve si “armiçësore dhe kundër-revolucionare” dhe “shprehje të nacionalizmit dhe irredentizmit shqiptar, që aspironte aneksimin e Kosovës

Ballina e librit të Qerim Litës, “Çështja shqiptare në RSFJ - 1981-1990”

Roli prijës i PKMLSH

Në demonstrata ishin pjesëmarrës aktivë paritë, grupet dhe organizatat ilegale. Por në këtë organizim duhej të pranohet roli prijëtar i PKMLSH-së. Ajo si parti politike, lindi, u krijua, u organizua dhe u mobilizua aq shpejt sa që brenda një kohe të shkurtër u shndërrua edhe në një motor lëvizës të atyre ngjarjeve. Përveç programit dhe statutit ajo nxorri dhe disa urdhëresa dhe dokumenta me rëndësi. Ajo njoftoi me guxim të gjitha strukturat e hierarkisë politike jugosllave, komitetet qendrore të Republikave dhe krahinave dhe vetë Komitetit Qendror të LKJ me informatën Nr.1, me të cilën verifikohet dhe u bëhej me dije ekzistimi i kësaj partie si forcë e organizuar politike në Kosovë. Njëherit ajo identifikohet si organizim i barabartë politik i kundërshtueshëm me LKJ-në dhe merite për sipër mbrojtjen dhe shqyrtimin e statusit të

shqiptarëve nën Jugosllavi, për të hapur dialogun e bisedimeve për realizimin e proceseve të vetvendosjes deri në shkëputje të shqiptarëve nga ish-Jugosllavia. Njëherit ajo me dokumente të tjera paralajmëronte të gjitha strukturat udhëheqëse të Kosovës për pashmangshmërinë e shpërthimit të demonstratave në Kosovë dhe më gjerë me parrullën bazë: "Kosova Republike" duke përfshirë të gjitha territoret me shumicë shqiptare nën ish-Jugosllavi. Kjo parë u mbeti besnike obcioneve dhe kërkesave të veta dhe vërtet ishte partia e vetme në Kosovë që mori publikisht përgjegjësinë për organizimin e demonstratave dhe u zotua për vazhdimin e tyre deri në fitore.

Mr. Halil ALIDEMA

...

Pjesë të shkëputura nga punimi "Bunti atdhetar i pranverës '81" i veprimtarit atdhetar Halili Alidema, themelues i UNIMOMB-it dhe i celulave të para të UÇK-së. (www.prointegra.ch/bunti-atdhetar-i-pranvers-1981)

nga Shqipëria", Kolishevski skiconte një plan për të asgjësuar nacionalizmin në përgjithësi, të cilin e cilësonte si "rrezikun kryesor të vendit", duke mos e lënë anash as "nacionalizmin ekonomik" të republikave, të cilat afirmonin veçantinë e tyre në jetën ekonomike të Jugosllavisë.

Por, siç thotë Branka Magash, autore e librit “Shkatërrimi i Jugosllavisë” (Londër, 1993), në cilësimin e ngjarjeve në Kosovë si “kundër-revolucionare” kishte pak substancë, meqë ato i paragjykonin këto demonstrata si përpjekje për shembjen e rendit socialist në favor të etablimit të sistemit kapitalist. Sipas së njëjtës autore, kjo do të ishte kontradiktore nga vetë gjyqet që u bëheshin “grupeve përgjegjëse”, të cilat në të shumtën e herëve ishin ideologjikisht të majta.

Kjo propagandë, e cila e drejtonte gishtin gjithnjë nga Tirana, u bashkërendua jo pak edhe nga personalitete të caktuara të jetës politike në Kosovë. Madje, në fjalën e tij gjatë aktit të dorëheqjes nga kryetari i Komitetit Provincial të Lidhjes Komuniste, Mahmut Bakalli, e akuzoi Shqipërinë për shpërdorim të bashkëpunimit me Jugosllavinë, duke indoktrinuar mendjet nacionaliste dhe irredentiste të të rinjve shqiptarë me “propagandë subversive”, me qëllim nxitjen e tyre për “demonstrata armiqësore dhe kundër-revolucionare”, synimi i së cilave ishte avancimi i pretendimeve territoriale ndaj Jugosllavisë.

Në një raport zyrtar të Lidhjes së Komunistëve të Serbisë dhe Kosovës, i publikuar në shtator të vitit 1981, barra kryesore e fajit për shpërthimet demonstrative të marsit dhe prillit i hidhej përsipër Mahmut Bakallit dhe udhëheqjes së atëhershme shqiptare, e cila siç saktëson raporti, nuk i kishte njoftuar me kohë autoritetet federale serbe mbi aktivitetin e PKMLSHJ-së. *“Udhëheqja politike shqiptare, - vazhdon më tej raporti, - ishte paralajmëruar nga një sërë burimesh se PKMLSH-ja po planifikonte protesta, duke nxitur shpërthimin e nacionalizmit shqiptar”*.

Në fokus të valës goditëse do të vihej, ndër të tjera, edhe PKMLSHJ-ja. Në një shpërthim emotiv akuzash, zyrtari i vjetër i Lidhjes Komuniste Jugosllave, Lllazar Mojsov, pretendonte se Partia Shqiptare Komuniste Marksiste-Leniniste në Jugosllavi nuk ishte gjë tjetër, veçse “kamufrazh” për një agjenci të huaj që vepronte në zemër të protestave.

Radioja e Beogradit do të raportonte për një sesion të Komitetit Krahinor të Kosovës të LKJ-së, i cili u mbajt më 7 maj 1981. Në të u

diskutua gjerë e gjatë edhe për këtë organizatë, e cila sipas tyre po e minonte federatën përmes etablimit të dy llojeve të socializmit. Në këtë sesion u tha se PKMLSHJ-ja kishte afishuar fshehurazi një pjesë të programit të saj politik, që në shumë aspekte u shëmbëllente kërkesave të Shqipërisë. Në këtë program më shumë i vihej theksi kërkesës themelore për krijimin e Republikës së Kosovës.

Përvjetori i parë i vitit 1981

Aktivistet e PKMLSHJ-së, me rastin e njëvjetorit të demonstratave të vitit 1981, bënë përpjekje sakrifikuese për shënimin në mënyrë të dinjitetshme të këtij përvjetori. Përkundër përpjekjeve të mëdha dhe me gjithë aktivitetet e shumta, u arrit që ky përvjetor të shënohej publikisht përmes demonstratës në Prishtinë dhe Ferizaj, ndërsa në qendrat e tjera pushtuesi arriti ta pengojë zhvillimin e tyre. Në këtë organizim u dalluan Vahedin Azemi, i cili ishte drejtues i Shtabit për Shënimin e Përvjetorit për Prishtinë, Gjilan, Viti e Kaçanik; në qendrën e studentëve, pastaj edhe grupet e tjera që vepronin nga platforma e PKMLSHJ-së në Ferizaj, si grupi i të rinjve (kryesisht 15-16-vjeçarë) “Ilegalët”, që më vonë u quajtën grupi “Shote Galica”, dhe veprimtarët në Prishtinë, si Skënder Vardari, Ahmet Islami dhe Sabit Gashi, të cilët përmes Fatmir Grajqevcit ishin të lidhur me PKMLSHJ-në.

Zbulimi i aktivitetit të PKMLSHJ-së

Në vitin 1979, zbulimi i PKMLSHJ-së ishte fare afër. Gjatë hetimeve që po zhvilloheshin ndaj grupit të të rinjve të LNÇKVSHJ-së u burgos edhe një i ri, që ishte në kontakt me një të ri të PKMLSHJ-së, të cilin ai e kishte përmendur gjatë hetimeve. Mirëpo zbulimi i parë i anëtarëve të PKMLSHJ-së ndodhi në verën e vitit 1981 në celulën e Shtimes. Dhjetëshja e atjeshme e PKMLSHJ-së mbulonte organizativisht edhe Lipjanin. Aty kishte depërtuar një provokator, i cili kërkoi nga qendra e rinisë së PKMLSHJ-së në Ferizaj, që dikush “nga qendra t’i vizitonte”. Kjo e zbuloi provokatorin, por nuk ndihmoi shumë, pasi tanimë duhej llogaritur në arrestimet e asaj celule dhe

Pamje nga gjykimi i Kadrije Gashit me shokë e shoqe të grupit

ajo mund të zbulonte edhe lidhjen me qendrën e PKMLSHJ-së në Ferizaj. Ndërsa burgosjet në masë më të madhe nga radhët e PKMLSHJ-së u ndërmorën gjatë pranverës së vitit 1982.

Struktura dhe përmbajtja e anëtarësisë së ndjekur politikisht e penalisht të PKMLSHJ-së

Në nëntor të vitit 1981 armiku arriti të bëjë zbulimin e parë dhe të burgosë grupin e parë me anëtarë të PKMLSHJ-së. Nga 16 nëntorit 1981 deri nga gjysma e vitit 1982 u burgosën dhe u zhvilluan hetime torturouese ndaj së paku 116 vetave të dyshuar si anëtarë të PKMLSHJ-së, përbërja profesionale e të cilëve ishte sa vijon: 54 studentë, 21 nxënës të shkollave të mesme, 3 punëtorë, 5 daktilografë, 2 magjistra, 3 profesorë, 3 arsimtarë, 1 mësues, 1 ekonomist, 1 jurist, 2 teknikë, 2 milicë, 1 punëtor i Sekretariatit të Punëve të Brendshme, 2 nëpunës, 1 zejtar, 2 të papunë dhe 4 pa profesion.

Prej tyre, 49 veta janë dënuar politikisht nga gjyqi i armikut, me dënime nga 1 deri 14 vite burg. Në këtë numër përfshihen vetëm

proceset e zhvilluara publikisht dhe të ndjekura edhe nga mediet dhe është numër që përmendet edhe në literaturën e pushtetit, ndërsa numri i saktë mund të jepet vetëm në ardhmen, pasi të jenë mbledhur të gjitha të dhënat, ngase dihet që disa procese gjyqësore politike janë zhvilluar pa opinion dhe pa publikim në mjetet e informimit publik.

Qëndrimi i autonomistëve

Ish-LK-ja e Kosovës bashkë me institucionet e saj të pushtetit, që në vitin 1981 e më vonë, nuk e mohuan rolin e PKMLSHJ-së në organizimin e demonstratave. Përkundrazi ata e dinin këtë qysh para se të ndodhnin demonstratat e vitit 1981 përmes shkresave të ndryshme të cekura më lart, ku bëhej me dije se çdo të ndodhte, nëse ata vetë nuk angazhoheshin për Republikën e Kosovës.

Megjithatë, Mahmut Bakalli dhe Azem Vllasi, menjëherë pas demonstratave, ishin të parët që u deklaruan kundër Republikës së Kosovës dhe të parët që u detyruan të japin dorëheqjen, që nuk kishin vepruar më herët kundër PKMLSHJ-së dhe kundër kërkesës për Republikën e Kosovës. Përpara popullit, Mahmut Bakalli ishte i pari që duhej të përgjigjej pse nuk kishte vepruar për realizimin e Republikës së Kosovës, ndërsa i dyti, Azem Vllasi, atëkohë jo se nuk veproi me tëra forcat kundër Republikës së Kosovës dhe kundër të gjitha aspiratave patriotike, por më pas, dashur padashur, u bë edhe vegla kryesore e Serbisë për likuidimin e autonomisë së ish-KSA-së të Kosovës.

Azem Vllasi bashkë me zyrtarë e funksionarë të tjerë të Kosovës më 26 mars 1981 do të duhej t'u bashkoheshin studentëve e punëtorëve demonstrues dhe bashkë me ta të mobilizonin gjithë popullin shqiptar për Republikën e Kosovës, për të mos ardhur puna te kryengritja në mbrojtje të autonomisë së vitit 1974, me anë të së cilës legjitimohej edhe më tej ndarja dhe sundimi i popullit shqiptar nga tri republikat armike në ish-RSFJ.

Këta dy zotërinj, edhe pse e dinin të vërtetën, nuk pushuan së përpjekuri që të shpërndanin mjegull dhe baltë mbi prapavijën e organizimit të tyre, vetëm e vetëm që të arsyetonin: njëri qëndrimin

Pamje gjatë gjykimit të grupit më të madh të PKMLSHJ-së në Prishtinë, marrë nga gazeta "Politika" e Beogradit.

e vet kapitullues në vitin 1981 e tjetri paaftësinë për të ruajtur edhe autonominë e pjesshme të deriatëhershme.

Lufta speciale kundër Lëvizjes së re dhe aktorëve të saj

UDB-ja përmes bashkëpunëtorëve të vet, por edhe nga papjekuria politike dhe mungesa e syçeltësisë së personave të caktuar nga radhët e grupeve të ndryshme ilegale, intrigonin kundër aktorëve dhe atyre që dolën në ballë të ngjarjeve të vitit 1981. E akuzuan Ali Lajçin dhe familjen e tij "si njerëz të UDB-së", si "bashkëpunëtorë të Rankoviqit" e intriga të tjera të shëmtuara, të cilat, për fat të keq, njerëzit pa ndër-gjegje i përhapnin si "të vërteta". Pas kësaj ofensive të komprometimit të Ali Lajçit dhe të familjes së tij, filloi ofensiva për komprometimin e demonstratave me parullën "*...se demonstratat i ka organizuar Beogradi...*", e të ngjashme.

E tërë kjo luftë intriguese mbi "organizatorët" e demonstratave filloi të krijojë një situatë të turbullt dhe të ngjallë dilema në popull,

BYROJA POLITIKE
E PARTISË KOMUNISTE MARKSISTE-LENINISTE SHQIPTARE NË
JUGOSLLAVI

L E T E R

KOMITETIT QENDROR TË LËVIZJES NACIONALÇLIRIMTARE TË
KOSOVËS DHE VISEVE TË TJERA SHQIPTARE NË JUGOSLLAVI

Me dekretin e KQ të PKMLSHJ Nr. 2 të botuar në organin e KQ të PKMLSHJ "Revolucioni", si dhe me kushtimin për bashkimin e forcave revolucionare shqiptare në Jugosllavi, Partia bëri thirrje që të gjitha forcat e organizuara patriotike; grupet marksiste-leniniste, grupet formale dhe jo formale patriotike si dhe të gjitha forcat progresive, duke përfshirë edhe individët që në tërësi deri në atë kohë nuk ishin të lidhur me PKMLSHJ të bashkangjiten dhe të veprojnë në drejtim të realizimit të programit të zgjedhjes së çështjes nacionale dhe klasore të popullit shqiptar në Jugosllavi dhe të veprojnë në emër të saj.

-Duke ditur se platforma e LNÇK që nga themelimi i saj ka patur orientim për çlirimin dhe bashkimin e trojeve shqiptare me RPSSH, jemi të mendimit se kjo platformë plotësisht përputhet me fasën e tretë të programit tonë për zgjidhjen e çështjes së pavarësisë nacionale e klasore të popullit shqiptar nën RSFJ respektivisht në fasën e revolucionit të armatosur, i cili do të zbatohet në praktikë nëse sosen të gjitha mandësitë për krijimin e Republikës Socialiste Shqiptare në kundërshtim të RSFJ. Andaj edhe bashkimi i forcave tona është shumë i nevojshëm dhe vendimtar për të ardhmen e Kosovës në tërësi. Çekim këtë për arsye se LNÇK dhe PKMLSHJ përbëjnë dy forca më masovike dhe më të organizuara të popullit shqiptar nën RSFJ.

Byroja Politike

e KQ të P K M L SH J

Shtunë, 5.12.1981

Letra e PKMLSHJ-së drejtuar LNCKVSHJ-së, ku ftohet për bisedime për bashkim.

Byrosë Politike të Partisë Komuniste m-l shqiptare në Jugosllavi

- Përgjigje letrës së saj drejtuar Komitetit Qendror të Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Kosovës dhe viseve të tjera shqiptare në Jugosllavi

Situata revolucionare e krijuar sidomos pas ngjarjeve të marsit e të prillit në Kosovë, ka shtruar si detyrë të rëndësishme dhe si një objektivitet nevojën e bashkimit të tërësishëm ose optimal të të gjitha forcave të organizuara dhe të paorganizuara patriotike, revolucionare e komuniste. Në këtë kontekst, KQ i LNÇKVSH ka pritur me entuziazëm të madh dhe ka përshëndetur çdo përçapje, ngado që na ka arritur, e që ka pasur për qëllim bashkimin e forcave të organizuara revolucionare tëshqiptarëve në Jugosllavi.

Parimisht e lëmë që puna të dalë si e keni parashikuar ju. Në qoftë se ju do të mund ta vazhdoni aktivitetin si e keni parashikuar vetë, ne do t'ju përkrahim ashtu si kërkoni ju. Por, në qoftë se shihet që puna juaj, si e tillë, dështon, atëherë vjen në konsiderim të ri-organizoheni sipas shembullit të lëvizjes dhe të veproni si një degë e saj.

Sido që të jetë, mendojmë se duhet ta merrni mundimin dhe t'i parashtroni edhe njëherë nga fillimi e në mënyrë më të qartë e më të thelluar çështjet që keni provuar t'i mbarështroni në Letrën.

Komiteti Qendror

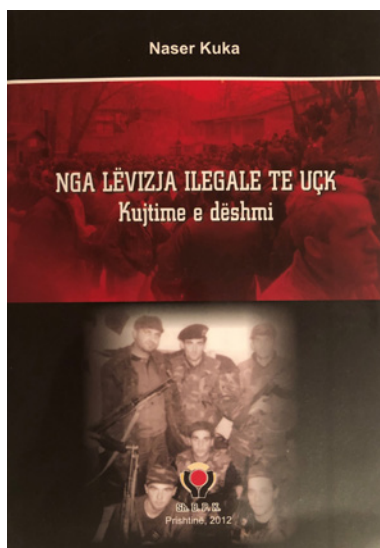
I Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Kosovës dhe
Viseve të tjera shqiptare në Jugosllavi

Pjesë të shkëputura të shkëmbimit të letrave për nevojën e bisedimeve dhe bashkimit të të gjitha forcave atdhetare e revolucionare...(dy shkresat e plota në fjalë janë në arkivin tim personal, marrë nga dosja e deponuar në Arkivin e Shtetit Shqiptar: F. 14 APPK-1981-87-001 deri F. 14 APPK-1981-87-009)

se kush qëndron në të vërtetë pas kërkesës për Republikën e Kosovës. Kjo e detyroi PKM-LSHJ-në, që të dalë publikisht dhe të marrë përsipër organizimin e demonstratave, edhe pse qëndrimi ynë ishte që kjo të mos ndodhte në këtë kohë. Me këtë veprim, PKMLSHJ-ja u ndali rrugën intrigave dhe përdorimit si kapital politik nga ana e UDB-së për t'i thyer të burgosurit shpirtërisht. Por ndodhi që mitingu në Qendrën e Studentëve më 26 mars 1981 u shndërrua në demonstratë dhe sidomos Ali Lajçi u bë objekt i injorimit dhe i intrigave nga disa grupe të burgosurish politikë, që u takonin grupeve e organizatave ilegale, të cilët i besonin vetëm vetes dhe grupit të vet, që ishte karakteristikë tipike sektare e metafizike, me të cilën do të ndesheshin edhe të burgosurit e tjerë më vonë. Tehu i kësaj fushate ishte përqendruar kryesisht kundër anëtarëve të Shtabit Organizativ të Demonstratave dhe shumicës së të burgosurve nga PKMLSHJ-ja. Kjo fushatë dhe atmosferë, madje, arriti të helmonte në masë të caktuar edhe diasporën.

Qëndrimi i një pjese të ilegales

Sa i përket heshtjes së disa organizatave ilegale, kjo është çështje më vete. Organizatat e deriatëhershme ilegale që vepronin në platformën e bashkimit të Kosovës me Shqipërinë, pas përkrahjes së kërkesës për Republikën e Kosovës që erdhi nga Tirana disa ditë pas demonstratave të vitit 1981, përfundimisht kaluan nga pozicioni i konservuar në përkrahjen e kërkesës edhe publikisht. Praktikisht, edhe anëtarësia, edhe ndonjë anëtar udhëheqës pa pritur

Pamje nga libri me kujtime e dëshmi të veprimtarit atdhetar Naser Kuka "Nga lëvizja ilegale tek UÇK"

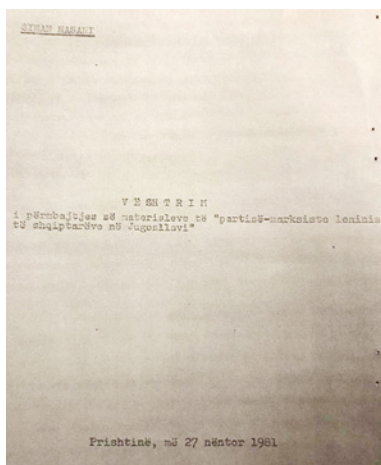
qëndrimin zyrtar të organizatave që u takonin, morën pjesë në demonstrata dhe dolën edhe në ballin e tyre. Bashkëpunimi mes aktivistëve ishte jashtëzakonisht i mirë dhe kjo krijoi mundësinë e elektrizimit politik të popullsisë në të gjitha trevat shqiptare.

Përpjekjet për bashkërenditje të aktivitetit

Me kusht të dekonspirimit, PKMLSHJ-ja vendosi që të marrë kontakt me organizatat e tjera të ilegales dhe të bashkërendiste veprimet. Mjediset më të mira për këtë ishin Prishtina dhe Ferizaj, por edhe qendrat e tjera. Se si ka qenë bashkëpunimi mes tyre, kjo do të shtjellohet në ndonjë rast tjetër, nga ata që kanë vepruar vetë në këtë drejtim. Në udhëheqjen e PKMLSHJ-së u shtrua për zgjedhje bashkimi i forcave të ilegales në një lëvizje kombëtare për Republikën e Kosovës. Lëvizje kombëtare kjo, e cila do të ishte në gjendje që nga demonstratat të vazhdonte procesin politik, duke e shndërruar kërkesën e shtruar në një lëvizje të organizuar.

Deri në shpërthimin e demonstratave qëndrimi zyrtar i PKMLSHJ-së ka qenë që, përveç kuadrove që ngarkohen me detyra konkrete, të tjerët e kishin të ndaluar kontaktimin me persona të komprometuar si pjesëtarë të ilegales, meqë ekzistonte informacioni se ata që ishin të zbuluar, vëzhgoheshin nga UDB-ja 24 orë në ditë dhe kjo rrezikonte zbulimin e organizatës.

Por kishte informacione edhe për organizata të tjera ilegale, të cilat edhe ato furnizoheshin me material propagandistik dhe kësh-

Pjesë të shkëputura nga raporti zyrtar i 27 nëntorit 1981 i Sinan Hasanit mbi trajtimin e PKMLSHJ-së, bazuar në vendimin për tjetim nga Mbledhja e III-të e Komitetit Krahinor të LK-së të Kosovës mbajtur më 12 gusht 1981 (dokument nga arkivi personal i Adem Ademit)

KOMUNIKATË

Përfaqësuesit e Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Kosovës dhe të Viseve të tjera Shqiptare në Jugosllavi (LNÇKVSHJ) dhe të Partisë Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi (PKMLSHJ) u mbledhën më 17 shkurt 1982 dhe zhvilluan bisedimet përfundimtare për bashkimin e këtyre dy organizatave në një të vetme. Pas arritjes së bashkimit u vendos që organizatat të organizohen në Lëvizjen për Republikën Shqiptare në Jugosllavi.

Në ndërkohë bisedimet u zhvilluan edhe me përfaqësuesit e Organizatës Marksiste-Leniniste të Kosovës (OMLK) dhe të cilët bisedimet përfunduan më 15 Maj 1982.

Me një shkallë të lartë të unitetit të mendimit përfaqësuesit e të tri organizatave në mes tjerash morën këto vendime e qëndrime:

1. Që organizata e re të pagëzohet Lëvizja për Republikën Shqiptare në Jugosllavi (LRSHJ).
2. LRSHJ—a si front unik i rezistencës do të përfshijë në gjirin e saj të gjitha forcat patriotike e revolucionare të popullit shqiptar, si dhe të gjithë patriotët në mërgim, të cilët për shkak të dhunës e terrorit serbo-madh janë detyruar t'i lënë trojet e veta të shtrëlashta;
3. LRSHJ—a do të luftojë për formimin e Republikës Socialiste Shqiptare në Jugosllavi, në të cilën duhet të përfshihen të gjitha teritoret etnike shqiptare, dhe për realizimin e këtij qëllimi do të shërbehet me të gjitha mjetet që lejohet etj revolucionare; Duke u nisur nga bindja politike dhe gjer tek revolucionin i armatosur po që se e kërkon nevoja;
4. LRSHJ—a është thellësisht e bindur se duke luftuar për Republikën Shqiptare në kuadrin e federatës jugosllave do t'i kontribojë ruajtjes dhe forcimit të bashkimit të vëlazërimit të mirëfilltë në mes popujve të Jugosllavisë, si përfaqësuese e vetme e popullit shqiptar në shtetin jugosllav. LRSHJ—a komideron se lufta e saj e drejtë i shërben edhe forcimit të unitetit të federatës jugosllave. ruajtjes së paqes në Ballkan dhe stabilitetit të përgjithshëm në Europë e më gjërë;
5. LRSHJ—a llogaritet në ndihmën dhe përkrahjen e të gjitha forcave progresive të Jugosllavisë, të cilave u propozon luftë të përbashkët kundër forcave hegjemoniste, kolonialiste, shoviniste dhe forcave tjera reacionare në Jugosllavi, të cilat kanë sot pozita dominuese në të gjitha strukturat e shtetit dhe si i tillë paraqet rrezik permanent për të ardhmen e Jugosllavisë, për perspektivën e popujve që jetojnë në të dhe për paqen në këtë regjion;
6. LRSHJ—a me të gjitha forcat do të luftojë kundër çdo shovinizmi e separatizmi, sepse edhe këto izma reacionare, që mund të paraqiten edhe tek ndonjë shqiptar, e dëmtojnë unitetin e Jugosllavisë dhe vetvetin edhe luftën e drejtë që bëjnë popullit ynë;
7. LRSHJ—a përshëndet qëndrimin e drejtë të të gjithë opinionit progresiv ndërkombtar, që u solidarizua dhe po solidarizohet me kërkesën e drejtë të popullit tonë për republikën e vet në kuadrin e federatës jugosllave;
8. Përshëndetet qëndrimi i PPSH—ë dhe i qeverisë shqiptare ndaj kërkesës së klasës punëtore dhe popullit shqiptar në Jugosllavi për konsituimin e Republikës së vet në kuadrin e federatës jugosllave, me çka dëshmon interesimin e vet për këtë pjesë të kombit dhe principialitetit të politikës së jashtme ndaj RSFJ, ku respektohen me përpikëri parimet e mosënitimit të sovranitetit dhe integritetit territorial, mospërzjes në punët e mbrendshme, respektimit reciprok dhe barazisë së plotë të marrëdhënjet ndërshtetërore dhe ruajtjes së fuqisë së mirë, duke qenë gjithmonë në gadishmëri të plotë të mbrojtjes së interesit e pjesës së kombit brenda normave dhe ligjeve ndërkombëtare;
9. LRSHJ—a u bënë thirrje të gjitha grupeve egzistuese dhe individëve që luftojnë për Republikën Socialiste Shqiptare në Jugosllavi që t'i bashkohen Lëvizjes për Republikë;
10. LRSHJ—a që tash distancohet nga të gjitha format e luftës që mbajnë erë terrorizmi dhe se s'do të ua shtrijë kurrë dorën e pajtimin individëve që i kanë duart e zhytura me gjakun e popullit, gjithashtu Lëvizja s'do të bashkëpunojë asnjëherë me rrymat e organizatat politike që e mbajnë vullën e tradhtisë, apo qëllim ta rrezikojnë pavarësinë e RSFJ;
11. Organ qëndror i LRSHJ—së do të jetë «Zëri i Kosovës»;
12. LRSHJ—a ua bënë me dije si OKB—së ashtu edhe qeverive të të gjitha shteteve që janë për paqe, liri dhe demokraci në botë se pa u njohur popullit shqiptar në Jugosllavi statusi i kombit dhe e drejta e patjetërsueshme e tij për Republikën e vet në kuadrin e federatës jugosllave; pa u liruar pa asfarë kushti të gjithë të burgosurit politik dhe pa mundësinim e këhimit në vendinje të të gjithë atyre që luftuan për Republikën Socialiste Shqiptare në Jugosllavi, LRSHJ—a nuk do të qëndrohet kurrë.

RROFTE REPUBLIKA SOCIALISTE SHQIPTARE NE JUGOSLLAVI !
RROFSHIN TE GJITHË POPUJT E R S F J !
RROFTE LEVIZJA PER REPUBLIKE !

Komiteti Qendror i Lëvizjes për Republikën Shqiptare në RSFJ

Kjo komunikatë, e publikuar më pas edhe në numrin e parë të organit të LRSSHJ-së, "Zëri i Kosovës", është shpërndarë edhe në Kosovë e viset e tjera shqiptare në ish-RSFJ, menjëherë pas bashkimit të dy organizatave (PKMLSHJ e LNÇKVSHJ) në Lëvizjen për Republikë!

KOMUNIKATË

Përfaqësuesit e Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Kosovës dhe të viseve tjera shqiptare në Jugosllavi (LNÇKVSHEJ) dhe të Partisë Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi (PKMLSHJ) u mbledhën më 17 shkurt 1982 dhe zhvilluan bisedimet përfundimtare për bashkimin e këtyre dy organizatave në një të vetme. Pas arritjes së bashkimit u vendosë që organizatat të organizohen në Lëvizjen për Republikën Shqiptare në Jugosllavi.

Në ndërkohe bisedime u zhvilluan edhe me përfaqësuesit e Organizatës Marksiste-Leniniste të Kosovës (OMLK) me të cilët bisedimet përfunduan më 15 maj 1982.

Me një shkallë të lartë të unitetit të mendimit përfaqësuesit e të tri organizatave me këtë rast pos tjerash, morën këto vendime e qëndrime:

1. Që organizata e re të pagëzohet Lëvizja për Republikën Shqiptare në Jugosllavi;

2. LRSH-ja si front unik i rezistencës do të përfshijë në gjirin e saj të gjitha forcat patriotike e revolucionare të popullit shqiptar në Jugosllavi, si dhe të gjithë patriotët në mërgim, të cilët për shkak të dhunës dhe terrorit serbomadh janë detyruar t'i lënë trojet e veta të stërlashta.

3. LRSHJ-a do të luftojë për formimin e Republikës Socialiste Shqiptare në Jugosllavi, në të cilin duhet të përfshihen të gjitha territoret etnike shqiptare dhe për realizimin e këtij qëllimi do të shërbehet me të gjitha mjetet që lejon etika revolucionare;

Kjo komunikatë e daktilografuar nga Xhafer Shatri dhe e shtypur në të njëjtën fletë bashkë me thirrjen (KUSHTRIMIN) u shpërnda në demonstratën e 26 qershorit 1982 në Bernë të Zvicrës.

tu krijoheshin lidhje indirekte. PKMLSHJ-ja qysh herët ka punuar për të lidhur kontakte me Metush Krasniqit dhe me Ismail Dumoshit (ndaj të cilit kemi pasur konsideratë të madhe dhe kemi besuar se kanë ndikim te pjesa tjetër e ilegales). Qysh herët ka ekzistuar vetëdija, se në Kosovë nuk ka vetëm një organizëm të vetëm, por një lëvizje të rezistencës kundër sundimit të huaj.

Prandaj deri te zbulimi dhe burgosja e anëtarëve të ndonjërit prej grupeve apo organizatave të tjera, PKMLSHJ-ja

ka përjetuar shumë burgosje të shokëve e vëllezërve të një ideali, ndaj dhe ka reaguuar. Një shembull që ilustron këtë është se në një mbledhje të Kolegjiut të Drejtorisë të Sigurimit Shtetëror të Prishtinës (që pos Prishtinës e Podujevës, mbulonte edhe Glogocin dhe Lipjanin), ku u bë analiza e gjendjes politike nga aspekti i sigurisë (ishte fjala për kohën kur u burgosën shumë anëtarë të organizatave të tjera ilegale, që në muajin maj 1980 u gjykuan me kundërvajtje e me dënime me burg më të gjatë), pos të tjerash aty u tha se pas këtyre burgosjeve të nëntorit 1979 "...irredentës iu thye kurrizi...".

Këtë deklaratë PKMLSHJ-ja e përjetoi si një ofendim të rëndë ndaj gjithë Lëvizjes për Pavarësinë e Kosovës. Pasi udhëheqësia e ngushtë e PKMLSHJ-së u njoftua me përmbajtjen e kësaj mbledhjeje, u propozua që të organizohet një aksion në emër të këtyre organizatave, për t'i treguar armikut se, megjithatë, rezistencës nuk i është thyer kurrizi! Kështu, nga PKMLSHJ-ja u organizua shpërndarja e një trakti në të gjithë Kosovën, ku muaji shkurt 1980

Ballina e librit "Burgu" të Ahmet Qeriqit

u shpall muaji i Adem Demaçit (meqë ai kishte ditëlindjen më 26 shkurt) dhe ku kërkohet që në mjedise shkollore, studentore dhe në vende të tjera ku grumbullohen shumë njerëz, të shkruhet e të flitet për personalitetin e Adem Demaçit dhe, ndër të tjera, edhe të diskutohen për arsyet pse mbahet ai në burg.

Puna në drejtim të bashkimit të organizatave ilegale

Pra, PKMLSHJ-ja e konsideronte veten si organizatë, që i takonte një Lëvizjeje për Pavarësinë e Kosovës, ku militojnë më shumë organizata e grupe ilegale.

Te PKMLSHJ-ja ka dominuar vetëdija, se kjo lëvizje trashëgohet nga gjenerata në gjeneratë, që nga Lidhja e Prizrenit e vitit 1878 dhe se, nëse gjenerata aktuale nuk ia del ta realizojë Programin Kombëtar të Lidhjes së Prizrenit për krijimin e shtetit në kufijtë etnikë, ku aktualisht jeton Kombi Shqiptar, atëherë së paku gjeneratës së ardhshme t'ia lehtësojë sadopak këtë çështje, duke bërë qoftë edhe një hap përpara.

Nisur nga ky fakt dhe kur jemi të vetëdijshëm se bashkimi i organizatave ilegale është kusht me rëndësi për shndërrimin e Lëvizjes për Pavarësinë e Kosovës nga lëvizja pjesërisht e organizuar dhe empirike në një lëvizje të organizuar dhe të centralizuar, PKMLSHJ-ja veprroi në këtë drejtim në mënyrë intensive.

Një përpjekje e tillë (ekziston një dokument i vitit 1979) është bërë në drejtim të rrymave politike të Kosovës, ku PKMLSHJ-ja u bën thirrje përfaqësuesve të Rrymës Autonomiste (të krahut progresiv) dhe Rrymës për Bashkimin e Kosovës me Shqipërinë për një takim, ku do të diskutohej unifikimi i qëndrimeve drejt pavarësisë së Kosovës. Aso kohe PKMLSHJ-ja nuk hasi në mirëkuptim.

Megjithatë, edhe më vonë përpjekjet në këtë drejtim vazhduan. Kuadrot e PKMLSHJ-së morën kontakte dhe bashkëpunuan me pjesëtarët e organizatave të tjera ilegale në terren, gjë që u intensifikua gjatë dhe pas demonstratave të mëvonshme.

Në nëntor të vitit 1981 në Adapazar të Turqisë, me iniciativë të PKMLSHJ-së, gjegjësisht Komisionit të saj për Bashkim, u vunë

kontaktet e para direkte me përfaqësuesin e LNÇKVSHJ-së, me Sabri Novoselën dhe përmes tij edhe me Jusuf Gërvallën e Kadri Zekën. Shkresat zyrtare të shkruara, si ajo e 5 dhjetorit 1981, shkëmbeheshin përmes tij. Përkundej masave të konspiracionit, UDB-ja u informua se ishin duke u zhvilluar bisedime për bashkim të organizatave ilegale dhe më 17 janar 1982 në Gjermani bëri atentat ndaj Kadri Zekës dhe vëllezërve Gërvalla.

Pas një muaji (17.02.1982) u arrit bashkimi i LNÇKVSHJ-së dhe PKMLSHJ-së në LRSSHJ, dhe më pas, më 15.05.1982, këtij bashkimi iu bashkëngjiti edhe OMLK-ja.⁴

Procesi i bashkimit formal të radhëve të organizuara ilegale brenda vendit (edhe të grupeve e organizatave që ishin bashkuar në Lëvizjen për Republikë në botën e jashtme) vazhdon deri në vitin 1985...

---

⁴ Në këtë pjesë e librit janë integruar përshtatshëm edhe pjesë nga një shkrim analitik mbi historikun e zhvillimit të kësaj organizate nga publicistit Salih Mehmeti, të bërë me porosi nga prointgera.ch.

KAPITULLI 4

ROLI I SKËNDER IBISHIT NË LËVIZJEN POLITIKE TË KOHËS

Angazhimi i mëtejshëm në veprimtarinë atdhetare

Fillimet e veprimtarisë politike të Skënder Ibisht deri në arrestimin e tij, në pranverë të vitit 1982, ishin në kuadër të Organizatës për Republikë, PKMLSHJ (Partisë Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi). Gjatë vuajtjes së dënimit u njoh me veprimtarë të tjerë të shumtë, që u përkisnin grupeve e organizatave të tjera atdhetare e shoqërore, me shumë nga të cilët më pas edhe bashkëpunoi e bashkëveproi.

Ka bashkëpunuar aktivisht në të gjitha lëvizjet atdhetare të kohës për pavarësinë e Kosovës, si: në Lëvizjen Popullore të Kosovës (LPK, si pasardhëse e LRSSHJ/LPRK), në Lidhjen Demokratike të Kosovës (LDK), në Lëvizjen Kombëtare Çlirimtare të Kosovës (LKÇK/LB), duke kontribuar si në UÇK, ashtu edhe me ish-kolegët ushtarakë shqiptarë në kuadër të FARK-ut, ndërsa në vitet e fundit deri edhe në Lëvizjen për Vetëvendosje!

Me ndryshimet të mëdha të sistemeve në Europën Veriore, kryesisht në shtetet socialiste dhe me krijimin e sistemeve shumëpartiake legale edhe në ish-Jugosllavi e Kosovë, pas daljes nga burgu ai u angazhua fuqishëm me punë e vepra në organizimin e rezistencës dhe ndërtimin e sistemit institucional paralel në Kosovë. Në vitet 90-të, gjatë periudhës së aparteidit të shtetit serb në Kosovë, falë angazhimit të Skënderit në degën e *Bregut të Diellit* të Prishtinës, ku ai jetonte e vepronte, u arrit të krijohej një sistem organizimi paralel shoqëror në të gjitha lëmet jetësore e shoqërore, që nga ai i sigurimit ekzistencial për popullatën, përmes funksionimit të arsimit e shëndetësisë, rendit e bashkëjetesës në

kushte shtypjeje të egër, deri edhe te sistemi dhe organizimi i një sistemi vetëmbrojtës, që paraqiste edhe nismën e strategjisë së organizimit ushtarak.

Ky model i iniciuar, ndërtuar dhe zhvilluar nga Skënder Ibishi me shokë e veprimtarë të tjerë të moshave e përvojave të ndryshme arsimore, profesionale e jetësore, fillimisht në këtë pjesë të (krye) qytetit të Prishtinës, pra në *Bregun e Diellit*, shërbeu si shembull dhe model për organizimet e tjera zinxhirore në pjesët e tjera të qytetit, të qyteteve e vendbanimeve të tjera të të gjithë Kosovës së atëhershme.

Pas përfundimit të burgut famëkeq të Pozharevcit, veprimtaria kombëtare e Skënder Ibishit do të vazhdojë aktivisht në kuadër të subjekteve të posakrijuara. Bashkë me Halil Alidemën, Skënder Kastratin, Skënder Hajdarin, Muhamet Mjekun e shumë të tjerë, ishte anëtar i kryesisë së Degës III të LDK-së dhe kryetar i Komisionit për Informim dhe Komisionit për Luftimin e Huliganizmit dhe Delikuencës.

Është me rëndësi të ceket, se me iniciativën e Skënder Ibishit u formuan këto komisione, të cilat gjatë viteve 1990-1993 kanë pasur rëndësi të veçantë në dy fusha.

Komisioni për Informim

a) në çdo rrugë, gjegjësisht në çdo hyrje të objekteve të banesave, ka pasur nga dy aktivistë të Komisionit të Informimit, të cilët në çdo kohë kanë njoftuar rreth lëvizjeve ushtarako-policore serbe, për grumbullimin e armëve nëpër shtëpitë e serbëve, për bashkëpunëtorët e regjimit serb etj.;

b) ka bërë regjistrin e kuadrove shqiptare, me theks të veçantë të atyre me grada ushtarake dhe kuadrove mjekësore;

c) ka informuar për gjendjen sociale dhe skamjen në Komisionin e Solidaritetit, pasi ishte periudha që shqiptarët largoheshin nga vendet e tyre të punës;

ç) ka organizuar vëzhgimin dhe ka mbikëqyrur çdo rrugë dhe çdo objekt banesor gjatë 24 orëve, në kohën kur vërehej një eskalim i

situatës apo vëreheshin lëvizje të shtuara të ushtrisë dhe policisë serbe;

d) për çdo gjë që vërehej dhe çdo torturë apo arrestim që bëhej ndaj shqiptarëve, njoftoheshin organet më të larta, si dhe mjetet e informimit nëpërmjet të QIK-ut;

dh) ka ndihmuar arsimin, duke evidentuar dhe gjetur shtëpi për të zhvilluar procesin mësimor. Në territorin e Degës III të LDK-së është zhvilluar procesi mësimor i shkollave të mesme dhe shumicës së fakulteteve;

e) ka bërë evidentimin e shtëpive që kanë pasur bunarë me ujë të pijshëm, që ishte një përgatitje në rast të helmimit apo ndërprerjes së ujit të pijshëm nga ujësjellësi i qytetit;

f) ka bërë evidentimin dhe ka dhënë udhëzime për përgatitjen e strehimoreve në shtëpi dhe objekte strehimore, në rast të një rreziku apo lufte që pritej;

Komisioni për Luftimin e Huliganizmit dhe Delikucencës

a) ka vepruar te të rinjtë, të cilët bëheshin problem, sidomos para shkollave të përfshira në Degën III të LDK-së;

b) ka ndërmjetësuar në konfliktet mes familjeve shqiptare dhe ka bërë pajtimin e tyre;

c) ka bërë sigurimin e objekteve shkollore-shtëpi nga huliganë të ndryshëm;

ç) ka evidentuar përdoruesit e substancave narkotike dhe ka bërë biseda dhe u ka dhënë udhëzime këtyre përdoruesve, për t'iu shmangur dukurive negative dhe disa janë udhëzuar për të kërkuar ndihmë mjekësore;

Komisioni i Solidaritetit

a) nëpërmjet anëtarëve të Komisionit për Informim, që kanë qenë në çdo rrugë dhe objekt banesor, ka evidentuar familjet që kanë qenë pa të ardhura dhe në skamje;

b) të gjitha këto familje janë ndihmuar me shuma monetare, artikuj të ndryshëm ushqimorë, veshmbathje, libra dhe fletore shkollore, dru për ngrohje etj.;

Në bashkëpunim me shoqatën “Dielli” nga Gostivari, janë ndihmuar me nga 200 DM në muaj, në një periudhë dyvjeçare mbi 40 familje, në aksionin “Familja ndihmon familjen”.

Në kohën e helmimit të fëmijëve në objektet shkollore, ata janë ndihmuar me medikamente mjekësore, por edhe duke dërguar mjekët në shtëpitë e të helmuarve për t’u dhënë ndihmën mjekësore.

Kontributi profesional për ngritjen dhe organizimin luftarak të masave popullore

Pas përfundimit të burgut famëkeq të Pozharevcit, veprimtaria kombëtare e Skënder Ibishit, ashtu sikurse fillimisht edhe e shumë veprimtarëve dhe e të burgosurve të tjerë politikë, do të vazhdojë aktivisht në kuadër të subjekteve të posakrijuara: në LDK, si anëtar i Kryesisë së Degës III dhe kryetar i Komisionit për Informim dhe Komisionit për Luftimin e Huliganizmit dhe Delikuencës. Është me rëndësi të theksohet, se me iniciativën e Skënder Ibishit u formuan këto komisione, të cilat Skënderi i kultivoi aktivisht gjatë viteve 1990-1993, me qëllimin kryesor: përmbushjen e detyrave ushtarake...

Në vitin 1990 u formua Mbrojtja Territoriale e Kosovës, ndërsa në vitin 1991, ish-eprori ushtarak i Armatës Jugosllave, Agim Krasniqi, njofton Skënder Ibishin se ishte emëruar për komandim të Batalionit II në Prishtinë. Ai kishte për detyrë, që në afat prej dy javësh të formonte formacionin ushtarak të batalionit, sipas gjinive me njerëz të përgatitur profesionalisht dhe të besueshëm. Dhe formacioni i kërkuar nga z. Krasniqi u bë në afatin e caktuar prej tij.

Edhe gjatë kësaj kohe, deri në vitin 1993, Skënderi me shumë përkushtim ka qenë shumë aktiv në përmbushjen e detyrave partiake dhe ushtarake. Për shkak të këtyre aktiviteteve Skënderi përndiqet, ndalohe, arrestohet e përjeton deri edhe keqtrajtime të rënda fizike. Përpjekjet për të ngritur e avancuar organizimin e rrjetëzimin edhe vetëmbrojtjen e popullatës në situatën e pushtimit klasik dhe politikave të aparteidit që ndiqte (pu)shteti serb, pasuan edhe arrestimet masive.

Arratia jashtë Kosovës

Pasi policia serbe kishte spikatur këto përpjekje dhe donte ta arrestonte, sikurse kishte arrestuar ish-eporë të tjerë ushtarakë, të cilët ishin në formacionet e “Mbrotjtjes Territoriale të Kosovës”, Skënderi detyrohet që ta lërë vendin.

Kryetari i Komisionit për Informim në nëndegën e lagjes “Velania”, Abdyl Borovci, e kishte njoftuar Skënderin: “Rreth orës 05:00, forca të shumta serbe kishin rrethuar shtëpinë e kryetarit të Degës III, Agim Krasniqi, dhe pas bastisjes, ai është arrestuar brutalisht”.

Skënderi niset menjëherë te shtëpia e Agimit, për të parë nga afër gjendjen e krijuar, si dhe për të marrë një deklaratë nga bashkëshortja e tij.

Sipas Skënderit, ajo ishte e tronditur me brutalitetin ndaj Agimit, por edhe ndaj anëtarëve të tjerë të familjes. Së bashku me Avdylin shkuan deri te zyra e LDK-së, për të dorëzuar raportin lidhur me arrestimin e kryetarit të Degës III. Raportin ia dorëzuan anëtarit të kryesisë së LDK-së, Rexhep Gjergjit, duke e lutur që këtë informacion ta publikonte sa më parë në mjetet e informimit në vend dhe të atyre të Republikës së Shqipërisë.

Agimi nuk ishte vetëm kryetar i Degës III të LDK-së, por ishte edhe anëtar i Shtabit të Mbrotjtjes Territoriale të Republikës së Kosovës, prandaj publikimi i arrestimit kishte rëndësi të veçantë. Skënderi la takim me Avdylin në orën 12:00 dhe u nis për në shtëpi. Me të hyrë në rrugën e shtëpisë së tij, ai vërejti dy persona jo larg shtëpisë dhe duke pasur parasysh arrestimin e Agimit dhe aktivitetin e tij politik dhe ushtarak, menjëherë dyshoi se ishin anëtarë të Sigurimit. Prandaj, pa u menduar shumë, vazhdoi drejt rrugës “Dubrovniku”, tani “Gazmend Zajmi”.

Duke e parë rrezikun nga anëtarët e Sigurimit serb, vendos të shkojë në banesën e vëllait në lagjen “Dardania”, e cila ishte e lirë (vëllai me familjen e tij gjendeshin në Gjermani), për t’i ikur policisë serbe, duke menduar se ata nuk kishin dijeni për banesën e vëllait, por kishte gabuar. Ende pa u ulur mirë, dikush i mëshoi ziles. Mendja i shkoi menjëherë te Sigurimi, pasi banorët e dinin

se në banesë nuk gjendej askush, ndaj nuk e hapi derën. Duke parë nga vrima, vërejt një fëmijë rreth 10 vjeç, i cili bënte me kokë, duke mohuar se në banesë nuk gjendej askush.

Me të kuptuar se policia kishte dijeni edhe për lëvizjet e tij, Skënderi e la banesën dhe u nis në drejtim të postës së re, ku gjendej edhe kafeneja e vëllait të Hajrush Bajraliut, i cili ishte si vendtakim i aktivistëve dhe ku një natë më parë kishin ndenjur deri vonë me Agimin dhe disa shokë të tjerë.

Afër kafenesë ishin dy persona të moshës rreth 22 vjeç dhe pasi e vërejtën, hipën me shpejtësi në automjetin e tyre të tipit “Zastava”. Reagimi i shpejtë i tyre zbuloi se ata ishin pjesë e policisë, prandaj ai vazhdoi në drejtim të një rruge tjetër, kur për fat takon Naserin (vëllanë e Hajrush Bajraliut), i cili ishte me automjet. Pasi i tregon se si ishte puna, ai e largon me shpejtësi nga vendi në drejtim të lagjes “Bregu i Diellit”.

Më vonë, gjatë ditës, Skënderi bie në kontakt me vëllanë e tij, Ramadanin, dhe nga ai mëson se në lagje ishin të pranishëm shumë pjesëtarë të Sigurimit, duke e këshilluar që, me ndihmën e Fadilit, shokut të vëllait, të largohej me automjet dhe shkonte në lagjen “Kodra e Trimave”, në shtëpinë e tij.

Meqë ishte në rrezik, familjarët e Skënderit e këshillojnë që të largohej përkohësisht në Shqipëri, derisa situata të qetësohej. Me veturën e mikut të tij nisen deri në kufirin Kosovë-Maqedoni, në vendkalimin kufitar afër Tetovës. Kufirin e Kosovës e kaloi në këmbë deri në kufirin e Maqedonisë dhe aty, me një komb arriti deri në Tetovë, te shoku i tij Agim Kasumi. Nga Tetova u nis me autobus për në Shqipëri.

Në momentin e fundit arrin t’i shmanget arrestimit dhe arratiset në Shqipëri, ku qëndron për një kohë të shkurtër. Shqipëria, edhe pas ndryshimit të sistemit, tanimë e shndërruar në vend e shoqëri jofunksionale, ku përsëritshëm e historikisht trazoheshin vlerat kombëtare e njerëzore, zhgënjente shumë atdhetarë e veprimtarë të kohës dhe nuk ofronte mundësi integrimi të veprimtarisë atdhetare për pjesët e tjera të kombit që ishin nën pushtetin e

drejtpërdrejtë të shteteve fqinje armiqësore. Mirëpo situata dhe rreziku për të nuk kishin kaluar. Kështu që ai, nga Shqipëria, përmes Italisë, kalon në Shafhauzen të Zvicrës, te shokët, me të cilët kishte filluar veprimtarinë atdhetare.

Pas pak ditësh në Zvicër fitoi statusin e refugjatit politik dhe u vendos aty si rezident. Në Zvicër kishte edhe shokë e bashkëveprimtarë të hershëm e të vonshëm të lëvizjes atdhetare të kohës, që vepronin në subjekte të ndryshme, një pjesë ndaras e mjerisht deri edhe të armiqësuar mes tyre...

Aktiviteteve politike u ishin bashkangjitur edhe persona, që deri në fillim të viteve '90-të ishin tërthorazi apo edhe drejtpërdrejt përkrahës dhe pjesë e sistemit pushtues serbo-jugosllav, pro tij e kundër veprimtarëve të dëshmuar dhe kërkesave atdhetare të shqiptarëve në ish-federatë.

Skënderi ishte i ekuilibruar, ishte i pandarë nga shokët, me të cilët kishte filluar veprimtarinë kombëtare e shoqërore, por si person konstruktiv që ishte, ai bashkëpunonte sinqerisht dhe hapur me shumicën e veprimtarëve nga radhët e të gjitha subjekteve të tjera të kohës. Ai nuk i përkiste vetëm një subjekti politik, por ishte i të gjithëve.

Situata në atdhe me kalimin e kohës po rëndohej dhe po bëhej e padurueshme, ndërsa politika paqësore nuk po tregonte rezultatet e premtuara dhe nuk ofronte ndonjë perspektivë konkrete, as afatshkurtër e as afatgjatë. Përpjekjet për luftë çlirimtare po avanconin dhe premtinin të kthenin dinjitetin e nëpërkëmbur keqas dhe vetëbesimin në mundësitë dhe forcën tonë.

Po veçojmë këtu bashkëveprimtarët e bashkëpunëtorët e Skënderit, që nga fillimet e organizimit atdhetar e deri në këtë periudhë kohore, që janë Osman Osmani, Abdullah Prapashtica, Rexhep Maqedonci, Kadri Cakiqi, vëllezërit Bahtir e Nysret Ahmeti, Halil Alidema, bir e babë, Skënder e Nysret Hajdari, Faton Topalli, Fatmir Bajrami e shumë shokë e bashkëveprimtarë të tjerë të kohës.

Ai ruante kontaktet edhe me veprimtarët nga rrethet e tjera shoqërore, pjesë e Lëvizjes Atdhetare për Pavarësi, si Murat Bytyqi,

Pas vdekjes së Skënder Ibishtit, familjarëve të tij iu dorëzuan formalisht dy mirënjohje, ku në njërin figuron emri e në tjetrën jo, tregues ky i mungesës së seriozitetit të eksponentëve politikë të kohës.

Remzi Bunjaku etj., si dhe me ish-kolegë nga ish-profesioni i ushtarakut shqiptar të Armatës Jugosllave, si Selver Nuhiu, Agim Ramadani, Agim Krasniqi etj., me të cilët komunikonte dhe takohej për të parë mundësitë e futjes në luftën çlirimtare dhe dhënien e kontributit ushtarak profesional në kuadër të UÇK-së.

Në Zvicër ka jetuar për disa vite me statusin e refugjatit politik.

KAPITULLI 5

KTHIMI NË KOSOVË DHE SËMUNDJA

Njeriu i të gjithëve

Kthimi në Kosovë

Pas luftës, Skënder Ibishi vendosi që ta lërë Zvicrën, ku si i arratisur politik kishte marrë lejen e përhershme të qëndrimit, dhe bashkë me familjen: bashkëshorten Selveten dhe tre fëmijët, Marigonën, Fjollën dhe Taulantin, kthehet përfundimisht në Kosovë.

Me t'u kthyer në Kosovë, ai aplikon në TMK, duke ndjekur procedurat e vendosura nga ndërkombëtarët, por refuzohet pa asnjë arsyetim konkret.

Edhe pse të dy subjektet rivale në Kosovë (LDK e PDK) ishin në dijeni për veprimtarinë e mëhershme dhe gatishmërinë për të kontribuar si para, gjatë dhe pas luftës, edhe në ndërtimin e sistemit të mekanizmave mbrojtës të Kosovës, ai u anashkalua pikërisht edhe nga vetë ata, që karrierën e tyre e kishin ngritur përmes Skënder Ibishit dhe shumë atdhetarëve të tjerë.

Në mungesë të përkrahjes për vazhdimin e karrierës ushtarake pas kthimit nga Zvicra në Kosovën e pasluftës, Skënderi dhe familja e tij ballafaqohen me mbijetesën fizike dhe, pas një kohe mjaft të gjatë e të mundimshme, me ndihmën e bashkëveprimtarëve dhe miqve të tij familjarë, arrin të punësohet në Ndërmarrjen Publike Banesore në Prishtinë. Aty punon për disa vjet, deri kur sëmuret rëndë dhe ndërron jetë në moshën 61-vjeçare.

Aftësia e tij analizuuese, parashikimi i veprimeve dhe i zhvillimeve jo vetëm në Kosovë e viset shqiptare, por edhe më gjerë, e bënë atë të jetë largpamës dhe krah i të gjithë shokëve bashkëveprimtarë. Skënder Ibishi, gjatë gjithë veprimtarisë së tij atdhetare, arriti të ruajë

ekuilibrin njerëzor dhe raportet e shëndosha njerëzore, edhe kur të tjerët nuk ishin korrektë me të. Skënderi, megjithatë, në çdo situatë ishte tolerant, i urtë dhe plot respekt, veçori këto që e dallonin nga gjithë të tjerët. Bashkëpunonte pa paragjykuar pikëpamjet e shokëve dhe përkatësinë e tyre organizative. Ky virtyt e ka bërë shumë të dashur për të gjithë ne.

Skënderi ishte i të gjithëve

Skënder Ibishi ishte ndër veprimtarët e rrallë, që bashkëvepronte me të gjitha rrymimet politike të kohës. Me sjelljen e tij, ky njeri i flijimit dhe i sakrificës, krijonte miq gjithandej, andaj përjetë do të ruajmë kujtimet më të mira për të.

Veçoria pozitive që e karakterizonte Skënder Ibishin ishte urtësia dhe respekti që tregonte me çdo njeri që ai kishte të bënte.

Krahasuar me veprimtarët e tjerë atdhetarë dhe thujasë me të gjithë ne të tjerët, shokët dhe bashkëveprimtarët e tij të ish-organizatës dhe, në përgjithësi, të Lëvizjes Atdhetare Shqiptare të dekadave të fundit, ai gjatë veprimtarisë, vuajtjes së dënimit, angazhimit politik pas daljes nga burgu, gjatë aktivitetit politik e shoqëror, në mërgim dhe gjatë gjithë jetës dhe pas kthimit në Kosovë, arriti të ruajë ekuilibrin njerëzor dhe raportet e shëndosha njerëzore, edhe kur të tjerët, thënë butë, nuk ishin korrektë. Skënderi ishte tolerant dhe mirëkuptues në çdo situatë. Nuk krijoi armiqësi me asnjë person, pse ai/ajo mendonte ndryshe, apo se ai/ajo i përkiste një subjekti tjetër.

Ishte i shoqërueshëm, mirëkuptues dhe bashkëpunonte nga afër me persona dhe organizime shqiptare të kohës, pa paragjykuar pikëpamjet e tyre dhe përkatësinë grupore e organizative.

Siç e tregojnë dhe kujtojnë shokët që kanë kaluar kohë në burg me të, për shkak të viteve të rënda të burgut dhe torturave nga ana e hetuesisë ushtarake jugosllave, Skënderi ka vuajtur probleme të herëpashershme shëndetësore, për të cilat rrallë është ankuar haptazi.

Në dy-tri vitet e fundit të jetës, gjendja e tij shëndetësore u përkeqësua së tepërmi dhe më 6 korrik 2017, Skënder Ibishi u nda nga jeta në moshën 61-vjeçare.

KAPITULLI 6

INTERVISTA TË SKËNDER IBISHIT

“Gjithmonë kemi besuar në fitore”

(Intervistë e realizuar nga “Prointegra.ch” me Skënder Ibishin, ushtarakun e parë të aktivizuar në një organizatë atdhetare shqiptare në ish-Jugosllavinë e viteve ‘70-të)

Kur u kyçët në aktivitetin atdhetar politik?

Gjatë pushimeve verore që i kalova në Prishtinë, gjatë gjysmës së dytë të viteve ‘70-të, me shokët e mi, Osman Osmanin, Kadri Cakiqin, Bahtir Ahmetin, Nysret Ahmetin, Hilmi Mehmetin dhe Lekë Nikollën, shumë shpesh patëm mundësi të bisedojmë për çështje të natyrës politiko-sociale, të cilat nga dita në ditë u bënë preokupim gjithnjë e më i madh jo vetëm për mua, por edhe për shokët e mi.

Kështu, pas bisedave të tilla, Osmani sikur fitoi bindjen që unë duhej të inkuadrohesha në organizatën ilegale, që ishte formuar kohë më parë.

Një ditë, gjatë pushimeve vjetore, nga fillimi i vitit 1978, kur tanimë, pas përfundimit të gjimnazit ushtarak në Beograd isha duke vijuar vitin e dytë në Akademinë Ushtarake, Osmani erdhi në shtëpinë time dhe pas një bisede të gjatë, më tregoi për angazhimin e tij në një organizatë ilegale (që më vonë mësova se quhej “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi”, e cila kishte për qëllim, që Kosova të fitonte të drejtën për vetëvendosje, ngaqë nga e drejta për vetëvendosje fitohej edhe e drejta për realizimin e aspiratave shekullore të shqiptarëve.

Pasi më foli gjerë e gjatë për këtë organizatë, ai më propozoi që edhe unë të angazhohesha si anëtar i kësaj organizate. Ftesën e pranova me shumë dëshirë, edhe përkundër pozitës sime dhe të gjitha rrethanave të asaj kohe. Në këtë organizatë veprova aktivisht deri në maj të vitit 1982, kur edhe më arrestuan organet ushtarake jugosllave.

Çfarë ju nxiti t'u bashkëngjiteni radhëve të kësaj organizate ilegale?

Duke pasur parasysh se populli shqiptar, i cili me shekuj ishte zhveshur nga të drejtat elementare si në aspektin politik, ashtu edhe në atë ekonomik; shfrytëzimi i pasurive të Kosovës nga ana e Serbisë, si dhe nga republikat e tjera në Jugosllavi, si dhe shqiptarët që jetojnë jashtë Kosovës, si në Maqedoni, Serbi dhe Mal të Zi e që ishin në gjendje edhe më të vështirë e më të mjerueshme sesa shqiptarët e Kosovës, ndaj kjo gjendje e tmerrshme na ka nxitur që të organizohemi për ta ndryshuar gjendjen e shqiptarëve, duke bërë përpjekje në realizimin e idesë së krijimit të shtetit të të gjithë shqiptarëve, për të qenë të barabartë me popujt e tjerë në ish-Federatën e Jugosllavisë.

Pra, tërë këto biseda me shokë, e sidomos me Osmanin për këto dhe shumë tema të tjera që kishin të bënin me gjendjen e shqiptarëve në ish-Jugosllavi, më shtynë t'u bashkëngjitem shokëve, me një besim të madh se vetëm me anë të kësaj mënyre organizimi mund të realizojmë aspiratat e shqiptarëve në ish-Jugosllavi.

Cilat ishin kontaktet e para?

Me rastin e festës së Vitit të Ri të 1 janarit 1978, në shtëpinë e Abdullah Prapashticës në Prishtinë u mbajt një nga mbledhjet e organizatës, e cila, si të gjitha të tjerat, ka pasur karakter konspirativ dhe ideologjik.

Më vonë, në verë të të njëjtit vit, është mbajtur mbledhja konstituive e organizatës, si dhe janë zgjedhur organet drejtuese të saj: Komiteti Qendror me në krye Abdullah Prapashticën, me nënkryetar Rexhep Maqedoncin, sekretar Organizativ Osman

Osmanin, drejtues për Rininë Faton Topalli, ndërsa për këshilltar i Çështjeve Ushtarake unë (Skënder Ibishi).

Në këtë mbledhje për herë të parë jam takuar me shokët dhe shoqet kryesore të organizatës ilegale PKMLSHJ.

Cili ishte kontributi juaj në këtë organizatë?

Gjatë kësaj periudhe shokët që vepronin në Kosovë kanë pasur detyra dhe aktivitete të ngjeshura, ndërsa roli im në kuadër të organizatës ka qenë tejet i rëndësishëm, për shkak të detyrës dhe funksionit tim profesional.

Unë, si *këshilltar për Çështjet Ushtarake*, kam pasur detyrë parësore për të përgatitur terrenin për fazën e tretë. Në këtë kuptim, kam marrë detyra konkrete, që me një kujdes tejet të madh të punoja në afrimin e shokëve-eporë ushtarakë në organizatë dhe, në përputhje me udhëzimet e marra, kam zhvilluar biseda lidhur me situatën e vështirë ekonomike dhe politike në Kosovë, papunësinë, keqpërdorimet, mungesat dhe zhveshjen e shqiptarëve nga të drejtat elementare etj. Në varësi se si reagonin dhe sa i pranonin bashkëbiseduesit e mi qëndrimet lidhur me situatën e atëhershme të vështirë të shqiptarëve, unë do të shkoja edhe më tutje, deri te teza “Kosova Republikë” dhe nevojën e organizimit në organizatën ekzistuese, që luftonte për këtë çështje.

Pas organizimit të demonstratave të vazhdueshme të shqiptarëve për Republikë dhe protestave ndaj padrejtësive që u janë bërë nga pushtuesit, si dhe vetë situata e përgjithshme e atëhershme politike në Kosovë, e detyroi kreun më të lartë ushtarak jugosllav në fillim të muajit prill 1981, të mobilizonte në shkallën më të lartë Armatën Jugosllave, duke përforcuar të gjithë mekanizmat ushtarakë dhe policorë, shërbimet sekrete, shërbimin e propagandës speciale dhe asaj publike, organet politike, organet gjyqësore, perfeksionimin e metodikës së zbulimit, vëzhgimin e veçantë e deri te burgosja e shqiptarëve në ish-Armatën Jugosllave (AJ) etj.

Prandaj u detyrova të jem shumë më vigilent në kryerjen e detyrave të parashtruara nga organizata. Numri i madh i shqiptarëve në AJ

(një ndër tre ushtarakë ishte shqiptar), i detyroi eprorët ushtarakë në Armatën Jugosllave ta konsideronin këtë fakt një rrezik potencial për destabilizimin e Armatës Jugosllave, si dhe të Jugosllavisë në përgjithësi. Kjo situatë e detyroi Shtabin e Armatës Jugosllave që ta zvogëlonte sa më shumë numrin e ushtarëve shqiptarë në AJ, duke ua bërë të pamundur shërbimin në Armatë, duke i frikësuar që të mos rekrutoheshin (një numër i madh i të rinjve e lanë vendin), disa të tjerë i hoqën si të paaftë për shërbimin ushtarak dhe një numër të madh i burgosën me motive politike. Këto procese në shumtën e rasteve kanë qenë të montuara politikisht.

Duke pasur parasysh situatën e krijuar, ndryshoi edhe strategjia ime e veprimit. Tani detyrë parësore për mua ishte shtimi i kujdesit personal dhe këshillimi e mbrojtja e ushtarëve të tjerë shqiptarë gjithandej përmes ushtarëve të besueshëm, që ata të mos binin pre e provokimeve të organizuara nga ana e Sigurimit Ushtarak Jugosllav.

Është për t'u veçuar me këtë rast, mënyra e kontakteve me ushtarët shqiptarë në garnizonin ku punoja. Asnjë ushtar shqiptar nuk do të vinte në zyrë për të më njoftuar, gjegjësisht për të kërkuar çfarëdolloj ndihme, por këtë e bënin në oborrin e garnizonit në lëvizje, duke mos e vërejtur askush se ishim duke komunikuar mes njëri-tjetrit.

Gjithashtu, gjithmonë me anë të disa ushtarëve besnikë i kam njoftuar ata për kohën kur do të bëhej kontrollimi gjeneral i dhomave të tyre, duke i këshilluar që t'i largonin të gjitha sendet, për të cilat mund të ndiqeshin penalisht, sidomos kasetat me këngë patriotike, të cilat asokohe ishin të dashura për ne.

Sa respektohej konspiracioni dhe metodat e punës që diktonte kjo strategji?

Është me rëndësi të veçohet, se konspiracioni dhe metodat e punës janë respektuar nga të gjithë anëtarët e organizatës, sepse shpeshherë kryetari ynë, z. Abdullah Prapashtica, na thoshte se një gabim i ndonjë anëtari do të na kushtonte shumë si individualisht, ashtu edhe kolektivisht.

A keni pasur dijeni për strukturën vertikale dhe horizontale të organizatës?

Unë kam qenë në kryesinë e organizatës PKMLSHJ, mirëpo përveç njohjes me anëtarët e tjerë të kryesisë, personalisht nuk kam pasur njohuri për strukturat horizontale dhe vertikale të organizatës, kryesisht për arsye organizative dhe sigurie.

Cilat ishin metodat më të shpeshta të veprimit të grupit/ celulës së ngushtë ku ju veproni?

Siç thashë më lart, unë kam vepruar ndaras nga strukturat vertikale dhe horizontale të organizatës, ndaj edhe veprimet e mia dhe metodat e punës i kemi përcaktuar në konsultim të ndërsjellët vetëm me Osmanin dhe Abdullahun.

Këtu mund të veçoj e theksoj një ndër veprimet më specifike: me rastin e punimit shkencor në Akademinë Ushtarake, kam referuar para shumë oficerëve dhe ushtarakëve të lartë të Armatës Jugosllave mbi situatën dhe gjendjen në Kosovë dhe viset e tjera shqiptare në Jugosllavi (Maqedoni, Mal të Zi dhe Serbi).

Me këtë rast, paraprakisht jam konsultuar me shokët e lartpërmendur dhe në një formë të zbutur, duke u mbështetur në Platformën e Organizatës, kam trajtuar problemin e pabarazisë politike, ekonomike e shoqërore të shqiptarëve në ish-RSFJ...

Sa merrej në konsideratë opsioni i metodave të tjera të dhunshme ose atyre të armatosura?

Kjo temë ka pasur të bëjë drejtpërdrejt me detyrën dhe funksionin tim në organizatë. Gjatë diskutimeve me shokët drejtues të organizatës, duke njohur raportin e forcave dhe nivelin e gatishmërisë së Armatës Jugosllave atëkohë, kam qenë, me të drejtë, më i rezervuar dhe kam apeluar gjithmonë për përmbajtje sa u përket hapave në këtë drejtim. Kjo edhe për arsye se atëkohë ende nuk kishim komunikim dhe koordinim me shtetin amë.

Më vonë kishte përgatitje dhe përpjekje të shokëve për krijimin e themeleve të një force luftarake në kuadër të organizatës, e

paraparë kjo edhe në bazë të detyrave programore dhe udhëzimeve të organizatës, përpjekje këto që u intensifikuan pas demonstratave gjithëpopullore, dhe posaçërisht pas reagimit me represion e terror nga ana e shtetit jugosllav.

Në këtë kohë kemi të bëjmë me nevojën e krijimit të një zone të lirë, ku do të fillonte operimi dhe zhvillimi i një force të tillë të armatosur. Ideja ishte që kjo të bëhej, në mos jo në vetë shtetin amë, atëherë në kufi me të. Sqarimet e bëra në mënyrë indirekte përmes M. B., vëllai i të cilit punonte në Sigurimin e Shtetit Shqiptar dhe që ishte strehuar nga ne në Ferizaj, nuk na inkurajoi për të vepruar në këtë drejtim.

Më vonë, nga fundi i vitit 1981, shokët që kishin dalë jashtë, Abdullahu, Fatoni e Osmani, këtë çështje e kanë biseduar edhe me të dërguarin e KQ-së të PPSH-së në Turqi, z. Bujar Hoxha, i cili u kish shpjeguar, se në mënyrë kategorike ishte refuzuar një kërkesë të tillë për krijimin e një zone të lirë në veri të shtetit shqiptar dhe për përdorimin e radio "Kukësit" me një program, si "Zëri i Republikës së Kosovës"... (Për këtë aspekt mund të flasim më shumë shokët në fjalë).

Sa ishin në dijeni autoritetet për celulën e ngushtë ku ju vepronit dhe a keni pasur raste, kur jeni përndjekur nga njerëzit e pushtetit?

Deri para vitit 1981 nuk ishin në dijeni, ndërsa pastaj, kur disa veprime të shokëve në Kosovë ishin gjysmë apo tërësisht publike, si pjesëmarrja e drejtpërdrejtë e tyre në demonstrata dhe protesta, herë mes tyre e herë në krye të tyre, si dhe intensifikimi i angazhimit të tyre për të bashkuar të gjitha forcat politike shqiptare rreth Platformës për Republikë, sigurisht që krijoi një situatë tjetër.

Ndërsa pas demonstratave të vitit 1981 deri në pranverën e vitit 1982, edhe pse nuk kam njohuri konkrete për përgjimet apo përndjekjet, mund ta marr me mend se mund të ketë pasur.

Në rastin tim ka ndodhur si vijon: imponimi i komandantit të Batalionit për ta kaluar festën e 1 Majit të vitit 1982 në vendlindje,

arsyen e së cilës do ta kuptoja kur u takova me vëllanë e Bahtirit, i cili më tregoi se Bahtirin, Kadriun, Nusretin e shokë të tjerë i kishin burgosur, si dhe se shtëpia ime ishte nën kontrollin dhe vrojtimin e njerëzve të Sigurimit, gjë që e kuptova dhe që u vërtetua më vonë. Madje, vërejtja edhe dy persona nga operativi i organeve të Sigurimit, të cilët më përndiqnin këmba-këmbës kudo që qarkulloja, që vetëm sa nuk më thanë: *“Ne jemi punëtorë të Sigurimit dhe kemi për detyrë të të përndjekim, por ti bëj si ta marrë mendja”*.

Duke pasur parasysh se isha nën përndjekjen e njerëzve të Sigurimit në Prishtinë, por edhe e forcave ushtarake, vendosa që të mos lëviz shumë dhe kontaktet me njerëzit t'i shmangia sa ishte e mundur, me qëllim që të mbroja shokët që të mos binin në dyshimet e organeve të Sigurimit. Më vonë, një ushtar turk nga Prizreni, pasi kreu shërbimin ushtarak, më njoftoi se një numër i madh ushtarësh shqiptarë më kanë përndjekur në çdo hap e, në mesin e tyre, kishte qenë edhe ai.

Pas disa ditësh pushimi në Prishtinë, u ktheva në punë, ku në zyrën time erdhën disa kolegë. Pas një kohe të shkurtër filluan të më bënin pyetje të ndryshme lidhur me situatën në Kosovë, në veçanti të atyre të Sigurimit (ani pse ata këtë e dinin më mirë se unë).

A vërehej në mesin e organizatës ose celulës ndonjë prirje sektare?

Jo, në organizatën tonë, në asnjë moment, nuk ka pasur ndonjë ndasi, përkundrazi, kemi qenë kompaktë dhe e kemi respektuar njëri-tjetrin.

Prirjet sektare dhe një lloj lufte për dominim mund të kenë qenë dukuri mes vetë grupeve dhe organizatave të ndryshme ilegale e atdhetare të kohës, që edhe në këtë kohë kanë mundur të ngrenë kokë, pasi kushtet e rrethanat, si dhe kërkesat, synimet e platformat politike kanë ndryshuar nga njëra-tjetra.

Më vonë, këto dukuri negative janë vërejtur në burgje mes të burgosurve politikë, pra mes anëtarëve dhe pjesëtarëve të grupeve e organizatave të ndryshme të atëhershme, që kanë vuajtur dënimin bashkë. Nga shokët jashtë, që tanimë vepronin si Lëvizje

për Republikë, kam kuptuar se armiku kishte arritur t'i nxiste këto sjellje joatdhetare dhe jorevolucionare, me qëllim që tërë lufta të bartet brenda forcave të organizuara atdhetare.

Por, fatbardhësisht, falë, para së gjithash edhe vigjilencës dhe vetëpërbajtjes së shokëve të organizatës sonë, armiku ka dështuar në këtë ndërmarrje të rrezikshme për lëvizjen tonë atdhetare.

Si u arrit deri tek arrestimi juaj dhe i shokëve të grupit?

Më 16 maj duhej të shkonim në stërvitjen e përditshme, por kjo u shty për një ditë më vonë. Siç do ta kuptoja më vonë, e gjitha kjo bëhej për shkakun tim.

Të nesërmen, tok me katër eprorë të tjerë joshqiptarë më dërguan në Beograd, gjoja për të më testuar. Në vend të testimit, mua më dërguan drejt e në komandën e Armatës. Aty do të zhvilloja një bisedë “informativ”, siç e quanin, me një njëfarë gjenerali Buçiq dhe koloneli Jerko.

Në fillim biseda dukej spontane, por gradualisht mori konotacione të tjera dhe kaloi në politikë. Interesimi i tyre kishte të bënte kryesisht me demonstratat e vitit 1981, duke vënë theks veçanërisht mbi aktivitetin e organizatave ilegale. Nga fundi i bisedës, ata filluan të kërkojnë nga unë emrat e shokëve të mi në Kosovë. Unë thashë disa emra të personave që nuk ekzistonin, gjë që ata i revoltoi pa masë. Atëherë nxorën një fletë me emrat e shokëve të mi, që tashmë organet e ndjekjes i kishin arrestuar në Kosovë. “I njeh?” - më pyetën. “Shokë të shkollës fillore”, - u përgjigja.

Pastaj në zyrë hynë katër policë ushtarakë dhe më kontrolluan. Fill pas këtij kontrolli më dërguan në burgun hetues ushtarak të Beogradit.

A janë ngritur ndonjëherë dyshime për dekonspirim nga anëtarët e organizatës?

Jo, nga ana ime dhe e shokëve të organizatës sonë asnjëherë nuk janë ngritur dyshime të tilla, madje as tani pas më se 35 vjetësh aktivitet atdhetar, nuk më ka rastisur të dëgjoj as edhe një shprehje dyshimi të tillë.

Ndërsa të tjerët po, kanë ngritur dyshime të tilla të paqëndrueshme në raport me ne apo me shokë tanë të caktuar. Persona të tillë të dyshimtë, apo edhe të tillë që kanë vepruar në kuadër të sistemit të atëhershëm jugosllav, ose të tjerë që kanë vepruar nga pozita të tjera e në kuadër të grupeve e organizatave të tjera ilegale, herë kanë intriguar e folur fshehtas e herë kanë marrë guximin edhe të shkruajnë për të tjerët pa i njohur apo pa pasur as edhe një herë të vetme punë me ta.

Ne, shokët e shoqet e organizatës sonë, ishim dhe kemi mbetur shokë edhe pas pluralizmit politik dhe herë kolektivisht e herë individualisht kemi mbështetur organizime e parti të caktuara politike shqiptare, mirëpo kjo deri më tani, për asnjë moment, nuk ka lëkundur raportet tona shoqërore.

Cila ishte përvoja juaj gjatë përballjes me strukturat e pushtetit (prokurorinë, hetuesinë, dëshmitarët)?

Gjatë hetuesisë ndaj meje u përdorën mjete dhe metoda nga më barbare. Dua të theksoj se gjatë gjithë kohës në hetuesi (nëntëmbëdhjetë muaj të plotë) më ngujuan në një qeli të izoluar, e prej tyre, tetë muaj nuk kam pasur kurrfarë kontakti me familjen e as që më është lejuar shtypi.

Më kujtohet kur një ditë aty erdhën dy inspektorë shqiptarë të Sigurimit nga Prishtina, të cilëve u rrëfeva për gjithë ato sjellje të egra dhe barbare të organeve të Sigurimit Ushtarak gjatë procesit të hetuesisë. Ndërsa ata, në vend që të më inkurajonin, ma kthyen me arrogancë: “Mirë e ke këtu, se po të kishe qenë në duart tona, do të ta bënim dhjetëfish më zi”.

Pas “takimit” me inspektorët nga Prishtina, sjelljet e organeve të hetuesisë ushtarake ishin edhe më të vrazhda. Në shqyrtimin kryesor, dëshmitarë më dolën eprorë ushtarakë shqiptarë, disa prej të cilëve nuk i njihja. Ata flisnin për të më ngarkuar sa më shumë, edhe pse nuk dinin asgjë për mua, e aq më pak për veprimtarinë time politike. Për kontributin e tyre të dhënë në këtë proces, disa prej tyre edhe u shpërblyen me gradime të reja dhe detyra të

posaçme, duke kaluar në Sigurimin Ushtarak, që të vazhdonin me këtë avaz, të denoncimit dhe akuzimit permanent të shqiptarëve.

Çfarë t'i shtoj kësaj, kur eprorët ushtroheshin që të torturonin shqiptarin e pambrojtur në emër të Armatës Popullore, në emër të “vëllazërim-bashkimit” dhe të “revolucionit komunist”?

A keni mundur të ruani ndonjë lidhje me shokët gjatë qëndrimit në burg?

Jo, përveç me Bahtir Ahmetin e Halil Alidemën, të cilët ishin, apo më mirë të themi, i gjeta në burgun e Pozharevcit. Me të tjerët nuk kemi mundur të mbajmë lidhje.

A është shkatërruar kohezioni i organizatës ilegale me rastin e këtyre arrestimeve masive?

Jo, me bindje të plotë mund të them jo. Edhe pse punët nuk shkuan siç i kishim parashikuar, pra mundësia e intensifikimit të luftës dhe kalimi në fazën tjetër të parashikuar me program, duke pasur parasysh reagimin dhe qëndrimin e shtetit amë për këtë çështje.

Komisioni për Bashkimin e Organizatës, që tani operonte nga jashtë dhe që përbëhej nga drejtuesit kryesorë të organizatës sonë, si Abdullahu, Fatoni e Osmani, të cilët morën kontakt me organizatat e tjera ilegale që vepronin jashtë, si LNÇKVSHJ dhe OMLK (në të cilën paraprakisht ishte shkrirë FKP-ja) dhe përkundër mëdyshjeve e pengesave të caktuara objektive e subjektive, rezultoi përfundimisht e suksesshëm me bashkimin në Lëvizjen për Republikë Shqiptare në ish-RSFJ, gjë që paraqiste një avancim të çështjes sonë.

Ky bashkim në Platformën e Organizatës sonë, siç tregojnë zhvillimet e mëvonshme, ishte më shumë ideor e programor sesa fizik, gjë që është temë më vete dhe të cilën mund ta trajtojmë në një rast tjetër.

Nga këndvështrimi i sotëm, cilat mendoni se kanë qenë defektet kryesore të organizimit?

Organizimi ilegal kundër një sistemi totalitar, siç ka qenë ish-

Jugosllavia, pa dyshim që për çdo aksion që është ndërmarrë, është kërkuar kujdes i veçantë për realizimin e detyrës me sukses dhe pikërisht duke pasur parasysh mënyrën e veprimit, ne, anëtarët e organizatës në fjalë, kemi vepruar një kohë të gjatë, duke mos e zbuluar veprimtarinë tonë ilegale, prandaj edhe tani mendoj se nuk ka pasur defekte kryesore të organizimit, së paku kështu mendoj unë.

Ndoshta si vërejtje e vetme apo vlerësim yni i atëhershëm deficitar, parë nga këndvështrimi i tanishëm, mund të konsiderohet mbiçmimi i mundësive dhe i mbështetjes së pritur nga shteti amë, por ka rezultuar si joobjektiv.

Pra, mund të themi se defekti, nëse mund të shprehemi kështu, ka qenë mbështetja deri në fund të forcat tona. Por, pa dashur të kontestoj qëndrimet e grupeve dhe organizatave të tjera të kohës, ne edhe në këtë pikë kemi qenë shumë më mirë, më objektivë e më afër realitetit sesa të tjerët.

A ju kujtohet ndonjë situatë dramatike e, pse jo, edhe ndonjë e papritur tjetër interesante nga koha e veprimit ilegal?

Nga burgu hetues ushtarak, së pari, më dërguan në burgun famëkeq CZ (Burgu Qendror) në Beograd, ku kam qëndruar tri ditë, e pastaj në burgun e Pozharevcit.

Gjatë qëndrimit në “karantinë”, përmes shqiptarit Shefqet Hashani, (i cili kishte punuar si organ i Sigurimit në ambasadën e ish-Jugosllavisë në Gjermani), drejtorja e burgut kishte lëshuar një të pavërtetë, me qëllim të komprometimit të personalitetit tim, duke përhapur fjalën, se kinse “është burgosur një epror ushtarak, i paguar për dy vjet, me qëllim për të përndjekur dhe për të spiunuar të burgosurit politikë shqiptarë”.

Pas dy javësh në “karantinë” më dërguan në pavijonin e pestë, ku në të njëjtën dhomë ishin vëllezërit Bejadin dhe Ymer Hasani, Ismet Begolli e të tjerë që nuk më kujtohen, por edhe Shefqet Hashani.

Pasi u prezantuam me njëri-tjetrin, nuk qëndruan shumë gjatë dhe u larguan. Pas disa ditësh në burg të gjithë të burgosurit e

pavijoneve 1, 3 dhe 5 kemi dalë në fushën sportive. Në mesin tonë ishte edhe shoku im i shkollës fillore dhe i organizatës, Bahtir Ahmeti, me të cilin për herë të parë u takuam në fushën sportive. Ishte një takim shumë i ngrohtë dhe një kënaqësi që, edhe pse në burg, megjithatë ishim përsëri bashkë.

Para shokëve të tjerë, Bahtiri më prezantoi mua si anëtar i organizatës ilegale PKMLSHJ, duke theksuar se, njëkohësisht, kisha punuar në Armatën Jugosllave.

Pas prezantimit të Bahtirit lidhur me angazhimin tim, fjalën e mori Bejadin Hasani, duke e pyetur Shefqet Hashanin: “Nga të ka ardhur ty informata, se Skënderi është paguar për dy vjet, me qëllim që të na përndjekë ne?”.

Shefqet Hashani u përgjigj shkurt: “Më tha një i burgosur ordiner”. Kjo nuk mjaftoi dhe u zhvillua një debat, ku pas këtij debati Shefqeti nuk rrinte më me grupin tonë.

Këtë ngjarje e tregova për një arsye të vetme, për të shpjeguar se sistemi i atëhershëm edhe përmes shqiptarëve, është përpjekur të përçajë shqiptarët me intriga e forma të tjera nga më të ndryshmet, me sloganin e njohur “përçaj e sundo”.

Forcën tonë nuk mund ta thyejë asgjë

(Intervistë me Skënder Ibishin, ish-epror ushtarak, i burgosur politik, 23 janar 1992)

Skënder Ibishin, ish-toger i Armatës Jugosllave, i cili gjashtë vite e gjysmë i kaloi nëpër burgjet dhe kazamatet jugosllave, e takuam gjatë këtyre ditëve dhe biseduam me të për shumë aspekte të jetës dhe të veprimtarisë së tij, qoftë si oficer, qoftë si veprimtar ilegal politik, por edhe për jetën në burg. Zoti Ibishi është një personazh karakteristik dhe, pa dyshim, është një nga eprorët e rrallë të Armatës Jugosllave, i cili ishte i angazhuar njëkohësisht edhe në aktivitetin ilegal të Kosovës, që atëbotë ishte e vetmja formë e mundshme për të zhvilluar luftën drejt lirisë. Zoti Skënder Ibishi sot jeton në Prishtinë, duke ndarë fatin e të gjithë bashkëkombësve të vet të terrorizuar kolektivisht, por duke shprehur optimizmin e fortë për fitoren reale në këtë luftë për liri.

Kjo armatë s'ka qenë kurrë popullore

“Kosovarja”: Zoti Ibishi, “në këtë det” të të burgosurve kosovarë, është fjala për të burgosurit e dekadës së fundit, rasti juaj veçohet për shumë arsye. Kur ju privuan nga liria, ju ishit epror i Armatës Jugosllave, tashmë plotësisht të sfilitur, e cila, në shërbim të verbër të politikës hegjemoniste serbomadhe, gllabëroi pamëshirshëm aq e aq të rinj shqiptarë. Si e shpjegoni ju, sot, gjithë këtë destruktivitet të asaj armate, e cila pretendonte të jetë popullore, por në fakt,

që nga fillimi i konstituimit të saj ishte diçka tjetër, për të cilën edhe ne shqiptarët si etnitet u bindëm edhe vetë?

Është dëshmuar sa e sa herë, se Armata Jugosllave, me emrin “popullore”, në fakt nuk ishte asnjëherë popullore. Nuk është fare e lehtë t’i përgjigjem kësaj pyetjeje, në mos në mënyrë empirike, të paktën në atë fragmentare, mbase edhe telegrafike.

Për opinionin tonë nuk është e panjohur se Armata Jugosllave, që nga fillimi i saj e deri në ditët e shformimit të saj, të paktën si një armatë e rregullt, ishte e dominuar dhe e predominuar nga elementi serb, që pritej dhe udhëzohej nga qarqet morbide shoviniste të kuzhinave të njohura serbomadhe, madje që nga koha e së ashtuquajturës Luftë Nacionalçlirimtare.

Për shembull, rasti eklatant është pikërisht ai i Kosovës, ku gjithë aradhet e këtushme kishin Shtabin e tyre Suprem të LNÇ-së për Kosovën dhe Rrafshin e Dukagjinit, ku komandant, nëse nuk gabohem, ishte një shqiptar, por më vonë, me ndryshimin e raportit të forcave si në fushëbetejë, ashtu edhe në kabinetet politike, pikërisht kur edhe duheshin shkelur dhe mohuar vendimet e marra në Konferencën e Bujanit, e në radhë të parë të drejtën e popullit shqiptar që të vendoste për fatin e vet, qarqet ushtarako-politike nisën pastrimet e kuadrove udhëheqëse dhe komanduese në aradhet dhe brigadat e UNÇ-së të Kosovës dhe zëvendësimin e tyre me serbë dhe malazias, me biografi të “dysimit”. Shtabi Suprem për Kosovë dhe në Rrafshin e Dukagjinit do të degradohej deri në atë masë, sa tashti do të trajtohet vetëm si një shtab operativ i një rajoni, meqë kompetencat komanduese i merr komanda e Armatës së Tretë të Nishit.

Ajo që ndodhi pas kësaj dihet fare mirë në opinionin tonë: u vendos administrimi ushtarak në Kosovë, u bënë krime të papara mbi popullin e pambrojtur shqiptar; ndodhi masakra e Drenicës, e Gjilanit, e Tivarit etj.

Pra, të gjitha këto i bëri ajo armatë, e cila krejt paturpësisht i vë vetes atributin “popullore”. Armata Jugosllave ishte armatë, që nuk lejonte iluzione te shqiptarët, se mbase ishte edhe e tyrja për një çast të vetëm.

Nëse nuk gabohemi, ju zhvillonit aktivitet ilegal kundër RSFJ-së në kuadër të PKMLSHJ-së (Partisë Komuniste Marksiste-Leniniste të Shqiptarëve në Jugosllavi). Do të ishte me interes të na thoni se si u rekrutuat në radhët e kësaj partie, për më tepër si ushtarak që ishit, që në mënyrë të vazhdueshme i jeni ekspozuar një propagande të tmerrshme për asimilim kombëtar, shpirtëror dhe politik në atë frymë unitare që mbretëronte në armatë?

Diku nga viti i tretë i shkollës së mesme ushtarake, më 1973, në Beograd, pas një ligjërate të një arsimtari i quajtur Gavrilloviq, kur flitej për pozitën juridiko-kushtetuese të republikave dhe krahinave në sistemin politik të RSFJ-së, nga kureshtja, profesorit të lartpërmendur i parashtrova një pyetje: “Pse krahina autonome, konkretisht Kosova, nuk mund të jetë republikë?”.

Më kujtohet se profesori fillimisht u hutua dhe pasi e mbozhi pak veten, u përgjigj shkurt: “Meqë nuk mund të ekzistojnë dy shtete shqiptare”, arsyetim ky, i cili për mua ishte absolutisht i pajustificueshëm.

Është me interes të them, se edhe kjo pyetje “e padëshirueshme” hyri në dosjen e organeve hetuese gjatë trajtimit tim në burgun hetues, madje ishte edhe bazë për fajësimin tim, me pretekst se gjoja organizata ilegale më kishte rekrutuar dhe dërguar qëllimisht në shkollim ushtarak.

Rasti i lartpërmendur pa dyshim që ishte edhe fillimi i të menduarit tim për çështjen shqiptare dhe pozitën tonë në Jugosllavi. Kështu që, pas kësaj, gjatë pushimeve verore që i kaloja në Prishtinë me shokët e mi, Abdullah Prapashtica, Osman Osmani, Kadri Cakiqi, Bahtir Ahmeti dhe Nysret Ahmeti, shumë shpesh bisedonim bashkë për çështje të kësaj natyre, të cilat nga dita në ditë u bënë një preokupim gjithnjë e më i madh për ne.

Dhe kështu, pas bisedave të këtilla, Osmani sikur fitoi bindjen që unë duhet të futesha në organizatën ilegale, që ishte formuar kohë më parë. Dhe kur ma propozuan këtë, unë e pranova me shumë dëshirë dhe pa as hamendësimin më të vogël. Kjo ndodhi

nga mesi i vitit 1978. Në këtë organizatë do të vepra aktivisht deri në vitin 1982, kur edhe më burgosën.

Ju u privuat nga liria nga mesi i vitit 1982. A ju kujtohen rrethanat e kësaj burgosjeje, së cilës, nëse nuk gabohemi, do t'i paraprijnë hetime paralele: ushtarake në Beograd dhe civile në Prishtinë?

Festën e 1 Majit të vitit 1982 nuk e kisha planifikuar që ta kaloja në shtëpi, por komandanti i batalionit më imponoi të udhëtoja, arsyë të cilën do ta kuptoja më vonë. Arsyeja ishte: gjatë festës do të takohesha me vëllanë e Bahtirit, i cili do të më tregonte se Bahtirin, Nusretin, Kadriun etj., i kishin burgosur, dhe se shtëpia ime ishte nën kontrollin dhe vrojtimin e njerëzve të Sigurimit, gjë që do të vërtetohej edhe më vonë.

Madje kur u ktheva, vërejtja dy persona nga operativi i organeve të Sigurimit, të cilët më përndiqnin këmba-këmbës kudo që shkoja. Pas mbarimit të pushimeve do të kthehesha në garnizon. Dhe aty menjëherë filluan provokimet e eprorëve, në veçanti të atyre të Sigurimit lidhur me gjendjen në Kosovë (ani pse ata këtë e dinin më mirë se unë).

Më 16 maj duhej të shkonim në stërvitjen e rregull, por kjo u shty për një ditë më vonë. Siç do ta kuptoja më vonë, e gjitha kjo ishte bërë për shkakun tim. Të nesërmen, tok me katër eprorë të tjerë joshqiptarë na dërguan në Beograd, gjoja për të bërë një testim. Por në vend të testimit, mua më dërguan drejt e në komandën e Armatës. Aty, në një bisedë "informative", siç është në modë të thuhet sot, më mori njëfarë gjenerali Buçiq dhe koloneli Jerko.

Në fillim biseda dukej spontane, por gradualisht mori konotacione të tjera dhe kaloi në politike. Interesimi i tyre kishte të bënte kryesisht me demonstratat e vitit 1981, duke e vënë theksin veçanërisht mbi aktivitetin e organizatave ilegale.

Nga fundi i bisedës, ata filluan të kërkonin nga unë emrat e shokëve të mi në Kosovë. Unë u thashë disa emra të personave që nuk ekzistonin, gjë që ata i revoltoi pa masë. Atëherë ata nxorën një

fletë, ku ishin shkruar emrat e shokëve të mi, që tashmë organet e ndjekjes i kishin arrestuar në Kosovë. “I njeh?” - më pyetën. “Shokë të shkollës fillore”, - u përgjigja. Pastaj në zyrë hynë katër policë ushtarakë dhe më kontrolluan. Fill pas këtij kontrolli më dërguan në burgun hetues ushtarak të Beogradit.

Ibrahim Kastratin e vranë mizorisht

3 shtatori i vitit 1987 ju gjeti në burg. Është kjo, ajo nata e zezë e Paraqinit famëkeq? A ndikoi ky rast, që të ndryshonte trajtimi ndaj jush, si një ish-ushtarak dhe cili ishte fati i të burgosurit Ibrahim Kastrati?

Tragjedia e Paraqinit rezultoi me efekte negative edhe në burgun e Pozharevcit. Në fillim të burgosurit kriminelë ordinarë do të ndërseheshin kundër nesh pa fije dyshimi, me urdhrin e drejtorit të burgut, e pastaj edhe gardianët famëkëqij të këtij burgu. Kështu pati viktima edhe mes nesh. Është fjala për të burgosurin Ibrahim Kastrati...

Me sa më kujtohet, së pari kriminelët e burgosur, natyrisht me urdhrin e drejtorit, filluan të provokonin Ibrahimin dhe, në vazhdimësi, i përgatisin gracka të ndryshme, duke ushtruar një presion të padurueshëm mbi të.

Madje, një ditë, një nga këta të burgosur e kërcënoi se do ta vriste, meqë ai ishte bashkëfshatar i Azizit. Këtë rast Ibrahim i paraqiti drejtorisë, me kërkesë që ta transferonin në ndonjë pavijon tjetër. Mirëpo drejtorja e çoi në izolim. Pas daljes nga izolimi, Ibrahim rrëfeu se atje kishte përjetuar tmerr të vërtetë, madje ishte molisur mjaft dhe dukej shumë i frikësuar.

Një ditë këmbënguli të bisedonte me drejtorin e burgut lidhur me transferimin në ndonjë burg tjetër, me motivacionin se aty ndihej i rrezikuar. Dhe në vend të miratimit të një kërkesë të këtillë, drejtori urdhëroi gardianët dhe ata u sollën ashtu si ata e kanë në gjen: e rrahën Ibrahimin deri në vdekje. Ky ishte një akt vërtet tragjik. Ibrahim ishte djalë fare i ri dhe i njomë.

Pas kësaj që ndodhi, ne, të burgosurit politikë shqiptarë, të indinjuar, bëmë një protestë të ashpër, për shkak të vrasjes mizore të Ibrahim Kasratit, me akuzë të drejtpërdrejtë kundër drejtorit dhe personelit për vrasjen me paramendim. Si rezultat i kësaj proteste, të gjithë ne na futën në izolim, me plus tridhjetë ditë nëpër qeli të izoluar çdonjërin prej nesh. Përveç këtyre dënimeve, drejtori i burgut na kërcënoi haptas se, nëse do të orvateshim të bënim çfarëdo prej organizimi në shenjë proteste, do të na pushkatonin, ashtu siç kishin pushkatuar edhe të burgosurit e rebeluar shqiptarë dhjetë vite më parë.

Zoti Ibishi, ne sot, praktikisht, jemi të robëruar, por përkundër kësaj, populli ynë sikur filloi vërtet të mishërohet me format e të menduarit dhe të vepruarit politik plural. Meqë edhe vetë ishit anëtar i një grupi, që si emërtim mbante ngjyrë të theksuar ideologjike, a e dini se cila ishte arsyeja për këtë orientim "marksist-leninist" dhe çfarë e kushtëzonte, që të gjitha grupet dhe organizatat ilegale të kishin pikërisht këtë orientim?

Pluralizmi politik nuk e sjell lirinë vetvetiu. Edhe sot në Serbi ka më shumë se pesëdhjetë parti të të gjitha "ngjyrave", por të gjithë e kemi të qartë se atje nuk ka kurrfarë jete plurale, kurrfarë demokracie. Është mirë që edhe populli ynë po fillon një të menduar shumështrësor dhe të larmishëm politik dhe ideologjikisht, por megjithatë, vetëm me këtë nuk mund të zgjidhet dramë jonë, tragjedia që po përjetojmë sot. Për lirinë duhet mund dhe sakrificë,

Foto e kopjes së gazetës, ku është botuar intervista me Skënder Ibishin

dhe pikërisht të tillë mendoj se ishin edhe veprimtarët politikë të viteve dhe dekadave të shkuara, të cilët nuk frikësoheshin dhe tuteshin para çdo sakrifice.

Mendoj se sot gabimi kyç është që dikush, apo edhe disa qarqe të caktuara, po mundohen t'i getizojnë këta veprimtarë politikë, duke i futur ngushtë në kornizat e një ideologjie. E them sërish, se gjërat nuk duhet të shihen me syrin e sotëm, në rrethanat kur ato u zhvilluan. Në atë kohë lëvizje të tilla të grupeve të ashtuquajtura marksiste kishte në gjithë botën. Sa e sa të rinj nëpër xhaketat e tyre kishin të vizatuar portretin e Çe Gevarës! Jo vetëm te ne. Së fundi, atëbotë kush kishte ndonjë vizion tjetër ideologjik për zgjidhjen e çështjes së vetëvendosjes së popujve? Partitë e para legale në Kosovë u themeluan pak më shumë se dy vite më parë. Lufta jonë dallon qëmoti. Pastaj, pse të mos përmendet këtu edhe identifikimi i njeriut tonë, i grupeve tona me shtetin amë, i cili ishte "Meka jonë". Mbase është e lehtë që dikush sot të thotë, se ajo ideologji që përfaqësonim ne ishte e deplasuar, por pse këtë nuk e tha të paktën nja dhjetë apo pesë vite më parë?

Është e qartë se tash shumëçka ka ndryshuar, fatmirësisht! Madje edhe djepi i komunizmit, Bashkimi Sovjetik, e braktisi atë me neveri, dhe shqiptarët nuk janë e as që mund të jenë mbrojtësit e tij të fundit. Ky do të ishte donkishotizëm i njëmendtë. Sepse ne nuk ishim as marksistë, as leninistë, as "istë" të tjerë, por vetëm ushtarë, të cilët për ideal kishim lirinë dhe synimin e shenjtë të bashkimit gjithëkombëtar.

Zoti Ibishi, me pranimin e sovranitetit të Sllovenisë dhe të Kroacisë nga ana e shteteve të shumta, edhe situata politike do të marrë kah tjetër në këtë ish-shtet të quajtur Jugosllavi e dytë. Shumëkush ndër ne sikur ushqen një skepticizëm, se gjendja në Kosovë mund të zgjidhet me mjete paqësore. A mendoni, ndoshta, se ne do të mundemi që, ushtarakisht, ta mbrojmë mirëqenien tonë dhe Kosovën shqiptare, nëse na kanoset rreziku, apo edhe nëse një konflikt të tillë si

imperativ, do ta parashtrojë koha në një të ARDHME të afërme?

Që nga viti 1981 e deri më sot Kosova ka qenë një vend, ku ka ekzistuar rreziku i përhershëm për një mundësi shpërthimi të një lufte të përgjakshme. Zaten, shumë analistë, njohës të fushave dhe lëmenjve të ndryshëm, politikanë, ekspertë për çështje të luftës jo vetëm në ish-Jugosllavi, por edhe jashtë, kanë menduar dhe parashikuar se konfliktet e armatosura në këtë vend, po u shkaktuan, do të shkaktohen në Kosovë. Sot, më në fund, është evidente se kjo është dëshirë gjysmë e fshehur edhe e qarqeve politike, e jo vetëm politike në vise të caktuara të Jugosllavisë, gjë që sigurisht do të ndikonte që ata ta realizonin synimin e tyre për shkëputje me shumë lehtësi nga e sëmura e Ballkanit.

Në këtë kontekst do të citoja Miroslav Kërlezhën, i cili me të drejtë në romanin e tij “Flamujt” ka shkruar: “...Me armët e shqiptarëve të tjerët kanë realizuar synimet e veta, e ata u shfrytëzuan vetëm për topa”.

E parafrazova Kërlezhën që, në njëfarë mënyre, të dëshmoj se lojëra të këtilla të ndyra me petk të ri futen edhe tashti në lojë, por fatmirësisht kësaj radhe shqiptarët nuk shiten aq lirë si mish për top.

Tashti mendoj se është pakëz më ndryshe. Në veçanti, pas asaj që po ndodh në frontin kroat, ku ushtria e ashtuquajtur jugosllave, me pësimet që pati, nuk përfaqëson më atë forcë që kishte në asnjërën nga degët ushtarake. Pastaj, s’ka dyshim që tashti mungon edhe faktori “njeri” në këtë armatë, sepse me daljen e sllovenëve dhe të kroatëve në anën e kundërt, me refuzimin e shqiptarëve, maqedonasve dhe myslimanëve që të shërbejnë në armatë, e cila tashmë është serbe dhe lufton për një “Serbi të madhe”, në masë të jashtëzakonshme është dobësuar edhe potenciali ushtarak. Nuk mbahet fronti me rezervistë, të cilët nën presionin e gjyqeve dhe sanksioneve të shumta detyrohen t’u përgjigjen ftesave për të shkuar në front.

Në anën tjetër, mendoj se në Kosovë nuk mund të përsëritet ajo që ndodhi në Slloveni dhe në Kroaci. Madje, as së afërmi. Këtu

kemi të bëjmë me një sferë vërtet neuralgjike, ku gërshetimi i interesave realë është shumë i madh. Këtu kontestet kombëtare e territoriale politike, ekonomike e strategjike janë shumë më tepër të shprehura, sesa, ta zëmë, në Kroaci. Shqiptarët këtu jetojnë në hapësira homogjene gati të pastra etnike. Shteti amë kufizohet me këto territore të veta përgjatë kufirit tokësor.

Kjo dëshmon se, po qe se do të shpërthejë ndonjë luftë eventuale në hapësirën e Kosovës, atëherë Shqipëria medoemos do të detyrohet të ndërhyjë dhe kështu do të ndodhin gjërat, në mënyrë zinxhimore. Kjo nuk do të jetë luftë qytetare, sikurse ajo në Kroaci. Kjo do të jetë një luftë tragjike si për ne shqiptarët, ashtu edhe për serbët. Shpresoj që ata morën mësim nga luftërat në Slloveni dhe në Kroaci.

Në fund, zoti Ibishi, çfarë mendoni se do të ndodhë me Kosovën, sipas jush?

Kam bindjen e thellë, se ardhmërinë e jetës sime do ta kaloj i lirë dhe në Kosovën e lirë, me një jetë të cilën e kemi merituar të gjithë, me një jetë të një populli të kulturuar dhe të civilizuar europian. Këtë që po e them, e kam thënë edhe para disa vjetësh, që për të cilën u burgosa. E them këtë edhe sot, por edhe sikur të më fusnin sërish në burg, kurrë nuk do të pranoja, por do ta përsërisja dhe mendoja, sepse me tërë qenien time besoj në lirinë e popullit tonë, lirinë e Kosovës dhe sovranitetin e saj.

Bisedoi: Haqif Mulliqi

Foto: Muharrem Mjeku

KAPITULLI 7

SHKRIME NË VETËN E PARË

Kujtime dhe opinione të Skënder Ibishit

Shkronjat nga largësia

Telegramet nuk i takojnë përditshmërisë dhe jo gjithkush në jetën e tij merr ndonjë telegram. Një nga përjetimet e mia të shumta si ushtarak i burgosur politik ndërlidhet edhe me një telegram, të ardhur gjatë kohës kur isha në burgun hetues ushtarak dhe kur ndaj meje ushtroheshin tortura shtazarake, të shoqëruara me sharje, fyerje e përbuzje nga më të ulëtat.

Këtë shkrim përkujtimor timin, që jam duke e hartuar me kërkesë të mikut tim që nga fëmijëria, të ish-veprimtarit dhe ish-të dënuarit politik, të respektuarit Agim Sylejmani, po e filloj me një poezi të shkruar qysh atëherë (në gjuhën e armikut), kur isha në burg hetues në vitin 1982, e të cilën e hasa tani rastësisht duke kontrolluar dokumentet e mia të shpëtuara nga rrebeshet e kohëve me shumë furtuna.

Këtij përjetimi Skënderi i ka kushtuar dhe një poezi, e cila në vetvete shpreh emocione të fuqishme:

Udhëtim në heshtje

Udhëtoj në heshtje,
mbi kodra dhe male,
përtej lumenjve e luginave...
nuk e di ku dhe nuk e di pse.
E di se duart i kam të lidhura,
sytë pa shkëlqim e në shpirt dhimbje.
tani po e di...

rrugëtoj për atje,
ku shoku im më pret...
telegram nga babai,
burgu i vetmisë, i heshtur si një varr,
e unë në qoshe si një lypës.

Ngjarjet e vitit 1981 në Kosovë dhe Armata Jugosllave

Situata politike në Kosovë, pas ngjarjeve të vitit 1981, e detyroi kreun më të lartë ushtarak jugosllav ta ngrrejë në shkallën më të lartë mobilizimin e Armatës Jugosllave, ta përforcojë me trupa të mëdha shtesë korpusin e Prishtinës, të përforcojë të gjithë mekanizmat ushtarakë dhe policorë, shërbimet sekrete, shërbimin e propagandës speciale dhe asaj publike, organet politike, organet gjyqësore, të perfeksionojë metodikën e zbulimit etj.

Veprimet e tyre si në Kosovë, ashtu edhe brenda Armatës Jugosllave, ishin të orientuara edhe kundër eprorëve dhe ushtarëve shqiptarë, numri i të cilëve ishte shumë i madh. Një në tre ushtarë asokohe ishte shqiptar, prandaj filluar provokimet e pareshtura në orët politike dhe jashtë tyre, me ç'rast nuk mungonin edhe insinuatat e fyerjet e rënda edhe ndaj popullit shqiptar në përgjithësi.

Me kohë, burgosjet e ushtarëve dhe eprorëve ushtarakë, deri edhe vrasjet e ushtarëve shqiptarë, u bënë të zakonshme. Vetëm gjatë viteve '81-'87 në arkivole janë kthyer më shumë se 122 ushtarë, që gjoja kishin bërë vetëvrasje. Gjithashtu, edhe tek eprorët ushtarakë shqiptarë në ish-Armatën Jugosllave ushtrohej presion. Prej tyre kërkohej që, si temë qendrore para ushtarëve, të trajtonin situatën në Kosovë dhe t'u shpjegonin atyre arsyet, pse Kosova nuk mund të bëhej Republikë.

Më 17 maj 1982, përafërsisht një vit pas demonstratave gjithëpopullore shqiptare të vitit 1981, ndodhi edhe arrestimi im. Unë, atëkohë, pasi kisha kryer paraprakisht gjimnazin dhe Akademinë Ushtarake në Jugosllavinë e atëhershme, shërbeja si

oficer ushtarak në Armatën Jugosllave dhe me vendbanim isha në Postën Ushtarake 6734 në Valevë të Serbisë.

Ky arrestim, që pasoi edhe me dënimin me 12 vjet burg, ka edhe historinë e tij, të cilën fillimisht do ta sqaroj në vijim të këtij shkrimi memorial.

Arsyet e burgosjes sime

Në mesin e viteve 1968 deri më 1981, unë Skënder (nga prindërit Hamdi e Naile) Ibishi nga Prishtina, i lindur më 26. 12. 1956, ashtu siç mund të dëshmojnë edhe dokumentet faktike, isha, me sa di unë dhe me sa dihet deri më tani, një ndër eprorët e parë të Armatës së atëhershme Jugosllave me kombësi shqiptare, i cili ishte aktivizuar në ilegalen shqiptare të viteve '70 të shekullit të kaluar, gjegjësisht në rrymimin për barazinë dhe pavarësinë e shqiptarëve në ish-RSFJ përmes vetëvendosjes⁵.

Edhe pse kisha vijuar gjimnazin e më vonë edhe Akademinë në Serbi, kontaktet shoqërore me shokët e fëmijërisë dhe të shkollës fillore në Prishtinë i mbaja të rregullta, dhe sa herë që shkoja me pushime në Prishtinë, takohesha dhe kohën më të madhe e kaloja me ta.

Në ndejat tona, ashtu si ndodhte asokohe, edhe në rrethe të tjera të shumta shoqërore, pos të tjerash bisedonim edhe për “hallet” e të rriturve, si dhe zhvillimet në shoqëri dhe në vend.

Pak a shumë ishim po të njëjtët shokë, që takoheshim rregullisht: Osman Osmani, Lekë Nikolla, Kadri Cakiqi, Bahtir Ahmeti, shokët tanë tanimë të ndjerë: Ramiz Gashi e Hilmi Mehmeti dhe ndonjë tjetër.

Më vonë, Osman Osmani, i cili që 18 vjeç, më 1975, ishte futur në “botën e ilegales”, bashkë me Abdullah Prapashticën dhe Rexhep Maqedoncin, herë në mënyrë indirekte, herë direk me ne si shokë të ngushtë që na kishte, inicionte tema shoqërore-politike dhe na nxiste në diskutime. Ai e bënte këtë herë kur ishim të gjithë si

⁵ Për më shumë shih edhe aktakuzën dhe aktgjykimin ushtarak me rastin e dënimit tim nga gjyqi ushtarak në Beograd: <http://www.pashtriku.org/?kat=60&shkrimi=572>.

grup dhe herë kur ishim tek e tek. (Për organizimin tonë shoqëror të kohës shih edhe shkrimin mbi bashkëveprimtarin tonë Kadri Cakiq⁶.

Përmbajtja e këtyre bisedave të zhvilluara mes nesh kishte të bënte konkretisht me situatën (edhe atëherë) të vështirë ekonomike dhe politike në Kosovë, për pakënaqësinë e popullit e veçanërisht rinisë; që udhëheqja (edhe ajo e atëhershme) ishte e paaftë të zgjidhte këto çështje; që shqiptarët të cilët jetonin jashtë Kosovës gjendeshin në një pozitë edhe më të pabarabartë në krahasim me kombet e tjera; që Kosovën e shfrytëzonte Serbia; që një situatë e tillë duhej ndryshuar dhe se kjo situatë do të ndryshonte, nëse Kosova merrte statutin e Republikës...

Rrymimi i ri politik i shqiptarëve në ish-RSFJ

Këto dhe veprime të ngjashme edhe në rrethe të tjera shoqërore, siç u vërtetua më vonë edhe në regjione të tjera të Kosovës dhe vise shqiptare nën ish-Jugosllavi, çuan në krijimin e një rryme të re në kuadër të Lëvizjes Kombëtare e Shoqërore të Shqiptarëve nën ish-Jugosllavi, gjegjësisht të Lëvizjes për Barazi, Pavarësi e Vetëvendosje, përmes formimit të Republikës (Socialiste) Shqiptare në ish-RSFJ, të barabartë me republikat e tjera.

Siç e vërtetojnë edhe dokumentet e kohës dhe programet e rrymave të tjera të atëhershme politike të shqiptarëve nën ish-Jugosllavi, pra edhe programet politike si të organizatave legale të sistemit, si ato ilegale atdhetare e revolucionare (siç e vërtetojnë edhe disa botime e publikime shkencore), organizata jonë asokohe ishte e vetmja që ndiqte një rrugë tjetër për realizimin e barazisë dhe pavarësisë kombëtare shoqërore të shqiptarëve në ish-RSFJ. Radhët e saj u shtuan shumë sidomos pas demonstratave gjithëpopullore për Republikë.

Si pasojë e atij interesimi e angazhimi në organizimin tonë të kohës, ndodhi edhe represioni, përndjekja dhe burgosja e shumë

---

⁶ <http://prointegra.ch/n-vend-t-urimit-pr-ditlindjen-e-59-t-atdhetarit-kadri-sheq-cakiqit>.

shokëve e shoqeve, deri edhe mbytja e anëtarëve tanë, siç ndodhi në burgun hetues të Ferizajt me shokun tonë Afrim Abazi, i cili ishte i organizuar me Faton Topallin, Fatmir Bajramin e Imri Ilazin. *(Për organizimin në fjalë, që unë bashkë me shumë shokë e shoqe bënim pjesë, më shumë dëshmi e fakte, shkrime, publikime e botime librash memorialë e shkencorë, shih edhe shkrimin në linkun vijues të internetit⁷.)*

Angazhimi, detyrat dhe veprimtaria ime në ish-Organizatën për Republikë - PKMLSHJ

Në nëntor të vitit 1977, diku në përfundim të Akademisë Ushtarake, pas takimeve e bisedave të rregullta me anëtarët e udhëheqjes së organizatës, posaçërisht me Osman Osmanin dhe Abdullah Prapashticën, jam aktivizuar si pjesëtar i organizatës së quajtur “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi”, shkurt PKMLSHJ, qëllimi i së cilës ishte realizimi i së drejtës për vetëvendosje të shqiptarëve në ish-Jugosllavi, përmes “Republikës së Kosovës”, gjegjësisht krijimin e një shteti të ri të shqiptarëve, i cili do të përfshinte pjesët e territoreve në RSFJ, ku shqiptarët që jetojnë atje janë shumicë.

Në kuadër të detyrave të mia specifike, në marrëveshje me shokët e aktivizuar në këtë organizatë, si dhe në përputhje me synimet e organizatës të shtjelluara në platformën politike të atëhershme me rreth 150 faqe të daktilografuara, e cila na mundësonte, thënë kushtimisht, veprime gjysmëlegale, dua të përfitoj nga rasti të kujtoj një nga veprimet e mia të atëhershme (gjysmë) legale. Në përfundim të vitit shkollor 1976-'77, ndërsa vijoja vitin e fundit në Akademinë Ushtarake në Beograd, nga eprorët mësimdhënës të Akademisë Ushtarake u caktua të mbaja një referat në një seminar mbi “vëllazërim-bashkimin” në RSFJ. Unë e përgatita referatin me ndihmën e Abdullah Prapashticës. Në një mënyrë të butë dhe duke ia përshtatur rrethanave të rastit, në këtë referat, ndër të tjera, ceka përparimet objektive dhe kritikova mangësitë në raport me

---

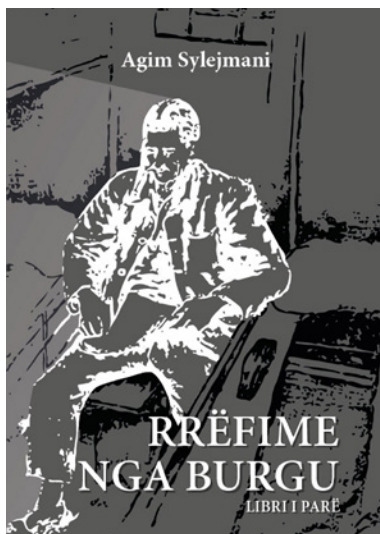
⁷ http://prointegra.ch/1981_pkmlshj_02

barazinë faktike të shqiptarëve me popujt e tjerë të federatës në rrafshin shoqëror-politik dhe socio-ekonomik.

Referati im, çuditërisht, u prit mjaft mirë nga të pranishmit, ndër të cilët ishin edhe pjesëtarë të shtabit gjeneral të APJ-së. Komandanti i Akademisë më pas më pyeti, nëse këtë referat ma kishte shkruar Mahmut Bakalli. Unë, ashtu siç isha marrë vesh paraprakisht me shokët e mi, ia ktheva se e kisha shkruar vetë. Sidoqoftë, komandanti e vlerësoi referatin pozitivisht, duke thënë se ishte shumë i bukur. Referati im u pëlqye nga të pranishmit në atë seminar dhe iu la përshtypje të mirë, nisur edhe nga fakti se në atë kohë asnjëri nuk i shkonte mendja se çka synonte ai referat.

Mirëpo më vonë, gjatë hetimeve, ky referat u bë arsyeja, që hetuesit ushtarakë të më torturonin vazhdimisht. Veçanërisht fjalia **“Pa barazi politike nuk ka barazi ekonomike”**, hetuesve u dha shkak për egërsim. Kjo fjali ishte parim kultivues dhe udhërrëfyes, që karakterizonte veprimtarinë tonë kombëtare dhe revolucionare dhe na dallonte nga rrymimet e tjera të kohës.

Në vitin 1978, kur edhe u zhvillua mbledhja themeluese e Organizatës për Republikë, PKMLSHJ, ku janë përpunuar e miratuar *Programi, Statutet dhe Instruksionet e Organizatës* dhe ku janë zgjedhur e caktuar detyrat dhe funksionet në organizatë, unë u zgjodha edhe në udhëheqësinë e ngushtë të organizatës në Komitetin Qendror, me detyrë *këshilltar për Çështjet Ushtarake*. Aty ishin përcaktuar edhe detyrat e mia, ndër të cilat edhe detyra udhëzuese

Ballina e librit të Agim Sylejmanit, “Rrëfime nga burgu”

që, nëpërmjet gazetave dhe revistave ushtarake apo tubimeve e konferencave ushtarake, në mënyrë adekuate të ndërmjetësoja edhe në radhët e ushtrisë të dhëna mbi situatën ekonomike dhe pozitën e popullit shqiptar në Kosovë dhe, në përgjithësi, në ish-RFSJ.

Synimet programore e politike të ish-organizatës PKMLSHJ

Thelbi i qëllimeve të organizatës PKMLSHJ dilnin nga platforma e saj politike dhe “dokumentet partiake”, të cilat, pos të tjerash, në vija të përgjithshme parashihnin ndryshimin e statutit të pakicës kombëtare dhe njohjen si komb e popullit shqiptar që jeton në trojet e veta dhe në pjesët e RSFJ-së të banuara me shumicë shqiptare, popullsi që numerikisht ishte më e madhe se serbët, malazezët dhe sllavët e Maqedonisë.

Platforma parashihte dhe kërkonte që nga “këto vise” të formohej **Republika Socialiste e Kosovës në kuadër të Jugosllavisë**, e cila, pra, do të përfshinte edhe pjesë të tjera të RSFJ-së, në të cilat jetojnë kryesisht shqiptarët. Rregullimi i brendshëm i “Republikës së Kosovës” do të bëhej përmes kombinimit të Kushtetutës së RSFJ-së dhe RPS-së të Shqipërisë. Këto qëllime programore të lartpërmendura, në aspektin praktik organizativ parashihnim t'i realizonim përmes tri fazave, duke filluar nga:

1. masivizimi i organizatës sipas parimit të dhjetësheve, në konspiracion dhe përmes fushatës së gjerë propaganduese;
2. përmes protestave e demonstratave masive dhe
3. kryengritjes së armatosur.

Në rast lufte, organizata, përpos në mobilizimin e përgjithshëm të shqiptarëve në ish-Jugosllavi dhe në të gjitha strukturat e mundshme të tyre, llogariste edhe ndihmën ushtarake të Shqipërisë.

Gjatë konsultimeve të drejtuesve të organizatës mbi fazën e tretë, ku nuk përjashtohej mundësia e përzjerjes së shteteve të huaja, unë, në cilësinë e këshilltarit për Çështje Ushtarake kam dhënë mendimin se, në një rast të tillë mund të shpërthente Lufta e Tretë Botërore.

Veçanërisht A. Prapashtica një gjë të tillë e ka vlerësuar si të përshtatshme, pasi sipas tij, kjo do të çonte deri te shkatërrimi i

Jugosllavisë dhe Kosova do t'i takonte Shqipërisë. Kjo ishte afër mendsh, pasi nëse nuk do të realizoheshin kërkesat e synimet tona të drejta e legjitime për barazi të mirëfilltë me popujt e tjerë të ish-federatës dhe nëse çështja do të shkonte deri te lufta, atëherë nuk do të kishte asnjë kuptim bashkëjetesa e mëtejme në një shtet të përbashkët. Padyshim që qëllimi i fundit i organizatës do të ishte shkëputja e pjesëve me shumicë shqiptare nën ish-RSFJ dhe bashkimi me shtetin amë, Shqipërinë, nga e cila ishim ndarë dhunshëm në fillim të po atij shekulli. Ky ishte qëllimi edhe i organizatave të tjera irredentiste në Kosovë.

Pas kësaj hyrjeje substanciale, le t'i kthehemi kujtimit, që është synimi im i këtij shkrimi të kërkuar nga miku im që nga fëmijëria, veprimtari dhe ish-i burgosuri politik qysh para demonstratave të vitit 1981, Agim Sylejmani, në verë të vitit 2017.

Vrazhdësia dhe ligësia e inspektorëve dhe e hetuesve shqiptarë

Në kohën kur isha në paraburgim dhe gjatë hetimeve që zhvillonin organet ushtarake ndaj meje, me rastin e ballafaqimit me bashkëveprimtarë që ishin në burg hetues në Kosovë ishin përfshirë edhe dy inspektorë shqiptarë të Sigurimit nga Kosova, Bashkim Kursani dhe Lutfi Ajazi, të cilët udhëhiqnin hetimet ndaj organizatë sonë në Kosovë.

Pas “takimit” me inspektorët nga Prishtina, sjelljet e organeve të hetuesisë ushtarake ndaj meje ishin edhe më të vrazhda. Arsyeja e tyre pse kishin ardhur në burgun hetues ushtarak, ishte pikërisht vizita e shokëve të mi, Osman Osmani dhe Bahtir Ahmeti në Valevë, vetëm tri ditë para 11 marsit, kur studentët në shenjë pakënaqësie në mensën e tyre thyen pjatat dhe shkatërruan orenditë, duke kërkuar kushte më të mira për ta.

Pas shprehjes së pakënaqësive të studentëve në mensën e tyre, situata në Kosovë kaloi në pakënaqësi popullore, duke u përshkallëzuar në demonstrata dhe kryengritje popullore të të gjitha shtresave të mundshme shoqërore, që u kurorëzua me kërkesën për barazi e pavarësi, gjegjësisht që shqiptarët të njiheshin si komb dhe që Kosova e viset e tjera me shumicë shqiptare në

Federatën Jugosllave të kishin të drejta dhe të ishin të barabartë duke pasur Republikën e tyre, si republikat e tjera në Jugosllavi.

Para se të rikujtoj ngjarjen, që është motiv i këtij shkrimi, gjithsesi dua që, me këtë rast, të bëj të njohur për lexuesit edhe një ngjarje të veçantë dhe shumë të rëndësishme, për të cilën deri më tani nuk është shkruar asnjëherë.

“Dëshmia” e Rexhep Maqedonci para oficerëve dhe ushtarakëve jugosllavë

Nuk e di kohën, as orën, por e di që atë ditë është zhvilluar seanca gjyqësore kundër meje. Oficeri i burgut hetues ushtarak, bashkë me rojat ushtarake të burgut, erdhën në qelin time për të më shoqëruar deri në sallën e gjykimit. Nga kati i parë i ndërtesës duhej të zbrisnim në katin përdhes. Ajo që mua më çuditi shumë, ishte fakti mbresëlënës se, në korridorin e ndërtesës nga duhej të kaloja për të më dërguar në gjykatë, ishin rreshtuar shumë policë ushtarakë, të cilët ishin të gjithë të armatosur dhe me pushkë automatike.

Në fillim mendoja se në gjykatë kishin sjellë edhe ndonjë të burgosur shumë të rrezikshëm. Më dërguan në një amfiteatër, i cili ishte mbushur përplot me oficerë e ushtarakë me grada të ndryshme, që nga rreshterët e deri te gjeneralët. Pos tyre, në atë sallë të madhe kishte edhe persona me veshje civile.

Sapo hyra në atë sallë amfiteatër, mendova se më kishin sjellë gabimisht aty, pasi deri atë ditë, të gjitha seancat gjyqësore kundër meje ishin bërë me dyer të mbyllura. U ndala dhe gati desha të kthehesha për të dalë jashtë. Por roja shoqëruese më urdhëroi që të hyja brenda, ndaj vazhdova para, duke menduar se pjesëmarrësit kishin ardhur për të dëgjuar ndonjë ligjëratë.

Pas pak minutash, në sallë sollën edhe një person, të cilin e njoha veç pasi e prezantua si dëshmitar. Ishte Rexhep Maqedonci. Atëherë u bë e qartë për mua edhe shkalla e lartë e sigurisë dhe pjesëmarrja aq e madhe e eprorëve ushtarakë dhe civilë. Pra, ata ishin aty, pikërisht për të dëgjuar dëshminë e njërit nga ish-anëtarët drejtues të organizatës ilegale PKMLSHJ.

Përpos Rexhep Maqedonci, në sallë kishin sjellë si dëshmitarë edhe shokët e tjerë, si Nysret Ahmetin, Kadri Cakiqin, si dhe dëshmitarë të tjerë të shumtë, kolegë oficerë e ushtarë shqiptarë e të kombësive të tjera.

Gjyqtari në fillim e pyeti dëshmitarin se a e njihje të akuzuarin, Skënder Ibishin. Pasi Rexha (Rexhep Maqedonci) e pohoi njohjen tonë, filluan pyetjet, kryesisht lidhur me synimet, Programin dhe Statutin e Organizatës PKMLSHJ, për veprimtarinë e saj në vend dhe jashtë vendit...

Do të ishte në interes të opinionit dhe të gjeneratave të ardhshme që të ndriçohet kjo dëshmi, që mua si bashkëveprimtar nuk më ngarkonte me asgjë, por paraqiste një lloj avokature dhe mbrojtjen më të mirë të synimeve dhe kërkesave të Organizatës PKMLSHJ. Njëherazi, ai interesim aq i madh për organizatën në fjalë, tregonte se PKMLSHJ-ja ishte një organizatë, e cila me platformën politike e programore dhe mobilizimin që kishte arritur me kërkesat e saj, flet jo vetëm për organizimin dhe veprimtarinë e dukshme dhe konkrete të pjesëtarëve të saj, por kishte vënë në siklet edhe strukturat ushtarake të ish-Jugosllavisë.

Rexhep Maqedonci si veprimtar politik u dënua bashkë me dy vëllezërit e tij, Osmanin dhe Lutfiun, me shumë vite burg. (Për më shumë rreth Rexhepit, Osmanit e Luftiut mund të lexoni edhe shkrime (prozë e poezi) të ndryshme autentike të motrës së tyre dhe motrës sonë, Makfire Canolli Maqedonci⁸.

Vizita e Osman Osmanit dhe Bahtir Ahmeti tek unë në Valevë, më 8 mars 1981

Ardhja e tyre në Valevë, tri ditë para 11 marsit 1981, sipas organeve të Sigurimit, ishte njoftimi dhe marrja e instruksioneve nga sekretari i organizatës ilegale “Partia Komuniste Marksiste-Leniniste e Shqiptarëve në Jugosllavi”, Osman Osmani.

⁸ <http://www.albaniapress.com/lajme/9284/kujtimet-e-motres-makfire-per-tre-vllezërit-e-burgosur-maqedonci.html>

Për këtë vizitë, organet e hetuesisë përdorën ndaj meje mjetet dhe metodat më barbare me muaj të tërë, duke kërkuar arsyen e ardhjes së tyre, çfarë udhëzimesh kisha marrë, si do t'i aktivizoja ushtarët shqiptarë për helmimin e ushtarëve; si do të hynim në magazinën e armatimit e shumë e shumë pyetje të tjera. Lidhur me këtë vizitë më merrnin në pyetje shpesh edhe nga 12 orë ditën dhe natën.

E vërteta ishte se ardhja e shokëve Osman Osmani dhe Bahtir Ahmeti ka qenë thjesht një vizitë dhe për të më kërkuar pak para, për të vazhduar rrugën në Slloveni, me shpresë se do të gjenin punë.

Në pyetje më merrnin disa eprorë të hetuesisë ushtarake, duke më provokuar se gjoja shoku im, Bahtir Ahmeti, i arrestuar në prag të njëvjetorit të demonstratave të vitit 1981 me grupin e madh të organizimit për Republikë në Kosovë, e ka pranuar qëllimin e ardhjes tek unë në Valevë, por unë pastaj kërkoja të ballafaqohesha me Bahtirin. Inspektorët ngulnin këmbë duke thënë pak a shumë: *“Po, do të ballafaqohesh dhe do të bindesh se je duke na rrejt dhe duke luajtur me ne”*. Pastaj fillonin me sharje nga më të ndyrat dhe keqtrajtimet e dhunshme.

Kjo vizitë, pa dyshim, për organet e Sigurimit ishte shumë e rëndësishme, për të ditur qëllimin e saj. Siç pretendonin ata, ajo ishte një vizitë me motive politiko-informative dhe marrja e detyrave konkrete në rast të përshkallëzimit të situatës, duke pasur parasysh se isha i vetmi oficer ushtarak që isha organizuar në mënyrë aktive qysh nga viti 1978 në Organizatën për Republikë, e quajtur *Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi*.

Prandaj, kjo vizitë e shokëve të mi i detyroi që të përdornin të gjitha metodat e zbulimit të ardhjes së tyre në Valevë...

Udhëtim i panjohur

Pas disa muajsh marrje në pyetje, një mëngjes herët rreth orës 05:00 erdhën dy eprorë ushtarakë, që në tavolinën time lanë një uniformë solemne ushtarake dhe më thanë: *“Keni vetëm 15 minuta të vishni uniformën dhe të bëheni gati!”*

U veshja, u bëra gati dhe po i prisja. Nuk u vonuan dhe erdhën dy eprorë të tjerë. Që të dy, sipas të gjitha gjasave, ishin të njësisë speciale ushtarake. Njëri ishte me gradë “Ushtarak flamurtar”, ndërsa tjetri “Rreshter i klasës së parë”. Duke dalë nga qelia, i pyeta se ku po shkonim. “Flamurtari” më tha: “Nuk kemi për detyrë t’ju tregojmë” dhe më pas më vunë prangat në duar, të cilat m’i shtrënguan aq shumë, saqë më filluan dhimbje të forta në kyçe.

Megjithatë, nuk u ankova. Pas gjysmë ore zbritëm në stacionin hekurudhor në Beograd. Unë me duar të lidhura mes dy “gorillave” eprorë, po ecnim drejt personit ku do të shkonim. Destinacionin e udhëtimit ende nuk e dija, deri në momentin kur përmes altoparlantit dëgjova se treni do të bënte rrugën Beograd-Nish. Për mua pritja ishte jashtëzakonisht e pakëndshme, pasi ishim në vend publik dhe të gjithë kalimtarët më shikonin të veshur me uniformë ushtarake dhe me pranga në duar. Fatmirësisht, nuk pritëm më shumë se 15 minuta.

Udhëtimi drejt qytetit të Nishit filloi, ndërsa unë nuk e kisha idenë përse po më dërgonin në Nish. Kjo nga fakti se eprorët që më shoqëronin të lidhur në pranga nuk flisnin, por vetëm vëzhgonin çdo lëvizje timen. Udhëtimi Beograd-Nish në heshtje të plotë zgjati rreth 3 orë. Në stacionin e trenit në Nish na priste automjeti policor, me të cilin më dërguan drejt e në burgun e Nishit.

Ballafaqimi dhe telegrami

Aty, në burgun e Nishit, më futën në një qeli të vogël. Njëri nga gardianët më urdhëroi të ulesha në një karrige dhe nuk më lejoi të ngrihesha në këmbë. Pas pak erdhi ushtaraku me gradë “Kolonel”, Bogdan Vujiç, i cili ishte eprori i shumë inspektorëve ushtarakë për hetimin e rastit tim.

Fillimisht më pyeti se si e kalova rrugën. Unë i tregova duart e lënduara nga prangat e shtrënguara së tepërmi. Më tha se duhej t’i kisha lutur të m’i lironin pak. E pyeta kolonelin Vujiç se përse më kishin sjellë aty. Ai më informoi se të nesërmen do të më ballafaqonin me një shok të grupit, mirëpo nuk më tregoi se me

cilin. Pyetja ime e radhës drejtuar kolonelit ishte se ku do të flija deri nesër? Ai m'u përgjigj: "Këtu". "Por këtu nuk paska krevat", - i thashë. Ai më tregoi dërrasën e mbështetur te muri. Duke ikur, koloneli më tha se më kishte ardhur një telegram nga familja ime, por se nuk dinte çfarë kishte të shkruar në të. Ishte hera e parë që do të merrja telegram nga shtëpia, prandaj mendimi i parë i keq ishte vdekja e ndonjë anëtari të familjes apo diçka tjetër tragjike. Ora nuk ecte, duke menduar tërë kohën më të keqen.

Kur erdhi mbrëmja, më sollën dy batanije, njërën për ta shtruar në atë dërrasën e mbështetur në mur, që ishte shtrati im, ndërsa tjetrën për t'u mbuluar. Nata kaloi pa vënë gjumë në sy, duke menduar tërë kohën rreth telegramit, i cili më shqetësoi aq shumë, saqë nuk munda të mbyllja fare sytë.

Rreth orës 6:00 hyri një gardian dhe me zë të lartë më tha: "Zgjohu dhe rregulloje krevatin". Unë isha zgjuar dhe e rregullova krevatin shpejt e shpejt, duke pritur se çka do të ndodhte më tutje.

Pas mëngjesit erdhi koloneli Bogdan Vujiç, i cili më shoqëroi në një dhomë. Pas pak aty sollën shoku tim, Bahtir Ahmetin, për ta ballafaquar me mua. Unë u çova në këmbë për ta përshëndetur Bahtirin, por inspektori, Lutfi Ajazi, me zë të lartë bërtiti, duke thënë se ishte e ndaluar të përshëndeteshim dhe se aty nuk ishim në shtëpi.

Përballë meje ulën Bahtirin, ndërsa inspektori Lutfi Ajazi, në gjuhën serbo-kroate, e urdhëroi Bahtirin që të jepte deklaratën lidhur me vizitën e bërë tek unë në Valevë, pak para demonstratave. Bahtiri u përgjigj se nuk e dinte mirë gjuhën serbo-kroate, por për shkak të kolonelit Vujiç, inspektori këmbënguli të fliste në atë gjuhë. Bahtiri në deklaratën e tij theksoi: *"Shkuarja te Skënderi kishte për qëllim huazimin e pak parave, me qëllim të vijonim udhëtimin mëtej për të gjetur punë në Slloveni, pasi ishim në kushte të vështira materiale si studentë në Kosovë"*.

Koloneli për t'u siguruar e pyeti edhe një herë Bahtirin, se a ishte e vërtetë deklarata e tij. Bahtiri me këmbëngulje vërtetoi deklaratën e tij si plotësisht të vërtetë.

Mua as që më shtruan ndonjë pyetje, kështu që ballafaqimi ynë mori fund me kaq. Duke dalë që aty, edhe pse e kishim të ndaluar, unë e Bahtiri u përshëndetëm, për çka inspektori Lutfi Ajazi e goditi me shpullë Bahtirin, duke e kërcënuar me fjalët: *“...kur të shkojmë në Kosovë, do të ta bëj shpinën ma të butë se barkun”*.

Unë u ktheva në qeli dhe pas dy orësh u nisëm për në Beograd, por kësaj radhe prangat nuk m'i shtrënguan aq shumë dhe për t'i harruar të gjitha, më gëzoi fakti se në telegram babai kishte shkruar “Skënder, si je! Ka kohë që nuk je lajmëruar. Ne jemi të gjithë mirë”.

Në burgun ushtarak hetues mbërritëm pas 3 orësh udhëtim. Unë, megjithatë, isha i gëzuar, ngase para hetuesisë u dëshmuva qëllimi i vërtetë i ardhjes së shokëve në Valevë dhe se familja ime ishte shëndoshë e mirë⁹.

---

⁹ Ky shkrim është botuar edhe në librin e Agim Sylejmanit, “Rrëfime nga burgu”, “Lena”, Prishtinë, 2017, f. 163-177.

17 shkurti i vitit 1982, një datë me ambicie ende të papërfunduara

---

Opinion nga Skënder Ibishi

Lëvizja jonë për barazi, pavarësi e liri kombëtare e shoqërore, ashtu sikur edhe çdo lëvizje tjetër e ngjashme, ka kaluar nëpër faza të ndryshme, duke u përballur me sfida dhe rreziqe nga më të ndryshmet. Nuk përjashtohen këtu edhe fërkimet e konfliktet e ndryshme në njërën anë, të cytura e të ndikuara edhe nga shërbimet e armikut pushtues e, në anën tjetër, edhe nga ambiciet e personave e segmenteve të caktuara grupore sektare për dominim e imponim, të pikëpamjeve të të gjithë lëvizjes sonë. Ndërkohë, disa nga protagonistët e këtyre ngjarjeve kanë ndërruar pozita jo vetëm ideologjike, nga revolucionarë në të djathtë të përbetuar, që mbajnë edhe qëndrime armiqësore karshi aspiratave dhe forcave progresive aktuale.

Bashkimi i arritur mes forcave të atëhershme atdhetare e revolucionare, për shkak të rrethanave të detyrueshme ideore, nuk rezultoi edhe me bashkim të mirëfilltë fizik në një strukturë të vetme organizative e vepruese. Mjerisht, kjo nuk ndodhi as në kohën e pluralizmit politik të viteve '90-të në hapësirat shqiptare. Përkundrazi, ky bashkim dhe lëvizja jonë, përpos goditjeve nga ana e armikut dhe pengesat e tjera të natyrës objektive, u përball pareshtur edhe me situata të luftës së brendshme imponuese e dominuese. Megjithatë, edhe si atillë, kjo lëvizje arriti të ruajë dhe të zhvillojë një kontinuitet, i cili në fund rezultoi edhe me luftën e armatosur, intervenimin ndërkombëtar dhe shpalljen e pavarësisë

vetëm të Kosovës, si ish-Krahinë Autonome e ish-RSFJ-së, ndërsa viset e tjera shqiptare nën republikat e tjera jugosllave mbetën edhe më tej të ndara e të shtypura.

Kohët e fundit, në shkrime të ndryshme dhe libra të publikuar hidhen disa hipoteza, që përpiqen të vënë në pikëpyetje ngjarje e veprime të faktuara e të dokumentuara, të cilat mund të vërtetohen edhe nga protagonistë e pjesëmarrës të tyre ende gjallë. Këta pretendues të të vërtetave të tjera të paqena, apo më mirë të themi të padëshmuara e të padokumentuara, edhe tani pas më shumë se 30 e ca vjetësh, përpos interpretimeve subjektive, do të duhej të publikonin dhe dokumentonin që paska pasur edhe ndonjë bashkim tjetër. Përndryshe, duket vetëm se ata, personalisht, nuk kanë qenë pjesë e këtyre veprimeve.

Më poshtë po publikojmë dokumentet e kohës në lidhje me këto data e ngjarje objektive historike. Për më shumë në lidhje me kërkesat dhe programin politik të njëjës prej organizatave të para, gjatë dhe pas demonstratave të vitit 1981, mund të mësoni në linkun e dhënë¹⁰.

Dokumenti i Bashkimit të 17 shkurtit 1982 në LRSSHJ

Në orën 21:10 të datës 17 shkurt 1982 (në Ankara, vërejtja ime) filluan bisedimet për bashkimin e organizatave motra, LNÇKVSHJ dhe PKMLSHJ, gjegjësisht për shkrimin e këtyre dy organizatave në një të vetme.

Organizatën e LNÇKVSHJ-së e përfaqësonin anëtarët e KQ-së, Mërgimi (Sabri Novosella) dhe Shpendi (Xhafer Durmishi).

Organizatën e PKMLSHJ-së e përfaqësonin Kushtrimi (Abdullah Prapashtica) dhe Halimi (Osman Osmani), anëtarë të KQ-së. Në këtë mbledhje mori pjesë edhe anëtari i KQ-së së PKMLSHJ-së, Qemali (Faton Topalli), si përfaqësues i këtyre bisedimeve.

Pas afro tre muajsh bisedime, dolëm me propozime konkrete. Përfaqësuesi i PKMLSHJ-së, Halimi (Osman Osmani), doli me

---

¹⁰ <http://www.pashtriku.org/?kat=60&shkrimi=2537>.

këtë propozim: të bëhet shkrimi e dy organizatave në një të vetme me emrin “Lëvizja për Republikën Shqiptare në Jugosllavi” (LRSHJ). LRSHJ-ja të ketë një platformë, program e statut të vetëm, një KQ, një organ (revistë, gazetë) qendror. LRSHJ-ja do të formojë organizatat e veta të brendshme (të gjitha organizatat që i ka një Republikë Federative Jugosllave).

Përfaqësuesi i LNÇKVSHJ-së, Shpendi (Xhafer Durmishi), deklaroi:

“Pajtohem që organizata në fjalë (LRSHJ-ja) të ekzistojë si e tillë deri në momentin kur të realizohet kërkesa për formimin e Republikës”.

Përfaqësuesi i PKMLSHJ-së, Kushtrimi (Abdullah Prapashtica), deklaroi:

“Pajtohem me propozimin e dhënë për bashkimin e organizatave tona dhe për mënyrën e organizimit që e parasheh ky propozim. Gjithashtu, jam i mendimit që organizata në fjalë (LRSHJ-ja) të ekzistojë deri tek arritja e kërkesës së klasës punëtore dhe popullit shqiptar në Jugosllavi, për konstituimin e Republikës Socialiste Shqiptare në Jugosllavi”.

Përfaqësuesi i LNÇKVSHJ-së, Mërgimi (Sabri Novosella), deklaroi:

“Duke pasur parasysh që propozimi i bërë nga Halimi (Osman Osmani) është përkrahur edhe nga Shpendi (Xhafer Durmishi) e Kushtrimi (Abdullah Prapashtica), kam bindjen se i plotëson kërkesat e forcave patriotike revolucionare dhe të popullit shqiptar që jeton në Jugosllavi. Pajtohem plotësisht me këtë propozim dhe shtoj, që të dy komitetet e organizatave të mëparshme të përbëjnë komitetin e LRSHJ-së, kurse udhëheqësia e Komitetit Qendror të zgjidhet në një mbledhje të ardhshme.”

U vendos të formohet një komision me anëtarët e këtij komiteti, për përpilimin e programit dhe statutit të LRSHJ-së.

Deri në momentet e fundit të jetës së tij, kur ra nga plumbat e shovinistëve serbomëdhenj, ai e redaktoi dhe e udhëhoqi me sukses atë organ dhe, pas kësaj, u punua me teknikën e përsosur të Jusuf Gërvallës. Ai propozoi që organi i LRSHJ-së të mbante emrin

“Zëri i Kosovës”, pasi ky emër shpreh Zërin e Kosovës, kurse organi i rinisë të LRSNJ-së të quhej “Republika”.

Në lidhje me këtë propozim, Halimi deklaroi:

“Jam i mendimit që këto dy organe të ekzistojnë, por me një renditje tjetër. Për arsye se qëllimi i LRSNJ-së është Republika, edhe organi i LRSNJ-së të jetë me po këtë emër, kurse si organe të rinisë së LRSNJ-së, pasi rinia jonë ndjek Zërin e Popullit të Kosovës (në kuptimin e gjerë), emri i organit të rinisë së LRSNJ-së të jetë “Zëri i Kosovës”. Në udhëheqësi të LRSNJ-së të hyjnë edhe udhëheqësitë e dy organizatave të tjera të njohura, OMLK dhe FKP, me bashkimin e tyre në LRSNJ”.

Përfaqësuesi i PKMLSHJ-së, Kushtrimi, shtoi:

“Sa i përket emrit të organit qendror të LRSNJ-së, jam i mendimit se mund të botohet me emrin “Zëri i Kosovës” apo “Republika”, pasi mendoj që edhe njëra, edhe tjetra kanë kuptimin e Zërit të Popullit Shqiptar në Jugosllavi”.

Sa u përket organeve të organizatave të tjera të LRSNJ-së, ato vetë duhet të caktonin emrin e organeve të tyre.

Përfaqësuesi i LNÇKVSHJ-së, Shpendi, në lidhje me këtë problem deklaroi:

“Duke pasur parasysh se vetë LRSNJ-ja ka të bëjë me Republikën, ky titull të sintetizohet me kërkesën për Republikë. Mendoj se është e drejtë, kur të kihet parasysh se ekziston veç një organ për “Republikën e Kosovës”, të cilin nesër mund ta kemi në radhët tona: organi qendror të quhet “Zëri i Kosovës”.

Përfaqësuesi i PKMLSHJ-së, Qemali, deklaroi:

“Edhe pse në këtë mbledhje marr pjesë si ndjekës i bisedimeve, jap mendimin tim në lidhje me çështjen e bashkimit. Pajtohem plotësisht që organizata e përbashkët të quhet LRSNJ dhe që brenda saj, sipas mundësive, të organizohen të gjitha organizatat që ka një republikë në Federatën Jugosllave. Në lidhje me organin e LRSNJ-së, jam i mendimit që ai të quhet “Zëri i Kosovës”. Për emrin e organeve të organizatave të tjera vendosin vetë organizatat”.

Mërgimi shton gjithashtu:

“Të lihet mundësia, gjegjësisht t’u bëhet thirrje edhe të gjitha

organizatave, grupeve patriotike e revolucionare që veprojnë në tokat shqiptare në Jugosllavi, që t'i bashkohen LRSHJ-së”.

Me këtë propozim, domethënë për thirrjen që LRSHJ-së t'i bashkohen të gjitha organizatat dhe grupet patriotike revolucionare, ranë dakord të gjithë përfaqësuesit.

VENDIM i mbledhjes së përbashkët të përfaqësuesve të dy organizatave motra patriotike revolucionare, LNÇKVSHJ dhe PKMLSHJ:

1. Organizata e formuar nga dy organizatat e mëparshme, LNÇKVSHJ dhe PKMLSHJ, të quhet Lëvizja për Republikën Shqiptare në Jugosllavi (LRSHJ).
2. Organizatat e brendshme do të organizohen sipas shembullit të republikave të tjera të Federatës Jugosllave.
3. Më vonë të formohet komisioni nga anëtarët e KQ-së, për përpilimin e tezave të programit dhe statutit të LRSHJ-së.
4. Në KQ të hyjnë anëtarët e dy KQ-ve të mëparshme me përbërje të plotë.
5. Udhëheqja e KQ-së të zgjidhet në mbledhjen e ardhshme të KQ-së.
6. Organi i LRSHJ-së të jetë “Zëri i Kosovës”.

Qemali (Faton Topalli)
Shpendi (Xhafer Durmishi)
Halimi (Osman Osmani)
Kushtrimi (Abdullah Prapashtica)
Mërgimi (Sabri Novosella)

(Ky dokument-procesverbal i bashkimit të 17 shkurtit të vitit 1982 është shkruar atëkohë me dorë nga Osman Osmani. Një kopje e origjinalit të këtij dokumenti u është dorëzuar përfaqësuesve të shtetit shqiptar në Turqi). Ndërsa një kopje tjetër e origjinalit të

këtij dokumenti gjendet në arkivin e Fahredin Tafallarit¹¹.

Më 14 maj 1982, në Biel Bienne, në banesën dhe në praninë e Hasan Malës, takohen Xhafer Shatri, Osman Osmani dhe Xhafer Durmishi. Në bisedat formale para datës 15 maj 1982, OMLK-ja u bashkua pa kushte në LRSSHJ¹².

- PKMLSHJ - Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi

- LNÇKVSHJ - Lëvizja Nacionalçlirimtare e Kosovës dhe e Viseve të Tjera Shqiptare në Jugosllavi

- OMLK - Organizata Marksiste-Leniniste e Kosovës.¹³

Skënder Ibishi, Prishtinë, më 16 shkurt 2015

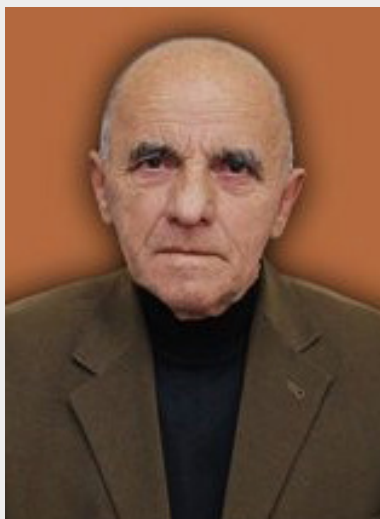
¹¹ Xhafer Durmishi, "AlbaniaPress.com", publikuar më 27 shkurt 2013, në orën 07:31.

¹² Pjesë nga kujtimet dhe arkivi personal i Osman Osmanit.

¹³ <https://www.radiokosovaelire.com/skender-ibishi-17-shkurti-i-vitit-1982-nje-date-me-ambicie-ende-te-paperfunduara> (referuar më 26.11.2021, në ora 22:30).

Taip Zeka

Ishte veprimtari i heshtur, që lidhte brezat çlirimtarë. Gjatë gjithë rinisë së vet ishte pjesë e veprimtarisë ilegale, por veçanërisht u shqua pas vrasjes së vëllait të tij, Heroit të Kombit, Kadri Zekës, i cili u vra bashkë me Jusuf e Bardhosh Gërvallën nga shteti jugosllav më 17.01.1982 në Gjermani. Pas vrasjes së Kadriut, më 1983, Taipi arrestohet nga Sigurimi Shtetëror jugosllav dhe u mbajt në burg deri më 1989, ku u keqtrajtua rëndë, nën akuzën se ishte shpërndarësi kryesor i armëve në organizimin e shqiptarëve në luftën për liri.

Në njëvjetorin e vdekjes së atdhetarit e veprimtarit Taip Zeka

Me rastin e njëvjetorit të vdekjes së mikut tim të çmuar, Taip Zeka, të gjithë ne, bashkë me familjarët e tij, bashkëveprimtarët dhe shokët e tjerë, si dhe shqiptarët që kanë pasur rastin ta njohin atë, do ta kujtojnë bacë Taipin si një njeri, i cili tërë jetën e tij ia kushtoi çështjes kombëtare, duke mos pushuar deri në frymën e fundit.

Unë kam pasur fatin, që bacë Taipin ta njoh në burgun e Pozharevcit dhe që atëherë nuk do të më shuhet përjetë kujtimi ndaj tij. I qoftë i lehtë dheu i Kosovës!

Për miqtë e mi po sjell këtu një përjetim të përbashkët me bacë Taipin, ndodhi e cila dikujt mund t'i duket edhe tragjikomike, por ajo ngjarje na ka mbajtur në humor të mirë për një kohë të gjatë.

Në burgun e Pozharevcit na kishin ngujuar në pavijonin 7. Pas vizitës, gardiani më thirri mua dhe bacë Taipin, për të marrë pakot e dërguara nga familjet tona. Bacë Taipit familjarët i kishin futur në pako edhe një shishe plastike me ajvar... Meqë pakoja kishte

ndenjurr në diell për një kohë të gjatë, shishja ishte fryrë së tepërmi nga thartira e ajvarit.

Gardiani, i befasuar dhe i irrituar, e pyeti bacë Taipin se çka ishte ajo lëndë në shishe. Bacë Taipi, edhe pse e dinte fare mirë çka kishte në të, iu përgjigj gardianit vetëm duke ngritur supet. Në momentin kur gardiani hapi shishen, ajo, për shkak të presionit, shpërtheu fuqishëm dhe pjesa e madhe e ajvarit u derdh në fytyrën e tij dhe mbi sendet e zyrës së tij. Unë dhe bacë Taipi nuk mundëm të përmbaheshim më tej dhe ia plasëm së qeshurës. Gardiani i hutuar dhe i mllëfosur pa një, pa dy na përzuri nga zyra e tij¹⁴.

---

¹⁴ *Prointegra.ch*, 8 shkurt 2014.

KAPITULLI 8

**BOTA POETIKE E SKËNDER IBISHIT
DHE VARGJE PËR SKËNDER IBISHIN**

Nënë

Nënë ku je,
ku shkove,
pse më le këtu,
në këtë birucë,
pa bukë,
pa ujë,
pse më le të vetmuar,
si lypësi në qoshe,
si bilbili në kafaz,
pse?

Pse po më lënë
në këtë çast,
kur dita po më duket
si një shekull,
e nata pa gjumë po më lë.

E di, moj loke,
se tetë muaj nuk e dite
a jam gjallë apo i vdekur,
e ajo ditë kur më pe,
lotët e gëzimit nuk t'u ndalën,
dhe pastaj u përzien
me lotët e hidhërimit,
se dy fjalë t'i këmbejmë,
në gjuhën tonë të ëmbël
nuk na lanë,
por thanë fol në gjuhën e shkjaut
ose shko.

Më parë e bëre kabull të shkosh,
se gjuhën e tyre me mua të flasësh.

Në ngrykë më more,
dhe pa asnjë fjalë,
ti moj loke shkove.

***

Unë i shtrirë,
dhe duhan po pi,
duke shikuar,
se ngadalë po shndërrohet,
në tym dhe shpuzë,
por edhe unë,
sikur kjo cigare,
e pastaj do të vijë dikush,
dikush nga lart,
e do të më çojë
në një vend të përhershëm.

Një njeri

Një njeri,
shumë i ri,
kërkonte rrugën e lirisë,
ditë dhe natë,
u sillte si fleta në erë,
deri një ditë,
në zall të gjallë ra,
e pastaj i thërriste,
të njohur e të panjohur,
që ta nxirrnin nga ky zall,
duke shtrirë dorën,
por askush dorën nuk ia dha,
askush lamtumirë nuk i tha,
e ai,
ngadalë u fundos,
diku në xhenetin e humbur.

JO

Jo, mos mendo,
se dyert e hekurta
forcën nga trupi im
do të ma marrin.

Jo, mos mendo,
se hekurat në dritare,
shkëlqimin nga sytë e mi
do të ma marrin.

Jo, mos mendo,
se vetmia
moralin do të ma thyejë.
Jo, mos mendo,
jam shqiptar,
dhe s'dorëzohem.

Udhëtim në heshtje

Udhëtoj në heshtje,
mbi kodra dhe male,
përtej lumenjve e luginave...
Nuk e di ku dhe pse.
E di se duart i kam të lidhura,
sytë pa shkëlqim
e në shpirt dhimbje.
Tani, po e di...
rrugëtoj për atje,
ku shoku im më pret...
Telegram vinte nga baba,
burgu i vetmisë i heshtur si një varr,
e unë ulur në qoshe si një lypës.

Nënë
(motërzim)

Do të vij, moj nënë,
në një ditë maji,
i vjetër me fytyrë të riu,
dhe atëherë merrmë sërish në prehër,
si dikur kur isha foshnjë,
dhe mos më pyet
ku kam qenë,
me kë kohën e kam kaluar,
por me ato duar të buta,
plagët m'i shëro.

Komandant Shpati

(Vargje kushtuar shokut tim, Sabit Mushicës)

Lavdi komandantit! Jeta dhe vepra e tij qofshin të nderuara përjetë!

E pashë me sytë e mi,
në qelinë nr. 81,
të përgjakur,
e duart nga qielli i kishte,
sikur donte të thoshte:
O Zot, më jep forcë,
në këto çaste të vështira.

E pashë me sytë e mi,
në malet e Karadakut
dhe pushkën nga dielli e kishte,
sikur donte të thoshte:
O Zot, na jep forcë,
që këtë vend të bekuar,
ta çlirojmë nga okupatori.

E pashë me sytë e mi,
bulevardit të Prishtinës,
komandant Shpatin në krye të kolonës,
duke marshuar me trimat e tij.

E pashë me sytë e mi,
në bregdetin shqiptar,
duke shpëtuar fëmijën e vet.

E pashë me sytë e mi,
në altarin e lirisë.

(Skënder Ibishi, 13 gusht 2016¹⁵)

---

¹⁵ Këto poezi Skënderi i ka shkruar gjatë vuajtjes në burg në fillim të viteve '80-të. Ato janë rishkruar, pasi një pjesë e mirë e tyre ia kanë zhdukur...

Hamdi Ibishi,
vizatim nga Skënder Ibishi

Skënder Ibishi edhe në burg ishte kreativ në rrafshin artistik. Punimet e tij artistike u shërbenin shokëve të burgut për raste të ndryshme. Ky punim artistik i Skënder Ibishit i ka shërbyer Bahtir Ahmetit si kartolinë, të cilën ai nga burgu i Pozharevcit me postë, ia ka dërguar familjes së tij si urim për vitin e ri 1986.

Makfire Maqedonci-Canolli

Fëmijërinë dhe rininë e hershme i kaloi në vendlindje, në Prishtinë. Është shkolluar në fushën e pedagogjisë. Ka filluar të shkruajë poezi që kur ishte nxënëse e klasës së dytë fillore, të cilat i ka botuar edhe gazetën e kohës, "Rilindja". Ajo i përket brezit të rinisë "së padisiplinuar", e cila sfidonte pushtetin antipopullor të asaj kohe. Në vitet '80-të, si shumë veprimtarë e familje atdhetare shqiptare, edhe familja e Makfires ishte në shënjestër të pushtuesit jugosllav, që në vitin 1982 i burgosi edhe tre vëllezërit e saj, Osmanin, Lutfiun dhe Rexhepin, të cilët i dënoui me 5 deri 14 vjet burg të rëndë. Makfires, si motër e tre vëllezërve "separatistë, nacionalistë e irredentistë", iu mohua çdo e drejtë: të regjistrohej në fakultet, të punojë me nxënësit, si dhe e drejta për të botuar. Në vitet '90-të emigroi në Gjermani, ku qëndroi deri më 1998. Nga viti 1999 kaloi oqeanin, për të vazhduar jetën në Nju-Jork, ku jeton ende. Zëri i saj ka vite që dëgjohet çdo të premte në valët e Radio-Diasporës, ku ka udhëhequr rubrikën "Heroizmi i popullit tonë në shekuj". Ajo shkruan me pasion të madh poezi e prozë dhe deri më tani ka botuar disa përmbledhje poetike.

Nga jeta u nda një zemër atdhetare

Dhimbja kaloi fusha e male,
u nda nga jeta një zemër atdhetare,
u shua në mesin e shqiptarisë,
një yll lirie, oficeri i ushtrisë.

Ishe i ri kur zemra djaloshare,
të rrihte pandërprerë me ndjenja kombëtare,
para armikut pa frikë, me krenari,
kërkoje për kombin liri dhe barazi!

Ishe ndër oficerët e parë shqiptarë,
vetëm 25 pranvera mbi supe duke i mbajtë,
por me guxim dhe trimëri të rrallë,
armikut ia ktheve tytën në ballë.

Nuk të mposhti kurrë armiku i zi,
me torturat çnjerëzore që ushtronte mbi ty,
nuk u përkule, nuk dite çka është frika,
as burgu ushtarak kur të mbante me grila.

Para babë Hamdiut e nënë Nailes,
kishe dhënë betimin me qëndrim burrëror,
nuk më dhimbset jeta, o ju prindërit e mi,
edhe sikur t'vdes për timen Shqiptari.

Edhe gjatë luftës ti nuk u ndale,
i ushtroje çuna e vajza t'ushtrisë çlirimtare,
lart ua ngrije të gjithëve moralin,
para armikut fitimtarë të dalin.

Ti e përfundove misionin kombëtar,
ike drejt parajsës pa asnjë fjalë,

me lot në sy le gruan e fëminë,
motrën, vëllezërit dhe gjithë shoqërinë.

Dje qanin Prishtina, Kosova e Atdheu,
qanin shokë e shoqe të idealit,
na qante zemra me të edhe shpirti,
kur t'u dha lamtumira, oficer Skënder Ibishi!

Jeta dhe vepra jote atdhetare
do të mbetet frymëzim i brezave me radhë,
pusho i qetë, o shkëndijë e Lirisë,
do të mbetesh i gjallë në zemrat e shqiptarisë!

Në vend të një buqete me lule mbi varrin tënd, këto vargje të
shkruara me lot për ty, vëlla i idealit! Qoftë i përjetshëm kujtimi yt!
I lehtë të qoftë dheu i Kosovës, që aq shumë e deshe dhe sakrifikove
për lirinë e saj!

Atdhetarit Skënder Ibishi

(Poezi nga shoku i burgut dhe i veprimtarisë, Murat Bytyqi)

Oh, sa i kobshëm na erdhi lajmi,
se ndërroi jetë sot Skënder djali,
Vija politike ishte për të:
angazhimi për liri e atdhe.

Në burgje serbe jemi takua,
qëndrim t'rreptë me armiqtë ka ndërtua.
Si i ri ndër ta u shkollua,
por kurrë me ta nuk u pajtua.

Në vitin '93 kemi ardhur në mërgim,
u angazhuam për të vetmin qëllim:
me iu bë krahë luftëtarëve të lirisë,
emblemës së lavdishme të Shqiptarisë.

Si mbaroi lufta, erdhi me u përshëndet:
po shkoi pranë babës, se vetëm ka mbet,
jam largu nga ata, si i ri,
nana vdiq pa më pa me sy.

Nuk po mundem ma këtu me jetue.
por, ah, sëmundja e rëndë më ka kaplue,
në tri vende më ka zanue,
Shumë burrnisht e ka përballue.

Jeta e ka vetëm një kuptim,
kur jetohe me nder e besim,
ashtu si e jetove Ti,
o shoku i im i mirë,
Lamtumirë, lamtumirë, lamtumirë!

Murat Bytyqi, Fribourg, 6.7.2017

KAPITULLI 9

**TË TJERËT PËR SKËNDER IBISHIN -
MENDIME, THËNIE, VLERËSIME...**

MENDIME, THËNIE, VLERËSIME...

Metë dhe Xhafer Shatri “Oficeri i APJ-së, pjesëtar aktiv i Rezistencës”

Në morinë e dokumenteve të gjykatave ushtarake të APJ-së, në të cilat ishte përthekuar fati i dhjetëra-mijëra shqiptarëve, aktakuza e ngritur kundër oficer Skënder Ibishit ishte e veçantë. Këtu shihet qartë se nuk kishim të bënim me montime të zakonshme, por me kronologjinë e një veprimtarie të theksuar atdhetare.

Skënder Ibishin, me akademi ushtarake të përfunduar, autoritet ushtarake e arrestuan më 17 maj 1982.

Hetimet ndaj Skënderi Ibishit i kanë udhëhequr kolonelët Bogdan Vujiç dhe Ratko Kelleviq. Vujiç shumë vite më vonë, ka qenë i implikuar në ngjarjet e përgjakshme në Vukovar.

Nga aktakuza nr. 236/82, e ngritur më 15 nëntor 1982 nga prokurori ushtarak i APJ-së, del se Skënder Ibishi ka qenë ndër oficerët e paktë, që ka vepruar në mënyrë të organizuar për një kohë të gjatë. Në një mbledhje të rëndësishme të organizatës, ai zgjidhet në udhëheqjen më të

Foto e ballinës së librit

lartë të PKMLSHJ-së, si përgjegjës për mbrojtjen. Ai ka kontaktuar rregullisht me Abdullah Prapashticën, prej të cilit ka marrë detyra konkrete dhe i ka kryer ato me përkushtim.

Vetëkuptohet se prokurori ushtarak u jepte akuzave edhe dimensione kolosale politike. Kjo bëhej për ta përdorur qenien e një oficeri shqiptar në udhëheqjen më të lartë të një organizate ilegale, si shkak për t'i kaluar nëpër filtrin e KOS-it të gjithë oficerët e tjerë shqiptarë.“

Radioja “Kosova e lirë”, 06/07/2017

U nda nga jeta veprimtari dhe i burgosuri politik i viteve ‘80, Skënder Ibishi

SKËNDER (Hamdi e Naile) IBISHI (26.12.1956 – 06.07.2017) Mbrëmë pas mesnatës, në moshën 61-vjeçare, pas një sëmundjeje të rëndë, u nda nga jeta veprimtari i çështjes kombëtare, i burgosuri politik i viteve ‘80-të, Skënder Ibishi, nga Prishtina. Ai ishte ndër oficerët e parë që ishte organizuar qysh në vitin 1977 në Lëvizjen Atdhetare për Barazi, Pavarësi e Vetëvendosje të shqiptarëve nën ish-Jugosllavi. Ai u arrestua më 17 maj 1982, ndërsa shërbente si toger i ushtrisë jugosllave në Valevë të Serbisë, rreth dy muaj pas arrestimit të shokëve të tij anembanë Kosovës në muajin mars të vitit 1982, në prag të përgatitjeve për shënimin e përvjetorit të demonstratave të vitit 1981. Pas hetimeve dhe torturave çnjerëzore gati njëvjeçare, gjykata ushtarake e Beogradit më 10 mars 1983 e dënoi me 12 vjet burg. Varrimi i të ndjerit bëhet sot, ditën e enjte, më 6.7.2017, pasdite në orën 15:00, në Prishtinë.

Edhe pas lirimit nga burgu, Skënderi u angazhua politikisht dhe kontribuoi edhe në përgatitjet ushtarake... Ishte ndër veprimtarët e rrallë, që bashkëvepronte me të gjitha rrymimet politike të kohës. Me sjelljen e tij, ky njeri i vetëflijimit dhe i sakrificës, krijonte miq gjithandej, ndaj përjetë do të ruajmë kujtimet më të mira për të.

Në emër të bashkëveprimtarëve,

Osman Osmani

Me rastin e ndarjes nga jeta të veprimtarit e atdhetarit të madh, z. Skënder Ibishi, ishin të shumtë ata, që në forma të ndryshme shprehën dhembjen dhe ngushëllimet e tyre qoftë në “Facebook”, qoftë në rrjete sociale të ndryshme. Po ndajmë këtu disa prej tyre.

“Skënder Ibishi ishte një burrë arbëror i palëkundur nëpër stuhi! I urtë, i dashur për miqtë, i pathyer për armiqtë! Ngushëllime familjes, ngushëllime miqve!

I lehtë i qoftë dheu i Arbërisë!

Paqe pastë shpirti i tij!”

Martin Çuni

“I rëndë lajmi për vdekjen e Skënder Ibishit, veprimtarit të çështjes kombëtare dhe të ish-burgosurit politik.

Bacë Skënderin e kam njohur përmes shokut dhe bashkëveprimtarit të tij, Osman Osmanit. I ndjeri bacë Skënderi, përpos përpjekjes për çështjen kombëtare, është angazhuar edhe për çështjet e organizimit të punëtorëve dhe kundër shtypjes sistematike që po i bëhej klasës punëtore në Kosovë. Edhe pse iniciativa për themelimin e Institutit për Politika Sociale na pati mbetur vetëm një ide në përpjekje, bacë Skënderin do ta mbaj mend si një nga bashkideatorët e kësaj initiative dhe aktivist për drejtësi sociale.

Veprat e tij do të mbahen mend dhe do të jenë udhërrëfyes për gjeneratat e ardhshme.

Ngushëllime për familjen, shokët dhe miqtë e bacë Skënderit!”

Armend Shkoza (Mitrovicë)

Dhembje për njerëz të panjohur!

“I treti me radhë që la këtë botë këto ditë është Skënder Ibishi. Ai vdiq nga një sëmundje e rëndë, siç thuhet zakonisht, pa dashur të gërmohet në detaje, sepse detaji më i padrejtë është se një njeri po perëndon në horizont. Mësojmë se jeta e tij e moshës madhore ishte jetë politike. Dhe jeta politike për një njeri si ai ishte: ballafaqim me anët e errëta të Jugosllavisë, arrestim, dënim, burg, përbuzje, keqtrajtim, nënçmim. Zakonisht, të gjithë njerëzve

u urohet një jetë e gjatë, por ata që kanë vuajtur në burg për arsye politike, do të duhej të jetonin aq gjatë, sa të kompensonin vitet që ua ka grabitur një sistem i padrejtë gjyqësor. Jo vetëm për shkak të sëmundjes, por edhe për shkak të së kaluarës si i burgosur politik, Skënder Ibishi do të duhej të jetonte ende. Ndoshta ngushëllimi i vetëm për të është se e pa vendin e tij të lirë. Por, si çdo idealisti, atij as kjo s'i mjaftonte. Liria për të ishte vetëm parakusht për të luftuar për një shoqëri të drejtë. Kosovës i duhen më shumë qytetarë të tillë!”

Enver Robelli

“Edhe një bartje të një kumtese, e cila ka mjaft vlera për në faqen “infçetta”.

Po, e barti atje kumtesën apo fjalën e z. Ahmet Qeriqi, e cila më erdhi si mesazh, po edhe në profilin tim këtu në “Facebook”.

Unë nuk e kam njohur deri tani të ndjerin Skënder Hamdi Ibishin, e as kam qenë anëtar i organizatës, por fjala e Ahmetit për të ka mjaft vlera për ta marrë e trajtuar në të ardhmen. Gjithë këto që lexoj nga z. Qeriqi janë realitete, të cilat sado të padëshirueshme për të tjerët, duhen pranuar në hapësira kohe dhe rrethanash. Nuk është fyerje as realiteti kur z. Qeriqi ndër të tjera thotë:

“Jo të gjithë të burgosurit kishin pjekurinë dhe njohurinë e duhur për të gjykuar drejt, sepse jo të gjithë kishin një nivel arsimor, intelektual dhe përvojë të duhur për këtë”. Pra, edhe këtu, shumëkush mund të ndihet keq, por koha ishte e gjatë, shumë e gjatë për të dëshmuar realitetin, derisa edhe sot pas kaq vitesh disa nuk po dëshmojnë pjekuri politike.

I përjetshëm kujtimi për jetën, përkushtimet e tij dhe gjithfarë bëri për vendin! Ngushëllime familjes dhe bashkëveprimtarëve tij! LAVDI!”

Xun Çeta

“Më pikëlloi ky lajm. Ju shpreh ngushëllime të gjithëve! E kam njohur në burgun “Zabella” në Pozharevc. Ka qenë atdhetar, shok e njeri i qetë dhe i mirë.”

Bajram Gashi

“Lavdi veprës dhe sakrificës për liri të ushtarakut shembullor, Skënder Ibishi. Skënderi ishte frymëzim për gjeneratat e tjera pas tij, të ushtarakëve shqiptarë në ish-APJ. Ngushëllime familjes dhe shokëve!”

Naim Maloku

“Ngushëllime familjes! Ngushëllime Osman e të gjithë shoqërisë! E Skënder Ibishit i qoftë i lehtë dheu i KOSOVËS, që aq shumë e deshi!”

Nexhmije Gecaj

“Po. Skënderi e deshi Shqipërinë...”

E mbaroi obligimin e vet ndaj atdheut pa u ankuar për fatin e tij personal. Kujtimi për të do të jetë përjetësisht në zemrat tona!”

Skënder Vardari

“Nga Shqipëria, ngushëllime për familjarët, bashkëluftëtarët, kolegët, miqtë e dashamirët... I paharruar qoftë kujtimi i tij!”

Murat Gecaj

*“Ngushëllime familjes, ty Osman, shoqërisë dhe mbarë faqesit!
Trimat nuk vdesin, sepse lënë pas veprat e tyre!
Jetoftë gjatë në kujtimet e shokëve dhe familjes!”*

Hilmi Gashi

*“Ngushëllime juve, mik, familjes e të gjithë shoqërisë!
Qoftë i përjetshëm kujtimi ndaj luftëtarit të lirisë, Skënder Ibishi.”*

Sokol Kosumi

“Lavdi këtij burri trim të papërsëritshëm të kombit. Lum kombi që e pat e lum ne që krenohemi sot e do të krenohemi nesër me veprën e tij të pavdekshme! Krenar që të njoha aty ku ishim të rrezikuar si genie njerëzore, por me kujdesin tënd vëllazëror na mbrojte, na këshillove si askush tjetër.

Lavdi jetës dhe veprës suaj, i madhi Skënder Ibishi.”

Feriz Hoti

“Ngushëllime shoku im i fëmijërisë! Nuk kam fjalë të shpreh dhimbjen për vdekjen tënde. Por puna dhe kontributi yt do të mbeten përherë në historinë e Kosovës së lirë!”

Zeqir Berisha

“Ngushëllime të sinqerta! Personalitet i mrekullueshëm!”

Shemsedin Hashani

Kjo vdekje e parend, e pamëshirshme!

“Skënderi nuk e kurseu mundin e as shëndetin për atdhe. Ëndërroi pavarësinë për të gjithë shqiptarët. Bashkëshort, prind, vëlla, shok... kujtimet do të mbeten të përjetshme për ty! Çuditërisht, në këtë ditë këta njerëz të dashur e të respektuar fluturuan me krahët e engjëjve në parajsë. Përgjithmonë do të mbetesh në kujtesën dhe zemrat tona! Pusho në paqe, e ne do të kujtojmë me shumë dashuri dhe respekt!”

Nehat Emrullahu

“Familjes së nderuar Ibishi, veprimtarëve, shokëve, dashamirëve, atyre që e kanë dashur dhe ata që Skënderi i ka dashur, ju shpreh ngushëllimet më të sinqerta për humbjen e veprimtarit të shquar Skënder Ibishi! I qoftë i lehtë dheu i Kosovës, së cilës i kushtoi tërë jetën!”

Nazmi Zeka

“Ngushëllime për familjen dhe shoqërinë!

Axha Skënder, një njeri me plot pozitivitet dhe butësi.

U prehtë në paqe!”

Vjosa Bajraliu Grajqevci

“Ngushëllime familjes dhe shoqërisë për humbjen e shokut të gjeneratës! U prehtë në paqe njeriu që ka lënë vepra e kujtime të paharrueshme.”

Lule Siqani

“Ngushëllime familjes së Skënderit, shokëve dhe farefisit!

Ishte vërtet burrë atdhetar dhe i pamposhtur në idealet për Atdhe, prandaj ndihem thellësisht i pikëlluar për humbjen e tij, por njëkohësisht edhe krenar që e kam njohur dhe jam takuar kur kam ardhur në vendlindje për pushime.

U prehsh i qetë në tokën tënde, Skënder! Zoti të shpërbleftë me paraajsë, ndërsa ju, familjes dhe farefisit, Zoti jua shtoftë durimin dhe të jeni krenarë për të!”

Sahit Mushica

“Çdo ditë po ikin veprimtarë dhe njerëz të kauzës kombëtare, pa e realizuar gjithë atë sakrificë dhe mund për atdhe.

I lehtë i qoftë dheu i Dardanisë! Ngushëllime familjes, farefisit, shoqërisë dhe mbarë kombit shqiptar!”

Jakup Bytyqi

“U prehtë në paqe shoku im i burgut “Zabella” të Pozharevcit, Skënder Ibishi!”

Reshat Avdiu

“Me dhembje dhe pikëllim mora këtë lajm aspak të dëshirueshëm me rastin e vdekjes së bashkëveprimtarit, shokut, mikut të urtë e të guximshëm, Skënder Ibishi. Në pamundësi që, për shkaqe shëndetësore, të jem pranë jush, familjarëve dhe të gjithë bashkëveprimtarëve të Skënderit u shpreh ngushëllime dhe ndaj dhimbjen me ju.”

Ejup Ahmeti

“Ngushëllime familjes, shokëve e miqve!

Ishte njeri me plot kuptimin e fjalës. Familjar dhe atdhetar i devotshëm. Do ta kujtojmë gjithnjë me respekt.”

Ibrahim Zogiani

“Shokët po na ikin një nga një, duke na lënë një boshllëk të përjetshëm. E rëndë dhe e dhimbshme qenka të marrësh lajme të tilla të hidhura

pa kaluar pesë ditë nga takimi me një shok, i cili tanimë qenka shuar. Edhe pse ishte prekur nga një sëmundje e pashërueshme, kaluam dytri orë duke u çmallur për të kaluarën. Por ndjeva brengën e tij, se gjendja e përgjithshme nuk ishte ajo për të cilin kishim kaluar rininë tonë prapa hekurave. Të tillë do ta kujtoj Skënderin gjithmonë, me një frymë optimiste për ditë më të mira për Kosovën.

Ngushëllimet më të thella familjarëve, shokëve e bashkëveprimtarëve! I qoftë i lehtë dheu i Kosovës, për të cilën bëri aq shumë!”

Agim Sylejmani

“Lavdi jetës dhe veprës së Skënder Ibishit! Ishte atdhetar i paepur, i vendosur dhe konsistent në luftë kundër pushtuesit dhe në punën që e bënte!”

Ramadan Avdiu

“Ngushëllime familjes e farefisit! Zoti i faltë paraajsën! Na la një veprimtar shumë i madh i çështjes kombëtare...”

Shefki Aliti

“Ngushëllime familjes dhe ty, Osman!

I kam të freskëta kujtimet e takimeve dhe bisedave me të. Jam me fat që pata mundësi ta njoh.”

Ruzhdi Ibrahim

“Ngushëllime, Osman!

Kur na vdes një mik, na vdes një pjesë nga shpirti ynë!

Ngushëllime familjes!”

Gani Bytyçi

“Shokëve do t'u mungojë shumë, ashtu si familjes dhe farefisit mbarë... Më duket si ëndërr... Ishte ndër shokët më të qetë dhe i cili kurrë nuk hidhëroi njeri.

Qoftë i paharrueshëm kujtimi për të ndër!”

Bajrush Behrami

“Kur vdes njeriu, dhimbja pushton shpirtrat. Por kur vdes njeriu i madh, dhimbja që ndrydh shpirtrat sikur lëshon rrënjë, duke i lëshuar pak vend antipodit të saj: krenarisë!

Ngushëllime të singerta familjes, miqve dhe të gjithë atyre që e kanë dashur!”

Arif Elezi

“Lavdi për Skënderin dhe të tjerët! Ju përgëzoj ju, i nderuar, për postimin, kurse Kushtrimin e përgëzoj për shkrimin që u ka kushtuar këtyre burrave, sidomos Skënder Ibishit, që e kam njohur personalisht mjaft mirë.

Për fat të keq, këta djem janë lënë në harresë!

I paharruar kujtimi dhe vepra e tij!”

Fran Karaqi

Sadik Ibishi

Sadiku është fëmija më i madh i Hamdi e Naile Ibishit. Ai ka lindur më 22 mars 1948, në fshatin Leshan të Komunës së Kamenicës. Ka të mbaruar Shkollën e Mesme Teknike, drejtimi "Makineri" në Prishtinë dhe më pas ka kryer edhe dy vite kualifikim në shkollën e lartë në Obiliq. Në vitin 1968 kreu një vit specializim për gërmime të ngjilli me makineri në Gjermaninë Lindore. Ndërsa në vitin 1975 ka kryer edhe provimin përkatës profesional. Fillimisht, nga viti 1968 deri në vitin 1974 ka punuar në KEK si inxhinier reparti në Obiliq. Ndërsa më pas, nga viti

1974 deri në vitin 1978 në Spitalin e Prishtinës, si manipulues i kalldënave. Nga hapja e hotel "Grand" në Prishtinë, në vitin 1978, e deri në pensionim, në vitin 2010, ka punuar si shef i shërbimit teknik. Gjatë gjithë kohës që i vëllai, Skënder Ibishi ka qenë i burgosur politik, ai është mbajtur nën vëzhgim nga Sigurimi Shtetëror Jugosllav

Në vend të fjalëve, heshtje e lot...

(Rrëfimet e Sadik Ibishit për të vëllanë, Skënder Ibishin)

Ah, të flasësh për vëllanë nuk është edhe aq e lehtë! Përkundrazi, është e vështirë! Po, po, e vështirë, ngaqë edhe mund të të tradhtojnë emocionet! Tekefundit, njerëzit e mëdhenj u takojnë të gjithëve! Madje për ta, gati më mirë se familja, mund të flasin shokët e idealit dhe bashkëveprimtarët e bashkëvuajtësit e qelive mbyttëse... Sidoqoftë, nga kuvendimi i qetë mësojmë shumëçka, veçan për trungun familjar, për paraardhësit... E për vëllanë, Skënderin, i cili tashmë pushon në përjetësi, flas me modesti...

Çka të them, ore burra! Siç thashë më herët, për të më mirë e më shumë dinë të flasin shokët e tij të idealit, me të cilët ka kaluar kohën më të madhe...

Skënderi si fëmijë ishte më i veçantë e më i dalluar nga gjithë të tjerët. I urtë, fjalëpakët, i qetë, i mendueshëm, i shoqërueshëm. Lexonte shumë. Kishte edhe shpirt artisti. Vizatimin e kishte shumë dëshirë. Sa bukur e ka portretizuar babanë... Ishte edhe sportist i dalluar. Por, mbi të gjitha, e donte vallëzimin...

Nga momentet jetësore mund të përkujtoj disa vizita që i bëmë në hetuesi në Beograd dhe në burgun e Pozharevcit, të cilat nuk mund t'i harroj kurrë!

Herën e parë shkova kur ishte ende në hetuesi në Beograd. Shkova i mërzitur, por më i mërzitur u ktheva. Kur u gjendëm ballë për ballë, na ndodhi ajo që nuk e prisja. Gardiani na tha se komunikimin mund ta bënim në gjuhën serbe. E si mund t'i flisja serbisht vëllait tim?! Dhe, mbetëm ashtu, si pa gojë. Unë shiko, ai shiko. A e çel guri gojën?! U shkrehëm në vaj dhe u ndamë ashtu, pa i thënë asgjë njëri-tjetrit! Ishte e rëndë, por e përballuam!

Sa ishte në hetuesi, shkova edhe një herë tjetër. Me mua erdhi edhe djali i axhës, Shefkju. Atje, në Gjyqin Ushtarak, kishte rregulla të ashpra. Prita shumë, ngase djali i axhës nuk erdhi brenda. Gjatë asaj kohe kam parë katër ushtarë shqiptarë me duar të lidhura, që i torturonin poshtë e lart atyre zyrave memece... Dikur më lejuan të shkoja te prokurori. Mirëpo, le që nuk më lejuan të takohesha me Skënderin, por aq shumë më morën në pyetje, sa u gëzova kur më liruan...

Ndërkaq, nga burgu i Pozharevcit kam një kujtim të hidhur. Unë, nëna (Nailja), Agimi dhe djali im, Fanoli) u nisëm me tren. Në stacionin e fundit, te rruga që shkonte për Pozharevc, treni gati më shtypi nënën. Sigurisht për inati, drejtuesi i trenit, që e dinte se shumica ishim shqiptarë që vizitonim të burgosurit, e nisi trenin pa zbritur mirë. Nëna u rrokullis disa herë dhe mezi shpëtoi...

Edhe ditën që u lirua nga burgu, pas shtatë vitesh e gjashtë muajsh (ishte i dënuar dymbëdhjetë vjet) bëmë rrugën gjithë frikë nga ndonjë inskenim... Vetura e Tahir Pollatës, ku ishim ne, vëllezërit, Sadiku, Ramadani dhe Skënderi, nxitonte kujdesshëm dhe veç prisnim ndonjë pritë kobtare...

KAPITULLI 10

**FJALË PËRKUJTIMORE
PËR SKËNDER IBISHIN**

Faton (Ramush) Topalli

Ka qenë një nga drejtuesit e Lëvizjes për Republikë dhe veprimtar politik i ilegales atdhetare shqiptare që nga viti 1978 gjer më 1991. Është i përndjekur dhe i arratisur politik në nëntor të vitit 1981, bashkë me Abdullah Prapashticën, Nazmije Sylën dhe Osman Osmanin, në kohën kur u arrestuan bashkëveprimtarët e parë të organizatës atdhetare të rrethit të Shtimes, Lipjanit dhe Ferizajt. Që nga nëntori 1983 jeton në Zvicër, ku ka përfunduar Fakultetin e Shkencave Sociale të Cyrihut, ndërsa në po të njëjtin institut të lartë ka marrë edhe titullin e "Magjistr". Faton Topalli është zgjedhur dy

herë deputet në Kuvendin e Republikës së Kosovës, ndërsa ka qenë shumë i angazhuar edhe në mbrojtjen e interesave të mërgimtarëve shqiptarë në Zvicër, si përfaqësues joformal i bashkësisë shqiptare atje.

Na la luftëtari për liri e drejtësi

Të dashur familjarë, shokë dhe miq të Skënder Ibishit, Përcëllima e diellit të pasdites është shumëfish më e vogël se përcëllima e dhimbjes që ndien secili prej nesh për ndarjen e parakohshme nga bashkëshorti, babai, vëllai, nga shoku i ilegales, shoku i qelisë së burgut, nga kolegu i punës, nga fqinji, nga qytetari i Prishtinës dhe aktivisti i pakompromis për pavarësinë e Kosovës, për vetëvendosje, Skënder Ibishi! Skënderi ka lindur më 26 dhjetor të vitit 1956. Pas përfundimit të shkollës fillore, ka ndjekur mësimet e gjimnazit dhe ato të Akademisë Ushtarake në Serbi. Është rritur me mallin për prindërit e tij, motrën dhe vëllezërit, me mallin për Kosovën, për gjuhën shqipe për shokët dhe shoqet në Prishtinë dhe Kosovë.

Vitet '70 Skënder Ibishin e gjejnë në krye të organizatës, që angazhohej për Republikën e Kosovës. Megjithëse oficer në

ushtrinë jugosllave, ai është një ndër arteret e platformës për Republikë dhe përgjegjës për çështjet ushtarake.

Skënder Ibishi u arrestua më 17 maj 1982, dy muaj pas arrestimit të shumë shokëve e shoqeve të tij anekënd Kosovës. Në këtë kohë ishte duke shërbyer si toger i ushtrisë jugosllave në Valevë të Serbisë. Pas hetimeve dhe torturave çnjerëzore gati njëvjeçare, gjykata ushtarake e Beogradit më 10 mars 1983 e dënoi me 12 vjet burg. Pas lirit nga burgu, Skënderi u angazhua politikisht dhe kontribuoi edhe në përgatitjet ushtarake. Dashuria e Skënderit për vendin ishte dashuri për njerëzit, pavarësisht nga përkatësia sociale, politike e fetare. Kjo bëri që Skënderi të angazhohej për ta, për të drejtat e tyre politike e sociale, për mirëqenie, për drejtësi dhe për barazi.

Ai ka respektin dhe vlerësimin edhe të atyre që mund t'i kishte kundërshtarë politikë.

Skënder Ibishi nuk vrapoi asnjëherë pas posteve, pas karrierës, nuk kërkoi asnjëherë privilegje e nuk u ankua asnjëherë për fatin e tij personal. Skënderi nuk dinte të ankohej. Skënderi dinte të jepte, por nuk dinte të merrte. Edhe pse në epiqendër të jetës së tij ishte atdheu, ai kurrë nuk e la anash familjen e tij. Ai ishte bashkëshort i dashur dhe i përkushtuar, baba i kujdesshëm dhe i angazhuar dhe vëlla i mirë.

Skënder, sot po ndahemi fizikisht!

Kujtimet për ty, për sakrificat e tua, për vuajtjet në burgjet e Serbisë, për angazhimin tënd politik, të bëjnë të pranishëm përjetësisht në zemrat tona.

Ti e deshe lirinë, e deshe vendin të zhvilluar ekonomikisht e të përparuar. Ti e deshe Shqipërinë, ti i deshe shqiptarët të bashkuar dhe kontribuove deri në frymën e fundit të jetës sate për ta. Ti e mbarove obligimin tënd.

Ne, shokët dhe shoqet e tua, miqtë, familjarët do ta vazhdojmë aty ku e ke lënë ti. Shembulli yt i sakrificës, shembulli yt i angazhimit do të jetë frymëzim në rrugën tonë.

Të qoftë i lehtë dheu i Kosovës, që ti e deshe aq shumë!¹⁶

---

¹⁶ radiokosovaelire.com (Fjalim lamtumirës me rastin e varrimit të Skënder Ibishit, më 6.7.2017)

Bahtir (Adem) Ahmeti

Shok i Skënder Ibishit që nga shkolla filllore e, më pas, edhe bashkëveprimtar në të njëjtën organizatë atdhetare. Në kohën e arrestimit (prill 1982) Bahtir Ahmeti ishte student i vitit të tretë të Fakultetit Juridik. Bashkë me Bahtirin u arrestuan edhe dhjetëra bashkëveprimtarë të tjerë të organizatës, që njihet si grupi më i madh politik i deriatëhershëm, të cilët gjyqi

jugosllav i dënoi me shumë vite burg të rëndë: nga 1 deri në 14 vjet. Gjykata e Qarkut në Prishtinë, në bazë të aktakuzës së Prokurorisë Publike të Qarkut në Prishtinë nr. 152/82, 156/82, 158/82, Bahtirin e dënoi me 6 vjet burg, kurse vëllanë e tij, Nysretin, me 10 vjet burg. Pas arrestimit dhe burgut hetues në Kosovë, Bahtiri pjesën tjetër të dënimit e vuajti në burgun “Zabela” të Pozharevcit në Serbi, bashkë me Skënder Ibishin dhe me intelektualin e mirënjohur atdhetar, Halil Alidemën, me të cilin edhe më pas ka bashkëpunuar ngushtë.

Skënder Ibishi, veprimtar i devotshëm i çështjes kombëtare

Të burgosurit politikë, siç është bërë zakon të quhen veprimtarët atdhetarë që, të angazhuar nëpër organizata të ndryshme ilegale, e kundërshtuan dhe e sfiduan aq sa mundën sistemin e regjimit hegjemonist serb, i cili ushtronte dhunë të paparë mbi shqiptarët e Kosovës dhe të trojeve të tjera të ngelura jashtë Shqipërisë londineze. Ata dhe ato ishin bijtë e bijat më të zgjedhura të popullit, që me një ideal të pathyeshëm u bënë ballë torturave çnjerëzore nëpër kazamatet e gurta e të errëta serbe dhe grisën terrin e robërisë shekullore.

Një ndër ta ishte edhe Bahtir Ahmeti, me të cilin zhvilluam një bisedë spontane, të shtruar qetë-qetë, ashtu siç është edhe karakteri i tij individual. Bashkë me ne, në restorantin “Vilage” në Gojbulë të Vushtrisë, më 18 shtator 2021 ishte edhe shoku e bashkëveprimtari i tij, i pandarë që nga fëmijëria, Osman Osmani.

Bahtir Ahmeti vuajti plot pesë vjet burg (08. 04. 1982 - 8

prill 1987). Një kohë të mirë në burg e kaloi edhe me shokun e bashkëveprimtarin, z. Skënder Ibishi, për të cilin rrëfen...

Me Skënderin jemi njohur që nga fëmijëria. U rritëm në një lagje, në “Lagjen e Muhaxherëve” në Prishtinë dhe veç gjumi na ndante nga njëri-tjetri. Edhe pse vinim nga dy rrethe të ndryshme, unë nga fshati Gumnasellë i Lipjanit e ai nga Leshtari i Kamenicës, u bëmë shokë të pandarë. I pandashëm me ne ishte edhe Osman Osmani. Edhe mësimet e para i morëm në të njëjtën shkollë, në “Vlladimor Nazor”(sot “Naim Frashëri”). Të gjithë ishim të interesuar për shkollën dhe mësonim mirë, por Skënderi dallohej nga të gjithë. Ishte trim dhe i vendosur, i shoqërueshëm dhe mjaft komunikues.

Në vitet e fundit të shkollës fillore, mësues kujdestar kishim një arsimtar të mirë të historisë, Mustafë Arifin, nga rrethi i Tetovës. Përveçse edukator i mirë, ishte edhe atdhetar i përkushtuar. Duke e njohur fatin e popullit shqiptar, ai gjithëherë këmbëngulte, që edhe të rinjtë shqiptarë duhej të vazhdonin shkollat ushtarake, sepse kishim nevojë për oficerë. Një ditë na foli hapur dhe sikur i përzgjodhi ata që meritonin të shkonin në ato shkolla. Nga klasa jonë caktoi Skënder Ibishin dhe një tjetër, Hilmi Mehmetin. O Zot, sa me vullnet e dëshirë e pranoi Skënderi atë mision! Dhe vërtet ia arriti qëllimit: u regjistrua në gjimnazin ushtarak në Beograd.

Ndarjen me ata të dy e përjetuam rëndë. Besa edhe i lakmonim deri në xhelozì!

Mirëpo, edhe pas shkuarjes në Beograd, marrëdhëniet me Skënderin nuk i shkëputëm kurrë. Çdo periudhë pushimesh e kalonim bashkë. Kjo miqësi thellohej dita-ditës, derisa erdhi momenti që të anëtarësoheshim në të njëjtën organizatë, e cila, si gjithë të tjerat, vepronte në fshehtësi të plotë, pra në ilegalitet. Ajo ishte Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve (LRBSH). Në fakt, ai ishte anëtarësuar më herët se unë përmes Osman Osmanit, por edhe kur të dy u bëmë anëtarë, kurrë nuk kemi folur për të. Ashtu ishin rregullat: veç të vepronim dhe të bisedonim sa më pak.

Pas një kohe, u zu filli i lëmshit. U kapën disa nga shokët dhe nisi arrestimi dhe burgosja e grupeve...

Fill pas arrestimit të grupit në muajin mars, kur u përpoq të festohej njëvjetori i demonstratave të '81-it, u arrestua edhe grupi ynë. Unë jam arrestuar pikërisht më 8 prill 1982. Isha afër Parkut të Prishtinës, kur më kapën dy inspektorë të Sigurimit: Bashkim Kursani dhe Lutfi Ajazi. Posa më dërguan brenda, filluan me pyetjet. Së pari më pyetën për Osman Osmanin. Pastaj kaluan tek organizata. "Nuk kam njohuri për të", - u thashë. "Ne nuk po të kërkojmë të bashkosh hënën me tokën, por të tregosh ato që di", - më thanë dhe vazhduan avazin e tyre...

Në dhomën nr. 22 gjeta prof. dr. Muhamet Tërnavën dhe Ferid Çollakun nga Firaaja. Dy javë nuk më ngucën e nuk më morën në pyetje. U krijua një bindje, se po luaja rolin e spiunit. Pas tri ditësh kishin arrestuar edhe vëllanë tim, Nysretin, dhe e sollën aty.

Pas kësaj filloi marrja në pyetje. Me ne kryesisht merrej Xhavit Kuçi, i cili më tha: "Shiko, djali i mirë, pranove a nuk pranove, gjërat janë të kryera. Aktakuza është e gatshme!". Ndërkohë, aty sollën edhe Adem Dervishollin e Kadri Cakiqin.

Inspektorët e Beogradit zunë të dyshonin në punën e pamjaftueshme të inspektorëve shqiptarë dhe ne na transferuan në Nish, me shpresë se do të nxirrnin më shumë informata nga ne. Atje ishte edhe më vështirë. E kisha problem me gjuhën. Ata deklaratat i bënin vetë, pa na pyetur hiç ne. Edhe aktakuzat i hartonin ashtu si donin. Në fund na i dhanë për t'i nënshkruar. Unë u ankova.

Një ditë atje erdhën edhe Lutfi Ajazi e Ibush Kllokoqi. Ua shpjeguan hallin tonë me inspektorët serbë. Ata, jo për të na mbrojtur ne, por të arsyetuar veten, nuk donin që të zbulohesh diçka të re nga ne. Kështu dilte në pah ajo që serbët pretendonin, se kinse inspektorët shqiptarë nuk po punon sa duhet. Kur e vërtetuan se deklarata ime e dhënë në Prishtinë dallonte krejt nga ajo që serbët kishin përpiluar në Nish, puna ndryshoi shumë...

Ata gjithmonë këmbëngulnin se unë e Skënderi kishim lidhje të fshehta për disa veprime brenda në ushtrinë jugosllave e që, kinse, ato i kishte pranuar Skënderi. Kjo lidhje më shumë me një vizitë që unë e Osmani i kishim bërë Skënderit kur ishte me shërbim në Valevë.

Më 8 mars 1981, tri ditë para përvjetorit të demonstratave, unë dhe Osman Osmani kishim shkuar për vizitë te Skënder Ibishi në Valevë, për t'i marrë pak të holla që na duheshin për të shkuar në Slloveni, për të gjetur ndonjë punë...

Por unë, kurrsesi, nuk i pranoja atë që trillonin ata. Atëherë inspektorët shqiptarë organizuan ballafaqimin tonë. Lutfi Ajazi na tha që të shiheshim sy më sy dhe të deklaroheshim për gjithçka. Unë nuk e dija mirë serbishten, por për hir të oficerit serb, që e shoqëronte Skënderin (më vonë e kuptova se ishte kolonel Bogdan Vujiç), Lutfiu më urdhëroi të përgjigjesha në atë gjuhë. U përgjigja shkurt: *“Shkuarja te Skënderi kishte për qëllim huazimin e pak parave, me qëllim të vijonim më tej udhëtimin për të gjetur punë në Slloveni, për shkak të gjendjes së vështirë materiale të studentëve në Kosovë”*.

Edhekëtë e kaluam për mrekulli. Nuk pranuan asgjë. Duke undarë, unë iu luta që të më mundësonin të përshëndetesh me Skënderin (në fillim, kur u takuam, nuk na lejuan të përshëndeteshim). Në fund na lejuan dhe unë e përqafova përmallshëm...

Kjo i kishte kushtuar Skënderit, pasi i kishin thënë: “Të përqafoi, sepse nuk e tregove shokun!”

Aty qëndrova rreth 10 ditësh dhe më kthyen sërish në Prishtinë, në dhomën e mëparshme nr. 22, ku ende po vuanin Bajrush Xhemaili e Skënder Vardari si dhe Mustafë Mulolli.

Më 15 shkurt 1983, Gjyqi i Qarkut në Prishtinë, sipas nenit 136, al. 1 e LP-së të RSFJ-së, lidhur me nenin 114, më 15 shkurt 1983, për veprën penale “Bashkim për veprimtari armiqësore”, më dënoi me pesë vjet heqje lirie. Afro 16 muaj kam qëndruar në burgun e Prishtinës, saktësisht prej datës 08.04.1982 deri fillim të gushtit të vitit 1983. Pjesën tjetër e vazhdova dhe e përfundova në burgun “Zabella” të Pozharevcit. Në Pozharevc, njeriu i parë me të cilin komunikova shqip ishte Bardhyl Mahmuti.

Në pavijonin nr. 7 vuanin të dënuarit më të rrezikshëm, sipas kualifikimit të tyre. Aty, dihet, kryesisht kishte shqiptarë. Në një cep si të izoluar gjeta disa shqiptarë, që qepnin topa sporti. Aty gjeta

edhe Ismail Hajradinajn e Sejdi Lekun...

Pas disa muajsh më transferuan në pavijonin nr. 1, bashkë me Bedri Bahtiarin. Aty ishin edhe Milaim Jashari, Shaban Shemsiu (vëllai i Zija Shemsit) dhe Muj Shabani. Të nesërmen nga burgu i Beogradit sollën Halil Alidemën, Jonuz Jonuzin e Ramadan Bunjakun. Ndërkaq, nga burgu i Shkupit sollën Xhevat Ademin e Tahir Turkajn.

Kurse shtatë muaj më vonë sollën edhe Skënder Ibishin. Dhjetë ditë e mbajtën në karantinë (ashtu vepronin gjithmonë), ku nuk kishte komunikim me askënd. Për ardhjen e tij mësova nga një i burgosur serb, i cili po ashtu erdhi nga karantina...

Gjatë shëtitjeve në oborr, Afrim Hoti (i vëllai i Ukshin Hotit) më tha se në pavijonin nr. 5 kishin sjellë një oficer shqiptar, që nuk fliste me askënd dhe disa e konsideronin spiun, por unë nuk e besova. E kishte fjalën për Skënder Ibishin...

Në atë pavijon Skënder Ibishi gjeti të burgosurit Ali Lajçi, Murat Musliu, Nezir Myrtaj, Bejadin e Imer Hasanin (vëllezër), Selim Halilin, Sami Kurteshin, Adem Grabovcin etj.

Të gjithë kemi vuajtur shumë, sepse burgjet serbe kanë qenë ferr për shqiptarët, por Skënder Ibishi e ka pasur më të vështirë. Ai ishte i vetmuar, ishte më i vëzhguari dhe nuk ka pasur kush t'i japë kurajë. Ne të tjerët patëm shokë e ia kalonim disi.

Skënder Ibishi që dënuar me dymbëdhjetë vjet, por vuajti shtatë vjet e gjashtë muaj.

Kur ka dalë nga burgu, e kam vizituar familjarisht. Pastaj prapë kemi vazhduar marrëdhëniet tona miqësore... Ai ishte i palodhur... Aktivitetin e tij atdhetar nuk e pushoi asnjëherë, derisa vdekja tinëzare ia mori jetën në moshën 61-vjeçare. Ai mbetet shembulli më i mirë i veprimtarit të devotshëm për çështjen kombëtare!

Lavdi jetës dhe veprës së Tij!

Kadri (Sheqë) Cakiqi

Gjithashtu është një ndër shokët e Skënder Ibishit që nga shkolla fillore dhe një nga bashkëveprimtarët e parë të së njëjtës organizatë atdhetare të kohës. Në kohën para arrestimit ushtronte profesionin e axhustatorit në OP (organizatën punonjëse) "Kosova" të Vuçiternës. Kadriu u arrestua bashkë me bashkëveprimtarët e tjerë të Skënderit, si me Bahtir e Nysret Ahmetin, Adem Dërvishtollin e dhjetëra të tjerë, gjatë aktiviteteve për shënimin e njëvjetorit të demonstratave të vitit 1981. Gjykata e Qarkut të Prishtinës, në bazë të aktakuzës së Prokurorisë Publike të Qarkut në Prishtinë nr. 152/82, 156/82, 158/82, Kadriu e dënoi me 6 vjet burg. Pas burgut hetues në Kosovë, shumicën e kohës si i burgosur politik deri më datë 13 prill 1988 e kaloi në burgun e Novi Sadit të Vojvodinës. Kadriu ishte djali i vetëm i familjes Cakiqi dhe mbante familjen, pasi i ati i kishte vdekur në kohën kur Kadriu ndiqte vitin e dytë të Shkollës Normale të Prishtinës.

Skënder Ibishi, miku im i jetës

Skënder Ibishi është personi, që për mua i jep kuptim fjalës “shoku im i jetës”. Me Skënderin jam njohur që nga shkolla fillore dhe shoqërinë tonë nuk arriti ta mbarojë as vdekja, sepse Skënderi nuk vdiq; atë e mban gjallë vepra e tij.

Së bashku me Skënderin përfundua tetëvjeçaren dhe, më pas, për një kohë të shkurtër i ndamë rrugët: ai vazhdoi gjimnazin ushtarak, ndërsa unë u regjistrova në Normale. Edhe gjatë kësaj kohe takoheshim sa herë që ishte e mundur. Skënderi është një nga njerëzit më të mirë që kam njohur gjatë jetës. Ai i ka pasur të gjitha veçoritë e një njeriu të mirë. Ishte atdhetar, njeri bamirës, shumë punëtor, i urtë dhe shumë i duruar me të gjithë njerëzit e rrethit të tij.

Veprimtaria e tij atdhetare tashmë është e njohur, dhe gjithë atë mund dhe punë Skënderi e bëri falë mençurisë së tij.

Të gjithë njerëzit që e njohën nga afër Skënderin, e dinë se sa bami-rës ishte ai. Ka me dhjetëra raste, kur Skënderi na ndihmoi të gjithëve. Diçka që më kujtohet me detaje, është se Skënderi punoi për ditë të tëra, deri në përfundimin e plotë të shtëpisë së një miku.

Skënderi ishte i pari mes nesh, që sakrifikonte krenarinë e tij dhe kërkonte falje pas ndonjë debati që kishim, vetëm që miqësia jonë të mos përfundonte nga një debat i çastit.

Me kalimin e viteve raporti ynë shoqëror u shndërrua në raport familjar. Skënderi u bë vëllai që unë nuk e kisha. Ai u bë xhaxha për fëmijët e mi e, më pas, edhe për nipat e mi.

Periudha e fundit e jetës së tij u bë e vështirë për të, për shkak të sëmundjes së tij, por megjithatë, ai mblidhte të gjitha forcat dhe bashkohej në grupimet, shëtitjet e udhëtimet tona me shokët. Kjo periudhë është më e mira sipas meje, sepse më në fund ne të gjithë kishim kohë dhe mundësi ta shijonim të qetë miqësinë tonë, pa mungesën e asnjërit, siç ndodhte më parë kur takohesha me Skënderin, por gjithmonë na mungonte njëra shtyllë e miqësisë, sepse Osman Osmani për një kohë nuk ishte në Kosovë.

Më mungojnë shumë bisedat e gjata me Skënderin, sepse gjithmonë ndieja se askush nuk më kuptonte më mirë se ai. Ai më njihte që nga fëmijëria dhe e dinte mirë çdo hall timin, prandaj Skënderi do të jetojë gjithmonë në kujtimet e mia, si miku im i jetës.

KAPITULLI 11

AKADEMI PËRKUJTIMORE

SHOQATA E TË BURGOSURVE POLITIK E KOSOVËS
ASSOCIATION OF POLITICAL PRISONERS OF KOSOVA

AKADEMI PËRKUJTIMORE

me rastin e njëvjetorit të vdekjes së bashkëveprimitarit

SKËNDER IBISHI

(26.12.1956 – 6.7.2017)

Ftoheni të merrni pjesë në këtë manifestim përkujtimor:

Të premten, më 6 korrik 2018, në ora 12:00

Instituti Albanologjik i Kosovës, Prishtinë

Ftesa e “Akademisë përkujtimore” për Skënder Ibishin

Akademia përkujtimore

Në sallën e Institutit Albanologjik të Kosovës, më 6 korrik 2018, u mbajt Akademia Përkujtimore për veprimtarin Skënder Ibishi, e moderuar nga Osman Osmani, bashkëveprimitar i Skënder Ibishit.

Isuf Ismaili

Rrjedh nga një familje me traditë atdhetare dhe që në moshën 15-vjeçare, ashtu si shumë bashkëmoshatarë të tij, merr pjesë në demonstratat e vitit 1981 në Prishtinë. Që fare i ri Isufi lexonte materiale nga literatura e fshehtë e grupeve dhe e organizatave atdhetare e revolucionare, ndërsa gjatë studimeve nisi aktivitetin e tij në kuadër të Lëvizjes Atdhetare të kohës, fillimisht me Fadil Rexhën nga Ferizaj e pastaj me veprimtarin Skënder Hajdari. Me miratimin e këtij të fundit, Isufi u nis për në Tiranë, për t'u stërvitur ushtarakisht së bashku me shumë djem e burra nga Kosova, në mesin e të cilëve ishte edhe veprimtari i shquar

Adem Jashari, më vonë, luftëtar e Komandat i Përgjithshëm i UÇK-së. Në Tiranë, pasi nuk iu mundësua të studionte në Akademinë Ushtarake, përfundoi studimet në Fakultetin Histori-Filologji, në degën Gjuhë dhe Letërsi Shqipe. Më pas Isufi migroi në Zvicër dhe u vendos në qytetin e Shafhauzenit, ku përmes Skënder Hajdarit u lidh dhe bashkëpunoi edhe me Skënder Ibishin.

Shembull se si duhet punuar për atdheun

Të flasim a të shkruajmë për shokët e veprimtarët e shquar atdhedashës është një detyrë dhe një kënaqësi e madhe, sepse duhet të vëmë në dukje jetën, punën, veprimtarinë e përkushtimin e tyre atdhetar. Përkushtimi i tyre atdhetar ishte mbi çdo gjë tjetër, ndaj brezat e rinj duhet të mësojnë e të edukohen, duke pasur për bazë këtë veprimtari e përkushtim të madh, që patën bijtë dhe bijat më të mira të popullit tonë, duke vepruar që nga fëmijëria e rinia e tyre, të organizuar në organizata e grupime patriotike atdhetare e ilegale. Ata u bënë shembulli më i mirë se si duhet të veprohet e se si duhet punohet për Atdheun.

Njëri nga këta bij të denjë të mëmëdheut të përbashkët të të gjithë shqiptarëve, të Shqipërisë sonë të natyrshme e të tërësishme, që edhe shoku e vëllai ynë, Skënder Ibishi.

Është shumë vështirë të flasim për shokun tonë Skënder Ibishi, sepse dhembja për të është e madhe dhe e papërshkrueshme. Ai u nda herët nga kjo jetë, por jeton e do të jetojë me ne në zemrat tona, në mendjet tona. Kujtimet dhe gjithë puna e veprimtaria e tij na shoqërojnë gjatë jetës, punës e veprimtarisë sonë.

Ka njerëz që, edhe pse nuk ndodhen fizikisht me ne, jetojnë me vepren e shembullin e tyre. Dija, veprat atdhetare e njerëzore nuk vdesin kurrë, sepse jeton njerëzimi, jetojnë brezat e ardhshëm, të cilët mësojnë, punojnë e veprojnë duke pasur si bazë të kaluarën. Por, që të kemi breza të edukuar e të frymëzuar atdhetarisht e njerëzisht, duhet të shpalesim jetën dhe veprimtarinë e atyre që, me përkushtim e vetëmohim, u vunë në ballë të përpjekjeve, të luftës e veprimtarisë për çlirim, liri e bashkim kombëtar.

Skënder Ibishi është një nga shokët tanë, i cili pa hezitim, që fare i ri, u radhit në anën e atyre, që shpatullat e tyre të njoma, dijen, guximin dhe përkushtimin dhe gjithë forcat e tyre i kishin vënë në veprim për t'i shërbyer atdheut.

Në kohën kur ai vepronte e organizohej me shokë, në moshë të njomë, është fare normale që njeriu të ëndërrojë për një perspektivë, për një profesion, të mësojë e studiojë, të kënaqet e të ketë harenë e moshës, të qeshë e të dëfrehet. Por ne në kohën tonë u rritëm pa njohur moshën e gëzimet e fëmijërisë e të rinisë, një fëmijëri e rini pa huret e gazin e moshës. U burrrëruam që fëmijë, sepse, mbi të gjitha, kishim dashurinë e përkushtimin për atdheun, çlirimin e bashkimin e tij. Ne natyrisht mësuam e studiuam, por më së miri mësuam si duhet të veprohet e punohet atdhetarisht. Prandaj merita e nderi u takon shokëve tanë, siç që Skënder Ibishi, që u organizuan pa ngurruar e që shpeshherë nuk vunë as gjumë në sy, duke punuar e vepruar në organizatat e grupimet patriotike.

Skënder Ibishi ishte një nga shokët tanë më të dashur, një natyrë e qetë, i dashur dhe i përkushtuar thellësisht për të ndihmuar e

sakrifikuar për shokët. Ai, në pamje të parë, dukej i qetë dhe vërtet me qetësinë e njeriut të pjekur i qasej veprimtarisë dhe me dashuri vëllazërore i donte shokët e përkushtojë për ta, por përbrenda, në zemrën e shpirtin e tij, kishte një vullkan dashurie, kishte një zjarr të përkushtimit ndaj Kosovës e viseve të tjera shqiptare, pra ndaj tërë Shqipërisë.

Atë e njoha këtu në Shafhauzen, pasi kishte bërë rreth 8 vjet burg të rëndë në burgjet jugosllave, pasi kishte kërkuar azil politik nga shteti zviceran. Shokët, Osman Osmani e Faton Topalli, iu gjendën pranë dhe e ndihmuan për çdo nevojë që ai kishte.

Ai ishte i këndshëm në biseda, sa sytë dhe fytyra i qeshnin nga dashamirësia. Nuk i rëndonte kurrë shokët e as njerëzit e tjerë. Ishte gojëmbël, i afronte njerëzit, ndaj edhe të tjerët e donin dhe i afroreshin.

U shoqëruam shumë së bashku dhe kaluam një kohë të gjatë në Shafhauzen. Madje teksa ai me familjen jetonte këtu, pata rastin edhe të punoja me të. Ai vazhdimisht thoshte se përkushtimi, veprimtaria atdhetare dhe humanizmi përgjithësisht, është e duhet të jetë gjithmonë mbi çdo gjë tjetër.

Kujtimi i Skënder Ibishit qoftë i përjetshëm!

Lavdi jetës, punës e veprimtarisë së tij atdhetare e përkushtimit të tij humanist¹⁷!

---

¹⁷ Fjala në mbrëmjen përkujtimore në Shafhauzen të Zvicrës, më 3.11. 2018, për veprimtarin e shokun tonë të paharruar Skënder Ibishi.

Ahmet Qeriqi

Rrjedh nga një familje atdhetare dhe kundërshtarë e regjimit jugosllav, ndaj dhe ishin të përndjekur politikisht. Veprimtari i orëve të para, Ahmet Qeriqi, është arrestuar dhe është dënua politikisht disa herë. Gjatë punës së tij si profesor në gjimnazin e Ferizajt, në Akademinë Pedagogjike dhe në Shkollën e Mesme Teknike në Prishtinë ka bashkëpunuar edhe me disa nxënës të tij, ndër të cilët edhe me bashkëveprimtarë të organizatës ilegale, e me nxënës të tjerë aktivë politikisht, të gjithë të dënua nga

regjimi jugosllav me 3 deri në 12 vjet burg. Në Lëvizjen Atdhetare Ilegale, e cila i ka paraprirë krijimit të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, ka kontribuar aktivisht edhe pas daljes së fundit nga burgu, në vitin 1988. Profesor Ahmet Qeriqi ishte përgjegjës dhe anëtar i stafit të radios “Kosova e Lirë”, të cilën me ndihmën e ekipit të vyer e të palodhur e mban ende gjallë. Radioja “Kosova e Lirë” është themeluar më 13 nëntor të vitit 1998 me vendim të SHP-së të UÇK-së. Aktualisht është edhe drejtor i TV Diellit, një projekt-ide e përbashkët e tij me Adem Demaçin.

Jeta dhe vepra e Skënder Ibishit, një tërësi e veçantë në shërbim të kombit e atdheut

Një vit më parë u nda nga familja, të afërmit, shokët e bashkëveprimtarët Skënder Hamdi Ibishi, një ndër ish-të burgosurit politikë nga regjimi i RSFJ-së në vitet ‘80-të të shekullit të kaluar.

Ai kishte një natyrë të qetë. Ishte shumë i përmbajtur, jo imponues, në dukje i tërhequr, por mjaft i gjallë në komunikim dhe reflektues i problemeve shoqërore, si ato të së kaluarës, por edhe ato aktuale.

Kam pasur rastin ta njoh personalisht gjatë një vizite që më bëri në radion “Kosova e lirë” disa vite më parë. Asokohe kishte sjellë një shkrim vlerësues për demonstratat e vitit 1981, me theks të veçantë për organizatën PKMLSHJ dhe pjesëmarrjen e saj në demonstrata.

Ja si e kishte përkufizuar konkretisht lëvizjen atdhetare të kohës Skënder Ibishi

Lëvizja jonë për barazi, pavarësi, liri kombëtare e shoqërore, ashtu sikur edhe çdo lëvizje tjetër e ngjashme, ka kaluar nëpër faza të ndryshme, duke u përballur me sfida dhe rreziqe nga më të ndryshmet, pa përjashtuar edhe fërkimet e konfliktet e ndryshme, në njërën anë të cytura e të ndikuara edhe nga shërbimet e armikut pushtues, e në anën tjetër edhe nga ambiciet e personave dhe segmenteve të caktuara grupore e sektare, për dominim e imponim të pikëpamjeve të tërë lëvizjes sonë.

Pa marrë parasysh këto fakte, disa nga protagonistë e këtyre ngjarjeve kanë ndërruar pozita jo vetëm ideologjike, dhe nga revolucionarë të majtë kanë kaluar në të djathtë, që mbajnë edhe qëndrime armiqësore karshi aspiratave dhe forcave progresive aktuale në vend dhe në botë.

Bashkimi i arritur mes forcave të atëhershme atdhetare e revolucionare përpos bashkimit, për shkak të rrethanave të detyrueshme ideore, nuk rezultoi edhe me bashkim të mirëfilltë fizik, në një strukturë të vetme organizative e vepruese.

Mjerisht kjo nuk ndodhi as në kohën e pluralizmit politik të viteve '90-të në hapësirat shqiptare. Përkundrazi, ky bashkim dhe lëvizja jonë, përpos goditjeve nga ana e armikut dhe pengesat e tjera të natyrës objektive, u përball pareshtur edhe me situata të luftës së brendshëm imponuese e dominuese.

Megjithatë, edhe si e atillë kjo lëvizje arriti të ruajë dhe të zhvillojë një kontinuitet, i cili në fund rezultoi edhe me luftën e armatosur, intervenimin ndërkombëtar dhe shpalljen e pavarësisë vetëm të Kosovës, më 17 shkurt të vitit 2008, ndërsa viset e tjera shqiptare mbetën edhe më tej të ndara e të shtypura.

Kohët e fundit, në shkrime të ndryshme dhe libra të publikuar hidhen disa hipoteza, që përpiqen të vënë në pikëpyetje ngjarje e veprime të faktuara e të dokumentuara, të cilat mund të vërtetohen edhe nga protagonistë pjesëmarrës të tyre ende gjallë. Këta pretenduesit e të vërtetave të tjera, të paqena, të

padëshmuara e të padokumentuara, edhe tani pas më se 30 e sa vitesh, përpos interpretimeve subjektive, do të duhej të publikonin dhe dokumentonin, që paska pasur edhe ndonjë bashkim tjetër.

E shoh të rrugës, që sot këtu, në njëvjetorin e ndarjes nga jeta të Skënder Ibishit, i cili ishte dënuar me 12 vjet burg, ndërsa kishte vuajtur afro tetë vjet, ta them publikisht se, pavarësisht se jemi duke e përkujtuar atë, dhe ndoshta dikush mendon se kjo çështje nuk do të duhej të hapej, për hir të së vërtetës duhet pranuar hapur se jo vetëm një herë është vënë në dyshim kjo organizatë, por kreu dhe pjesëtarët e saj janë dënuar me burg të rëndë për vepra po ashtu penale, për atë që përkufizohej si bashkim dhe veprimtari antijugosllave në platformë të nacionalizmit dhe irredentizmit shqiptar.

Pavarësisht se si ishin emërtuar këto organizata, emërues i përbashkët i shumicës dërrmuese të tyre ishte mbështetja në konceptin marksist-leninist për të drejtën e kombeve për vetëvendosje.

Të mos harrojnë se aso kohe, dy të tretat e shteteve të botës përshkoheshin nga kjo ideologji. Për regjimin jugosllav nuk ishte fare me rëndësi se si quhej organizata, qoftë OMLK, PKLMSHJ apo ndryshe, sepse të gjitha ato, pa përjashtim, kishin përkrahur kërkesën plebishitare: Republikë-Kushtetutë ja me hatër, ja me luftë!

Po kështu, nuk duhet harruar se në kuadër të kësaj organizate ishin dënuar disa grupe të rinjsh dhe të gjithë kishin mbajtur qëndrim revolucionar. Më 15 shkurt të vitit 1983 ishte dënuar grupi më i madh për nga numri i organizatave të deriatëhershme, 23 anëtarë, me 1 deri në 14 vjet burg.

Fakti se disa nga krerët e organizatës kishin punuar legalisht në organet e shtetit, qoftë edhe në armatën e Jugosllavisë, në asnjë mënyrë nuk nënkuptonte bashkëpunim apo përkrahje të regjimit. Në një moment të caktuar secili ka mbajtur qëndrimin e tij.

Në parim dhe në veprim nuk kishte asgjë të dënueshme në atë koncept politik, edhe pse dihet se ajo nuk i kishte bërë fare

përshtypje regjimit, përkundrazi kjo organizatë ishte trajtuar thellësisht armiqësore, nacionaliste e irredentiste, si gjithë të tjerat.

U zgjata ndoshta pak më shumë në këtë drejtim, por kjo ka qenë brenga, që pa të drejtë e ka mbajtur mbi supe Skënderi, para, gjatë dhe pas luftës. Dhe kjo do të thotë shumë, sidomos për ata që janë përfolur e përfolën pa të drejtë, pa fakte reale, por në stilin *“po flitet, kam dëgjuar, e di unë, ma ka thënë filani apo fisheku”* apo edhe shprehje të tjera, që nuk është me vend t'i përmendim me këtë rast.

Ndaj sot, kur po përkujtojmë Skënderin, duhet të kemi kujdes e të mos i lëndojmë bashkëvuajtësit tanë, se kanë qenë apo jo pjesë e kësaj organizate.

Jemi popull i vogël dhe kurdoherë në gojë të mega-mujsharëve të globalizmit, që kanë vendosur dhe do të vendosin sërish për fatin tonë. Nuk guxojmë kurrsesi ta vëmë në dilemë qëndresën e atyre që e kanë kaluar pjesën më të mirë të jetës nëpër burgje, apo që kanë qenë të detyruar të largohen nga atdheu dhe tërë jeta u ka shkuar në mërgim larg familjeve, larg Kosovës.

Skënderit i qoftë lavdi e përjetshme për jetën dhe kontributin që ka dhënë për kombin e atdheun! Familjarëve dhe bashkëveprimtarëve të tij u qoftë përjetë i paharruar kujtimi për të!

Marigona, Fjolla e Taulanti të jenë përherë krenarë për babanë e tyre të dashur e të respektuar!¹⁸

---

¹⁸ Fjalë e lexuar në Akademinë Përkujtimore, kushtuar veprimtarit Skënder Ibishi, mbajtur më 6 korrik 2018, në sallën e Institutit Albanologjik në Prishtinë.

Hydajet Hyseni

Veprimtari i mirënjohur atdhetar dhe i burgosuri politik Hydajet Hyseni ka studiuar gazetari dhe diplomaci në Universitetin e Prishtinës. Ka punuar gazetar i "Rilindjes" dhe më vonë redaktor dhe kryeredaktor i gazetës "Bujku". Ka qenë pjesë e Lëvizjes së fshehtë Atdhetare të kohës dhe i shtypit ilegal. Për shumë vite ka qenë i burgosur politik. Pas liritimit nga burgu nuk e ka reshtur veprimtarinë politike në lëvizjen e fshehtë atdhetare dhe njëkohësisht ka qenë i angazhuar në alternativën politike të kohës, si dhe në Këshillin për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut: KMDLNJ. Ai ishte anëtar i delegacionit në konferencën e Rambujesë, anëtar i qeverisë së përkohshme, deputet i disa legjislativave që prej vitit 2000. Aktualisht drejton Shoqatën e ish-të Burgosurve Politikë dhe është kryetar i Këshillit të Përgjithshëm të Lëvizjes Vetëvendosje!

Luftëtar lirie në gojë të lubisë shoviniste

Zonja e zotërinj, motra e vëllezër,

Na ka bashkuar sot Skënder Ibishi, në këtë orë përkujtimi, përmallimi, nderimi e reflektimi. Na ka bashkuar emri, vepra, kujtimi, dhembja dhe respekti për Skënderin, në njëvjetorin e parë të ndarjes së hershme nga jeta.

Më lejoni që, në emër të Shoqatës së ish-të Burgosurve Politikë të Kosovës, t'ju drejtohem, kështu bashkërisht si shokë të idealit, bashkëfamiljarë, bashkëveprimtarë, bashkëluftëtarë, bashkëvuajtës dhe dashamirës të emrit të respektuar dhe veprës së pavdekshme të atdhetarit Skënder Ibishi.

Përvjetori i sivjetmë jubilar i Skënderbeut ka brenda një varg të pandërprerë përvjetorësh të personaliteteve të shumta, brezash e profilesh nga më të ndryshmet, por me një frymë dhe energji të përbashkët vazhduese e substanciale skënderbegiane.

I frymëzuar nga idealet e Rilindjes sonë Kombëtare dhe vepra e korifenjve të Lëvizjes sonë Atdhetare e Çlirimtare, si Gjon Serreçi e Rifat Berisha, Adem Demaçi, Metush Krasniqi e Kadri Halimi me shokë dhe e përcëlluar në flakën llamburitëse të Nëntorit pranveror '68; i pakënaqur me zgjidhjen e riimponuar, sërish hibride e gjysmake dhe i revoltuar me pamundësimin e së drejtës së premtuar e të ripremtuar për vetëvendosje dhe barazi; i pakënaqur, po ashtu, edhe me gjendjen jo vetëm të pabarabartë, diskriminuese politike, kombëtare e sociale, por edhe në keqësim të mëtejshëm dhe, madje, edhe të mbarsur me rrezikun e rimarrjes edhe të atyre pak lirive dhe të drejtave të fituara me gjak e sakrifica dhe rikthimit të sundimit serbomadh sipas modelit *rankoviqist*, të dizajnuar në famëkeqin “Libri i kaltër”, brezi i ri rinor i kohës po sfidonte stafetën e imponuar pompoze titiste dhe po merrte në dorë stafetën e përpjekjeve zinxhir atdhetare e çlirimtare...

Skënder Ibishi ishte një nga veprimtarët e hershëm të Lëvizjes sonë Kombëtare e Çlirimtare. Për këtë veprimtar do të flasim folës të tjerë, që kanë njohur më mirë e më nga afër. Unë do të ndalem vetëm në ndonjë aspekt të kësaj veprimtarie impresionuese, që për fat të keq ende të pasqaruar dhe të paafirmuar sa e si duhet dhe, po për fat të keq, jo pak edhe të shpërfytyruar e të mjegulluar nga lufta speciale që, edhe sot e gjithë ditën, vazhdon të bëhet kundër saj me aq djallëzi, ligësi e destruktivitet...

Skënder Ibishi ishte një nga militantët e hershëm atdhetarë që po nxirrte koha në skenën e luftës çlirimtare kundër kuçedrës shoviniste jugosllave, vetëm disa decenie pas terrorit të paparë e të pakrahasueshëm gjenocidal të ushtruar nga kreu i saj gjakatar dhe aparati i saj vrasar. Aleksandër Rankoviç, nënkryetar i Jugosllavisë dhe shefi i policisë së fshehtë dhe asaj ushtarake, më 1 shkurt 1951, në Kuvendin e Beogradit paraqiti raportin, në të cilin, përveç të tjerash, raporton: “*Nëpër burgjet tona, midis viteve 1945-1951, kanë kaluar 3.777.776 të burgosur, kurse kemi likuiduar 586.000 armiq të popullit.*”

Për më tepër, Skënderi me shokë, nën uniformën e urreyer pushtuese jugosllave, po ngrinin grushtin e qëndresës dhe

atdhetarisë, mu në gojë të kuçedrës shoviniste, brenda Armatës Jugosllave, për të cilën Skënderi shkruante:

Është dëshmuar sa e sa herë deri tani, se Armata Jugosllave, e ashtuquajtura Armatë Popullore e Jugosllavisë në fakt nuk ishte asnjëherë popullore. Ajo armatë, që nga themelimi i saj e deri në ditët e shpartallimit, të paktën si një armatë e rregullt, ishte e dominuar dhe shumë e dominuar nga elementi serb, që udhëhiqej nga qarqet shoviniste serbomëdha, madje që nga koha e së ashtuquajturës Luftë Nacionalçlirimtare.

Të ngriheshe kundër Armatës Jugosllave, duke qenë kadet dhe më vonë epror i saj dhe brenda dhëmbëve të saj represivë dhe syrit zhbirues e kërcënues të KOS-it dhe aparatit represiv policor-ushtarak, duhej vërtet atdhedashuri e pakufishme dhe guxim i jashtëzakonshëm.

“Si pasojë e një politike shoviniste ushtarake, si dhe nga trajtimi i egër antishqiptar që ndërmerrej në shërbimin ushtarak kundër shqiptarëve, - shkruante Skënderi, - është fakt i pakontestueshëm që flet, se gjatë viteve 1981-1991 nga shërbimi ushtarak u kthyen në arkivole 73 ushtarë shqiptarë të martirizuar në kushte dhe rrethana të ndryshme. Prej tyre, 35 kufoma të ushtarëve të vrarë ishin të mbuluara në arkivole speciale dhe familjet e tyre nuk u lejuan as t'i shohin”.

“Të gjitha këto raste janë trajtuar kryesisht, gjoja si vetëvrasje..., - konstatonte ai dhe theksonte: - Asokohe, por edhe tani shtrohet pyetja se, a është e mundur që ushtarë të tillë t'ia marrin vetes jetën, kur është vërtetuar në mënyrë të saktë, se janë të aftë psikikisht dhe fizikisht për shërbimin ushtarak. Në anën tjetër, statistika e ka vërtetuar se ndër shqiptarë, fenomeni i vetëvrasjeve asokohe ishte tepër i rrallë, dhe krejt pak i shprehur në raport me popujt e tjerë. A është e mundur, kur kemi parasysh faktet, se gjatë asaj periudhe me mijëra shqiptarë të rinj janë dënuar me burgim afatgjatë, madje deri 20 vjet, duke ushtruar forma dhe metoda nga më barbarët, e nuk kemi asnjë rast të përpjekjeve për vetëvrasje. Këtë dyshim e kanë shprehur edhe familjarët e ushtarëve të viktimizuar mizorisht në APJ”.

Burgosja, hetimet e tmerrshme njëvjeçare dhe mundimet e torturat e egra gjatë hetimeve dhe burgut të gjatë e të rëndë e dëmtuan seriozisht shëndetin e Skënderit të ri, por nuk e thyen shpirtin dhe idealin e tij...

Plagët i burgut shovinist ishin të rënda dhe zor të shërueshme, por edhe më të rënda ishin plagët e burgosjes dhe persekutimit të popullit të tij të shtypur dhe Atdheut të tij të copëtuar, plagët e pashëruara të Kosovës dhe të të gjithë Kombit, prandaj në çdo takim me të takoje edhe shqetësimin dhe brengosjen parësore për fatin e Kosovës dhe të Kombit, për kauzën e tij dhe jo për problemet dhe hallet e tij serioze shëndetësore...

Nuk mund të mos e preokupoonte dhe lëndonte, në mënyrë të veçantë, vazhdimësia e një linje të paprerë të luftës speciale, shpifarake, diskredituese e demonizuese nga ish-eksponentë kolaboracionistë të politikës pushtuese antishqiptare dhe të veglave e altoparlantëve të tyre kundër Lëvizjes sonë Çlirimtare dhe veçmas kundër Pranverës rinore '81 dhe luftës fitimtare çlirimtare.

Shëndeti i rrënuar, si pasojë e burgut dhe e torturave, e kufizuan dukshëm, por nuk e ndalën Skënderin në angazhimin e tij të shumanshëm për çlirim, bashkim, demokratizim, institucionalizim, emancipim dhe përparim të gjithanshëm të Republikës së Kosovës dhe gjithë kombit.

Skënder Ibishi e mbylli herët kapitullin e jetës së tij fizike, por e mbylli me kapak floriri. Veproi gjatë, me përkushtim dhe me nder, si atdhetar dhe luftëtar i devotshëm lirie!

Të tillë do ta kujtojnë brezat Skënder Ibishin.

Emri dhe vepra e tij na obligon të gjithëve që të vazhdojmë rrugëtimin e përbashkët atdhetar e përbashkues.

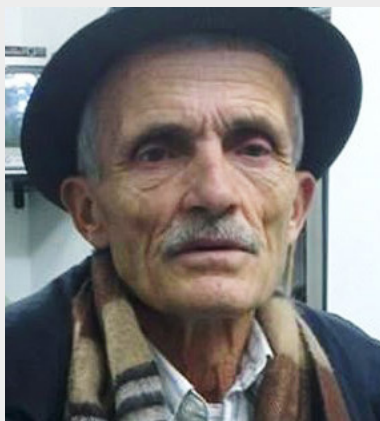
Lavdi e përjetshme Skënder Ibishit dhe atdhetarëve si ai!¹⁹

---

¹⁹ Fjalë e lexuar në Akademinë Përkujtimore, kushtuar veprimtarit Skënder Ibishi, mbajtur më 6 korrik 2018, në përvjetorin e parë të vdekjes, në sallën e Institutit Albanologjik në Prishtinë.

Avdi Gjata

Veprimtari i shquar atdhetar dhe i burgosuri politik i rrethit të Llapit, Avdi Gjata, është magjistër i historisë dhe publicist. Avdiu bëhet pjesë aktive e Lëvizjes së organizuar Atdhetare të kohës, duke iniciuar organizime të fshehta qysh në vitin 1980. Është bashkorganizator dhe pjesëmarrës i demonstratave në Llap dhe Kosovë, për çka u arrestua vetë i dhjeti dhe më 18 qershor 1984 u dënua me 8 vite burg të rëndë nga gjykata e regjimit serb. Edhe më pas Avdi

Gjata është pjesë aktive e veprimtarisë së gjithanshme atdhetare e çlirimtare. Në vitin 2011, Avdi Gjata në Universitetin e Prishtinës, Fakulteti i Filozofisë (Dega "Histori"), arrin të marrë titullin "Magjistër i historisë", duke u diplomuar për Master në histori, me punimin "Lëvizja Kombëtare Ilegale në Llap gjatë viteve 1981-1990". Ai vazhdon të shkruajë pareshtur për ngjarjet historike shqiptare dhe artikuj analitikë mbi zhvillimet politike në Kosovë dhe më gjerë.

Kuraja e Skënderit na i lehtësonte hallet jetësore dhe vështirësitë e burgut

Në fjalën e tij spontane në Akademinë Përkujtimore me rastin e njëvjetorit të vdekjes së atdhetarit Skënder Ibishit, veprimtari Avdi Gjata ndër të tjera theksoi:

....Gjatë gjithë atyre 4-5 vjetëve sa qëndruam bashkë në burgun e Pozharevcit, nuk kemi dëgjuar kurrë ndonjë fjalë lënduese nga shoku dhe miku ynë Skënder Ibishi, por përkundrazi, me sjelljen e tij është munduar që të na largojë telashet e problemet të brendshme, shpirtërore e politike, të rënda e të vështira, që kalonim nëpër kazamatet serbe apo në burgun e Pozharevcit.

Normalisht, me këtë rast dua të shpreh edhe një herë bindjen time mbi mendimin dhe qëndrimin e Skënder Ibishit, i cili kishte një vizion më të qartë rreth organizimit politik dhe ushtarak të Jugosllavisë, apo sigurimit jugosllav, sepse e njihte dhe kishte studiuar në atë drejtim.

Ne të tjerët ishim idealistë, ndaj me këtë rast dua të them diçka që ai e përsëriste tërë kohën në burg, që pak a shumë është si vijon: “Nuk ka shqiptarë dhe atdhetarë të këqij, por konfliktet dhe mosmarrëveshjet që po na lindin, jo për diçka tjetër, por vetëm nga pamundësia për t’i çuar gjërat përpara, ndaj këtu fillon akuzimi dhe humbja e durimit mes shokëve.”

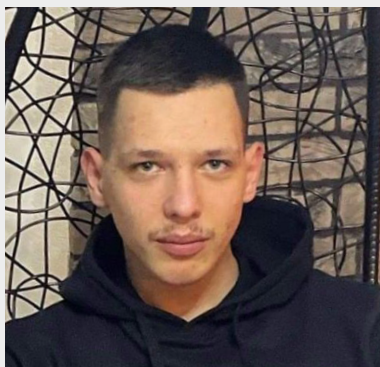
Nuk kemi shokë të këqij, nuk ka atdhetarë të këqij. Janë njerëz të mirë të gjithë ata që kanë sakrifikuar me shpirt²⁰.

---

²⁰ Fjalë e lexuar në Akademinë Përkujtimore, kushtuar veprimtarit Skënder Ibishi, mbajtur më 6 korrik 2018, në përvjetorin e parë të vdekjes, në sallën e Institutit Albanologjik në Prishtinë.

Taulant Skënder Ibishi

Taulanti është fëmija më i vogël i Skënder dhe Selvete Ibishit. Ka lindur më 05.10.1999 në Shafhauzen të Zvicrës. Ai ka ndjekur shkollën e mesme ekonomike "Hoxhë Kadri Prishtina" në Prishtinë. Taulanti aktualisht vijon studimet e larta në Fakultetin Ekonomik të Kolegjit AAB, viti i dytë, ndërsa punon në gastronomi.

Fjala falënderuese

“Në emër të familjes dhe farefisit ju falënderoj për nderimin e jetës dhe të veprës së prindit tonë e shokut tuaj. Të kujtojmë përherë veprat e të gjithë atyre që kontribuuan dhe u flijuan për lirinë e atdheut dhe të kombit tonë!”

Fjolla Skënder Ibishi

Fjolla është fëmija i dytë i Skënder dhe Selvete Ibishit. Ka lindur më 06.12.1994 në Shafhauzen të Zvicrës. Ajo ka vijuar shkollën e mesme në Prishtinë, ku ka përfunduar edhe studimet në nivelin "Master" në Ekonomi. Fjolla aktualisht punon në Federatën e Tenisit në Kosovë.

Tubim përkujtimor për Skënder Ibishin

(Shafhauzen, Zvicër, 3 nëntor 2018)

Tubimi përkujtimor kushtuar veprimtarit Skënder Ibishi u organizua në 16-mujorin e ndarjes së tij nga jeta.

Me rastin e njëvjetorit, më 6 korrik të këtij viti, në Institutin e Historisë në Prishtinë u mbajt një akademi përkujtimore, organizuar në bashkëpunim me Shoqatën e të Burgosurve dhe të Përndjekurve Politikë Shqiptarë të Kosovës dhe radion “Kosova e Lirë”. Ky tubim përkujtimor, i denjë për një veprimtar të paharruar të kombit e të atdheut, u ndoq nga shumë bashkëveprimtarë e bashkatdhetarë të Skënderit. Fillimisht për jetën dhe veprimtarinë e Skënder Ibishit foli bashkëveprimtari ynë dhe i Skënder Ibishit, i mirënjohuri bacë Nysret Hajdari.

Pas tij në foltore u ftua bashkëveprimtari i ngushtë i Skënderit, Abdullah Prapashtica, i cili me një fjalë rasti vlerësoi lart dhe nderoi veprën dhe jetën e Skënder Ibishit.

Në tubim mori pjesë edhe veprimtarja dhe mbështetësja e çështjes shqiptare në Zvicër, Regula Bachmann, e cila aktivitetin e saj në të mirë të çështjes shqiptare dhe komunitetit shqiptar të Zvicrës e ka zhvilluar kryesisht në Cyrih, por edhe në Shafhauzen dhe vende të tjera të Zvicrës. Ajo në fjalën e saj vlerësoi lart dhe nderoi veprimtarinë politike të Skënderit...

Pas saj, fjala iu dha bashkëveprimtarit Isuf Ismaili, i cili pas fjalës së tij dhe rrëfimit për bashkëpunimin personal me Skënderin, ndër të tjera lexoi edhe fjalën kuptimplote të drejtorit të radios “Kosova e Lirë”, Ahmet Qeriqi, fjalë kjo që është mbajtur nga profesor

Skender (Hamdi&Naile) Ibishi
(26.12.1956 – 6.7.2017)

pro integra

TUBIM PËRKUJTIMOR

për bashkëveprimtarin
SKËNDER IBISHI

(26.12.1956 – 6.7.2017)

Pjesëmarrja juaj nderon veprimtarinë atdhetare të Skenderit. Ju do të keni rast të shpalosni kujtimet për te. Skenderi Ibishi ka jetuar mbi 10 vite në Schaffhausen dhe para rreth 18 vjetësh me gjithë familjen e tij është kthyer vullnetarisht në Kosovë.

Të shtunën, më 3 nëntor 2018, në ora 18:00

Trulli Zentrum, Trüllebruck 61, 8207 Schaffhausen

Gjithë jeta e **Skender Ibishit** që nga rinia e hershme ishte jetë politike. Dhe jetë politike për një njeri të sojtit të tij, domethënë: ballafaqim me shumë anë të errëta jo vetëm të ish-Jugosllavisë: shkollimi deri edhe përfundimi i akademisë ushtarake në gjuhë të pushtuesit, angazhim i rrallë dhe shembullor në Lëvizjen atdhetare e shoqërore shqiptare për barazi e pavarësi të kohës, arrestim, nënçmim, dënim, burgosje, përbuzje, keqtrajtim,... dhe edhe në «pluralizëm politik» vazhdon angazhimi i përkushtuar e flijues, që përcillen me keqtrajtim, përndjekje, arratisje, jetë refugjati politik,... të gjitha këto janë vetëm disa nga përshkrimet që karakterizojnë jetë-rrugëtimin e tij.

Njerëzit si **Skender Ibishi**, që kanë vuajtur burg për arsye politike, shkak i angazhimit në Lëvizjen e rezistencës, sakrificimi i jetën dhe karrierës profesionale bashkë me privilegjet që u ka mundësuar funksioni i oficerit ushtarak, duke përjetuar arrestim e vuajtur edhe burg të rëndë, gjithmonë për të mirën e përgjithshme do të duhej të jetonin shumë më gjatë. Jo vetëm për t'i kompensuar vitet e jetës në ambient të huaj deri edhe armiqësor, jo vetëm për vitet që ia ka grabitur një sistem i padrejtë shtetëror e gjyqësor. Pra, jo vetëm për shkak të së kaluarës së tij si veprimtar atdhetar dhe i burgosur e i përndjekur politik, **Skender Ibishi** do të duhej të jetonte më shumë se sa vetëm deri në moshën 61 vjeçare. Ndoshta ngushëllimi i vetëm për të ishte se e pa vendin e tij të lirë. Mirëpo, si çdo idealisti e veprimtari atdhetar, as Skenderit kjo s'i mjaftonte. Liria për të ishte vetëm parakusht për të luftuar për një shoqëri të drejtë.

Kosovës i duhen më shumë qytetarë të tillë.

Ahmet Qeriqi në akademinë përkujtimore me rastin e njëvjetorit të ndarjes së Skënderit nga ne, më 6.7.2018 në Institutin e Historisë në Prishtinë.

Bashkëveprimtari i radhës, Murat Bytyqi, i cili ka qenë edhe bashkëvuajtës burgu me Skënder Ibishin dhe me të cilin në vijim kanë bashkëpunuar dhe hyrë e dalë pa ndërprerë edhe familjarisht, mbajti një fjalim mjaft emocionues, që i mbushi me emocion të gjithë të pranishmit.

Folësi tjetër i radhës ishte bashkëveprimtari i Skënderit, Selver Nuhiu, i cili ka pasur një bashkëpunim të veçantë me Skënderin dhe që, përpos bashkëveprimit me Skënderin, gjithashtu kanë hyrje-dalje të rregullta familjare. Ai ndriçoi pjesë të angazhimit dhe funksioneve të panjohura të Skënderit dhe të ish-kolegëve të tij të profesionit ushtarak.

Pas Selverit fjalën e mori bashkëveprimtari i mirënjohur dhe fqinji i Skënderit, i palodhshmi Agim Sylejmani, i cili pos të tjerash është edhe autor i librit “Rrëfime nga burgu”, në të cilin ka botuar edhe një rrëfim të Skënder Ibishit.

Me një fjalë rasti për të shpalosur kujtimin për Skënder Ibishin u paraqit edhe bashkëvuajtësi i burgut, veprimtari Fehmi Berisha. Pas tij përshtypjet për Skënderin i shpalosi edhe veprimtari i mirënjohur, dr. Xhevat Hasani.

Në fund të kësaj akademie, një fjalë përshëndetëse dhe falënderuese për pjesëmarrësit, në emër të familjes së Skënder Ibishit të ndjerë, e mbajti e bija e Skënder Ibishit, Marigona, e cila në këtë tubim përkujtimor kishte ardhur enkas nga Prishtina.

Porosia nga organizatorët dhe të pranishmit në këtë tubim përkujtimor ishte që duhet t'i përkujtojmë prore e të mos i harrojmë për asnjë çast të gjithë ata që kanë dhënë gjithçka për çlirimin e Kosovës nga robëria serbe.

Fitim Fitimi (Nysret Hajdari)

Veprimtari atdhetar Nysret Hajdari (tani zyrtarisht Fitim Fitimi) nga Tërpeza e komunës së Vitisë, njihet si pjesë e pandarë e të gjitha zhvillimeve politike, nëpër të cilat kanë kaluar shqiptarët e mbetur nën sundimin serbo-maqedonas-malazez. Nga viti 1969 e deri në fund të vitit 1985, Nysret Hajdari, si edhe shumë shqiptarë të tjerë, ka emigruar në Gjermani, ku ndërkohë ka vazhduar arsimimin e tij pa shkëputje nga puna, duke përfunduar

shkollën profesionale si teknik i ndërtimtarisë. Që nga fundi i vitit 1979 e deri në fillim të vitit 1982, bashkëvepron me grupimin politik të vëllezërve Jusuf e Bardhosh Gërvalla, kurse nga gjysma e vitit 1982 deri në vitin 1985 bashkëvepron në kuadër të lëvizjes së re politike të kohës me grupimin e Abdullah Prapashticës, Osman Osmanit e Faton Topallit. Nysret Hajdari arrestohet nga organet jugosllave në janar 1986 dhe dënohet me 4 vite burg, kurse me 3 vite burg dënohet djali i tij, Skënderi, i cili në vitin 1993 arrestohet dhe dënohet për herë të dytë. Pas lirimit nga burgu në vitin 1990, Nysreti (Fitimi) vazhdon më tej veprimtarinë e tij atdhetare e çlirimtare, fillimisht me UNIKOMB-in e drejtuar nga Mr. Halil Alidema dhe Dr. Ukshin Hoti, dhe që nga fillimi i saj në mbështetje të UÇK-së.

Skënder Ibishi - emër i pavdekshëm i shqiptarisë

Shpalosja e kujtimeve për shokët e idealit, të cilët nuk janë më në mesin tonë, janë kujtime shumë të dhimbshme, por njëkohësisht kujtime që përmbajnë respekt dhe porosi për të ardhmen. Skënder Ibishi, të cilin e përkujtojmë sot, është pjesë e pavdekësisë së atdheut, të cilit ia kushtoi gjithë jetën.

Skënder Ibishi lindi në vitin 1956. Familja atdhetare e prindërve të Skënderit, Hamdi e Naile Ibishi, kishin prejardhje nga Banja e Siarinës, rrethi i Medvegjës, krahinë shqiptare e mbetur nën Serbi. Babanë, Hamdiun, pas Luftës së Dytë Botërore, në vitin 1946, regjimi e burgosi dhe e dënoi me 12 vjet burg, duke e akuzuar se

kishte qenë aktiv në furnizimin me armë të luftëtarëve atdhetarë shqiptarë.

Skënder Ibishi shkollimin fillor e kreu në Prishtinë. Kujdestari i klasës, atdhetari Mustafë Arifi nga rrethi i Tetovës, ishte motiv kryesor për Skënderin, që të vazhdonte shkollimin si oficer ushtarak, duke arsyetuar se populli ynë kishte nevojë për quadro ushtarake. Pasi kreu gjimnazin ushtarak, u regjistrua në Akademinë Ushtarake Tokësore në Beograd, ku u diplomua në vitin 1980.

Këshilltari për Çështjet Ushtarake në Lëvizjen Atdhetare të kohës

Gjatë gjithë kohës së shkollimit të tij, ai mbante kontakte të rregullta me shokët e fëmijërisë dhe të shkollës fillore në Prishtinë. Kontakte të rregullta mbante me Osman Osmanin, Lekë Nikollën, Kadri Cakiqin, Bahtir Ahmetin, Ramiz Gashin, Hilmi Mehmetin dhe shumë të tjerë.

Bisedat me shokët kryesisht orientoheshin në trajtimin e situatës së vështirë ekonomike dhe politike në Kosovë. Nga kjo situatë ata vijnë në përfundimin, se vetëm me avancimin e statusit politik të Kosovës mund të ndryshohej gjendja për të mirë.

Prandaj Skënder Ibishi propozimin për angazhimin në organizatë e pranoi me shumë dëshirë. Kjo ndodhi në vjeshtën e vitit 1978, kur mori pjesë edhe në mbledhjen themeluese të PKMLSHJ-së, në shtëpinë e Abdullah dhe Adem Prapashticës, në Prishtinë.

Skënderi u angazhua në strukturat më të larta të organizatës, duke marrë përsipër edhe funksionin e këshilltarit për Çështjet Ushtarake. Në përfundim të Akademisë Ushtarake, në vitin 1980, ishte caktuar për të mbajtur një seminar para anëtarëve të Shtabit të Përgjithshëm të Ushtrisë Jugosllave, me temë “Bashkim-Vëllazërimi në Armatën Jugosllave”.

Me këtë rast Skënderi, duke u mbështetur në platformën e organizatës ilegale që i takonte, në një variant të përshtatur për këtë manifestim, bashkë me Abdullah Prapashticën dhe Osman Osmanin, në referatin e tij kryesisht theksoi qartas nevojën e

barazisë politike, ekonomike, sociale e administrativo-territoriale të shqiptarëve në ish-Jugosllavi dhe krijimit të republikës së shqiptarëve në ish-RSFJ, gjë e cila më vonë gjatë hetimeve do të bëhet shkak për tortura shtesë ndaj tij.

Skënder Ibishi në këtë organizatë ka vepruar aktivisht deri në maj të vitit 1982, kur edhe u arrestua dhe u dërgua në burgun famëkeq hetues të Beogradit.

Armata Jugosllave asnjëherë nuk ka qenë popullore

Në shqyrtimin kryesor në Gjyqin Ushtarak në Beograd, Skënder Ibishit i dolën dëshmitarë eprorë ushtarakë shqiptarë, disa prej të cilëve ai as që i njihte. Ata flisnin për ta ngarkuar Skënderin sa më shumë, edhe pse nuk dinin gjë konkrete për të, e aq më pak për veprimtarinë e tij politike.

Pjesën më të madhe të burgut, Skënder Ibishi e ka vuajtur në burgun famëkeq të Pozharevcit, ku pati rast të takohet me shumë të burgosur politikë shqiptarë, në mesin e tyre edhe me Fadil Vatën, Afrim Zhitinë, Halil Alidemën e shumë të tjerë, që asokohe vuanin dënimin në atë burg.

Pajtues, bashkues dhe i dashur me të gjithë

Me t'u kthyer në Kosovë, ai aplikon në TMK, duke ndjekur procedurat e vendosura nga ndërkombëtarët, por refuzohet pa asnjë arsyetim konkret.

Edhe pse të dy subjektet rivale në Kosovë (LDK e PDK) ishin në dijeni për veprimtarinë e mëhershme dhe gatishmërinë për të kontribuar si para, gjatë dhe pas luftës edhe në ndërtimin e sistemit të mekanizmave mbrojtës të Kosovës, ai u anashkalua pikërisht edhe nga vetë ata, që u ngritën në karrierë përmes Skënder Ibishit dhe shumë atdhetarëve të tjerë.

Në mungesë të përkrahjes për vazhdimin e karrierës ushtarake, pas kthimit nga Zvicra në Kosovën e pasluftës, Skënderi dhe familja e tij u përballën me mbijetesën fizike. Pas njëfarë kohe mjaft të gjatë e të mundimshme, me ndihmën e bashkëveprimtarëve dhe

miqve të tij familjarë, ai arrin të punësohet në Ndërmarrjen Publike Banesore në Prishtinë. Aty punon për disa vjet, derisa sëmuret rëndë dhe në moshën 61-vjeçare ndërron jetë.

Aftësia e tij analizuuese, parashikimi i veprimeve dhe i zhvillimeve jo vetëm në Kosovë e viset shqiptare, por edhe në regjion e më gjerë, e bënte atë të ishte shumë largpamës dhe të bëhej krah i të gjithë shokëve bashkëveprimtarë. Skënder Ibishi, gjatë gjithë veprimtarisë së tij atdhetare, arriti të ruajë ekuilibrin njerëzor dhe raportet e shëndosha njerëzore, edhe kur të tjerët nuk ishin korrektë. Në çdo situatë ai ishte tolerant, i urtë dhe plot respekt, veçori këto që e dallonin nga të gjithë ne të tjerët. Bashkëpunonte pa paragjykuar pikëpamjet e shokëve dhe përkatësinë tyre organizative. Ky virtyt e ka bërë shumë të dashur për të gjithë ne.

Kështu, të dashur, Skënder Ibishin do ta kujtojmë gjithë jetën, ashtu siç do t'i kujtojmë të gjithë ata që dhanë jetën për lirinë e atdheut tonë.

Abdullah (Zeqir) Prapashtica

Njihet si ideatori i lëvizjes së re politike për republikë të shqiptarëve në ish-RSFJ. Pas përfundimit të arsimit fillor në Prishtinë në Kosovë, për 4 vjet ndjek shkollën për Punë të Brendshme në Kamenicën e Sremit pranë Novi Sadit në Vojvodinë. Më pas ndjek edhe shkollën e lartë dyvjeçare për punë të brendshme në Beograd të Serbisë, si dhe po në Beograd edhe kursin për specializim për SHSSH. Në rininë e hershme u angazhua në aktivitetin patriotik bashkë me moshatarë

të tjerë. Është bashkëthemelues i PKMLSHJ-së, dhe ka vepruar gjatë viteve 1975-1982 edhe pas arratisjes nga vendi. Në nëntor 1981 ka qenë edhe bashkëthemelues i LRSZH-LPK, ku ka vepruar mes viteve 198-1999 në formacione të ndryshme, në kuadër të Lëvizjes Atdhetare të kohës. Në vitin 1999 është bërë pjesë e SHP-së të UÇK-së gjatë operacionit "Shigjeta" të UÇK-së në cilësinë e Komandantit të Zbulimit për të gjitha Qendrat Stërvitore të UÇK-së në Republikën e Shqipërisë. Menjëherë pas përfundimit të luftës deri në shkurt të vitit 2000 ishte ndihmës ministër i Mbrojtjes në Qeverinë e Përkohshme të Kosovës. Nga dhjetori 2002 ka shprehur publikisht kundërshtitë karshi administrimit arbitrar të UNMIK-ut dhe më pas braktisi Kosovën dhe u kthye prapë në Gjermani. Atje ka vazhduar të punojë më tej si teknik i Industrisë Metalurgjike dhe në kohën e lirë vazhdon të shkruajë në mënyrë kritike e analitike mbi zhvillimet e gjithëmbarshme politike në vendin amë.

Oficeri i ilegales, Skënder Ibishi - legjenda që nuk vdes kurrë
Sot kur kujtojmë shokun tonë, bashkëluftëtarin e lirisë, Skënder Ibishin. Është pak të flitet për emrin dhe veprën e tij, pa iu kthyer rrënjëve të tij, që janë diku thellë në Kosovën Lindore, në krahinën e Medvegjës, edhe pse Skënderi u rrit në Prishtinë. E kur përmendet Kosova Lindore, para syve të dalin fshatrat e qytetet shqiptare të shkruara nga dora e çetnikëve serbë, masakrat masive e të vrarët pa varre dhe kolonat e gjata të të shpërngulurve me dhunë. Kosova Lindore u pushtua nga Serbia, e cila, me mbështetjen

e Kongresit të Berlinit të vitit 1878, po shtrihej më tej në toka shqiptare.

Miq, bashkëluftëtarë, shokë dhe familjarë të Skënder Ibishit! E nderuara Marigonë, vajza e madhe e Skënderit! Fjalën time sot do ta filloj me konstatimin se **legjendat nuk vdesin kurrë!**

Edhe pse ata nuk jetojnë më, së pari do t'u drejtohem prindërve të Skënder Ibishit me një mirënjohje dhe falënderim, babës Hamdi dhe nënës Naile, që e lindën, e rritën dhe e edukuan aq mirë Skënder Ibishin, saqë të jenë krenarë në jetë, sepse pas vetes lanë kolosin e heshtur të ilegales së Epopesë së Pranverës Shqiptare të vitit 1981, që, kudo ku shkeli këmba e tij, vetëm kujtime të shkëlqyera la pas!

Legjendat nuk vdesin kurrë!

Bacë Hamdiu u takon intelektualëve të paktë të asaj gjenerate, që djalit të vet i vuri emrin Skënder, për të ndjekur rrugën e Skënderbeut! Në atë vit kur lindi Skënderi, në Kosovë ishte koha më e errët e Rankoviqit, ndaj emri i zgjedhur mund të kuptohej si provokim për regjimin. Edhe pse Rankoviqi ishte në kulmin e ushtrimit të terrorit shtetëror me Aksionin e Mbledhjes së Armëve nga Shqiptarët, kur njerëzit mbaheshin të lidhur pas pemëve tërë natën në kohën e dimrit, kur temperaturat shkonin në -20°, dhe ata janë rrahur për vdekje nga UDB-ja dhe milicia gjatë hetimeve.

Por bacë Hamdiu kishte guximin ta bënte këtë dhe e bëri. Djalit ia la emrin Skënder! Pastaj ra Rankoviqi dhe u bë liberalizimi i pjesshëm në ish-Jugosllavi.

Kur Skënderi mbaroi shkollën fillore në Prishtinë, bacë Hamdiu e dërgoi në gjimnazin ushtarak dhe pastaj në Akademinë Ushtarake në Beograd.

Dhe Skënderi nuk e zhgënjeu babën e vet, por iu përgjigj detyrave që shtronte babai i tij para tij, para Kombit dhe Atdheut.

Skënder Ibishi u fut në Lëvizjen për Republikën e Kosovës qysh nga koha e themelimit të saj, në mesin e viteve '70-të. Bacë Hamdiu ia arriti qëllimit të vet jetësor: Skënder Ibishi po i shërbente Kombit dhe Atdheut të vet brenda strukturave ushtarake jugosllave, si

pjesëtar i organizatës ilegale PKMLSHJ, që në vitin 1981 do ta dërrmonte për vdekje ish-RSFJ-në! Nga ajo kohë, Jugosllavia nuk e mori më veten.

Pas shpërthimit të demonstratave të vitit 1981, organizata ilegale ku bënte pjesë edhe ai, për herë të parë u ekspozua publikisht edhe me pjesëmarrje në terren, edhe duke kontaktuar me pjesëtarë të organizatave të tjera ilegale për të zhvilluar bisedime për bashkimin e tyre në Lëvizjen për Republikën e Kosovës. Kjo solli edhe zbulimin e pjesëtarëve të saj.

Gjatë hetimeve që UDB-ja ushtroi në tri republika (Serbi, Maqedoni, Mali i Zi) dhe në KSA të Kosovës, por edhe në APJ, u zbulua edhe Skënder Ibishi dhe pastaj u burgos dhe u dënua me 12 vjet burg nga Gjykata Ushtarake e ish-APJ-së.

Ishin ato vite të vuajtjeve të mëdha, të cilave Skënderi u rezistoi burrërisht. Por kjo nuk e ndali Skënder Ibishin që, edhe pas daljes nga burgu, tërë jetën e vet ta vazhdonte në shërbim të Kombit dhe Atdheut të vet.

Seanca e jashtëzakonshme e gjyqit ushtarak jugosllav

Vetë Skënder Ibishi në një rast pati bërë një prononcim në internet mbi ballafaqimin e tij me Gjykatën Ushtarake të APJ-së në vitin 1983, në procesin gjyqësor të organizuar kundër tij, ku ndër të tjerë ishte i ftuar si dëshmitar edhe bashkëveprimtari Rexhep Maqedonci.

Ja se çka dëshmon Skënder Ibishi për Rexhep Maqedoncin para gjykatës së armikut jugosllav:

“... Duke shkuar në seancën gjyqësore, i shoqëruar nga dy ushtarë të ish-AJ-ve, vëreja se në hollin e burgut hetues ushtarak ishin caktuar në çdo 5 metra nga një ushtar. Mendoja me vete se kishin burgosur ndonjë person të rrezikshëm, por më vonë e kuptova se kjo siguri e lartë ishte pikërisht për shkak të Rexhep Maqedoncit (i dënuar me 14 vjet burg, bashkë me dy vëllezërit. Osmanin e Lutfiun), të cilin e kishin sjellë nga Prishtina në Beograd në cilësinë e dëshmitarit.”

Befasia e dytë!

Salla ku do të mbahej seanca ishte e stërmbushur me eprorë ushtarakë dhe civilë. Deri atë çast çdo seancë ishte zhvilluar me dyer të mbyllura. Por në këtë seancë ishin ftuar të gjithë eprorët e lartë ushtarakë, civilë, punonjës të Sigurimit dhe gjyqtarë, për të ndjekur nga afër seancën ndaj njërit prej të burgosurve politikë, njëkohësisht edhe njërit prej drejtuesve kryesorë të organizatës PKMLSHJ, Rexhep Maqedoncin.

Rexhepi në dëshminë e tij foli pak për veprimtarinë time në organizatën ilegale PKMLSHJ, fare pak për veprimtarinë e organizatës, por foli gjerë e gjatë për situatën politike, ekonomike dhe sociale të popullit shqiptar në ish-Jugosllavi. Kjo seancë gjyqësore në fakt dukej si një simpozium, ku Rexhepi ishte ftuar të fliste për organizatën ilegale PKMLSHJ, si dhe për situatën në Kosovë.

Qëndrimi me dinjitet i Rexhepit para 300-400 vetëve në sallë më la përshtypje të jashtëzakonshme (jam i bindur që përshtypje u la edhe pjesëmarrësve të tjerë në këtë seancë), përkundër torturave çnjerëzore që kishte përjetuar nga organi i Sigurimit Shtetëror jugosllav...

Gjykimi i Skënder Ibishit është gjykimi më interesant dhe më i forti që është mbajtur ndonjëherë në gjyqet e ushtrisë jugosllave që nga gjykimet e infobyrosë të vitit 1948 e deri në shkatërrimin e ish-RSFJ-së.

Skënderi Ibishi i përshkroi shkurtimisht rrethanat dhe pompozitetin e atij procesi gjyqësor që është mbajtur kundër tij nga Gjykata Ushtarake Jugosllave, ku ai u dënua me 12 vjet burg, si një nga liderët kryesorë të PKMLSHJ-së, e cila njihet si iniciatore dhe organizatore e demonstratave me kërkesën për Republikën e Kosovës në vitin 1981.

Skënderi Ibishi ka qenë sekretar i Mbrojtjes në KQ-së të PKMLSHJ-së, dhe fjala e tij ka qenë vendimtare, që PKMLSHJ-ja të mos e niste luftën e armatosur në vitin 1981, para se të ndryshonte raporti i forcave në favor të Kosovës. Siç shihet edhe në këtë rast,

Skënderi Ibishi në shkrimet dhe komentet e veta nuk e madhështon veten, por prore madhështon shokët e bashkëveprimtarët, siç madhështon me këtë rast në përmasa biblike Rexhep Maqedoncin. Por, në realitet, heroi i vërtetë i këtij gjykimi ishte vetë Skënderi Ibishi! Rexhep Maqedonci në gjykimin e Skënder Ibishit vetëm sa e vërtetoi edhe një herë, si në gjykimin e Prishtinës ndaj tij, se si oficer i APJ-së nuk ishte në shërbim të APJ-së, por ishte në shërbim të Kombit e të Atdheut të vet, të cilit Skënderi Ibishi i qëndroi besnik tërë jetën e vet.

Në momentin kur u burgos Skënderi Ibishi, veshur kishte uniformën e ish-APJ-së. Në momentin kur u burgos Rexhep Maqedonci ishte me uniformën e milicisë jugosllave. Të veprosh për Kombin e Atdheun tënd brenda ushtrisë, brenda Sigurimit e brenda policisë armike është kulmi i heroizmit!

Vetëm njerëzit e mëdhenj si Skënder Ibishi i madhështojnë të tjerët edhe me veprat e veta!

Zaten, nga lufta e tyre ilegale, që solli shpërthimin e demonstratave të vitit 1981, Jugosllavia u rrëzua dhe nuk u ngrit më kurrë në këmbët e veta!

Jugosllavia e Titos vdiq që atëherë!

Edhe Skënderi e vazhdoi traditën e babës së vet, Hamdiut, dhe kur i lindi vajza e parë, ia la emrin Marigonë, për ta kujtuar e përjetësuar Marigonë e re, e cila qëndisi flamurin që Ismail Qemali ngriti në Vlorë, më 28 nëntor 1912.

Me Skënder Ibishin është krenare familja e tij e ngushtë dhe e gjerë; është krenare lagjja ku ai u rrit; është krenare Prishtina; është krenare Republika e Kosovës dhe e gjithë Shqipëria patriotike!

Më së shumti jemi krenarë ne, shokët e tij të luftës ilegale, sepse Skënder Ibishi ishte një nga shtyllat kryesore të Lëvizjes për Republikën e Kosovës. Skënder Ibishi ishte njeriu me vizione të mprehta politike e ushtarake në Republikën e Kosovës.

Ai është një thesar i diturisë, që pushteti i Republikës së Kosovës e pat në dispozicion, por që nuk kishte aftësi ta vlerësonte dhe ta respektonte ashtu siç ai e meritonte. Para tij u lartësuan kriminelët,

dhe në një vend ku lartësohen kriminelët, aty vuajnë më së shumti patriotët!

Shqiptarët e kanë bërë zakon që të lavdërojnë njerëzit, pasi ata të mos jenë më në këtë botë. Unë me kohë e kam thyer këtë zakon të mbrapshtë, që njerëzve të mos iu thuhet meritat sa janë gjallë! Ndaj me zë të lartë i kam thënë së shoqes së nderuar të Skënder Ibishit, vajzave, Marigonës e Fjollës, dhe djalit, Taulantit, si dhe motrës e vëllezërve të Skënder Ibishit, se kanë arsye të jenë krenarë dhe të lumtur që janë familjarë të tij, ashtu sikurse ne shokët e Skënder Ibishit mburremi që jemi shokë të tij!

Ne shokët e tij nuk kemi bërë shumë për Skënderin, por amanetin e tij për ta vazhduar luftën për çlirim e për bashkim kombëtar do ta vazhdojmë deri në fitore!

Regula Bachmann

(mbështetëse e shumanshme e komunitetit shqiptar në Zvicër)

Aktivistja dhe mbështesja e shumanshme e çështjes sonë dhe e komunitetit shqiptar në Zvicër, Regula Bachmann, është socio-gjeografe dhe sociologe, njëherazi edhe eksperte për çështjen shqiptare, në veçanti për familjen shqiptare. Ajo ka bashkëpunuar ngushtë me rrethe të ndryshme veprimtarësh në Zvicër, para së gjithash me ato gjermanishtfolës, kryesisht në kantonin Cyrih, në kantonin Argau (shkollën shqiptare të Vallëzimit "Shota" në

Zvicër, e drejtuar nga koreografi, tani i ndjerë, Agron Bajrami) dhe në kantonin Shaffhauzen (Bashkësinë Shqiptare të Shaffhauzenit me rrethinë, të drejtuar nga bashkëveprimtari, i burgosuri dhe i përndjekuri politik Fatmir Bajrami). Një kontribut të veçantë Regula Bachmann ka dhënë edhe sa i përket institucionalizimit të bashkëpunimit të komunitetit tonë me autoritetet vendore të të gjitha niveleve dhe kanalizimin e drejtë të mbështetjes zvicerane gjatë luftës në Kosovë, por edhe para e pas luftës.

Ai ishte një burrë trim dhe i sinqertë!

Përshëndetje!

Më vjen keq që, me këtë rast, nuk do të mund të flas shqip. Sikur tha edhe Osmani, unë në vitet '90 kam njohur një grup personalitetesh shqiptare, burra që kanë qenë të përfshirë në punë e aktivitete politike. Këtë grup e kam takuar dhe njohur gjatë punës sime, para së gjithash në Cyrih, ku kam takuar e jam njohur edhe me veprimtarë nga Shaffhauzeni, ku edhe unë jetoj...

Dhe, kështu, para së gjithash përmes Osmanit e Fatonit kam njohur edhe Skënder Ibishin. Dhe tani, me këtë rast, ndihem e nderuar që guxoj të them disa fjalë për Skënder Ibishin. Ndiej

shumë keqardhje, që ai u nda kaq herët nga jeta. Kam pasur shumë respekt për të, pasi ai qysh në fillim më pati rënë në sy si një njeri, i cili në themel të karakterit të tij ka ndershmërinë e sinqeritetin; një njeri serioz që lufton për çështjen e përgjithshme.

Unë, gjithashtu, e kam përjetuar njësoj si ai faktin, që atij i është dashur të luftojë për familjen e tij; se si atij iu desh të jepte shumë për familjen e tij, dhe këtë gjë e ka bërë me një sinqeritet dhe ndershmëri të madhe. E dija gjithashtu, që pas këtij sinqeriteti qëndronte një njeri tejet politik, trim dhe i guximshëm.

Ai ishte një luftëtar, i cili luftonte për Kosovën shqiptare, për të cilën edhe u largua nga Kosova. Ndaj për mua ishte me shumë kuptim kthimi i tij i shpejtë në Kosovë, edhe pse ishte i vetëdijshëm se ky nuk ishte një hap i thjeshtë për të. Mirëpo pikërisht këtë dua ta theksoj edhe një herë: ai ishte një burrë trim dhe i sinqertë!²¹

---

²¹ Fjalë e mbajtur në tubimin përkujtimor për Skënder Ibishin, në Shafhauzen të Zvicrës, më 3 nëntor 2018.

Murat Bytyqi

Është një veprimtar i Lëvizjes Atdhetare të kohës dhe i burgosur politik. Gjatë vuajtjes në burgun e Pozharevcit të Serbisë është njohur me Skënder Ibishin, i cili gjithashtu vuante dënimin në burgun “Zabela” të Pozharevcit bashkë me shumë shqiptarë të tjerë, të burgosur politikë të kohës. Murat Bytyqi, si i përndjekur politik, është arratisur në Zvicër dhe për disa vite ka jetuar, punuar e vepruar në Shafhauzen, ku është ritakuar me Skënder Ibishin, me të cilin ka bashkëvepruar, si dhe kanë intensifikuar më tej edhe lidhjen e tyre shoqërore e familjare. Njihet si një nga veprimtarët e shquar të LPK-së jashtë vendit dhe ishte ndër kontribuuesit e dalluar të Fondit të Luftës Çlirimtare “Vendlindja thërret”.

Te Skënder Ibishi spikaste serioziteti dhe afria shoqërore

E nderuara familja Ibishi, vajza e Skënderit, Marigona, ju, shokë e miq të Skënderit,

Të nderuar pjesëmarrës,

Fillimisht dua të përgëzoj nga thellësia e shpirtit tim organizatorët që e kanë parë të udhës të mbajnë këtë organizim për një njeri të madh e të mirë, si Skënder Ibishi.

Me këtë rast dua të veçoj tre persona në mesin tuaj, duke filluar nga bacë Nysreti, Osman Osmani e Selver Nuhiu, të cilët kanë bërë të jashtëzakonshmen. Më kuptoni drejt, kanë bërë të jashtëzakonshmen gjatë gjithë kohës që Skënderi ishte sëmurë. Unë u përulëm me mirënjohje që të treve, për kujdesin që kanë treguar për Skënderin!

Të flasësh për Skënder Ibishin është sa e lehtë, sepse ai meriton të gjitha fjalët më të mira të thuhesh për të, por gjithashtu është aq është e vështirë, sepse gjithmonë të bren mendimi se me fjalët e

thëna dhe të shkruara për të mos i hyjmë në hak fisnikërisë së Tij. Pata fatin e veçantë të jem shok i të madhit Skënder Ibishi, i cili tërë jetën e vet ia kushtoi vetëm e vetëm mirësisë dhe angazhimit të pakursyer për çlirimin e Atdheut.

Isha shok burgu me të nga viti 1983 deri më 3 maj të vitit 1986, në burgun "Zabella" të Pozharevcit. Gjatë kësaj kohe mësova se tek ai spikaste serioziteti dhe një afri e jashtëzakonshme shoqërore.

Thuhet se në ditët e vështira populli e di cilët ka bij, ashtu si kur bie errësira e qielli nxjerr yjet e tij dhe një yll që do të shndrihet pa mbarim ndër ne, shokët e miqtë bashkëveprimtarë, ishte dhe do të mbetet përjetësisht Skënder Ibishi.

Në vitet e burgut, të shumtën e kohës ishim të izoluar në pavijonin nr. 7, dhe bënim burg të dyfishtë, ku mungonte ushqimi e ajrosja e dhomave, me vetëm dy herë në ditë shëtitje nga 15 min. Por edhe kjo varej nga tekat e gardianit. Të shumtën e kohës e kalonim duke lexuar, për t'u përgatitur për ditët dhe detyrat që na prisnin në të ardhmen. Na nxorën nga izolimi për pak kohë dhe unë isha në pavijonin nr. 6, ndërsa Skënderi në pavijonin nr. 5 me shokët e mëdhenj, si Fadil Vatën, Afrim Zhitinë, Sami Kurteshin, Sabit Veslin, Ibrahim Xhemajlin, Beqir Beqën, vëllezërit Ymer e Bejadin Hasanin nga Bujanovci etj.

Vitet kalonin dhe, pas daljes nga burgu, ne të dy na ndau politika, por mes nesh mbeti e paprekur njerëzorja.

Herën e parë kur e pashë në Buch-Steinam Rhein, një pasdite shtatori me diell të vitit 1993, u gëzova pa masë, duke menduar se kishte ardhur për të më vizituar. Por jo, jo... edhe ai ishte arratisur.

Prej asaj dite filloi një etapë e re e jetës sonë të përbashkët shoqërore dhe u bëmë pjesë e pandarë e njëri-tjetrit. Që nga viti 1993 deri në kthimin e Skënderit pranë familjes në Kosovën tonë të dashur, janë vitet më të bujshme, më domethënëse, të lavdishme dhe më krenare të jetës sonë. Janë vite të angazhimit të sinqertë për kauzën kombëtare. Gjatë këtyre viteve organizuam aktivitete, mbajtëm tubime informative, tubime me karakter festiv, mbledhje me shokët, si dhe aktivitete të tjera politike, këtu në kantonin e Shafhauzenit.

E gjithë ajo veprimtari e gjerë atdhetare ka vulën e angazhimit dhe të qëndrimit në rrugën drejt lirisë të Skënder Ibishit.

Edhe pse u përkisnim dy subjekteve politike diametralisht të kundërta, ai në LDK e unë në LPK, asnjëherë nuk patëm as edhe mosmarrëveshjen më të vogël bashkë. Këtu vërehet edhe madhështia e tij, kultura e tij dhe njerëzorja e tij. Ai diti të respektojë shokun, mikun dhe kundërshtarin.

Unë gjithherë jam konsultuar me të si me vëllanë më të madh për mirëvajtjen e tubimeve. Ishte jashtëzakonisht i vëmendshëm gjatë diskutimit me shokët dhe jepte pastaj mendime me vlerë për qëllimin për të cilin ishim takuar.

Skënderi i donte shumë fëmijët, kujdesej shumë për ta dhe mendohej t'ua plotësonte pothuajse të gjitha dëshirat e tyre. Unë në këtë moment mund edhe t'i shoh ata fëmijë dhe të mos i njoh, por emrat ua di: ata janë Pajtimi, Ilirja, Arbëri, Yllka, Genci, të mos flas për fëmijët tanë pastaj, që sërish mund të mos i njoh, sepse janë rritur, por emrat ua di prej kohësh.

Bashkatdhetarë të nderuar: *“Liria është thelbi i shpirtit dhe i mendjes. Aty ku s’ka liri, mendja dhe shpirti thahen si bima pa ujë”*, - ka shkruar Sami Frashëri.

Dhe për këtë, për UÇK-në dhe luftën çlirimtare, si fleta më e ndritur e lavdisë së Kombit Shqiptar, bazament i Pavarësisë së Kosovës, hisen e vet të angazhimit e ka gjithsesi edhe shoku ynë Skënder Ibishi. Ai ishte anëtar i fondit “Vendlindja thërret”, fond dedikuar kryesisht dhe vetëm çlirimit të vendit. Aty ishim edhe ne: bacë Nysreti, Adnan Asllani, Remzi Bunjaku, Adil Jonuzi, Osman Osmani, Faton Topalli, Zeqë Kastrati, Musli Kosumi, Blerim Muriqi, Smajl Rugova, Fatmir Kukleci etj.

Ditë e dhembjes së madhe

Shumë të respektuar të pranishëm,

Më datë 6 korrik 2017 në orën 4 të mëngjesit cingëroi telefoni. U ngrita me ankth, se zakonisht në orë të tilla vetëm lajme të këqija mund të presësh dhe, për fat të keq, zëri i përvajshëm i të birit

të Skënderit, Taulantit, më dha mandatën: “Axhë Murati, po të lajmëroj se shoku yt na la...”

Lajm i rëndë, ndoshta i pritur pas sëmundjes që kishte, por jo bre, që të vinte kaq shpejt.

Pasi i shpreha ngushëllimet Taulantit dhe familjes së tij, me vete thashë: “Më vdiq dhe një pjesë e jetës sime!”

Por... ai iku duke na lënë mbrapa kujtimet më të mira. Jetoj jetën ndershmërisht, si lum Ai...

I përjetshëm kujtimi yt, o shoku im i mirë!

Lavdi jetës dhe veprës së të pavdekshmit Skënder Ibishit!

*Friburg, 3 nëntor 2018,
me respekt të thellë, shoku Murat Bytyqi*

Selver Nuhiu

Me profesion oficer, i shkolluar në ish-RSFI dhe mik i Skënder Ibishit, me të cilin janë njohur dhe kanë bashkëvepruar, para së gjithash, gjatë qëndrimit si të përndjekur politikë në Zvicër, fillimisht në përpjekje për t'u koordinuar me Qeverinë e Kosovës në ekzil, në kuadër të Ministrisë së Mbrojtjes, e më pas edhe me LDK-në dhe kryetarin Ibrahim Rugova. Selveri si ish-oficer ushtarak kishte rolin e përgjegjësit ndërlidhës në kuadër të Ministrisë së Mbrojtjes. Në këtë cilësi, në një bisedë me Agim Mehmetin, koordinatorin në kuadër të kësaj ministrie në Zvicër, i propozon atij Skënder Ibishin, për shkak të vlerave njerëzore dhe të kaluarën e tij atdhetare, si ndërlidhës me Presidencën e Kosovës, gjë që ai dhe strukturat në fjalë e kishin miratuar.

Njeri i vlerave kombëtare e njerëzore

Në jetë takojmë shumë njerëz të ndryshëm. Ka të tillë, që kemi dëshirë t'i harrojmë sa më shpejt. Por ka edhe të tillë që, për shkak të vlerave kombëtare dhe njerëzore, hyjnë aq thellë në zemrat tona, saqë bëhen pjesë e kujtimeve të përhershme të njeriut. Njërin prej tyre, Skënderin, mikun tonë të shtrenjtë, e përkujtojmë sonte, në këtë tubim të përbashkët përkujtimor.

Të nderuar të pranishëm, zonja dhe zotërinj,

E nderuar Marigonë, bija e Skënderit,

Nga shumë vlera që kishte Skënderi, për të cilin mburrej jo vetëm familja, por edhe ne, shokët e tij, unë përmenda dy: atë kombëtare dhe njerëzore.

Dhe te këto vlera do të ndalem pak.

Një mendimtar gjerman thotë: “Jeta nuk është të marrësh dhe të kesh, por të japësh dhe të jesh”. E Skënderi ka dhënë shumë, prandaj edhe ISHTE, në kuptimin e plotë të fjalës. Kur kombëtarja

dhe njerëzorja bashkohen në një, atëherë çdo punë, veprim, mendim është i sinqertë. Prandaj edhe Skënderi, me punë, veprim dhe mendim ishte gjithmonë i sinqertë. Me ardhjen e Skënderit në Zvicër, ai menjëherë u vu, sikurse edhe shumica nga ne, në shërbim të qeverisë së Kosovës në ekzil.

Në këtë organizim kishim aktivitete të ndryshme. Por, me kalimin e kohës, kur aktivitetet tona donim t'i konkretizojmë, kishim pengesa nga vetë kryeministri Bukoshi. Ndërkohë morëm vesh për një vizitë të kryetarit Rugova në Zvicër dhe, me shumë pengesa, realizuam një takim me të. E njoftuam se kush ishim, për aktivitetin tonë dhe i treguam problemet tona. E pyetëm nëse duhet ta ndërprisnim aktivitetin. Kurse ai na rekomandoi, që aktivitetin kurrsesi të mos e ndërprisnim, ndërsa problemet do t'i zgjidhte vetë me Bukoshin.

Kjo na inkurajoi shumë. Filluam punën çdonjëri në lëmin e vet. Unë isha përgjegjës për ndërlidhjen. Organizimi i sistemit të ndërlidhjes mes njësive nuk paraqiste kurrfarë problemi. Brenga ime më e madhe ishte ndërlidhja me Komandantin Suprem, pra me Kryetarin e Shtetit, sidomos në fazën e parë të luftës. Në një bisedë me Agim Mehmetin, koordinatorin tonë për Zvicrën, i propozova Skënderin si ndërlidhës, për shkak të vlerave njerëzore dhe të kaluarën e tij atdhetare. Ai pranoi pa ngurrim.

Pse e them këtë? Për shkak se Skënderi nuk e dinte, që unë e dija funksionin e tij. Edhe pse ishim shokë, kolegë, fqinjë, Skënderi kurrë nuk e ka përmendur funksionin e tij në Ministrinë e Mbrojtjes. Kur ishte puna e atdheut, ai ishte i pakompromis. Si njeri dhe shok e kemi njohur pothuajse të gjithë. Ndonjëherë ishte më shok seç duhej të ishte; më shok për të tjerët sesa për veten. Të tjerëve u mbante çadrën, ndërsa vetë qëndronte në shi. Një proverb indian thotë: "Në jetë njeriu duhet të jetë si reja mbi oqean: thith ujën e njelmët të oqeanit dhe lëshon shi me ujë të ëmbël". I tillë ishte Skënderi. Në fund Zoti na e mori. Na mori Skënderin, por kujtimin për jetën e tij jo edhe aq të lehtë, dhe veprën e tij të ndritur kurrë nuk mund të na e marrë.

Kujtimi për Skënderin është i përjetshëm!

Shafhauzen, më 3 nëntor 2018

Agim Sylejmani

Me Skënder Ibishin njihet që nga fëmijëria dhe kanë vijuar edhe arsimin fillor në të njëjtën shkollë. Agimi ka kryer gjimnazin dhe pastaj ka studiuar në Fakultetin Ekonomik. Për arsye të aktivitetit të tij atdhetar politik, ndërsa ndiqte vitin e dytë të studimeve, arrestohet dhe dënohet me 5 vjet burg, të cilat i vuajti nëpër burgje të ndryshme të ish-Jugosllavisë. Përpos shkrimeve në shtypin të fshehtë atdhetar të kohës, më vonë është edhe autor i disa veprave letrare e atdhetare. Në librin e tij “Rrëfime nga burgu”, autori Agim Sylejmani

ka përmbledhur rrëfimet dhe përjetimet prapa hekurave të 31 të burgosurve politikë. Në mesin e 31 të burgosurve politikë është edhe rrëfimi i Skënder Ibishit, me titull “Shkronjat nga largësia”.

Kujtimet për Skënderin mbesin të pashlyera

Ndihem mirë që po mbahet ky përkujtim, të paktën që shokët tanë të mos mbeten pa u përkujtuar. Mos të harrohen, pasi kohët e fundit ka filluar të na kaplojë harresa kolektive, pikërisht për ata, në saje të mundit dhe sakrificave të të cilëve ne sot frymojmë shqip.

Përsëris, s’po flas më shumë se parafolësit, ngaqë çdo fjalë tjetër për punën e Skënderit ndoshta veç mund t’ia humbë vlerën. Me Skënderin jemi rritur në të njëjtën rrugë, me një shtëpi ndërmjet. Mbaj mend qysh 7 vjeç kemi luajtur si fëmijë. Nuk kemi pasur lojërat që kanë fëmijët sot, por ruaj kujtime shumë mbresëlënëse të asaj kohe.

Me Skënderin edhe më vonë kemi pasur një komunikim intensiv, sidomos kur fillova me projektin “Rrëfime nga burgu”, ku edhe ai u bë pjesë e librit të parë. Skënderi ishte në fund të jetës së tij, mirëpo, megjithatë, ishte aq këmbëngulës, saqë deshi ta përfundonte, që të

na e linte jo vetëm neve, por edhe familjes së tij një pjesë të jetës së tij: jetën prapa hekurave.

Më vjen rëndë të flas shumë dhe i kuptoj emocionet e Muratit, sepse po na ikin shokët një e nga një dhe ne, si të thuash, u pakësuam dita-ditës. E di se do të vijë një kohë, ku secili do të ketë vendin e vet, por sot jetojmë në një kohë të pakohë, në një kohë të përçudnuar, ku është e vështirë për ta kuptuar drejt se çka po ndodh me ne dhe rreth nesh.

Skënderi deri në fund të jetës së tij ishte njeri që rrezatonte optimizëm. Edhe 6 ditë para se të vdiste, ditën kur unë e vizitova, tek ai gjeta një optimizëm të papërshkrueshëm, të paimagjinuar. Edhe pse ishte në atë gjendje, ne prapë bisedonim për çështjet madhore, për hallet e hallemadhes Kosovë. Ndërsa pas 6 ditësh mora lajmin e vdekjes, ashtu siç e paska marrë edhe Murati, që edhe pse e prisja, më dukej i pabesueshëm. Kujtimet për Skënderin mbeten të pashlyera. Unë kam pasur fatin, që të paktën e kam pjesë në librat e mi dhe vazhdoj shoqërinë me të edhe më tutje.“

Fehmi Berisha

Veprimtari i mirënjohur atdhetar nga treva e Llapit, Fehmi Berisha, pas kryerjes së arsimit fillor dhe të mesëm në Besianë, vijoi studimet në Fakultetin Filologjik në Prishtinë, në degën e letërsisë dhe gjuhës shqipe. Fehmi Berisha e filloi veprimtarinë e fshehtë atdhetare që në rininë e hershme dhe bashkë me bashkëveprimtarë të tjerë është themelues i Grupit Revolucionar për Bashkim Kombëtar. Për shkak të veprimtarisë aktive politike edhe si organizator i demonstratave të vitit 1981 në Llap, ai u arrestua dhe u dënua me 15 vjet

burg të rëndë. Me Skënder Ibishin dhe bashkëveprimtarë të tjerë të kohës është njohur gjatë vuajtjes së dënimit në burg. Përpos veprimtarisë në lëvizjen atdhetare, Fehmi Berisha ka kontribuar edhe në luftën çlirimtare si ushtar i UÇK-së. Fehmi Berisha është marrë edhe me krijimtari letrare dhe deri më tani ka botuar disa vëllime poetike.

Sakrifikoi shumë, por nuk e lanë ta prekte ëndrrën me dorë

Nga masakrat dhe gjenocidi deri te spastrimi i Medvegjës, familja Ibishi pati pak fat të mbijetonte e të vendosej në Kosovë.

Idealet dhe edukata e Hamdiut, që do të trashëgoheshin më së miri tek i biri, Skënderi, i cili gjithnjë deri në frymën e fundit do të jetë në flakë e prush për të realizuar e jetësuar ato ideale të rilindësve, të cilat i pati edhe babai i tij, Hamdiu. Duke parë gjendjen reale të popullit shqiptar, që i mungonin kuadrot pothuajse në çdo fushë, sidomos kuadrot ushtarake, Hamdiu e kishte vërejtur me kohë, se pa këto kuadro populli shqiptar do ta kishte të vështirë apo të pamundur ta fitonte lirinë.

Ai ishte i bindur që liria dhe bashkimi i trojeve shqiptare mund të fitohej vetëm përmes grykës së pushkës, ndaj kur e përgatiti të birin, Skënderin, dhe e nisi që ta shkollonte për t'u bërë një kuadër

ushtarak, e porositi: *“Do të shkosh në Armatën Jugosllave, në armatën e armiqve më të egër dhe më të ndyrë kundrejt popullit tonë! Ti do të shkosh ta mbarosh shkollën, por do të mbetesh shqiptar”*.

Me militantin e radhëve të para, të maturin, të urtin e të përkushtuarin për shokë e veprimtarë, togerin-tankist Skënder Ibishin, u njoha në burgun e Pozharevcit, aty ku edhe heshtja fliste, aty ku dashuria dhe malli e bënin syrin të lagej pranverave të pangjyra e plot shi, por edhe pranverave me plot zogj të përkundur djepave e të veshur me këngë e krisma mes reve të vrugëta, ku kërkonim ta zbardhnim diellin në prehër të lirisë; pranverave njërën pas tjetrës, ku lulëkuqet shtynin e mundnin dimrin që shpërndante acar, rrebesh, breshër, që shpërndante stuhi; dimrin që zbrazte plumba në horizont e vriste zogjtë me cicërimat e tyre, që vriste lirinë...

Aty njoha Skënderin ballëlartë, ortakun e trimin, pranverë mes shokëve në njërën anë dhe strofullin dimëror shtruar me sofrë grackash, mes dhëmbëve të prishur e fytyrave të shpifura e të egra, të cilat hingëllinin e kafshonin me buzëqeshje të rreme në anën tjetër.

Ah, sa mirë që i njihte shoku ynë Skënderi ata bisha! I njihte deri në palcë dhe me një qetësi shpirtërore m'i shpjegonte djallëzitë, të cilat, siç thoshte ai: *“dinë t'i bëjnë vetëm serbët, mes të cilëve jetova derisa më pikasën, më morën dhe më dënuan me 12 vite burg të rëndë serb”*.

Duke qeshur i thosha: *“E ku, ti djalë i mirë, për dhëlpëri doje t'ua kaloje atyre?”*

Qeshnim të dy bashkë.

Fakti që Skënderi kishte qenë oficer i ushtrisë jugosllave dhe kishte arritur gradën “Toger”, më bënte ta dua e ta vlerësoj edhe më shumë. Po, sepse ai dhe organizata së cilës i përkiste, kishte vepruar brenda gojës së ujkut.

Asokohe nëpër burgje kishte një numër shokësh jo mjaft të formuar dhe jo mjaft të pjekur në gjykime, të cilët ndonjëherë edhe flisnin kundër PKMLSH-së, organizatës së fshehtë në të cilën bënte pjesë edhe Skënderi, duke e vënë në dyshim veprimtarinë

dhe atdhetarizmin e tyre, për shkak se udhëheqësi i tyre, Abdullah Prapashtica, kishte punuar në Sigurimin Shtetëror Jugosllav; Rexhep Maqedonci në milicinë e kohës e Skënder Ibishi ishte bërë oficer karriere.

Pra, para se të më burgosnin, nuk kisha dëgjuar gjë për ekzistencën e asaj organizate. Diçka mësova nga shtypi vetëm pasi u zbuluan dhe ku një numër goxha i madh i anëtarësisë së saj u dënuan me shumë vite burg.

Për detajet dhe më shumë për gjithë organizatën, shtrirjen dhe veprimtarinë e tyre do të mësoja nga Skënderi në burgun e Pozharevcit.

Në ato rrethana, kurdoherë që kisha mundësi ta takoja, ndihesha mirë, sepse menjëherë, që në ndejat e para me të, kisha vërejtur që ai bartte vlera, cilësi e virtyte, të cilat nuk i kishim mjaftueshëm ne të tjerët.

Përse e them këtë?

Sepse, derisa takova Skënderin, nuk kisha takuar ndonjë shok tjetër aq të urtë, largpamës e analist të thellë për federatën jugosllave, sidomos një analist profesionist për armatën e saj. Nuk kisha takuar shok aq të dashur e aq të sinqertë. Nuk kisha takuar shok, i cili ishte i gatshëm të jepte çdo gjë për shokët dhe i cili njëherë gjatë jetës së tij nuk u turr të dalë përpara për t'u dukur, aq më pak të shtynte me bërriyla. Nuk kisha takuar shok, që bash asnjëherë, në asnjë rast të mos përgojonte qoftë edhe me një gjysmë fjale për këdo qoftë. Respekt!

Këto cilësi e virtyte një pjesë e shokëve i vërejtën pas shumë e shumë kohësh, e fatkeqësisht disa nuk i vërejtën kurrë, ndaj Skënderin e lanë anash dhe të paangazhuar e të pashfrytëzuar për njohuritë dhe dijen që pati, në mënyrë që ta çonte përpara e ta përparonte TMK-në, FSK-në, pra Ushtrinë e Kosovës!

Askush nuk e meritonte më shumë sesa Skënder Ibishi, që të ishte epror në Ushtrinë e Kosovës. Njeri profesionist, njeri i guximit e sakrificës, i dijes dhe i gjykimit dhe, po ashtu, i spikatur për analiza ushtarako-politike.

Pushtetarët e pasluftës në Kosovë, të gjithë pa dallim, gabuan rëndë që Skënder Ibishin e lanë anash dhe nuk ia realizuan ëndrrën, ëndrrën për të cilën kishte sakrifikuar rininë, derdhur mundin, djersën dhe gjakun: ëndrrën që të shërbente te Forcat e Armatosura të Kosovës.

Udhëheqësia e Kosovës, çdo qeveri njëra pas tjetrës, pa dallim se nga cili grupim politik vinin në pushtet, siç gabuan dhe bënë krim ndaj Skënder Ibishit, gabuan dhe bënë krim edhe ndaj shumë shokëve të tjerë, të cilët njësoj si Skënderi, për Lirinë e Atdheut jo vetëm që kanë sakrifikuar veten e tyre, por kanë sakrifikuar edhe familjen, duke e angazhuar aktivisht në lëvizjen për kauzën shqiptare.

Edhe pas daljes nga burgu, gjithë jetën deri në frymën e fundit, Skënderi krahas luftës kundër okupatorëve sllavë, u përpoq aq sa mundi e diti, për t'i bashkuar forcat brenda vetë ne shqiptarëve, plagë kjo që na përndoqi brez pas brezi dhe po vazhdon të na përndjekë edhe më tej, fatkeqësisht, dhe për ta forcuar grushtin e përbashkuar, atë grushtin migjenian, kundër okupatorit jugosllav dhe gjithë satelitëve të tyre. I vetëdijshëm për dhëlpërinë e tyre në radhë të parë, por edhe për forcën reale ushtarake dhe teknologjinë që zotëronte armiku, Skënderi tërë jetën që në kërkim të njerëzores, pra asaj që ishte mbi interesa gruporë e klanorë, gjithnjë i bindur që mund të fitojmë.

Skënderi nuk është se nuk i kishte vërejtur, sikurse edhe ne dhjetëra e qindra shokët e tjerë, rrugët e gabuara që ndiqnin pushtetarët duke u zvarritur lartësive e duke u përjargur si hijet e rrëzuara pas lakmive vezulluese, mjerueshëm të etshëm, mirëpo ideali i tij dhe i shokëve të mirëfilltë donin të shihnin vetëm majën e zbardhur shekujve, majën e madhërishme: lirinë.

Ndaj atij dhe shumë shokëve të tij nuk u bënte përshtypje pushteti si "Olimp i rrejshëm" me gjithë fuqinë që të jepte. Atij i bënte përshtypje vetëm grushti migjenian dhe ajo maja e zbardhur: liria.

Liria, e cila do të pagëzonte këngën e pakënduar; i interesonte dhe gjakonte rrezën, e cila do të shpalonte gurët dhe rrënjën, nga

ku ushqehet, lëshon shtat dhe mugullon malin. Mali në të cilin na priste vallja e ndezur, vallja e prushtë, në të cilën do t'i ndiznim rrufetë për emrin tonë shpuar betejave, për alfabetin pellazgjik, për alfabetin shqip, në mënyrë që kohës t'i flasim e ta mësojmë me gjuhën e luleve të qëndisurën nën hije stralli.

Xhevat Hasani

Njihet si një mbështetës i heshtur i veprimtarisë atdhetare e çlirimtare. Për shkak të angazhimit të tij atdhetar, dr. med. Xhevat Hasani si i përndjekur politik është detyruar të largohet nga vendi. Në vitin 1995 ai emigroi në Zvicër, ku vazhdon të veprojë edhe sot. Ai është mjek i specializuar në imunologji dhe alergologji, ish-ligjërues në Fakultetin e Mjekësisë në Prishtinë. Në Zvicër ka përfunduar edhe një kurs pas diplomimit në Programimin Neurolinguistik të Institutit të Traumës Psikike. Ka punuar për rreth dhjetë vjet në këshillimoret psikologjike

në Cyrih dhe Bernë. Gjatë këtyre viteve, dr. Xhevat ka mbajtur ligjërata të shumta si për institucione të ndryshme profesionale zvicerane, ashtu edhe për pjesëtarët e komunitetit tonë gjithandej nëpër Zvicër. Me bagazhin e tij profesional dhe përvojën jetësore, dr. Xhevat Hasani është personi i duhur që, pos të tjerash, mund të flasë lidhur me qasjen që kanë shqiptarët në Zvicër në raport me shëndetin fizik dhe psikik në përgjithësi, si dhe parandalimin e sëmundjeve të ndryshme transmetuese. Dr. Xhevat është autor i disa veprave dhe anëtar i shoqatës "Parandalo" të Zvicrës, ku jep një kontribut të çmuar profesional.

Skënder Ibishi u kujtoftë ndër breza

Të nderuar të pranishëm,

Edhe pse me Skënder Ibishin nuk ishim shokë i ngushtë dhe nuk kam kaluar me të ndonjë vit burg në burgjet e ish-Jugosllavisë, megjithatë me rastin e këtij përkujtimi kushtuar atij, edhe unë dua të them dy fjalë.

Që në fillim dua të cek, se kam njohur e takuar shumë njerëz të ndershëm, të sinqertë e që nuk kishin hile, por të ndershëm, të sinqertë e të pahile si Skënder Ibishin kam parë e takuar pak. Duke jetuar në të njëjtin qytet të Shafhauzenit, me Skënderin herë pas here jemi parë në qytet, dhe mbase edhe e kemi pirë ndonjë kafe duke biseduar si vëllai me vëllanë.

Sa herë kam parë Skënderin, fytyra e tij më rrezatonte humanizëm, besnikëri, zemërgjerësi, përkushtim kombëtar dhe atdhedashuri. Modestia e Skënderit duke mos e vënë asnjëherë veten në plan të parë, ka qenë një virtyt, të cilit ai i ka qëndruar besnik deri në fund të jetës së tij. Në krye të gjithçkaje ai kishte Kosovën dhe çlirimin e saj, kurse në fund të gjithçkaje kishte veten e tij.

Siç dihet, në fillim të viteve '80-të, Skënderi ishte diplomuar në Akademinë Ushtarake në Beograd, duke u bërë oficer i lartë. Por, pikërisht në ato vite, për shkak të angazhimit të tij në kuadër të Lëvizjes Ilegale të Kosovës (LIK), u dënua nga gjykata ushtarake jugosllave me 12 vjet burg. Kudo e nga kurdo që hapej një portë e re për çlirimin e Kosovës nga Serbia, Skënderi është angazhuar për të dhënë kontributin e tij. Kështu, edhe gjatë luftës së UÇK-së për çlirimin e Kosovës nga Serbia, Skënderi bashkë me Murat Bytyqin, Nysret Hajdarin, Osman Osmanin, Musli Kosumin, Faton Topallin e të tjerë, u angazhua në tubime me mërgimtarët shqiptarë, për sqarimin e tyre lidhur me luftën e drejtë të UÇK-së dhe për fuqizimin e fondit "Vendlindja thërret".

Pas çlirimit të Kosovës nga Serbia në qershorin e vitit 1999, Skënderi bashkë me të shoqen dhe fëmijët u kthyen për të jetuar në Kosovën e tyre, tanimë të lirë.

Por sëmundja e rëndë dhe e pashërueshme ia preu jetën para kohe. Vdekja e tij para një viti, edhe mua si shumë të tjerë, më ka shkaktuar dhimbje dhe pikëllim: një shqiptar, një veprimtar, një njeri i ndershëm dhe besnik më pak në mesin tonë. Vdekja e Skënderit nuk ishte një humbje vetëm për familjen e tij, të shoqen dhe fëmijët, por ishte një humbje më e madhe se kaq, një humbje për kombin shqiptar.

Këtu, në mesin e të pranishmëve po shoh shumë të pikëlluar vajzën e madhe të Skënderit, Marigonën. I them Marigonës, që dhimbjen dhe pikëllimin për humbjen e babait ta kthejë në forcë, sepse është më e madhja nga motra e vëllai i saj, të cilët kanë nevojë për të. I them Marigonës, se vetëm me sjellje të mira, me punë, mësim, lexim e edukim, do ta nderojë babanë e saj shumë më tepër sesa me pikëllim, mërzitje e trishtim.

Popullit tonë të gjitha fatkeqësitë i kanë ardhur nga fqinjët, nga fqinjëzinjtë tanë. Më tregoni, cili nga këta fqinjëzinj nuk i preu e nuk i masakroi shqiptarët? Të gjithë i prenë e i masakruan shqiptarët: në veriperëndim malazeztë, në verilindje serbët, në juglindje bullgaro-maqedonasit, në jug grekët dhe në perëndim e përtej detit edhe italianët. Të gjithë e dimë luftën e Vlorës të vitit 1920 për dëbimin e forcave italiane nga Vlora.

Dhe, më tregoni, se cilin nga popujt që përmenda e kanë prerë e masakruar shqiptarët? Asnjërin! Prandaj e meritojnë që t'i quajmë fqinjëzinj e këmishëzinj. Të tillë kanë qenë e të tillë kanë mbetur, sidomos serbët dhe grekët. Por fqinjët tanë, edhe pse na shkaktuan dhimbje e humbje të mëdha njerëzore e tokësore, nuk arritën të na shfarosnin nga faqja e dheut, falë luftëtarëve, dëshmorëve dhe veprimtarëve të devotshëm si Skënder Ibishi e mijëra të tjerë.

Dhe, më në fund, edhe pse me probleme të natyrave të ndryshme, ne e kemi shtetin e Kosovës të realizuar me sakrifica të mëdha.

Më vjen mirë që jemi mësuar t'i përkujtojmë dëshmorët dhe veprimtarët e devotshëm, siç ka qenë Skënder Ibishi e të tjerë, ashtu me respekt e me qytetari, siç po bëjmë edhe sot në këtë përkujtim për Skënderin. Ky përkujtim i dinjitetshëm flet se kush ka qenë Skënderi, cilët janë shokët e tij dhe cilët jemi ne të gjithë.

Mjaft na kanë urreyer e na urrejnë të tjerët, fqinjët, prandaj ka ardhur koha që kësaj urrejtjeje të mos i shtojmë edhe urrejtjen tonë ndaj njëri-tjetrit. Ka ardhur koha për pak më shumë dashuri, respekt e mbështetje për njëri-tjetrin, për pak më shumë tolerancë e marrëveshje qytetare mes nesh, jo për interesat e njërit apo të tjetrit, por për interesat e popullit/kombit tonë shqiptar.

Duke kërkuar ndjesë për ndonjë fjalë të pavend, këtu po e përfundoj fjalën time me rastin e përkujtimit të shokut e të mikut tonë të shtrenjtë, Skënder Ibishit.

Skënder Ibishi u kujtoftë ndër breza sa të jetë jeta!

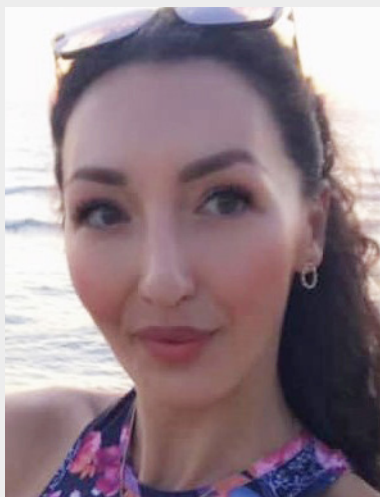
Me respekt

Xhevat Hasani

Shafhauzen, 3 nëntor 2018

Marigonë Skënder Ibishi

Është fëmija i parë nga tre fëmijët e Skënder e Selvete Ibishit, e lindur më 10.09.1991 në Prishtinë. Mësimet parashkollore dhe vitet e para të shkollës fillores i ka ndjekur në Shafhauzen të Zvicrës, ku ka jetuar bashkë me familjen, derisa u kthyen në Kosovë në vitin 1999. Shkollimin fillor e ka përfunduar në vitin 2007. Ka përkundur gjimnazin "Xhevdet Doda" në vitin 2010 në Prishtinë. Studimet "Bachelor", drejtimi Ekonomik, dega e Menaxhimit dhe Informatikës në kolegjin "AAB-RIINVEST" i ka përfunduar në vitin 2013. Nga nëntori i vitit 2015 punon në Ndërmarrjen Publike Banesore të Prishtinës, si specialiste e Burimeve Njerëzore.

Fjala falënderuese

Të nderuar shokë e bashkëveprimtarë të babait tim,
Të nderuar organizatorë dhe të gjithë ju, të pranishëm,
Pranë jush ndihem krenare si vajza e Skënderit, që të përjetoj këtë ceremoni të veçantë. Me pjesëmarrjen tuaj, ju keni nderuar babanë tim dhe familjen time. Kujtimi për babanë tim është ngushëllim për gjithë jetën tonë dhe do ta mbajmë afër nesh përherë. Në veçanti falënderoj organizatorët e ceremonisë, që si pakkush dhe aktivisht po e përkujtojnë dhe ritheksojnë jetën dhe veprën e babait tim. Ju faleminderit nga zemra në emër të familjes!

Lavdi veprës dhe kontributit të të gjithë atyre që dhanë aq shumë për lirinë që gëzojmë sot!

Sylejman Muharrem Ahmetaj

Sylejman Muharrem Ahmetaj ka lindur më 23 maj 1938 në Hogosht të Kamenicës. Fillimisht për 10 vjet ka ushtruar profesionin e mësuesit, ndërsa më pas ka punuar në stenografi-daktilografi. Nga viti 1964-1968 ka punuar në Entin Social. Më pas ka kryer Fakultetin Juridik dhe ka punuar edhe si shef i Shërbimit Juridik në Fakultetin Juridik e Ekonomik. Në vitin 1975-'76 ka qenë edhe sekretar i ansamblit "Shota", ndërsa nga fillimi i vitit 1977 deri më 2003 ka punuar në Odën Ekonomike të Kosovës, kuptohet me ndërprerje, për shkak të zhvillimeve politike.

Sulejmani ka organizuar largimin e anëtarëve nga Lidhja Komuniste e Jugosllavisë dhe ka iniciuar themelimin e sindikatave të pavarura shqiptare të Kosovës të Odës Ekonomike të Kosovës. Gjatë sistemit paralel ka shërbyer si sekretar i Fakultetit Ekonomik dhe si organizues i Odës Ekonomike paralele. Në vitin 1995 u dënua me 2,5 vjet burg, ku gjashtë muaj i vuajti në burg, ndërsa pjesën tjetër në arrest shtëpiak. Ka qenë bashkëpunëtor i ngushtë i Skënder Ibishit në përpjekjet e suksesshme të ndërtimit të sistemit paralel gjatë kohës së sistemit të apartheitit serb në Kosovë. Kanë bashkëvepruar konkretisht në degën e LDK-së të Kodrës së Diellit, në komisionin informues, atë humanitar e veçanërisht në organizimin dhe rrjetëzimin shembullor të (vetë)mbrojtjes për popullatën dhe për kushtet e mundshme të luftës.

Trimëria, besnikëria dhe vendosmëria e Hamdi e Skënder Ibishit Bisedën me veprimtarin e atdhetarin Sylejman Ahmetajn (Sylën) e kam zhvilluar bashkë me shokun e bashkëveprimtarin tonë Kadri Sheqë Cakiqin, në fund të nëntorit 2017.

Syla ka punuar nga gjysma e viteve '60-të për disa vjet me babanë e Skënderit, Hamdi Ibishin, në Entin Social të Kosovës... Për herë të parë, me sa mbaj mend, Sylën e kam parë ndërsa ishim duke pritur për të pame (kryeshëndosh) me rastin e vdekjes së Skënderit...

Aty, autori i rrëfimit tregoi si e ka njohur axhën Hamdi dhe Skënder Ibishin. Tregimi i tij për besnikërinë, trimërinë dhe vendosmërinë e Hamdi Ibishit ishte mbresëlënëse dhe deri në këtë moment ishte i panjohur edhe për familjarët e tij. Në fjalën e tij për kryeshëndosh, bacë Syla foli mjaft edhe për kohën e bashkëpunimit me Skënderin në fillimet e viteve '90-të.

Ndaj, kur lindi ideja e librit monografik për Skënder Hamdi Ibishin, mendova që duhej marrë një prononcim autentik edhe nga bacë Syla. Rrëfimin e tij do ta paraqes në vetën e tretë, pasi në këtë bisedë mes nesh ai ka folur e unë kam mbajtur shënime. Në vijim jepet rrëfimi i bazuar në bisedën në fjalë sipas shënimeve të mia:

Menjëherë pas Brioneve, ngjarje e mbledhje kjo e strukturave e organeve më të larta partiake e shtetërore të ish-Jugosllavisë, e zhvilluar më 1 korrik 1966, e cila si pasojë çoi në një frymëmarrje më të lirshme të shqiptarëve në ish-Jugosllavi e në veçanti në Kosovë, deri atëherë të shtypur egërsisht e barbarisht, shqiptarët në Kosovë filluan të shtrojnë kërkesa konkrete për arritjen e përparimeve konkrete në të gjitha fushat e mundshme shoqërore. Në këtë kuadër, në vijim do të sjellim rrëfimin e Sylejman Muharrem Ahmetajt, që ka të bëjë edhe me të atin e Skënder Ibishit, bacë Hamdiun dhe me vetë Skënderin.

Kuadrot shqiptare dhe të punësuarit e paktë shqiptarë në institucionet e atëhershme, menjëherë pas mbledhjes së Brioneve, e cila përpos që është rezultat i luftës së brendshme për dominim mes krerëve shtetërorë e partiakë të ish-Jugosllavisë, mes forcave dhe grupeve të ndryshme të interesit, njëherazi paraqet edhe një përparim, pasi ajo dënonte edhe politikat diskriminuese dhe dhunën e egër e raciste të përdorur karshi popullit shqiptar nën ish-Jugosllavi.

Kjo mbledhje partiake në Entin Social të Kosovës, dy-tre muaj pas mbledhjes së Brioneve, ka të bëjë me angazhimin konkret të kuadrove dhe të të punësuarve të paktë shqiptarë për avancimin dhe barazinë e gjuhës shqipe dhe përdorimin institucional të saj, deri në këtë kohë tërësisht të përjashtuar edhe në këtë

institucion... Jo vetëm në institucione shtetërore, por edhe në përditshmëri dominonte përdorimi i gjuhës “zyrtare” serbo-kroate, ndërsa shqipja dhe përdoruesit e saj përndiqeshin e, madje, edhe persekutoheshin. Në këtë kohë, në Entin Social, numerikisht kishte pak shqiptarë. Aty ishte i punësuar si arkëtar edhe i ati i Skënderit, Hamdi Ibishi.

Në këtë mbledhje të rëndësishme ishin të pranishëm 49 persona: 7 shqiptarë dhe 42 serbë e malazezë. Arsyetimin për nevojën e përdorimit të gjuhës shqipe në Entin Social e kishte marrë përsipër autori i këtij rrëfimi, Sylejman M. Ahmetaj, i cili ishte i punësuar si daktilograf.

Paraprakisht ishte zhvilluar një takim këshillues e përgatitor mes autorit të rrëfimit, Sylës dhe Hamdiut, se si të veprohej në rast të rezistencës dhe tentimit të përdorimit të dhunshëm nga punonjësit me shumicë serbe e malazeze. Vetëbesimi dhe vendosmëria e Hamdi Ibishit ishte e tillë, sa e njoftoi Sylën se për ndonjë situatë të jashtëzakonshme ai ishte armatosur, duke i treguar madje revolverin me mullirin prej 15 plumbash dhe duke e siguruar që, në rast nevoje, do ta mbronte Sylën edhe me armë. Kjo ia shtoi Sylës bindjen dhe besimin, që pa hezitim të ishte deri në fund këmbëngulës dhe ta çonte çështjen përpara.

Në kuadër të përgatitjes u zhvillua edhe një konsultim me kuadrot partiake shqiptare të Prishtinës, si Sherafedin Sylejmani, kryetar i Komunës së Prishtinës, pastaj Musli Dragaj e Jusuf Shushka si anëtarë të Kuvendit Komunal të Prishtinës... Sylë, për hir të vërtetës, tregoi se këta udhëheqës komunalë e kishin inkurajuar që të fliste shqip dhe të shprehej lirshëm.

Gjatë zhvillimit të mbledhjes, e cila si zakonisht zhvillohej në gjuhën serbo-kroate, në momentin e caktuar, Sylë ka marrë fjalën, në të cilën ka kërkuar që të respektohej barazia gjuhësore dhe vetë ka folur shqip. Serbët e malazezët e pranishëm kanë reaguuar të mllëfosur e xhindosur, duke kërkuar që të mos flitej shqip në mbledhje. Në këtë çast ka ndërhyrë Sheradini, Jusufi e Musliu, të cilët kanë theksuar se tani, në situatën e re pas Brionëve, edhe nga

drejtuesit e lartë shtetërorë e partiakë është garantuar e drejta e përdorimit të gjuhës amtare edhe në mbledhje zyrtare.

Syla tregoi se pas këtij rasti, serbët e malazezët e punësuar në Entin Social për afro tre muaj nuk kanë folur asnjëherë me të. Mirëpo ishte me rëndësi se, faktikisht, nga momenti i asaj mbledhjeje, falë edhe punonjësve atdhetarë e të guximshëm shqiptarë, si Hamdi Ibishi, në institucionin e Entit Social gjithçka është punuar në gjuhën shqipe. Syla thotë për Hamdi Ibishin, se ishte një veprimtar fjalëpakë, trim, besnik dhe humanist i madh. Ai qysh në atë kohë ka ndihmuar familjet e varfra dhe familjet e të burgosurve të atëhershëm politikë.

Syla tregoi më tej, se ka qenë i njohur edhe me veprimtarinë atdhetare të Skënder Ibishit dhe shokëve të tij, e posaçërisht të Abdullah Prapashticës, të cilin nuk e ka njohur personalisht, por ka njohur dhëndrin dhe motrën e tij, Tahir e Nexhmije Gecin, bashkë me Skënderin. Gjatë aktiviteteve të përbashkëta të fillimviteve '90-të ka pasur rastin të njihte edhe motrën tjetër të Abdullahut, Alijen. Syla thotë se për Abdullahun ka dëgjuar fjalë të mira dhe lëvdata nga familjari i tij i dyfishtë, djali i hallës dhe djali i tezes së babait së tij, atdhetarit të mirënjohur Metush Krasniqi.

Ideator e ndërtues i rrjetit organizativ shembullor

Me vetë Skënder Ibishin, bashkëpunimi konkret dhe intensiv i Sylës është zhvilluar për një kohë të gjatë në degën e LDK-së së *Bregut të Diellit*. Syla thotë se funksionimi paralel në të gjitha aspektet është avancuar falë Skënderit. Krijimi i mekanizmave paralelë në fushën e mbrojtjes dhe rregullit e rendit, sikurse edhe ai i solidaritetit, përmes ngritjes së komisioneve gjegjëse, ishin ide të materializuara e të funksionalizuara përmes angazhimit organizativ të Skënderit dhe bashkëpunimit mbështetës të Sylës.

Syla shton se Skënderi kishte shumë ide, ndërsa organizimin praktik e bënin bashkë. Skënderi ishte kujdesur, që në lagje të siguronim një aparat *Toki-Woki*, përmes të cilit përgjohej dhe ndiqej lëvizja e milicisë serbe, falë të cilit shpëtonin pa u zbuluar veprimet

e aktivistëve tanë. Skënderi ndërtoi edhe rrjetin e aktivistëve nëpër lagje në kohën e tensionimit të situatës në vitin 1991. Sylja tregon për intensifikimin e veprimtarisë së atëhershme me Skënderin, dhe thotë se atë kohë në një muaj kemi arritur kanë mbajtur deri në 52 mbledhje, pikërisht për t'u përballur me gjendjen e jashtëzakonshme, dhe shton se solidariteti ishte në nivelin e duhur, duke marrë shembull edhe furrën e bukës të Qerimit në lagjen *Bregu i Diellit*, e cila dhuronte 32 bukë në ditë për skamnorët. Atëkohë në Velani ishte organizuar protesta, në krye të së cilës ishte Skënderi dhe dega e LDK-së e *Bregut të Diellit*.

Feriz Hoti

Rrjedh nga një familje atdhetare nga Carralluka e Malishevës. Pas shkollës fillore në vendlindje, ka vijuar edhe gjimnazin në Malishevë, që e përfundoi në Klinë. Më 1982 filloi studimet në Fakultetin e Bujqësisë, duke vazhduar më vonë për Gjuhë dhe Letërsi Shqiptare në Shkollën e Lartë Pedagogjike të Prishtinës. Feriz Hoti ka marrë pjesë aktivisht në demonstratat e vitit 1981 gjithandej nëpër Kosovë. Më pas, nga tetori 1981 deri në shtator 1982 dërgohet për të kryer shërbimin e detyrueshëm ushtarak në Valevë të Serbisë, ku edhe

njihet me oficerin shqiptar, Skënder Ibishin, me të cilin bashkëpunoi ngushtë. Për shkak të veprimtarisë atdhetare, në dhjetorin e vitit 1983 Ferizi arrestohet dhe dënohet me 3 vjet burg. Pas burgut dhe përndjekjeve të mëtejme, detyrohet të largohet nga Kosova dhe prej 30 vjetësh jeton dhe vepron në Zvicër. Feriz Hoti është edhe krijues dhe, ndër të tjera edhe rapso, që u këndon trimave atdhetarë dhe luftëtarëve shqiptarë të të gjitha kohërave.

Skënderi ishte engjëlli mbrojtës i ushtarëve shqiptarë në Valevë

Skënder Ibishin e kam njohur në një vend, ku nuk do të doja kurrë ta njihja, por ja që fati asaj kohe na solli aty, në atë vend të mbushur me çetnikë: në Valevë. Mes ne ushtarëve shqiptarë (që nuk ishim pak), flitej se aty ndodhej edhe një oficer shqiptar, që emrin ende nuk ia kishim mësuar. Skënderi, në fakt, ishte engjëlli mbrojtës i të gjithë neve që ishim aty. Isha i bindur se një ditë të bukur të asaj vjeshte të vitit të revolucionit në Kosovë do ta takoja, por vrisja mendjen që ta takoja dhe të mos shkactoja as më të voglin dyshim te sigurimi i asaj kohe.

Në atë kohë mua sapo më kishin dënuar vëllanë në gjyqin ushtarak në Strumnice të Maqedonisë, dhe vërtet ishte shumë vështirë t'i rezistojta presionit të madh që na bëhej ne ushtarëve të gjeneratës së tetorit të vitit 1981. Mirëpo mrekullia qëndronte te Skënderi ynë,

sepse ai, duke pasur informacione rreth dënimit të vëllait tim, erdhi dhe më kërkoi mua që të shkoja në zyrën e tij, edhe pse unë i përkisja fushës ushtarake të Këmbësisë, kurse ai ishte tankist. Arrita te pavijoni i tankistëve në kohën e caktuar dhe më drejtuan te zyra e Skëndës. Në zyrë gjeta Skënderin madhështor. Kur mbylla derën nga mbrapa, iu paraqita me rregulla ushtarake, duke iu prezantuar se kush isha. Në fakt, unë nuk e dija se te cili kisha vajtur, vetëm dija se më kishte thirrur një oficer. Dhe pas prezantimit tim, ai, pa folur asnjë fjalë, e çoi gishtin tregues te hunda, duke më dhënë sinjalin që unë të mos flisja. Kishte menduar se unë e dija kush ishte! Kështu dolëm nga zyra pa folur as edhe një fjalë.

Skënda, siç e njoha më vonë, më dërgoi nëpër disa skuta që ai i njihte mirë dhe më tha shkurt dhe shqip: *“Ne të dy nuk duhet të guxojmë të kemi komunikim mes nesh. Unë do të sillem gjatë pushimeve nëpër disa rrugica të kazermës dhe ti do të vish andej pa folur asgjë dhe pa dhënë asnjë shenjë, që ne tashmë njihemi. Ti më përshëndet ushtarakisht. Unë të afrohem kinse të rregulloj diçka dhe të them ato që kam për të thënë”*.

Dhe vërtet ashtu vepronim, të paktën një herë në javë. Ai ishte i interesuar që ne, ushtarëve shqiptarë, të na këshillonte sa mundej, që si të rinj që ishim (edhe pse as Skënda nuk ishte më i vjetër se ne), të mos binim në kurthet e provokimeve të KOS-it. Ai ia arriti këtij qëllimi: ne na mbrojti, në përgjithësi, por, fatkeqësisht, më vonë ai edhe unë ramë në burg. Skënda u dënua nga gjyqi ushtarak, ndërsa unë u dënova në 83-in nga gjyqi civil. Aso kohe isha student në Fakultetin e Bujqësisë.

Skënda e njihte shumë mirë strukturën e APJ-së, prandaj na këshillonte pa rënë kurrë në sy të Sigurimit. Aty, në Valevë, ishte edhe një Kapiten i Klasit të Parë, që e quanin Kamenko. Në disa raste (edhe vetë e kam përjetuar) na vinte pistoletën në kokë dhe na thoshte se “unë do t’ju vras ju shqiptarëve!”. Skënderi pas këtyre fjalëve na këshillonte dhe këshillat e tij na shpëtuan...

Kështu kalonin ditët, javët dhe muajt. Një jetë e rëndë, sepse e rëndë ishte edhe situata politike në Kosovën tonë e që reflektohej direkt në çdo pore të jetës.

Një rast unë u ftova të merrja pjesë në një koncert, ku do të këndonin disa grupe nga të gjitha republikat dhe dy krahinat. Nga Kosova më kishin zgjedhur mua, meqë aty isha me shërbim. Mora një çifteli, dola para gjithë ushtarëve për të kënduar tri këngë, sipas përzgjedhjes sime. Por as në këtë rast Skënda nuk ndenji duarkryq. Ai më këshilloi që të kisha kujdes se çfarë do të këndoja. Këndova tri këngë për dashurinë, mirëpo ushtarët nuk më lanë të largohesha nga skena. Kështu, u detyrova të qëndroja në skenë plot 45 minuta. Më pastaj mua më transferuan në Sombor të Vojvodinës, në kufirin me Hungarinë. Dhe kështu me Skënderin i “këputëm” lidhjet. Më pati këshilluar që të mos i shkruaja, që të mos zbuloheshim.

E kisha kuptuar se Skënda ishte burgosur, por nuk e dija nëse ishte dënuar apo jo, edhe pse disa indikacione rreth kësaj m'i pati thënë një kapiten i Sigurimit në Sombor.

Të jem i sinqertë, mua ma kanë përmendur Skënderin në gjykimin tim si “armik” i Jugosllavisë, por unë edhe asaj kohe u përmbahesha këshillave të tij, se ne nuk “njiheshim” me njëri-tjetrin.

Më e keqja dhe më e gërditshmja ishte kur gjykatësi i gjyqit tim, që ishte shqiptar, më tha: *“Kështu, njëri pas tjetrit, kemi me ju rrasë në birucë, derisa t’ju zhdukim ju, armiqve të Jugosllavisë”*.

Më vonë, gjatë qëndrimit tim në burg, kam kuptuar se edhe Skënda ishte dënuar. Më pas nuk mora as edhe një informacion rreth tij. Më mërziti shumë fakti që ne kemi jetuar në të njëjtin shtet dhe nuk e kemi gjetur njëri-tjetrin...

Për Skënderin nuk mjaftojnë edhe po të shkruhen vëllime të tëra librash, por unë jam falënderues, që m'u dha rasti të shkruaj diçka për të. Sot nuk jam në gjendje as të shkruaj e as të kujtoj shumë gjëra, sepse po të isha si më parë, një projekt që e kam pothuajse të përfunduar, do ta kisha realizuar: një këngë për të pavdekshmin Skënder Ibishin e madh.

I dashur Osman, të jam falënderues për këtë mundësi, por nuk munda të jap maksimumin, siç e meriton Skënder Ibishi.

E pavdekshme vepra e tij!

Lavdi e përvetshme!

Selatin Novosella

Është veprimtar i mirënjohur politik dhe njihet si një nga organizatorët kryesorë të demonstratave të vitit 1968 në Kosovë. Ai është i burgosur politik qysh nga viti 1964 dhe një ndër bashkëveprimtarët e ngushtë të Adem Demaçit. Regjimi i pushtuesit më 7 shkurt 1976, duke thirrur në "emër të popullit", dënoi 19 atdhetarë shqiptarë nga 4 deri 15 vjet burg të rëndë, ku Adem Demaçin dhe Selatin Novosellën i dënoi me 15 vjet burg të rëndë. Selatin Novosella që nga fillimi i themelimit të Shoqatës së të Burgosurve Politikë të Kosovës është

anëtar i kryesisë së kësaj shoqate. Në këtë shoqatë njihet edhe me Skënder Ibishin, i cili pas kthimit nga Zvicra ishte angazhuar në sekretariatën e SHBPK-së. Menjëherë pas luftës ushtroi funksionin e kryetarit të Komunës së Prishtinës. Krahas aktivitetit të organizuar atdhetar dhe veprimtarisë konkrete kombëtare në shërbim të kombit e atdheut, Selatin Novosella deri më tani ka arritur të shkruajë dhe të botojë rreth dyzet vepra, ku duhet veçuar "Vepra të zgjedhura të Adem Demaçit dhe për Adem Demaçin 1-44", si një kontribut i jashtëzakonshëm dhe shumë i çmuar në krijimtarinë tonë të përgjithshme letrare.

Skënder Ibishi, atdhetar i devotshëm

Shoqata e të Burgosurve Politikë të Kosovës (SHBPK) është themeluar në Prishtinë, më 27 nëntor 1996. Për një kohë të shkurtër u themeluan 24 degë të SHBPK-së në shumicën e qyteteve të Kosovës. Në atë kohë, rrethanat e pushtimit të egër serb i kishte mobilizuar shqiptarët më shumë se në çdo kohë tjetër. Ndaj në Kryesinë e SHBPK-së u angazhuan veprimtarë të dëshmuar dhe të sprovuar me decenie, në mesin e të cilëve edhe Sami Peja, Berat Luzha, Jakup Krasniqi, Ramë Buja, Selatin Novosella, Ilmi Ramadani, Gani Koci etj.

Pas fillimit të luftës ballë për ballë të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, me ushtrinë çetnike të Serbisë, gjatë viteve 1998 dhe

1999, anëtarët e kryesisë së SHBPK-së, pa përjashtim, u angazhuan në strukturat më të larta të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK): Jakup Krasniqi dhe Ramë Buja në Shtabin e Përgjithshëm të UÇK-së, Berat Luzha në agjencinë “Kosova Pres”, Ilmi Ramadani dhe Emin Krasniqi në Shërbimin Informativ të Kosovës, (SHIK), Selatin Novosella në Këshillin Republikan për Ndihma Emergjente të Kosovës, sektor tepër i rëndësishëm i Logjistikës së UÇK-së etj.

Pas çlirimit të Kosovës nga pushtimi njëshekullor serb, më 26 qershor 1999, anëtarët e Kryesisë së SHBPK-së u angazhuan në nivelet më të larta të pushtetit që po formohej në Kosovën e lirë. Kështu, Jakup Krasniqi dhe Ramë Buja u angazhuan në Qeverinë e Përkohshme të Kosovës; Ilmi Ramadani dhe Emin Krasniqi vazhduan angazhimet në SHIK; Berat Luzha u angazhua në gazetën e përditshme “Rilindja”, e cila për vite të tëra ishte ndaluar nga pushteti kriminal i Beogradit; Selatin Novosella u angazhua në Komunën e Prishtinës, si nënkryetar etj.

Ndonëse kushtet e veprimtarisë së SHBPK-së, tashmë, ishin shumë më të volitshme për veprimtarinë e saj sesa gjatë okupimit, megjithatë, për arsye të angazhimeve të shumicës së anëtarëve të kryesisë së SHBPK-së, siç u theksua, kishte mbetur tepër keq në mungesë të këtyre anëtarëve të kryesisë. Theksojmë këtu se njëri prej ideatorëve të themelimit të SHBPK-së dhe anëtari më i përkushtuar për mirëvajtjen e saj, prof. Sami Peja, gjatë luftës kishte vdekur, në çastin kur kishte kuptuar se kishin filluar bombardimet e NATO-s ndaj caqeve serbe!

Pikërisht në këto rrethana, veprimtarisë së SHBPK-së do t'i bashkohet vullnetarisht edhe Skënder Ibishi. Që në takimin e parë me Skënder Ibishin, me modestinë e tij të lindur, më tha: “Bacë Selatini, jam i gatshëm që të kontribuoj në Shoqatën e të Burgosurve Politikë të Kosovës, me krejt mundësitë e mia”.

Ndonëse nuk e kisha njohur nga afër, por kisha dëgjuar për Skënderin, ai më la përshtypje të thellë me pamjen e tij, me fjalët e tij të mençura, me stilin e tij të prajshëm të komunikimit. Shkodranët kanë një fjalë të urtë dhe të mençur: “Në takimin e parë

me një njeri, atë e njuh tetëdhjetë për qind se kush është. Ndërsa gjatë jetës njuh njëzet përqindëshin tjetër!”. Ashtu mund të thuhet edhe për Skënder Ibishin.

Siç e theksova më parë, unë isha futur në udhëheqjen e Komunës së Prishtinës në një kohë, kur shumëçka duhej nisur nga fillimi për organizimin e strukturave përkatëse administrative. Në Komunën e Prishtinës, si Qeveri Komunale e përkohshme që ishte, duhej punuar me angazhime të dyfishuara, duke zgjedhur drejtorët e drejtorive, udhëheqësit e sektorëve të shumtë të komunës, duke përgatitur Programin e Punës, Rregulloren e Punës, Statutin e Komunës etj. Po ashtu, duhej përkujdesje për dhjetëra-mijëra qytetarë, të cilët, gjatë luftës, kishin qenë të detyruar t’i linin vendbanimet e tyre si pasojë e sulmeve, vrasjeve, djegieve dhe plaçkitjeve nga forcat ushtarake, policore dhe paramilitare të çetnikëve serbë.

Për të gjitha këto që u thanë dhe shumëçka që nuk u theksua, e mirëprisnim angazhimin në shoqatën tonë të ndonjë veprimtari dhe njeriu të devotshëm dhe të vyer, siç ishte edhe Skënder Ibishi.

Gjatë këtyre muajve, siç dihet, u zhvilluan shumë protesta dhe demonstrata në Prishtinë dhe gjithandej nëpër Kosovë, për lirimin e të burgosurve politikë dhe të pengjeve të luftës, ku Skënder Ibishi dha kontribut të vlefshëm në këto aktivitete të SHBPK-së.

Përveç angazhimit të përditshëm në organizimin dhe mbarëvajtjen e punës së SHBPK-së, vlen të theksohet posaçërisht kontributi i tij i çmuar në organizimin e konferencës shkencore “Të Burgosurit Politikë të Kosovës”, mbajtur në Institutin Albanologjik të Prishtinës, në dhjetor të vitit 2002.

Në këtë konferencë u lexuan 32 kumtesa, të cilat trajtuan veprimtarinë e të burgosurve politikë të Kosovës, që nga riokupimi i Kosovës, në vitin 1945, e deri në çlirimin e saj, në vitin 1999. Në këtë konferencë me kumtesa u paraqitën: Gani Krasniqi - kryetar i SHBPK-së; Selatin Novosella - anëtar i Kryesisë së SHBPK-së, Jakup Krasniqi dhe Ramë Buja - ish-anëtarë të Kryesisë së SHBPK-së, Hydajet Hyseni, Ethem Çeku, Agim Vinca, Skënder Ibishi etj.

Vlen të theksohet se tema e kumtesës së Skënder Ibishit ishte e vetmja që trajtonte burgosjet dhe vrasjet e ushtarëve shqiptarë në Armatën Jugosllave. Informatat që ofroi autori i kësaj teme të dhimbshme, argumentet që prezantoi për burgosjet dhe vrasjet e ushtarëve shqiptarë në Ushtrinë e Jugosllavisë dhe të Serbisë, padyshim janë me shumë interes për thellimin e studimeve të këtyre krimeve monstruoze të shtetit të Jugosllavisë.

Doja të theksoja një moment tepër emocional nga takimi im me Skënder Ibishin pak ditë para së të vdiste nga sëmundja e pashërueshme. Së bashku ishim në përrurimin e një libri në Institutin Albanologjik të Prishtinës. Skënderi kishte ardhur më herët. Po takoheshim pas disa kohësh që nuk ishim parë. E pyeta:

“Si je miku im? Moti nuk jemi parë!”

Skënderi, i dobësuar, i lodhur dhe tepër i zbehtë nga sëmundja e rëndë, duke më përqaftuar vëllazërisht dhe duke më mbajtur gjatë ashtu, më tha:

“Bacë Selatini, jam duke luftuar me kancerin!”

“Skënder, ti ke mundur shumë kancere e do ta mundësh edhe këtë kancer!” - i thashë!”

“Sigurisht, do ta mund. Nuk kam asnjë dyshim!” - m’u përgjigj Skënderi, sikur nuk po ballafaqohej me një sëmundje të tmerrshme, por me një grip sezoni.

Nuk e dija që ky do të ishte takimi im i fundit me Skënderin! Ndaj ishte tepër i dhimbshëm lajmi i hidhur, disa ditë pas këtij takimi, për vdekjen e tij të parakohshme.

Për mua Skënder Ibishi do të ngelet në kujtesën time si një njeri tepër i dashur, atdhetar i devotshëm dhe i heshtur, i cili, me heshtjen e tij, fliste më shumë sesa ne të tjerët.

Prishtinë, shtator 2021

Gani Krasniqi

Është veprimtar i shquar atdhetar dhe vjen nga një familje dëshmorësh, që luftuan për çlirimin e atdheut. Ka përfunduar Fakultetin Ekonomik në Universitetin e Prishtinës. U angazhua qysh herët në Lëvizjen Atdhetare e Çlirimtare të Kosovës dhe ishte pjesëmarrës i ngjarjeve të pranverës së vitit 1981. Gjatë viteve 1981-1998, Gani Krasniqi ishte aktiv, duke marrë pjesë në shumë ngjarje politike në Kosovë, si një veprimtar i dalluar në lëvizjet atdhetare e politike të kohës. Ganiu është një nga themeluesit dhe drejtuesit e UÇK-së në Llapushë dhe gjithë Kosovën. Ai

shërbeu si udhëheqës i administratës civile në territorin e lirë në Llapushë e Kosovë. U zgjodh deputet në zgjedhjet e para për Kuvendin e Republikës së Kosovës. Pas mbarimit të luftës çlirimtare, për një vit, 1999-2000, ishte kryetar i Komunës së Malishevës. Në këtë pozitë është rizgjedhur edhe në vitin 2003 dhe në vitin 2007. Ai është një nga themeluesit dhe drejtues shumëvjeçar i Shoqatës së ish-të Burgosurve Politikë, ku intensifikoi bashkëpunimin edhe me Skënder Ibishin. Ideali qytetar dhe intelektual i tij mbetet liria dhe Bashkimi Kombëtar. Aktualisht është deputet i LVV-së në Kuvendin e Kosovës.

Skënder Ibishi, atdhetar i përkushtuar për çlirimin dhe bashkimin kombëtar

Tanimë, përtej asaj që quhet nevojë, telefoni na është bërë pjesë e trupit dhe e përditshmërisë sonë. Kështu ndodh edhe me mua. Një ditë, sapo e hapa atë, parasysh më doli emri i mikut tim të mirë, Osman Osmani, i cili, pasi më përshëndeste për zemërsisht, më njoftonte se ishte duke përgatitur librin kushtuar jetës dhe veprimtarisë atdhetare të bashkëveprimtarit të tij dhe mikut tim të paharruar (tani i ndjerë), Skënder Ibishi. Kërkesa e tij ishte që edhe unë të bëhesha pjesë e librit me ndonjë kujtim për atdhetarin Skënder Ibishi. Për mua ky ishte një nderim i veçantë dhe pranova me kënaqësi të them disa fjalë...

Të flasësh për veprimtarin sympatrembur e atdhetarin e përbetuar të çështjes kombëtare është krenari, është detyrim, është obligim jo vetëm ndaj Tij, por edhe lexuesve, të cilët duhet ta njohin veprimtarinë e një personi, i cili për mua tani ka përmasat e personalitetit historik, i cili me angazhimin e tij pasuroi historinë e veprimtarisë atdhetare në rrugëtimin e Çlirimit dhe Bashkimit Kombëtar!

Përpyekjet e pareshtura e të shtresuara nga shumë breza me veprimtaritë, tanimë të organizuara, më në fund rezultojnë me një organizim kulmor në pjesët e pushtuara të atdheut tonë, me UÇK-në, për t'i dalë në ballë popullit shqiptar në Luftën Çlirimtare dhe për t'u kurorëzuar me lirinë e Dardanisë, e që ne e quajmë Kosovë!

Është e kuptueshme që këto përpjekje kanë edhe çmimin e sakrificave të shumta, pjesë e së cilave ishte edhe Skënder Ibishi. Liria, pos çmimit, ka dhe detyrime: “Dhënia e kuptimit të saj”, - thoshte Skënderi. Në këtë frymë, edhe ne, ish-të burgosurit politikë, vendosëm që të riorganizojmë Shoqatën e të Burgosurve, në mënyrë që të mbledhim dhe sistemojmë dokumentet, të cilat do të dëshmonin burgosjet e gjata, të shumta dhe të egra të shqiptarëve, për t'u dhënë edhe karakter institucional përpjekjeve shekullore. Këtu njoha drejtpërdrejt Skënderin, atëherë bashkëpunëtor, tani pjesë e kujtimeve të mia të lavdishme. Njerëzorja e tij ishte përtej asaj që unë perceptoja. E admirueshme në atë masë, sa për t'u ndier krenar që i takojë përkatësisë kombëtare.

Atdhetare s'ishte vetëm e kaluara e tij, por angazhimi i tashëm, sa i përkushtuar, aq i ndërgjegjësuar: “Tani jemi në luftën e vërtetë për ta bërë Shqipërinë. Kjo, pos misionit që kishim e kemi, edhe jemi betuar para shokëve të rënë në fushën e nderit, dëshmorëve dhe gjakut të derdhur!” - kjo ishte motoja e Skënderit. Profesionalist, i pasionuar në saktësi, duke u vënë në shërbim të së mirës së përbashkët. Punëtor, pedant dhe i vyer, i disiplinuar dhe i përkushtuar... Ai jetonte me punën. “Puna më motivon dhe më frymëzon”, - thoshte. Çdoherë parimor, përherë njerëzor. I lidhur shumë me familjen: “Pa familje të shëndoshë s'ka shoqëri të

shëndetshëm!” - thoshte ai. I sinqertë dhe besnik; i edukuar, model për shokët; fisnik dhe shumë i dashur për njeriun.

Me qetësinë e tij, duke të vështruar me atë buzëqeshjen e thellë, por shumë tërheqëse, për mua admiruese, e me shikimin e tij karakteristik të mprehtë, por afrues, shprehte: thjeshtësinë e bujarinë, çiltërinë e dashurinë, sinqeritetin e fisnikërinë, përkushtimin dhe këmbënguljen për Kombin, Atdheun, Lirinë, Bashkimin për Shqipërinë. Në këto Skënderi kishte besim të patundur. Po aq sa u ndjeva thellësisht i pikëlluar nga ndarja e tij fizike nga ne, në atë masë e ndiej për nder, që pata rast të punoj dhe të mësoj shumë nga njeriu i mirë, shoku besnik, atdhetari fisnik Skënder Ibishi.

Kështu e njoha dhe do ta kujtoj për jetë, njeriun që fizikisht i mungon familjes, neve dhe mbarë shoqërisë, atdhetari i përkushtuar gjatë tërë jetës së tij, edhe pse të shkurtër, por me kontribut të madh.

Carrallukë, 4 nëntor 2021

Nezir Myrtaj

Është një veprimtar i shquar atdhetar që në vitet '70-'80. Ka mbaruar studimet në Fakultetin e Shkencave Matematikore-Natyrore, dega Fizikë, Universiteti i Prishtinës (1973-1977). Nga vitet 1976 deri më 2005 ka ligjëruar lëndën e fizikës. Nga viti 1981 deri më 1990 ka qenë i burgosur politik dhe gjatë kohës në burgun "Zabela" të Pozharevcit, po në pavijonin 5 të burgut njihet edhe me Skënder Ibishin. Nezir Myrtaj, pos të tjerash, ka qenë anëtar i Këshillit për Mbrojtjen e Lirisë dhe të Drejtave të Njeriut në Prishtinë (1991-1998).

Nga viti 1998 deri më 1999 ka qenë pjesëtar i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës dhe si një njeri i letrave, edhe pjesë e çmuar e zërit publik të UÇK-së në radion "Kosova e Lirë". Nga viti 2005 punon në Ministrinë e Energjetikës dhe Minerave, Udhëheqja e Divizionit të Eficiencës së Energjisë dhe Burimeve të Ripërtërishme të Energjisë.

Si e njoha Skënder Ibishin

(Evokim kujtimesh)

Së pari, dua të shpreh dhimbjen për mungesën në mesin tonë të një prej shokëve të burgut, Skënder Ibishin, dhe, në këtë rast, nuk mund të mos pranohet fakti se është ndjenjë e rëndë të evokosh momente kujtimi për një person, i cili u nda nga jeta më herët, sesa prisnin ata që e njohën dhe më herët sesa meritonte ai të jetonte në Kosovën e lirë, së cilës i kishte kushtuar një pjesë të jetës së vet.

Skënderin e kam njohur në rrethana dhe në ambient burgu, në kampin e burgut më famëkeq për shqiptarët, në Zabellë të Pozharevcit në Serbi. Ishte rreth mesit të qershorit të vitit 1984, kur, pas qëndrimit gati njëmuor në karantinën e atij kampi, më dërguan në pavijonin numër 5. Në paraditen e asaj të hëne po prisja të mësoja nëse në pavijon do të kishte edhe të burgosur të tjerë politikë

shqiptarë, kur një i burgosur ordiner, i quajtur me nofkën Sakagija, i cili ishte i burgosuri i parë që takova aty, më informoi se në pavijon ishin katër djem shqiptarë, madje tre prej tyre në të njëjtën dhomë me mua. Ata nuk ndodheshin në pavijon, pasi ishte orari i punës, por pas pak gardiani kujdestar më dërgoi në repartin e fabrikës “Preporod”, ku më kishin caktuar edhe mua të punoja punë të detyrueshme. Në repart, tek unë erdhën pa u vonuar tre të burgosurit e tjerë shqiptarë që po punonin në sektorin e prerjes së llamarinës për prodhimin e shporeteve. Përveç dy vëllezërve nga Bujanovci, Imer dhe Bejadin Hasani, m'u prezantua edhe Skënder Ibishi. Aty e tutje, ndërsa ishim bashkë, me këta tre shokë, argatë të republikës, pak më vonë edhe me Sami Kurteshin, do të ndanim së bashku hallet dhe shqetësimet në ato vende pune angarie, por edhe problemet, sfidat, gëzimet dhe hidhërimet e atyre rrethanave në të njëjtën dhomë, ku nga bisedat, leximet, komentimet dhe preokupimet e tjera të përbashkëta, kryesisht me karakter politik, do të na ndante vetëm gjumi. Gjatë kohës së qëndrimit në pavijon, vetëm gjumi na ndante edhe me Fadil Vatën, i cili po ashtu ishte në pavijonin tonë, por një kat sipër nesh.

Pavarësisht se një pjesë të rëndësishme të rinisë së tij Skënderi e kishte kaluar në kushte jo të lehta disipline, duke qenë pjesë e një ambienti ushtarak e të kontaminuar nga propaganda asimiluese antishqiptare, siç ishte shkolla ushtarake jugosllave, ku kishte mësuar e studiuar, ai e kishte kaluar me sukses sprovën e ruajtjes së individualitetit të qenies së tij kombëtare. Formimin e tij moral e kombëtar nuk arriti ta deformonte as gjuha militariste e predikimit shkollor, por as arsenali i frikshëm i armatimit ushtarak, me të cilin u ballafaqua çdo ditë gjatë shkollimit si kadet dhe pastaj si epror ushtarak, me profil tankist, gjatë ushtrimit të detyrës zyrtare. Ai i ka qëndruar besnik ndërgjegjes së tij kombëtare, rubikonin e së cilës e kishte kaluar që atëherë kur, si i ri, kishte përcaktuar rrugën e vet të përkushtimit kombëtar, duke qenë i vetëdijshëm se Kosova dhe populli i saj ishin në pozitë kolonialiste, nën çizmen serbe e jugosllave. Prandaj, tani kërkesa për Republikë ishte bërë strumbullari kryesor i mendimit dhe i veprimit të Skënderit.

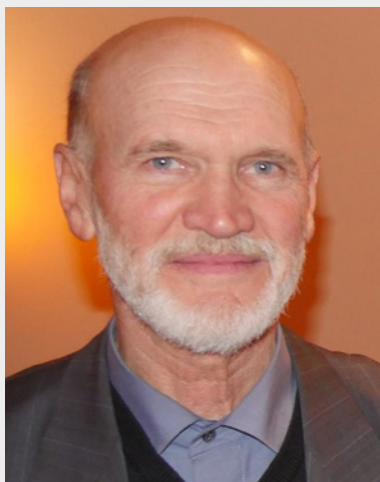
Siç ka ngelur në mendjen time, Skënder Ibishi ishte një person i dashur, i thjeshtë, i çiltër, i afërt e i urtë. Ai nuk dinte të lëndonte ndokënd me fjalë, madje edhe kur ishte debati në llogari të armikut tonë, parapëlqente ta kursente fjalorin e rëndë. Po ashtu, nuk ishte njeri as i prapaskenave dhe as i thashethemeve, apo i cinizmit sëmbues, siç mund të jenë tipare të ndokujt në raste të caktuara. Skënderi nuk ishte as njeri i hiles, madje jo vetëm ndaj bashkëveprimtarëve të tij, por as ndaj atyre që po e mbanin të prangosur. Ai shfaqej i tillë si ndaj mikut, ashtu edhe ndaj kundërshtarit dhe ky ishte një tipar i tij i veçantë. Këtë tipar e shprehte edhe në punën e detyrueshme që bënte. Gishtat e duarve plot kallo e gjurmë të lëndimeve nga pjesët e prera prej llamarinave tregonin përkushtimin e tij në çfarëdolloj angazhimi, edhe atëherë kur ai ishte i detyrueshëm.

Edhe pse nga aspekti profesional ishte një ushtarak profesionist, Skënderi kishte një shëndet mjaft delikat. Atë e mundonte vazhdimisht dhembja që ndiente, siç shprehej ai, në ije, gjë për të cilën jo rrallë detyrohej të kërkonte edhe ndihmën e mjekut të kampit. E kam të fiksuar në kujtesë pamjen e tij duke shtrënguar ijën me njërën dorë, mbi të cilën mbante dorën tjetër. Atëherë ky shqetësim vinte si pasojë e kushteve të jetesës dhe lodhjes së tepërt, mirëpo...

Shumë vite pas kapitullit të burgut të Pozharevcit, në pranverën e vitit 2015, Skënderin e takova në zyrën e tij të punës në lagjen “Lakërishtë” të Prishtinës. Duke më shpjeguar gjendjen e vet shëndetësore, ai më përshkroi edhe rastin, kur në klinikën e onkologjisë në Prishtinë, ndërsa po merrte dozën e kimioterapisë, kishte parë duke marrë një terapi të tillë edhe Xhevdet Sylën nga Prishtina, po ashtu ish-i burgosur politik. Dy veprimtarët, që dikur kishin bërë burg si argatë të republikës, ishin parë dhe përshëndetur, por tashmë duke u përballur me një armik të ri: me kancerin. Ndërsa Skënderi më rrëfente ngjarjen lidhur me kimioterapinë, mua në mendje më feksej pamja e tij e dikurshme me dorën në ijë.

Martin Çuni

Është një veprimtar i dalluar i çështjes kombëtare dhe pjesë aktive e Lëvizjes Atdhetare e Çlirimtare. Martini ka studiuar pedagogji dhe pas 4 vjetësh punë si mësues, për 8 vite të tjera punoi si gazetar në redaksinë e kulturës të Radio-Prishtinës. Martini, pas shtypjes me gjak të demonstratave studentore e popullore të vitit 1981, reagoi me një shkresë personale kundër të pavërtetave në shkrimin e kryeredaktorit të organit të LKJ-së, "Borba" të Beogradit. Për këtë dhe kryesisht për qëndrimin e tij në mbrojtje të kërkesave të demonstratave shqiptare për republikë, ai dënohet me 8 vite burg të rëndë me shumë

bashkëveprimtarë të tjerë, në gjyqin më të madh të kohës (1983). Të gjitha vitet e burgut i kalon me dënim çnjerëzor: 8 vjet në izolim! Pas lirimit, Martini u rrezikua sërish, ndaj në vitin 1992 migroi në Gjermani. Pas fillimit të gjenocidit të shtetit serb në Kosovë, ai u kthye dhe u bë pjesëmarrës i luftës çlirimtare dhe si profesionist, bashkë me bashkëveprimtarë të tjerë, kontriboi në themelimin e radios "Kosova e Lirë" dhe agjencinë e lajmeve "Kosova Press". Pas përfundimit të luftës kthehet sërish në Gjermani. Ai është autor i disa veprave letrare dhe themelues i Lidhjes së Shkrimtarëve, Artistëve dhe Krijuesve Shqiptarë në Gjermani.

Rrënjët dhe liria: Skënder Ibishi, atdhetar i paepur

Rrënjët e atdhetarit Skënder Ibishi janë nga skaji jugor i territoreve tona etnike, dikur sa tri herë Kosova, me mbi 700 qytete e fshatra, të cilat edhe sot shumë prej tyre kanë emërime shqip. Në vitet 1876-'78 u bë gjenocid mbi shqiptarët. Ajo popullsia u vra, u pre dhe u shpërngul me dhunë nga trojet stërgjyshore, duke zënë vend gjithandej nëpër Kosovë e deri në Anadoll. Ata që mbetën atje u asimiluan.

Skënder Hamdi Ibishi është nga Medvegja, territor yni etnik (Bujanovc e Preshevë), që, mjerisht, mbeti nën Serbi. Rrënjët e Skënder Hamdi Ibishit janë të thella, gjë që tregon edhe sakrificat e të atit, i cili pas Luftës së Dytë Botërore u dënua me 12 vjet burg nga pushteti jugosllav, për veprimtari atdhetare.

Pra, i ati, Hamdiu, ishte angazhuar për Shqipërinë Etnike të kohës së ministrit më të suksesshëm të Kulturës e Arsimit në historinë shqiptare, Ernest Koliqit, i cili kishte dërguar mësues shqiptarë dhe kishte hapur shkolla shqipe deri në Sanxhak.

Shqiptarët nuk kishin ku t'i shkollonin kuadrot e veta, ndaj duhej t'i dërgonin në akademi të huaja. Skënder Ibishi, ashtu si shumë shqiptarë të tjerë nga territoret tona të okupuara nga Serbo-Sllavia, u shkollua në Akademinë Ushtarake në Beograd. Po kurrë nuk e harroi atdheun e kombin e vet. Ai përherë mbajti lidhje me djem sypatrembur, që më pas iu bashkuan lëvizjeve atdhetare dhe, më në fund, edhe UÇK-së. Skënderi iu bashkua lëvizjes së atëhershme ilegale PKMLSHJ, që kishte për qëllim avancimin e të drejtave të shqiptarëve, ashtu si edhe kombet e tjera në Jugosllavi. Skënderi ishte një nga ata që zgjodhi rrugën e sakrificës dhe të vuajtjeve për pavarësinë e kombit të vet, i vetëdijshëm dhe me dinjitet, duke e lënë pozitën e lakmueshme në shërbim të të huajve.

Skënder Ibishi ishte i palëkundur në frymën e porosive dhe të amanetit të të parëve të tij, se jemi e shqiptarë e të tillë do të mbetemi.

Skënder Hamdi Ibishin e njoha si njeri të urtë e të vendosur, por shumë modest. Si gjithë burrat e atdheut, ai, në kohë të vështira, bëri pak për vete e shumë për atdheun. Por edhe pas luftës, ai e la ekzilin dhe jetën e konsoliduar në Zvicër, që me përgatitjen e tij profesionale të kontribuonte në shërbim të atdheut.

Mospranimi ose refuzimi i atdhetarit të dëshmuar, të përndjekurit dhe të persekutuarit politik nga qarqet tona shtetërore, pas çlirimit, tregon se çfarë meskiniteti dhe serioziteti kemi ne si shtet. Gati-gati si përpara: refuzimi dhe anashkalimi i atdhetarëve dhe i njerëzve të sakrificës, edhe pse i plotësonin kushtet profesionale! Skënder Ibishi nuk arriti ta realizonte ëndrrën e tij si ushtarak për atdheun e tij, për çka kishte menduar tërë jetën. E çuditshme dhe e pakapshme për mendjen e shëndoshë! Kështu ka ndodhur shpesh në historinë tonë të dhimbshme, vetëm për interesa të ngushtë!

Lum ne që patëm shqiptarë atdhetarë si Skënderi e bij si ai!

Prishtinë, më 6 nëntor 2021

KAPITULLI 12

FJALA PËRMBYLLËSE

Fjala përmyllëse

Ky libër publicistik, siç thotë edhe recensuesi i tij, prof. Ahmet Qeriqi, është një vepër që hedh dritë mbi një periudhë të caktuar të zhvillimeve politike e shoqërore në Kosovë e më gjerë, përmes një protagonistit në krye të një organizate, që ka lënë gjurmë në historinë tonë më të re, sikur ishte Skënder Ibishi dhe organizata atdhetare PKMLSHJ (Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi).

Fakti se disa nga krerët e kësaj organizate kanë vepruar edhe brenda strukturave të Shërbimit dhe Policisë e Ushtrisë së Jugosllavisë, ishte keqinterpretuar nga grupe e klane të caktuara, pavarësisht se organizatat ilegale kudo në botë kishin synim parësor depërtimin në strukturat e shtetit, me qëllim për të mbledhur më shumë informacione dhe për të maskuar veprimet, sikurse ka ndodhur në këtë rast.

Veprimtaria në vend dhe në mërgatë e drejtuesve dhe e pjesëtarëve të tjerë të ish-PKMLSHJ-së, prore ka pasur ndikimin e vet dhe i ka shërbyer çështjes, pavarësisht mjegullës së dendur që ka mbretëruar në radhët e grupeve të ndara e të përçara, por kurrë nuk ka munguar gatishmëria për unifikim e bashkëveprim. Në këtë drejtim, PKMLSHJ-ja, edhe sa i përket bashkimit të radhëve të veprimtarisë brenda e jashtë vendit, nuk ka qenë pengesë dhe nuk ka vepruar në dëm të çështjes, përkundrazi.

Recensuesi më tej thekson: “Nxjerrja në dritë e këtij libri shërben për të plotësuar mungesën që ka ekzistuar deri tani për jetën dhe veprën e Skënder Ibishit me shokë e shoqe, e po aq edhe të vetë

organizatës, e cila përpos që është luftuar ashpër nga pushteti jugosllav, është vënë në dyshim padrejtësisht nga grupe e klane të caktuara, qofshin ato subjekte të sistemit apo edhe pjesë të ilegales. Por realiteti i ka përgënjeshtuar thashethemet, ndërsa faktet e argumentet, që janë baza shkencore e çdo studimi, i mbështet në realitetin e zhvillimeve të caktuara, të faktuara e të dëshmuara në një kohë apo periudhë të caktuar.”

Gjatë trajtimit të kësaj tematike edhe në të ardhmen, historianët, studiuesit e autorët e ndryshëm duhet t'u referohen fakteve e dëshmive faktike dhe të tregohen objektivë, pasi vetëm kështu mund të plotësohet mozaiku i të gjitha këtyre ngjarjeve, përpjekjeve, veprimtarisë atdhetare e revolucionare, si dhe i luftës çlirimtare. Vetëm kështu ky mozaik, si i plotë, i bashkuar dhe i kompletuar, mund t'u shërbejë edhe brezave të ardhshëm për një jetë të përparuar e me mirëqenie!

Lënia në heshtja e ngjarjeve historike apo shtrembërimi e falsifikimi i tyre, përvetësimi dhe ndarja e meritave pa të drejtë, si dhe devijimi nga e vërteta e dokumentuar objektive u hap rrugë deformimeve të ndryshme dhe çon ujë në mulli të armiqve dhe kundërshtarëve të luftës sonë. Ata, edhe ashtu, në publikimet e shumta edhe në gjuhë të ndryshme të huaja nuk rreshtin të bëjnë shtrembërimë të ndryshme, duke u shërbyer me gjysmë të vërteta, por edhe të zhvillojnë teori të ndryshme konspirative mbi shqiptarët, rezistencën, organizimin atdhetar dhe luftën e tyre të drejtë për liri, demokraci, barazi, pavarësi, vetëvendosje, zhvillim e mirëqenie të përgjithshme shoqërore dhe kundër pushtimit, diskriminimit të gjithanshëm, dhunës shtetërore, shtypjes e shfrytëzimit.

Në përmbyllje të këtij libri, e konsideroj të nevojshme të bëj një përmbledhje, një përtëritje të pjesshme, që përshkruan gjendjen, rrethanat e kohës dhe rrugëtimin e organizimit nga bërthama e parë deri në lëvizjen e re politike e shoqërore.

Gjendja politike e shqiptarëve në Jugosllavi, e cila qysh nga mbarimi i Luftës së Dytë Botërore karakterizohej nga pozita e

pabarabartë në raport me popujt e tjerë, ndikoi tek organizimet e format e tjera të rezistencës.

Madje, thuhet se këto organizime kishin një koncept ambivalent, për shkak të gjoja antagonizmit ontologjik midis nacionalizmit dhe socializmit. Në lidhje me këtë problematikë, politologu Andre Heywood provon një përgjigjeje të jashtëzakonshme. Sipas tij, nacionalizmi dhe socializmi mund të bashkëjetojnë me njëri-tjetrin, përderisa vlerësojnë si të dytë nevojën e “solidaritetit shoqëror” dhe “veprimin e përbashkët”. Madje, ata japin një pasqyrë më të qartë të shfrytëzimit dhe pabarazisë në një vend dhe kohë të caktuar. Prandaj, në një numër të madh vendesh, të cilat sfiduan patronët e tyre kolonialë, lindën lëvizje, që gërshetuan qëllimet për pavarësi kombëtare (nacionalizmin) me ato për revolucion shoqëror (socializmin).

Vetë socializmi specifik jugosllav i Titos proklamonte barazinë e plotë nacionale dhe vëllazërim-bashkimin e popujve të lirë e të barabartë. Në kontekstin e Luftës së Ftohtë mes dy Blloqeve kundërshtarë të shekullit të kaluar, Jugosllavia e Titos luante edhe një rol të ndërmjetëm dhe njëhej edhe si prijëse e Bllokut të vendeve të ashtuquajtura të painkuadruara. Me këtë rast, qeveria e Partia Jugosllave deklarohet dhe mbështeste edhe luftën për dekolonizimin e disa vendeve dhe popujve të pushtuar, të shtypur e të shfrytëzuar. Në të njëjtën kohë, federata jugosllave (që në shqip i bie *sllavët e jugut*), që në emërtimin e saj privilegjonte në mënyrë ekskluzive vetëm popujt sllavë të federatës, legjitimonte marrëdhëniet e trashëguara dhe të rikrijuara kolonizuese, ku shqiptarët si popullsi autoktone, që dhe për nga madhësia ishin të tretët, privoheshin nga të drejtat që kishin popujt e tjerë sllavë të federatës. Kështu ata përjashtoheshin nga të drejtat e barabarta të proklamuar e të premtuara publikisht për subjektivitet nacional e politik dhe, me këtë, edhe për vetëqeverisje e vetëvendosje, që kishin edhe popujt sllavë numerikisht më të vegjël në ish-federatë.

Në prag të demonstratave të vitit 1981 në Kosovë dhe viset e tjera shqiptare në(n) Jugosllavi, krahas subjektivitetit monist, Lidhjes

Komuniste të Jugosllavisë dhe atyre republikane e krahinore (LKJ: LKK/LKS/LKMZ/LKM)²², si dhe organizatave satelite të saj, që vepronin në kuadër të sistemit dhe ishin plotësisht në shërbim të pushtetit, ishin duke vepruar pandërprerë, edhe pse në fshehësi, jo vetëm për shkak të sistemit politik monist, por edhe për shkak të pozitës edhe më tej koloniale, disa grupe e organizata ilegale atdhetare, ku ndër më të njohurat në prag të vitit 1981 do të veçojmë LNÇK/LNÇKVSHJ²³, GMLK/OMLK²⁴, ORA/PKMLSHJ²⁵ dhe grupe të shumta formale e joformale të shtresave të ndryshme shoqërore.

“Vlen të thuhet se në këtë periudhë u formua organizata e parë shqiptare PKMLSHJ, që theu shabllonet e mëhershme të ilegales, duke kërkuar republikën shqiptare në kuadër të Jugosllavisë. Po ashtu, gjatë kësaj faze do të shtrohej si imperativ i kohës një çështje shumë e rëndësishme për illegalen shqiptare, siç ishte ai i unifikimit të organizatave e grupeve ilegale në një lëvizje unike”²⁶.

PKMLSHJ/LRSSHJ-ja²⁷ duhet parë e kuptuar si rezultat të rrethanave kohore e sistematike në Europën Juglindore dhe më gjerë. Përgatitjet për të vënë themelet organizative të PKMLSHJ-së zgjatën nga viti 1975 deri në vitin 1978, pa të cilat nuk do të ekzistonte PKMLSHJ-ja. Shumica e themeluesve të organizatës ishin ende studentë në Fakultetin Juridik të Prishtinës.

Përfundimisht, ideja për krijimin e PKMLSHJ-së erdhi menjëherë pas Kongresit të 10-të të LKJ-së, ku pritej të shtrohet për zgjedhje edhe kërkesa e fundit e porealizuar e demonstratave të vitit 1968 për krijimin e Republikës së Kosovës.

---

²² Lidhja Komuniste e Jugosllavisë/ Lidhja komuniste e Serbisë/ Lidhja Komuniste e Malit të Zi/ Lidhja Komuniste e Maqedonisë

²³ Lëvizja Nacional-Çlirimtare e Kosovës/ Lëvizja Nacional-Çlirimtare e Kosovës dhe e Viseve të Tjera Shqiptare në Jugosllavi.

²⁴ Grupi Marksist-Leninist i Kosovës/ Organizata Marksiste-Leniniste e Kosovës.

²⁵ Organizata Revolucionare Arbëreshe/ Partia Komuniste Marksiste-Leniniste Shqiptare në Jugosllavi

²⁶ Prof. dr. Sabile Keçmezi - Basha, “Programet politike të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, 1878-1990”, Instituti i Historisë, Prishtinë, 2013.

²⁷ Lëvizja për Republikën Socialiste Shqiptare në Jugosllavi.

Meqë populli shqiptar në ish-RSFJ²⁸ nuk kishte një organizatë politike unike, që këtë çështje ta trajtonte si unike, u pa si e domosdoshme që Kosovës i duhej një parti politike e pavarur dhe e barabartë me partitë politike të popujve të tjerë në ish-RSFJ, dhe të pavarur e të barabartë edhe me Partinë e Punës së Shqipërisë (PPSH). PPSH-ja e kufizonte aktivitetin e vet politik brenda kufijve të Republikës së Shqipërisë dhe çdolloj angazhimi i saj rreth çështjes së Kosovës, për bashkësinë ndërkombëtare ishte përzjerje në punët e brendshme të një shteti tjetër. Angazhimi i Shqipërisë ndaj çështjes së Kosovës kufizohej vetëm në të drejtat e minoriteteve, që ishte tepër pak për të shëruar plagën e madhe të Kosovës, e cila ishte gjysma e Shqipërisë. Nuk durohej ndarja e dyfishtë e Kosovës: një herë e ndarë nga shteti amë dhe pastaj e ndarë dhe nën sundimin e Serbisë, Maqedonisë e Malit të Zi. Kjo jo vetëm që shkaktonte diskriminim nacional e politik, por mundësonte edhe shfrytëzimin dhe diskriminimin e vazhdueshëm ekonomik.

Statusi politik si “pakicë kombëtare” për popullin shqiptar nën pushtimin e Jugosllavisë ishte i padrejtë. Klasifikimi i popullit shqiptar në Jugosllavi në kategorinë politike të “pakicave kombëtare” ishte në kundërshtim me situatën reale, sepse populli shqiptar që jetonte në territoret e tij etnike ishte i treti për nga numri në federatë dhe numerikisht më i madh sesa tre popujt e njohur që kishin shtetësinë e tyre në formë republike.

Kushtetuta federative më 28 shkurt të vitit 1974, për herë të parë, njohu dhe lejoi një kushtetutë për krahinën e Kosovës. Por nën sundimin e dyfishtë të Federatës dhe Republikës së Serbisë. Domethënë, Krahina Autonome e Kosovës ishte element konstituiv i Federatës dhe njëkohësisht element konstituiv i Serbisë! Kështu, në njëfarë mase edhe subjektivizmin e Kosovës, gjë që faktikisht avanconte paksa, por jo mjaftueshëm, subjektivizmin e Kosovës dhe pozitën e shqiptarëve. Pra, pozita e pabarabartë dukej hapur dhe

---

²⁸ Republika Socialiste Federative e Jugosllavisë.

askush nuk mund të mohojë mospërputhjen ndërmjet aspiratave të arsyeshme e të drejta të shqiptarëve dhe statusin faktik të kufizuar politik e kushtetues të shqiptarëve dhe të Kosovës në këtë federatë. Derisa pozita politike e shqiptarëve në pjesën qendrore të Kosovës është përmirësuar disi, pozita politike e shqiptarëve në rajonet shqiptare nën sundimin e Malit të Zi, Maqedonisë dhe Kosovës Lindore nën sundimin e drejtpërdrejtë të Serbisë nuk ka ndryshuar pas rënies së Rankoviqit!

Rritja e numrit të nxënësve dhe studentëve dhe e nivelit të tyre arsimor, si dhe dalja e kadrove të para nga Universiteti i Prishtinës, politikat më të favorshme të punësimit të shqiptarëve nëpër institucione, zhvillimi i aktiviteteve kulturore e artistike, të ndërlidhura edhe me shënimin e ngjarjeve historike kombëtare e shoqërore të shqiptarëve, si dhe, në përgjithësi, bashkëpunimi në rrafshin arsimor e kulturor me Republikën e Shqipërisë, nuk ishte në favor të nacionalizmit serb, i cili përpiqej me çdo mjet të pengonte afirmimin politik e shoqëror të KSA-së të Kosovës dhe komunikimin e bashkëpunimin e natyrshëm të munguar për dekada të tëra mes shqiptarëve të ndarë dhunshëm. Anashkalimi i kërkesave për adresim dhe zgjidhje të problemeve të trashëguara diskriminuese dhe nevojës për barazi të proklamuar, si dhe mangësitë e ngecjet e tjera nga koha në kohë, shënoheshin jo rrallë me protesta punëtorësh e studentësh. Kështu, edhe demonstratat e 11 marsit 1981 nisën fillimisht si protesta sociale, për shkak të cilësisë së dobët të ushqimit e kushteve të vështira në konvikte, në të cilat morën pjesë edhe studentë të kombësisë serbe e malazeze, por edhe studentë të tjerë të huaj që studionin në Universitetin e Prishtinës.

Në vijim, këto protesta shpërthyen si manifestim popullor për barazi, me kërkesën kryesore: për republikë të shqiptarëve në ish-RSFJ. Më pas, më 2 prill në Kosovë u shpall gjendja e jashtëzakonshme (u vendosën 45 mijë ushtarë jugosllavë). Gjendja e jashtëzakonshme në Kosovë jozyrtarisht vazhdoi deri në ndryshimet sistemore në të gjithë Bllokun e ashtuquajtur Lindor.

“Në vitin 1981 u shtrua kërkesa për konstituimin e Kosovës në Republikë. Në prapavijën e kërkesës qëndronte besimi, se problemi shqiptar në Jugosllavi esencialisht reduktohej në të drejtën për t’u konstituuar si plotësisht i barabartë me të tjerët, si shtet me të gjitha të drejtat individuale dhe kolektive që gëzonin republikat (shtetet) në bashkësinë e republikave (shteteve) jugosllave. Besohej se e drejta e konstituimit të Kosovës në Republikë, logjikisht, do të duhej t’i paraprinte bashkimit të kombit dhe, njëherazi, do të ishte në funksion të stabilitetit politik të Jugosllavisë dhe të Ballkanit në përgjithësi”.²⁹

Historiani Qerim Lita, bazuar në hulumtimet e tij mbi demonstratat e vitit 1981 në arkivin shtetëror të ish-Republikës së Maqedonisë, ndër të tjera shkruan: “Është e rëndësishme të theksojmë se, në dallim nga dita e parë, demonstratat që u organizuan më 26 mars, pastaj ato të 1-3 prillit, patën një përmbajtje me karakter politik. Në kuadër të demonstruesve që formuar shtabi për organizimin e demonstratave. Për shkaqe sigurie, anëtarët e shtabit vepronin ilegalisht dhe një numër shumë i vogël kishin njohuri për ekzistimin e tij. Krahas veprimtarive të ndryshme informative e organizative, shtabi përpiloi edhe listën e parullave, që do të përdoreshin gjatë demonstratave të 1, 2 e 3 prillit 1981, por edhe më vonë. Disa prej përmbajtjeve të këtyre parullave janë: “Kërkojmë punë-kërkojmë bukë”, “Poshtë dallimet sociale”, “Poshtë borgjezia”, “Poshtë burokracia”, “Poshtë eksploatimi i Kosovës”, “Poshtë hegjemonizmi”, “Poshtë kolonializmi”, “Kërkojmë pavarësi”, “Kërkojmë kushte”, “Poshtë mashtrimi”, “Kërkojmë barazi”, “Kërkojmë Republikë”, “Kërkojmë bashkimin e mbarë trevave shqiptare në një Republikë”, “Poshtë kolonialistët”, “Poshtë tradhtarët”, “Nuk ka paqe pa liri”, “Nuk ka barazi pa pavarësi”, “Nuk ka barazi pa Republikë” etj.”

“Në parim dhe në veprim nuk kishte asgjë të dënueshme në atë koncept politik, edhe pse dihet që ajo nuk i kishte bërë fare

---

²⁹ Ukshin Hoti, “Filozofia politike e çështjes shqiptare”, Tiranë, 1995

përshtypje regjimit. Përkundrazi, kjo organizatë ishte trajtuar thellësisht si armiqësore, nacionaliste e irredentiste, si të gjitha të tjerat, madje edhe më e rrezikshme, sepse ajo rezervohej si fillim nga kërkesa për bashkim me Shqipërinë, dhe këtë qëndrim do të mbante edhe me shumë anëtarë e simpatizantë. Pjesëtarët dhe drejtuesit e kësaj organizate kanë qenë ndër caqet kryesore të pushtetit dhe mekanizmave të tij, i cili nganjëherë nga prapaskena ka arritur të nxisë edhe eksponentë të grupeve e organizatave të tjera ilegale kundër PKMLSHJ-së dhe veprimtarëve të saj, deri edhe nëpër burgjet ku ata vuanin bashkë dënimet e padrejta për shumë e shumë vite. Kjo tregon se jo të gjithë veprimtarët e të burgosurit politikë kishin pjekurinë dhe njohurinë e duhur për të gjykuar drejt, sepse jo të gjithë kishin nivel të duhur arsimor e intelektual, si dhe përvojën e duhur për të kuptuar se një organizatë mund të kishte një qëndrim më liberal në dukje, sikur ishte kërkesa e PKMLSHJ-së për krijimin e një republike të shqiptarëve në Jugosllavi”, thekson ndër të tjera recensuesi i librit, prof. Ahmet Qeriqi.

Dihet se demonstratat e pranverës së vitit 1981 mobilizuan edhe bashkatdhetarët tanë në botën e jashtme, kryesisht në Zvicër dhe Gjermani, ku vepronin, si dhe drejtues të organizimeve atdhetare e revolucionare. Ndërkohë, këta drejtues, konkretisht ata të OMLK-së dhe LNÇKVSHJ-së në Zvicër dhe Gjermani edhe - siç kuptohet më vonë - përkundër disa kundërthënieve të caktuara organizative dhe pengesave që u krijoreshin nga rrethet e rrjetet e tyre organizative, ia arritën të për afroreshin dhe të bashkërenditnin aktivitetet publike e protestat, të cilat i organizonin bashkë.

PKMLSHJ-ja ishte e vetmja organizatë politike e kohës, që përmes programit të saj shtronte çështjen e republikës. Programi i saj partiak u përkrah nga populli dhe u shndërrua në kërkesë gjithëpopullore. Udhëheqësit shtetërorë e partiakë jugosllavë në të gjitha nivelet, bashkë me udhëheqësinë krahinore, jo vetëm që refuzoi kërkesat për barazi shoqërore e kombëtare, por i shpalli ato armiqësore, duke u vënë atyre attribute të paqena dhe duke i shtrembëruar dhe etiketuar në mënyra të ndryshme. Më 14 prill

1981, PKMLSH-ja, edhe për të hequr mjegullën që pushteti dhe Partia Jugosllave përpiqej të krijonte në opinionin e brendshëm dhe të jashtëm në lidhje me kërkesat e drejta të demonstruesve, i dërgoi një notë KQ-së të LKJ-së dhe qeverisë jugosllave, me ç'rast mori përsipër përgjegjësinë për organizimin e demonstratave dhe ritheksoi edhe një herë kërkesat ultimative. Katër muaj më pas, më 14 gusht 1981, PKMLSH-ja i dërgoi një letër KQ-së të LKJ-së dhe qeverisë jugosllave, duke ftuar LKJ-në për bisedime si partner dhe si parti të barabarta. Ajo publikoi shumë materiale propagandistike, si “Teoria dhe praktika e revolucionit”, “Instruksione për veprim praktik”, revistat “Revolucioni” dhe “Zëri i Atdheut” etj., ku ndër të tjera shpjegoheshin zhvillimet dhe kërkesat.

Kjo organizatë, pavarësisht si ka qenë trajtuar nga lakuesit e pretenduesit e të vërtetave të veta fiktive, ka qenë një ndër organizatat më masive dhe më me ndikim në Kosovë, sidomos para dhe gjatë protestave e demonstratave të marsit, prillit e majit të vitit 1981 e deri në njëvjetorin e tyre dhe bashkimin më 17 shkurt 1982 në Lëvizjen për Republikë (LRSSHJ). Faktet dhe dokumentet e kohës tregojnë se deri te bashkimi në Lëvizjen atdhetare të kohës (LRSSHJ), erdhi me iniciativën dhe platformën e PKMLSHJ-së.

Zyrtarët shqipfolës në kuadër të sistemit jugosllav, si pjesë përbërëse e mekanizmave të pushtetit, në luftën e tyre speciale kundër kërkesës këmbëngulëse për Republikë të rinisë, studentëve e shumicës së popullit shqiptar, herë hapur e herë fshehur, aludonin se p.sh.: demonstratat e shqiptarëve për Republikë i kanë organizuar herë UDB-ja e Serbia, herë KGB-ja e Rusia e deri edhe Bullgaria. Ata ndonjëherë theksonin gjoja njëfarë rreziku nga “armiku i brendshëm reaksionar në bashkëpunim me atë të jashtëm imperialist”, duke sjellë njëfarë përfundimi, siç thoshin ata, se ishin të nxitura e të organizuara nga Shqipëria dhe PPSH-ja³⁰.

Udhëheqësve shtetërorë e partiakë jugosllavë kur ua lypte puna, me dhëlpëri, në vendet që dominoheshin nga politika të djathta,

---

³⁰ Partia e Punës e Shqipërisë.

atakonin kërkesat dhe lëvizjen tonë revolucionare si ultra të majtë, ndërsa në vende që dominoheshin nga politikat e majta, këtë lëvizje e quanin si reaksionare e ultra të djathtë. Madje për këtë qëllim ata bënë publikime e shkrime të veçanta, të cilat i shpërndanin sipas këtyre nevojave.

Pas përkrahjes së protestave në Kosovë, që kishte bërë udhëheqja politike e Shqipërisë, udhëheqësit e Jugosllavisë fajësuan edhe Shqipërinë se kishte nxitur demonstratat irredentiste në Jugosllavi. Kjo mbështetje kontribuoi, që grupet e organizatat e rezistencës të unifikonin deri diku qëndrimet në kërkesa. Udhëheqësit politikë shqiptarë të Kosovës, edhe përkundër faktit se ata karshi kërkesave të drejta për barazi nacionale e politike u treguan oportunistë, madje edhe u dënuan dhe u përpoqën t'i luftojnë ato, por megjithatë, nga qeveria e udhëheqësja partiake jugosllave u detyruan të japin dorëheqje ose edhe u shkarkuan. Demonstratat e mars-prillit 1981 u mbytën në dhunë, por rezistenca nuk ndaloi. Përkundrazi, ajo u intensifikua. Kërkesa për republikë u shndërrua në një lëvizje politike e popullore, që krijoi edhe mekanizmat e saj çlirimtarë.

Të gjitha dokumentet e kohës flasin se këto organizime lindën në mënyrë latente e spontane, pa ndonjë nxitje nga jashtë dhe u rritën e u zhvilluan në përputhje me rrethanat e kohës, falë edhe veprimtarisë të gjithanshme e luftës këmbëngulëse për një jetë më të mirë kombëtare e shoqërore. Lënia jashtë vëmendjes e problemeve më thelbësore që shqetësonin shqiptarët atëkohë, krijonin terren pjellor, prej të cilit lindën organizime ilegale, ku shumë prej tyre u dekonspiruan dhe u zbuluan me kalimin e kohës nga organet e rendit dhe të sigurisë së Jugosllavisë. E gjithë kjo rezultoi me një kosto shumë të lartë edhe për të gjithë federatën dhe të ardhmen e saj, që së fundmi çoi edhe në shkatërrimin e saj.

Ndërsa ngjarjet paralele në Poloni, të shprehura përmes organizimit sindikalist "Solidarnost", dëshmuar mangësitë sistemore dhe dështimin e barazisë shoqërore (me theks përfaqësimin e denjë të interesave të klasës punëtore), në ish-RSfJ demonstratat e shqiptarëve me kërkesat për barazi sociale,

nacionale e politike në ish-federatë, të shprehura përmes lëvizjes së re politike për Republikë Shqiptare në kuadër të ish-Federatës, dëshmuar mangësinë demokratike dhe dështimin e sistemit shtetëror në fjalë edhe në rrafshin e barazisë nacionale e politike dhe vetëqeverisjen e proklamuar.

“...nëse barazia dhe republika nuk arrihen në rrugë e me mjete paqësore dhe nëse gjendja përshkallëzohet deri te lufta e armatosur, atëherë nuk ka kuptim bashkëjetesa në një shtet të tillë, siç është Jugosllavia dhe, në një rast të tillë, ne shqiptarët do të angazhohemi për jetësimin e aspiratës së kamotshme shqiptare: bashkimin kombëtar!”³¹

Rrugëtimi i suksesshëm i Lëvizjes Çlirimtare Shqiptare

Bashkimi i 17 shkurtit 1982, i arritur mes forcave të atëhershme atdhetare e revolucionare, përpos bashkimit - për shkak të rrethanave - të detyrueshëm ideor, nuk rezultoi edhe me bashkim të mirëfilltë fizik në një strukturë të vetme organizative e vepruese, që në fazat fillestare koordinoheshin fare pak mes tyre. Lëvizja atdhetare e kohës vazhdoi ta zhvillojë veprimtarinë e saj fillimisht në dy, e më pas në së paku tri fraksione (grupe interesi politik), e që shoqërohej me fërkime e konflikte për dominim politik. Mjerisht, një bashkim i të gjitha rrymimeve nuk ndodhi as në kohën e pluralizmit politik të viteve '90 në hapësirat shqiptare, por përkundrazi, lëvizja jonë, gjatë rrugëtimit të saj, përpos goditjeve nga ana e armikut dhe pengesave të tjera të natyrës objektive, u përball pareshtur edhe me situata të luftës së brendshme imponuese e dominuese. Megjithatë, kjo lëvizje arriti të ruajë dhe të zhvillojë një vazhdimësi, e cila në fund rezultoi edhe me luftën e armatosur, ndërhyrjen ndërkombëtare dhe shpalljen e pavarësisë vetëm të Kosovës, si ish-Krahinë Autonome të ish-RSFJ-së, ndërsa viset e tjera shqiptare nën Republikat e

---

³¹ Një nga vendimet e miratuara në mbledhjen konstituive të Organizatës në vitin 1978.

Tjera Jugosllave mbetën edhe më tej të ndara e të shtypura.

Ky bashkim kaloi disa faza të caktuara konsolidimi, duke pasur edhe transformime të njëanshme emërtimeve nga LRSSHJ në LPRK/LPK³², në përputhje me rrethanat zhvillimore dinamike, që mjerisht reduktuan kërkesat me karakter të emërtuar kombëtar në emërtim të imponuar administrativo-gjeografik.

Ky rrugëtim është përcjellë me prirje përvetësimi edhe të kërkesave programore, veprimeve të caktuara, deri edhe të veprimtarëve e veprimtarëve (shokëve e shoqeve), për të cilët nuk është ditur publikisht përkatësia organizative. Ndaj nuk është për t'u çuditur me deformimet e caktuara aktuale dhe përdhosjen e vlerave nga individë e klane të caktuara, që në etapa të caktuara kanë arritur të dominojnë lëvizjen. Së fundi, edhe si pasojë e këtyre sjelljeve, si vjedhjeve, zaptimeve, plaçkitjeve e grabitjeve, thuajse ka zënë vend një mendësi, që përdhosja e vlerave kombëtare shoqërore, si edhe veprimet e shpronësimit, gllabërimit e shkatërrimit të pasurisë publike e shoqërore dhe arritjeve me mund që nga Rilindja Kombëtare Shqiptare e deri tashmë në Kosovë e më gjerë, është bërë si diçka “e zakonshme” dhe “normale”. Nuk duhen përjashtuar me këtë rast, edhe pengesat kryesore të shkaktuara nga infiltrimet dhe atakimet e tjera nga ana e armikut dhe e faktorëve të tjerë të interesit, deri edhe ndërkombëtarë. Megjithatë, mund të konstatojmë se deri më tani ne kemi vepruar e kaluar më mirë se lëvizjet e ngjashme, p.sh., sesa ajo kurde, tamile, baske, irlandeze etj., pasi ne kishim një shtet amë, i cili në mënyra të ndryshme jepte kontributin e vet të natyrshëm dhe të pamohueshëm.

Përkundër të gjitha vështirësive të njohura e të panjohura, lëvizja jonë atdhetare e shoqërore arriti të zhvillojë edhe luftën çlirimtare të drejtuar nga mekanizmi i saj, UÇK-ja, luftë kjo që u realizua me shpalljen e pavarësisë së Republikës së Kosovës, pikërisht më 17 shkurt të vitit 2008, identiteti, sovraniteti, integriteti dhe shtetësia e mirëfilltë e së cilës mbetet të konsolidohet si në

---

³² Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës/ Lëvizja Popullore e Kosovës.

kuptimin kombëtar, ashtu edhe shoqëror, bashkë me të gjithë mekanizmat e duhur që shtetin e bëjnë shtet. Edhe rrugëtimi i saj për shtetndërtim të mirëfilltë, krahas integriteteve shqiptare, europiane e ndërkombëtare, bashkë me zhvillimin ekonomik dhe fuqizimin e mekanizmave të kontrollit publik e shoqëror, mbetet një sfidë më vete. Përfshirja e të gjitha pasurive e resurseve të saj brenda vendit dhe veçanërisht në mërgatën shqiptare gjithandej nëpër botë (që ndërkohë është duke u bërë më transnacionale), në bashkëpunim të strukturuar mes institucioneve të shteteve përkatëse - duke ruajtur e zhvilluar arritjet pozitive ekzistuese që kanë krijuar brezat me shumë punë, mund, sakrificë e gjak - gjithashtu paraqet një sfidë emergjente aktuale për një të ardhme më të mirë për të gjithë.

Abschliessendes Wort

Dieses Buch, so der Rezensent Prof. Ahmet Qeriqi, ist ein Werk, das einen bestimmten Zeitraum politischer und sozialer Entwicklungen im Kosovo und darüber hinaus beleuchtet. Dies geschieht durch einen Protagonisten Skënder Ibishi an der Spitze der politischen Organisation PKMLSHJ (Albanische marxistisch-leninistische Kommunistische Partei in Jugoslawien), die wichtige Spuren in unserer neuen Geschichte hinterlassen hat.

Die Tatsache, dass einige Führungspersonen dieser Organisation innerhalb der Strukturen des Verwaltungs- und Sicherheitsdienstes, der Polizei und Armee Jugoslawiens tätig waren, wurde von bestimmten Clans und Gruppen falsch interpretiert. Obwohl alle illegalen Organisationen auf der ganzen Welt u.a. als Ziel das Eindringen in die Strukturen des Staates hatten, damit möglichst viele Informationen gesammelt werden können und Aktivitäten verdeckt werden, so wie es auch in diesem Fall geschehen ist.

Die Aktivitäten der Schlüsselpersonen und anderer Mitglieder der ehemaligen PKMLSHJ im Land und im Exil haben ihre eigene Wirkung entfaltet und der Sache gedient, trotz des dichten Nebels, der in den Reihen der gespaltenen und zersplitterten Gruppen herrschte, aber es gab nie einen mangelnde Bereitschaft zur Einigung und Kooperation. In dieser Richtung hat die PKMLSHJ, auch was die Vereinigung der Reihen der Aktivitäten innerhalb und ausserhalb des Landes anbelangt, kein Hindernis und nicht zum Nachteil der Sache gehandelt, im Gegenteil.

Der Rezensent betont weiter: „Die Veröffentlichung dieses

Buches bringt Licht in das Leben und die Taten von Skënder Ibishi, dessen Freunde und Freundinnen und auch in die Organisation, welche nicht nur von der jugoslawischen Macht bekämpft wurde, sondern ungerechterweise auch von bestimmten Gruppen und Clans, Teilen des Systems und auch illegaler Gruppierungen verdächtigt wurde. Doch die Realität hat die Gerüchte widerlegt, die Tatsachen und Argumente, die Grundlage einer jeden wissenschaftlichen Arbeit und Studiums sind, bestätigen die Realität und die Entwicklungen, die in einer bestimmten Zeit oder einem bestimmten Zeitraum nachgewiesen sind.

Auch in der Zukunft müssen sich Historiker, Forscher und Autoren bei der Behandlung dieser Thematik auf Tatsachen und Nachweise stützen und objektiv sein, da nur so das Mosaik aller Ereignissen, Bemühungen, patriotischer und revolutionärer Handlungen und des Befreiungskrieges vervollständigt werden kann. Nur so kann dieses Mosaik als Gesamtes, vereint und vervollständigt, auch zukünftigen Generationen für ein fortschrittliches Leben und Leben mit Wohlbefinden dienen!

Das Verschweigen historischer Ereignisse oder deren Verdrehung und Verfälschung, die ungerechtfertigte Aneignung oder Aufteilung der Verdienste und auch die Abweichung von der objektiv belegten Wahrheit ebnete vielfältigen Verdrehungen den Weg und das war wie Wasser auf die Mühlen der Feinde und Gegner unseres Krieges. Diese haben auch nicht aufgehört mit vielen Veröffentlichungen in vielfältigen Fremdsprachen Verzerrungen zu machen, haben sich Halbwahrheiten bedient und aber auch andere konspirative Theorien über die Albaner, den Widerstand, die patriotische Organisation und deren aufrichtigen Befreiungskrieg, Demokratie, Gleichheit, Unabhängigkeit, Selbstbestimmung, Entwicklung und allgemeines gesellschaftliches Wohlergehen und gegen die Besetzung, die allgegenwärtige Diskriminierung, die staatliche Gewalt, die Unterdrückung und die Ausnutzung entwickelt.

Ich sehe die Notwendigkeit am Ende dieses Buches eine

Zusammenfassung, eine teilweise Überarbeitung zu machen, die die Umstände der Zeit und den Weg der Organisation aus dem ersten Kern bis zu der neuen politischen und gesellschaftlichen Bewegung schildert.

Die politische Situation der Albaner in Jugoslawien, die seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs durch eine ungleiche Stellung gegenüber anderen Völkern gekennzeichnet war, beeinflusste die Organisation und andere Formen des Widerstands.

Es wird sogar ausgeführt, dass diese Organisationen aufgrund des angeblichen ontologischen Antagonismus zwischen Nationalismus und Sozialismus ein ambivalentes Konzept hatten. Im Zusammenhang mit dieser Problematik versucht es der Politikwissenschaftler Andrew Heywood mit einer aussergewöhnlichen Antwort. Seiner Meinung nach können Nationalismus und Sozialismus nebeneinander existieren, beide benötigen „soziale Solidarität“ und „gemeinsames Handeln“. Sie spiegeln Ausbeutung und Ungleichheit in einem bestimmten Land und zu einer bestimmten Zeit deutlich wider. Deshalb entstanden in vielen Ländern, die ihre kolonialen Schutzherren in Frage stellten, Bewegungen, die die Ziele der nationalen Unabhängigkeit (Nationalismus) mit denen der sozialen Revolution (Sozialismus) verflochten.

Der besondere jugoslawische Sozialismus von Tito proklamierte die volle nationale Gleichheit und die Brüderlichkeit-Vereinigung der freien und gleichen Völker. Im Zusammenhang mit dem Kalten Krieg zwischen den beiden gegensätzlichen Blöcken des vergangenen Jahrhunderts spielte das Jugoslawien Titos eine dazwischenliegende Rolle und war auch als Anführer des Blocks der sogenannten blockfreien Länder bekannt. Die jugoslawische Regierung und Partei erklärte und unterstützte den Kampf für die Entkolonialisierung einiger eroberten, unterdrückter und ausgebeuteter Länder und Völker. Gleichzeitig hat die Jugoslawische Föderation (was auf Albanisch Südslawen bedeutet) mit deren Bezeichnung ausschließlich slawische Völker

der Föderation privilegiert. Sie legitimierte vererbte und neu geschaffene kolonisierende Beziehungen, wobei die Albaner als autochthones Volk, welches das drittgrößte war, derer Rechte, die die anderen slawischen Völker in der Föderation hatten, beraubt wurden. Damit waren sie von der Gleichberechtigung, die für die nationale und politische Subjektivität öffentlich proklamiert und versprochen wurde, ausgeschlossen und auch von der Selbstverwaltung und Selbstbestimmung, die die zahlenmässig kleineren slawischen Völker in der ehemaligen Föderation hatten.

An der Schwelle zu den Demonstrationen in dem Jahre 1981 im Kosovo und anderen albanischen Gebieten in Jugoslawien waren neben der monistischen (ein parteilicher) System, das Kommunistische Bündnis Jugoslawiens und den Vereinigungen der Republiken und Provinzen (LKJ: LKK/ LKS/ LKMZ/ LKM)³³, und auch deren Satellitorganisationen, die im Rahmen des Systems tätig waren und voll im Dienst der Macht standen, ununterbrochen tätig. Auch wenn dies im Verborgenen stattfand. Nicht nur wegen des monistischen politischen Systems, sondern auch wegen der weiterhin kolonialen Lage waren darunter einige illegale patriotische Gruppen und Organisationen. Als die Bekanntesten auf der Schwelle des Jahres 1981 möchten wir LNÇK/LNÇKVSHJ³⁴, GMLK/OMLK³⁵, ORA / PKMLSHJ³⁶ neben zahlreichen formellen und informellen Gruppen unterschiedlicher sozialer Schichten herausgreifen.

„Es ist erwähnenswert, dass in dieser Zeit die erste albanische Organisation PKMLSHJ gegründet wurde, die die früheren Muster der Illegalität durchbrach und die albanische Republik innerhalb

³³ Kommunistisches Bündnis Jugoslawiens/ Kommunistisches Bündnis Kosovas/ Kommunistisches Bündnis Serbiens/ Kommunistisches Bündnis Montenegros/ Kommunistisches Bündnis Mazedoniens.

³⁴ Nationale Befreiungsbewegung des Kosovo/ Nationale Befreiungsbewegung des Kosovo und anderer Albanischer Gebiete in Jugoslawien

³⁵ Marxistisch-Leninistische Gruppe des Kosovo/ Marxistisch-Leninistische Organisation des Kosovo

³⁶ Revolutionäre Arbëreshen Organisation/ Kommunistische Marxistisch-Leninistische Partei der Albaner in Jugoslawien

*Jugoslawiens anstrebte. Außerdem kam in dieser Phase als Imperativ der Zeit ein sehr wichtiges Thema für den albanischen Widerstand auf, wie die Vereinigung illegaler Organisationen und Gruppen in einer einzigartigen Bewegung.*³⁷

PKMLSHJ/LRSSHJ³⁸ ist als ein Ergebnis der zeitlichen und systematischen Umstände in Süd-Ost-Europa und darüber hinaus zu sehen und zu verstehen. Die Vorbereitungen für die Gründung der Organisation PKMLSHJ dauerte von dem Jahre 1975 bis zum Jahre 1978, ohne diese hätte die PKMLSHJ nicht existiert. Die Mehrheit der Gründer der Organisation waren noch Studenten der Fakultät für Rechtswissenschaft in Prishtina.

Die Idee für die Gründung der PKMLSHJ kam unmittelbar nach dem 10. Parteikongress der LKJ auf, wo der letzte unerfüllte Antrag der Demonstrationen von 1968 zur Gründung der Republik Kosovo zu Wahlen eingereicht werden sollte.

Da das albanische Volk in der ehemaligen Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien keine einheitliche politische Organisation hatte, um dieses Thema zu behandeln, wurde es als notwendig erachtet, dass das Kosovo eine unabhängige politische Partei benötigt, die den politischen Parteien anderer Völker in der ehemaligen Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien gleichgestellt ist, die unabhängig und der albanischen Arbeiterpartei (PPSH) gleichwertig ist. Die PPSH beschränkte ihre politische Tätigkeit innerhalb der Grenzen der Republik Albanien, und jedes Engagement in der Kosovo-Frage war für die internationale Gemeinschaft eine Einmischung in die inneren Angelegenheiten eines anderen Staates. Das Engagement Albanien in der Kosovo-Frage beschränkte sich auf Minderheitenrechte, dies war zu wenig, um die große Wunde des Kosovo, welches die Hälfte Albanien war, zu heilen. Die doppelte Teilung des Kosovo wurde nicht geduldet: einmal die Trennung vom Mutterland und dann

---

³⁷ Prof. Dr. Sabile Keçmezi-Basha, „Programet politike të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, 1878-1990“, Instituti i Historisë, Prishtinë, 2013

³⁸ Bewegung für eine Albanische Republik in Jugoslawien

die Teilung und die Beherrschung durch Serbien, Mazedonien und Montenegro. Dies führte nicht nur zu nationaler und politischer Diskriminierung, sondern ermöglichte auch eine fortgesetzte wirtschaftliche Ausbeutung und Diskriminierung.

Der politische Status als «nationale Minderheit» für das albanische Volk unter der Besetzung Jugoslawiens war ungerecht. Die Einstufung des albanischen Volkes in Jugoslawien in die politische Kategorie der „nationalen Minderheiten“ widersprach der tatsächlichen Situation. Da das in seinen ethnischen Gebieten lebende albanische Volk in der Föderation zahlenmässig an dritter Stelle stand und zahlreicher war als drei bekannte Völker, die ihre Staatsbürgerschaft in Form der Republik besaßen.

Die Verfassung der Föderation hat am 28. Februar des Jahres 1974 zum ersten Mal eine Verfassung für die Provinz Kosovo anerkannt und erlaubt. Aber dies unter der Doppelherrschaft der Föderation und der Republik Serbien. Die Autonome Provinz Kosovo war nämlich ein konstitutiver Bestandteil der Föderation und gleichzeitig ein konstitutiver Bestandteil Serbiens! So erfolgte in einem gewissen Masse die Subjektivierung des Kosovo. Dies trieb die Subjektivierung und die Stellung der Albaner ein wenig, aber nicht genug, voran. Die ungleiche Stellung war offensichtlich und niemand konnte die fehlende Übereinstimmung zwischen den begründeten Bestrebungen für die Rechte der Albaner und den tatsächlichen begrenzten politischen Status der Verfassung der Albaner und des Kosovo in dieser Föderation verleugnen. Während sich die politische Position der Albaner im zentralen Kosovo etwas verbessert hatte wurde die politische Position der Albaner in den albanischen Regionen unter der Herrschaft von Montenegro, Mazedonien und Ostkosovo unter der direkten Herrschaft Serbiens nicht verändert, auch nicht nach dem Fall von Rankoviq.

Der Anstieg der Zahl der Schüler und Studenten und ihres Bildungsniveaus sowie der Abgang des ersten Absolventen der Universität Prishtina, die günstigste Beschäftigungspolitik von Albanern in Institutionen, die Entwicklung kultureller und

künstlerischer Aktivitäten, auch im Zusammenhang mit der Kennzeichnung der national- und sozialgeschichtlichen Ereignisse der Albaner, sowie allgemein die Zusammenarbeit im Bildungs- und Kulturbereich mit der Republik Albanien, war nicht zugunsten des serbischen Nationalismus, der mit allen Mitteln versuchte, die politische und gesellschaftliche Annäherung der Provinz des Kosovo und die seit Jahrzehnten fehlende Kommunikation und Zusammenarbeit zwischen den gewaltsam gespaltenen Albanern zu behindern. Die Umgehung von Forderungen für die Behandlung und Lösung von vererbten diskriminierenden Problemen und die Notwendigkeit der proklamierten Gleichberechtigung und auch andere Mängel und Rückschläge waren oft von Arbeiter- und Studentenprotesten gekennzeichnet. Auch die Demonstrationen vom 11. März 1981 begannen zunächst als soziale Proteste wegen der schlechten Qualität der Lebensmittel und der schlechten Bedingungen in den Studentenwohnheimen, an diesen haben auch Studenten serbischer und montenegrinischer Nationalität teilgenommen, aber auch ausländische Studenten der Universität Prishtina.

Anschliessend wurden diese Proteste zu einer populären Manifestation für die Gleichberechtigung, mit der Hauptforderung: einer Republik der Albaner in der ehemaligen Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien. Am 2. April wurde im Kosovo der Ausnahmezustand ausgerufen (45.000 jugoslawische Soldaten wurden eingesetzt). Der Ausnahmezustand im Kosovo wurde inoffiziell fortgesetzt, bis sich das System in dem gesamten sogenannten Ostblock änderte.

„In dem Jahre 1981 wurde der Antrag auf die Konstituierung des Kosovo als Republik gestellt. Hinter dem Antrag stand die Meinung, dass das albanische Problem in Jugoslawien grundsätzlich verringert wird, wenn deren Rechte den Rechten der anderen gleichgestellt werden als ein Staat mit allen individuellen und kollektiven Rechten, die eine Republik (Staat) in der jugoslawischen Staatengemeinschaft (Staaten) genießt. Es herrschte die Meinung, dass das Recht auf

*die Konstituierung des Kosovo als Republik logischerweise eine Vereinigung der Nation mit sich bringt, gleichzeitig würde dies zur politischen Stabilität Jugoslawiens und des gesamten Balkans beitragen.*³⁹

Der Historiker Qerim Lita hat auf der Grundlage seiner Forschungen über die Demonstrationen des Jahres 1981 in den staatlichen Archiven der ehemaligen Republik Mazedonien unter anderem folgendes geschrieben: *„Es ist wichtig zu betonen, dass die Demonstrationen, die am 26. März und dann vom 1. bis 3. April organisiert wurden, im Gegensatz ab dem ersten Tag einen politischen Charakter hatten. Innerhalb der Demonstranten wurde eine Zentrale für die Organisation von Demonstrationen eingerichtet. Aus Sicherheitsgründen arbeiteten die Angehörigen der Zentrale illegal, und nur wenige wussten von seiner Existenz. Neben diversen Informations- und Organisationsaktivitäten erstellte die Zentrale auch eine Liste mit Parolen, die bei den Demonstrationen am 1., 2. und 3. April 1981, aber auch später verwendet werden sollten. Einige der Inhalte dieser Slogans sind: „Wir wollen Arbeit – wir brauchen Brot“, „Nieder mit den sozialen Unterschieden“, „Nieder mit der Bourgeoisie“, „Nieder mit der Bürokratie“, „Nieder mit der Ausbeutung des Kosovo“, „Nieder mit der Hegemonie“, „Nieder mit dem Kolonialismus“, „Wir fordern Unabhängigkeit“, „Wir fordern bessere Bedingungen“, „Nieder mit der Täuschung“, „Wir fordern Gleichberechtigung“, „Wir fordern Republik“, „Wir fordern die Vereinigung aller albanischer Gebiete in einer Republik“, «Nieder mit den Kolonialisten», «Nieder mit den Verrätern», «Es gibt keinen Frieden ohne Freiheit», «Es gibt keine Gleichheit ohne Unabhängigkeit», «Es gibt keine Gleichheit ohne Republik» etc.*

„Im Prinzip und in der Praxis war an diesem politischen Konzept nichts Verwerfliches, obwohl es bekanntlich das Regime überhaupt nicht beeindruckte. Im Gegenteil, diese Organisation wurde zutiefst als feindselig, nationalistisch und irredentistisch behandelt, wie alle anderen, sogar noch gefährlicher, weil sie zurückhaltend

---

³⁹ Ukshin Hoti, „Filozofia politike e çështjes shqiptare“, Tiranë, 1995

mit die Forderung nach der Vereinigung mit Albanien war, und diese Haltung noch mehr Anhänger und Sympathisanten fand. Die Mitglieder und Führer dieser Organisation gehörten zu den Hauptangriffszielen der Regierung und ihrer Mechanismen, die es manchmal hinter den Kulissen geschafft haben, Vertreter anderer illegaler Gruppen und Organisationen gegen die PKMLSHJ und ihre Aktivisten aufzuwiegeln, sogar in Gefängnissen, wo sie zusammen langjährige ungerechtfertigte Haftstrafen absassen. Dies zeigt, dass nicht alle Aktivisten und politische Gefangene die notwendige Reife und das notwendige Wissen für die richtige Beurteilung hatten, da nicht alle das notwendige Bildungsniveau und intellektuelle Niveau und auch die notwendige Erfahrung hatten, um zu verstehen, dass eine Organisation ein liberaleres Erscheinungsbild haben könnte, wie die Forderung der PKMLSHJ für die Gründung einer Republik der Albaner in Jugoslawien war“; betont unter anderem der Rezensent Prof. Ahmet Qeriqi.

Es ist bekannt, dass die Demonstrationen des Frühlings des Jahres 1981 viele Landleute im Ausland mobilisierten, hauptsächlich in der Schweiz und in Deutschland, wo einige Leiter von patriotischen und revolutionären Organisationen tätig waren. Zwischenzeitlich - wie es sich später herausgestellt hat - gelang es den Leitern dieser Organisationen, genauer gesagt die von OMLK und LNÇKVSHJ in der Schweiz und in Deutschland, trotz gewisser organisatorischer Widersprüche und Hindernisse, die durch ihre organisatorischen Bezirke und Netzwerke geschaffen wurden, sich anzunähern und zu koordinieren, und haben gemeinsam öffentliche Aktivitäten und Proteste sehr erfolgreich organisiert.

Die PKMLSHJ war damals die einzige politische Organisation, die mit ihrem Programm die Frage der Republik aufwarf. Ihr Parteiprogramm wurde vom Volk unterstützt und wurde zu einer Forderung des gesamten Volkes. Die jugoslawischen Staats- und Parteiführer auf allen Ebenen haben zusammen mit der Leitung der Provinz die Forderungen nach sozialer und nationaler Gleichheit nicht nur zurückgewiesen, sondern auch zum Feindbild erklärt,

mit nicht vorhandenen Attributen versehen und auf vielfältige Weise verzerrt und etikettiert.

Am 14. April 1981 hat die PKMLSH, auch für die Aufklärung der Lage welche die Regierung und die jugoslawische Partei in der in- und ausländischen Meinung in Zusammenhang mit den berechtigten Forderungen der Demonstranten zu verschleiern versuchte, eine Note an das Zentralkomitee der LKJ und die jugoslawische Regierung geschickt, und darin die Verantwortung für die Organisation der Demonstrationen übernommen und die ultimativen Forderungen bekräftigt.

Vier Monate später, am 14. August 1981, hat die PKMLSHJ einen Brief an das Zentralkomitee der LKJ und die jugoslawische Regierung und die LKJ gesandt und diese zu Gesprächen als Partner und gleichberechtigte Partei eingeladen. In dieser Zeit hat die Organisation viele Propagandamaterialien, wie «Theorie und Praxis der Revolution», «Anleitungen für praktisches Handeln», Zeitschriften «Revolution» und «Stimme der Heimat» usw., wo unter anderem Entwicklungen und Forderungen erläutert wurden, veröffentlicht.

Diese Organisation war, ungeachtet dessen, wie sie von den Verleugnern der Wahrheiten behandelt wurde, eine der massivsten und einflussreichsten Organisationen im Kosovo, insbesondere vor und während der Proteste und Demonstrationen im März, April und Mai des Jahres 1981 bis zu ihrem einjährigen Jubiläum und die Einigung am 17. Februar 1982 in die Bewegung für eine Republik (LRSSHJ). Die Fakten und Dokumente der damaligen Zeit zeigen, dass die Vereinigung der Patriotischen Bewegung der Zeit (LRSSHJ) auf Initiative und in Plattform der PKMLSHJ erfolgte.

Albanisch sprechende Beamten des jugoslawischen Systems, als integraler Bestandteil der Machtmechanismen, haben in ihrem besonderen Kampf gegen die hartnäckige Forderung nach einer Republik der Jugend, der Studenten und der Mehrheit des albanischen Volkes, manchmal offen und manchmal im Geheimen Anspielungen gemacht, dass z.B. *die Demonstrationen der Albaner für eine Republik mal von der UBD und Serbien, mal von dem KGB*

und Russland bis zu Bulgarien organisiert wurden. Diese betonten eine angebliche Gefahr durch den „reaktionären inneren Feind in Zusammenarbeiten mit dem imperialistischen ausländischen Feind“, um zum Schluss zu kommen, dass diese angeblich von Albanien und der PPSH⁴⁰ angestiftet und organisiert wurden.

Falls es ihnen passte, haben die jugoslawischen Staats- und Parteiführer mit Hinterlist die Forderungen unserer politischen und sozialen Bewegung in Ländern mit einer rechtsgerichteten Politik als ultralinks angegriffen, während sie diese Bewegung in Ländern mit einer linksgerichteten Politik als reaktionär rechts bezeichneten. Zu diesem Zweck fertigten sie sogar spezielle Publikationen und Schriften an, die sie entsprechend diesen Bedürfnissen verteilten.

Nach unterstützenden Haltungen der Proteste im Kosovo durch die politische Führung Albanien, beschuldigten die Führer Jugoslawiens Albanien auch, irredentistische Demonstrationen in Jugoslawien angestiftet zu haben. Diese unterstützende Haltung durch albanische Führung trug dazu bei, dass Gruppen und Organisationen des Widerstandes einigermaßen die gleiche Haltung und gleiche Forderungen zu haben. Die politischen albanischen Führer des Kosovo wurden trotz der Tatsache, dass sie die gerechten Forderungen nach nationaler und politischer Gleichheit opportunistische Haltung nahmen, sogar verurteilt und versucht sie zu bekämpfen, wurden sie von der jugoslawischen Regierung gezwungen aus den Führungspositionen der Partei zurückzutreten oder sogar wurden abgesetzt. Die Demonstrationen von März bis April 1981 wurden gewaltsam unterdrückt, aber der Widerstand hörte nicht auf. Im Gegenteil, er hat sich noch verstärkt. Die Forderung nach einer Republik wurde zu einer politischen und Volksbewegung, die auch Mechanismen für die Befreiung schaffte.

Alle Dokumente der Zeit zeigen, dass diese Organisationen latent und spontan ohne jeden Antrieb von aussen entstanden sind

---

⁴⁰ Arbeiterpartei Albanien

und sich im Einklang mit den damaligen Umständen begleitet mit vielseitigen Aktivitäten und des beharrlichen Kampfes für bessere nationale und soziale Bedingungen, weiter verstärkt und entwickelt haben. Die fehlende Berücksichtigung der wesentlichsten Probleme, die die Albaner damals beunruhigten, schuf einen fruchtbaren Boden für das Entstehen von Widerstandsorganisationen, von denen viele von den jugoslawischen Strafverfolgungsbehörden und Sicherheitsorganen mit der Zeit entdeckt wurden. Dies kostete die gesamte Föderation, auch für ihre Zukunft, viel, schliesslich führte es zur Zerstörung.

Während die Ereignisse, die parallel in Polen vor sich gingen, die durch die Gewerkschaftsorganisation „Solidarność“ vorangetrieben wurden, die Mängel des Systems und das Scheitern der sozialen Gleichstellung (mit Betonung auf die würdige Vertretung der Interessen der Arbeiterklasse) aufdeckten, zeigten in der ehemaligen Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien die Demonstrationen der Albaner mit den Forderungen nach sozialer, nationaler und politischer Gleichheit in der ehemaligen Föderation durch die neue politische Bewegung für die Republik Albanien innerhalb der ehemaligen Föderation die demokratischen Mängel auf und bewiesen das Versagen des Staatssystems in Bezug auf die nationale und politische Gleichheit und die proklamierte Selbstverwaltung.

„...Wenn Gleichheit und Republik nicht auf friedlichem Wege erreicht werden und die Situation zu einem bewaffneten Krieg eskaliert, dann hat die Koexistenz in einem Staat wie Jugoslawien keinen Sinn, und in einem solchen Fall werden wir Albaner uns für die Verwirklichung des langjährigen albanischen Strebens: nationale Einheit! einsetzen.“⁴¹

Der erfolgreiche Weg der albanischen Befreiungsbewegung

⁴¹ Einer der Beschlüsse, verabschiedet in der konstituierenden Sitzung der Organisation in dem Jahre 1978.

Die am 17. Februar 1982 erzielte Vereinigung zwischen den damaligen patriotischen und revolutionären Kräften führte, außer dass die Vereinigung - aufgrund der Umstände - ideologisch zwingend war, nicht zu einer wirklichen Vereinigung in einer einzigen organisatorischen und operativen Struktur. Die Koordination war in der Anfangsphase sehr gering. Die damalige patriotische Bewegung entfaltete ihre Aktivität zunächst in zwei, dann in mindestens drei Fraktionen (politischen Interessengruppen) weiter, dies war mit Reibungen und Konflikten um die politische Vorherrschaft begleitet. Leider kam es auch in der Zeit des politischen Pluralismus der 90er Jahre im albanischen Raum nicht zu einer Einigung aller Strömungen, sondern im Gegenteil, unsere Bewegung musste sich auf ihrem Weg nicht nur mit feindlichen Schlägen und anderen objektiven Hindernissen, sondern auch mit einem internen Kampf um Stellungen und Dominanz auseinandersetzen. Trotzdem gelang es dieser Bewegung fortzubestehen und sich weiterzuentwickeln, am Ende führte es zum bewaffneten Krieg, einer internationalen Intervention und der Unabhängigkeitserklärung des Kosovo, als frühere autonome Provinz der ehemaligen Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien, während die anderen albanischen Gebiete unter den anderen jugoslawischen Republiken weiter geteilt und unterdrückt blieben.

Dieser Zusammenschluss durchlief gewisse Konsolidierungsphasen mit einseitigen Namensumwandlungen von LRSSHJ in LPRK / LPK⁴², entsprechend den dynamischen Entwicklungsbedingungen, die leider die Erfordernisse der nationalen Bezeichnung auf eine administrativ-geografische Bezeichnung reduzierten.

Dieser Weg wurde von der Tendenz begleitet, sich Programmanforderungen, bestimmte Aktionen und sogar Aktivisten(Freunde)anzueignen, deren Organisationszugehörigkeit nicht öffentlich bekannt war. Daher ist es nicht verwunderlich,

---

⁴² Volksbewegung der Republik Kosovo/ Volksbewegung des Kosovo

dass es zu bestimmten aktuellen Verzerrungen und Entweihungen von Werten durch bestimmte Personen und Clans kam, die es in bestimmten Phasen geschafft haben, die Bewegung zu dominieren. Schließlich hat sich durch diese Verhaltensweisen, wie Diebstähle, Usurpationen und Raubüberfälle, fast eine Mentalität etabliert, dass die Entweihung nationaler sozialer Werte sowie Akte der Enteignung, Aneignung und Zerstörung von öffentlichem und sozialem Eigentum und (großen) Errungenschaften der albanischen nationalen Renaissance bis heute im Kosovo und darüber hinaus zu etwas «Gewöhnlichem» und «Normalem» geworden sind. Die Haupthindernisse, die durch Infiltrationen und andere Angriffe des Feindes und anderer, auch internationaler, Akteure verursacht werden, sollten in diesem Fall nicht ausgeschlossen werden. Wir können jedoch feststellen, dass wir bisher besser gehandelt und bestanden haben als ähnliche Bewegungen, z.B. als die kurdische, tamilische, baskische, irische usw., da wir ein Mutterland hatten, das in gewisser Weise seinen natürlichen und unbestreitbaren Beitrag leistete.

Trotz aller bekannter und unbekannter Schwierigkeiten gelang es unserer nationalen und sozialen Bewegung, den von ihrem Mechanismus, der UÇK⁴³, geführten Befreiungskrieg durchzuführen. Einen Krieg, der zu der Unabhängigkeitserklärung der Republik Kosovo genau am 17. Februar 2008 führte, aber deren Identität, Souveränität, Integrität und echte Staatsbürgerschaft sowohl im nationalen als auch im sozialen Sinne zusammen mit allen geeigneten Mechanismen, die den Staat zu einem Staat machen, noch zu festigen sind. Der Weg des tatsächlichen Staatsaufbaus, neben der albanischen, europäischen und internationalen Integration, zusammen mit der wirtschaftlichen Entwicklung und der Stärkung öffentlicher und gesellschaftlicher Kontrollmechanismen bleibt eine Herausforderung. Die Einbeziehung aller seiner Vermögenswerte und Ressourcen

---

⁴³ Befreiungsarme Kosovas

innerhalb des Landes und insbesondere der albanischen Diaspora in aller Welt (die inzwischen transnationaler wird), in strukturierter Zusammenarbeit zwischen den Institutionen der jeweiligen Staaten - auch unter Bewahrung und Weiterentwicklung der vorhandenen positiven Errungenschaften, die durch Generationen von harter Arbeit, Mühe, Opfer und Blut geschaffen wurden -, stellt eine aktuelle dringende Herausforderung für eine bessere Zukunft für alle dar.

Concluding remarks

This book is, as its critic prof. Ahmet Qeriqi says, a work that sheds light on a certain period of political and social developments in Kosovo and beyond, through a protagonist at the head of an organization that has left traces in our recent history, such as Skënder Ibishi and the patriotic organization called MLCPAY (Marxist-Leninist Communist Party of Albanians in Yugoslavia).

The fact that some of the leaders of this organization also operated within the structures of the Administration and Security Service the Police Force and the Army of Yugoslavia, was misinterpreted by certain groups and clans, despite the fact that illegal organizations around the world had the primary goal of infiltrating such state structures, in order to gather more information and disguise actions, as it has happened in this case as well.

The activities of the leaders and other members of the former MLCPAY in the country and in the diaspora had their own impact and served the cause, despite the dense fog that had reigned in the ranks of divided and rifted groups. But there has never been a lack of readiness for a unification and interaction. In this regard, MLCPAY, even in terms of joining the ranks of activity inside and outside the country, has not been an obstacle and has not acted to the detriment of the issue, on the contrary.

The critic further states that: “the publication of this book serves to fill the gap that has existed so far regarding the life and work of Skënder Ibishi and his friends, as well as the organization itself,

which in addition to being fought hard by the Yugoslav government has been unjustly questioned by certain groups and clans, whether they were subjects of the system or even parts of the illegality. Indeed reality has refuted those rumors with facts and arguments, as a scientific basis of any paper and studies. They serve as proof for certain developments within a specific time or period.

In dealing with this topic in the future, historians, scholars, and authors must refer to the facts and factual evidence and be objective, as only in this way the mosaic of all these events, efforts, patriotic and revolutionary activities, including the liberation war, can be completed. Only in this way, can this mosaic, as completed and united, serve future generations for an advanced and prosperous life!

The silencing of historical events or their distortion and falsification, the unjustified misappropriation and division of merits, as well as the deviation from objective documented truth opens the way to various deformations and carries the wind of the sails of the enemies and opponents of our war. Even so, through numerous publications in different foreign languages, they do not stop producing various distortions, serving half-truths, but also develop various conspiracy theories against Albanians, the resistance, the patriotic organization and their genuine war for liberty, democracy, equality, independence, self-determination, development and general social welfare and against occupation, widespread discrimination, state violence, oppression, and exploitation.

At the end of this book, I consider it necessary to provide a summary, a partial renewal, which describes the situation, the circumstances of that time, and the path of the organization from the first steps of movement to a new political and social movement.

Since the end of the Second World War, the political situation of Albanians in Yugoslavia was characterized by an unequal position in relation to other people, which influenced the organization of other forms of resistance.

It is even said that these organizations had an ambivalent concept due to the alleged ontological antagonism between nationalism and socialism. On this issue, political scientist Andre Heywood gives an extraordinary answer. According to him, nationalism and socialism can coexist with each other, while both appreciate the need for “social solidarity” and “joint action”. They even give a clearer picture of exploitation and inequality in a country and within a certain period of time. Therefore, in a large number of countries, which challenged their colonial patrons, movements arose that intertwined the goals of national independence (nationalism) with those of social revolution (socialism).

Tito’s specific Yugoslav socialism itself proclaimed complete national equality and the brotherhood-union of free and equal people. In the context of the Cold War between the two opposing Blocs of the last century, Tito’s Yugoslavia also played an intermediate role and was also known as the leader of the Bloc of the so-called Non-aligned Countries. On this occasion, the government of the Yugoslav Party declared and supported the fight for the decolonization of some occupied, oppressed and exploited countries and peoples. At the same time, the Yugoslav Federation (which in Albanian means Southern Slavs), which in its name exclusively privileged only the Slavic people of the Federation, legitimized the inherited and recreated colonizing relations, where Albanians, as an autochthonous population, which constituted the third biggest in size, were deprived of the rights that other Slavic people of the Federation had. Thus they were excluded from the equal rights proclaimed and publicly promised for national and political subjectivity and, thus, for self-government and self-determination, which even the numerically smaller Slavic people in the former Federation had.

On the eve of the demonstrations of 1981 in Kosovo and other Albanian areas in (under) Yugoslavia, alongside the monist entity, the Communist League of Yugoslavia and the republican

and provincial ones (CLY: CLK / CLS / CLM / CLMc)⁴⁴, as well as satellite organizations operating within the system and being fully in the service of power, were operating incessantly, albeit in secret, not only because of the monist political system, but also because of the ongoing colonial position. Some groups and illegal patriotic organizations were among the most popular on the eve of 1981 we singled out the KNLM / KNLMAAY⁴⁵, KMLG / KMLO⁴⁶, ARO / MLCPAY⁴⁷ and numerous formal and informal groups of different strata of society.

“It is worth mentioning that in this period the first Albanian organization MLCPAY was formed, which broke the previous patterns of illegality, demanding an Albanian republic within Yugoslavia. Also, during this phase, a very important issue for the Albanian illegality would be raised as an imperative of the time, such as that of the unification of illegal organizations and groups in a unique movement”⁴⁸.

MLCPAY / SRMAY⁴⁹ should be seen and understood as a result of temporal and systematic circumstances in Southeast Europe and beyond. Preparations to lay the organizational foundations of the MLCPAY lasted from 1975 to 1978, without which the MLCPAY would not exist. Most of the founders of the organization were still students at the Faculty of Law in Prishtina.

Finally, the idea for the creation of MLCPAY came immediately after the 10th Congress of CLY, where the last unfulfilled request of the 1968 demonstrations for the creation of the Republic of Kosovo was expected to be submitted for elections.

---

⁴⁴ Communist League of Yugoslavia / Communist League of Serbia/ Communist League of Montenegro/ Communist League of Macedonia.

⁴⁵ Kosovo National Liberation Movement / Kosovo National Liberation Movement and other Albanian Areas of Yugoslavia.

⁴⁶ Kosovo Marxist Leninist Group / Kosovo Marxist Leninist Organization.

⁴⁷ Arbëresh Revolutionary Organization / Marxist-Leninist Communist Party of Albanians in Yugoslavia.

⁴⁸ Prof. dr. Sabile Keçmezi - Basha, " Political programs of the Albanian National Movement, 1878-1990", Institute of History, Prishtina, 2013.

⁴⁹ Socialist Republic Movement of Albanians in Yugoslavia.

Since the Albanian people in the former SFRY⁵⁰ did not have a united political organization to treat this issue, and therefore it was seen as necessary that Kosovo needed an independent political party, which would be equal to the political parties of other people(s) in the former SFRY, as well as independent and equal to the Albanian Labor Party (ALP). The ALP limited its political activity within the borders of the Republic of Albania and whatever its engagement on the issue of Kosovo, the international community would view it as an interference into the internal affairs of another country. Albania's commitment to issue of Kosovo was limited to minority rights, which was too little to heal the great wound of Kosovo, which was half of Albania. The double division of Kosovo was not tolerated: once separated from the mother country and then divided and under the rule of Serbia, Macedonia, and Montenegro. This not only caused national and political discrimination, but also enabled continued economic exploitation and discrimination.

The political status as a "national minority" for the Albanian people under the occupation of Yugoslavia was unjust. The classification of the Albanian people in Yugoslavia in the political category of "national minorities" contradicted the actual situation. Since the Albanian people living in its ethnic territories were third in the Federation in terms of numbers and were more numerous than three known peoples who had their citizenship in the form of the Republic.

On February 28th 1974, for the first time, the Federal Constitution recognized and approved a constitution for the province of Kosovo. But this was under the dual rule of the Federation and the Republic of Serbia. The Autonomous Province of Kosovo was a constituent part of the Federation and at the same time a constituent part of Serbia! Thus, to some extent, the subjectivism of Kosovo, which in fact advanced slightly, but not enough happened, and the position of the Albanians was pushed ahead. So, the unequal position seemed open and no one could deny the non-compliance between

---

⁵⁰ Socialist Federal Republic of Yugoslavia

the reasonable and rightful aspirations of Albanians and the limited factual political and constitutional status of Albanians and Kosovo in this federation. While the political position of Albanians in central Kosovo had improved somewhat, the political position of Albanians in the Albanian regions under the rule of Montenegro, Macedonia and eastern Kosovo under the direct rule of Serbia was not changed, even after the fall of Ranković.

An increase of the number of pupils and students and their educational level, as well as the graduation of the first staff from the University of Prishtina, the most favorable employment policies of Albanians within institutions, the development of cultural and artistic activities, also related to the marking of national and sociohistorical events of Albanians, as well as, in general, the cooperation in the educational and cultural field with the Republic of Albania, was not in favor of Serbian nationalism, which tried to hinder the political and social affirmation of the SAP (Socialist Autonomous Province) of Kosovo and the communication and cooperation lacking for decades between violently divided Albanians by all means. Ignoring requests for addressing and resolving inherited discriminatory problems and the need for proclaimed equality, as well as other shortcomings and setbacks from time to time, were often marked by workers' and students' protests. Thus, the demonstrations of March 11th 1981 started initially as social protests, due to the poor quality of food and difficult conditions in the dormitories, which were attended by students of Serbian and Montenegrin nationality, but also other foreign students studying at the University of Prishtina.

In the following, these protests erupted as a popular manifestation for equality with the main demand for a republic of Albanians in the former SFRY. Then, on April 2nd, a state of emergency was declared in Kosovo (45,000 Yugoslav soldiers were deployed). The state of emergency in Kosovo unofficially continued until systemic changes throughout the so-called Eastern Bloc were implemented.

"In 1981, a request was made for the constitution of Kosovo as a republic. In the background of the request was the belief that the Albanian problem in Yugoslavia was essentially reduced to the right to be constituted as fully equal to others, as a state with all the individual and collective rights that the republics (states) in the union of Yugoslav Republics (states) enjoyed. It was believed that the right to constitute Kosovo as a republic, logically, should include the unification of the nation and, at the same time, would be in the function of the political stability of Yugoslavia and the Balkans in general"⁵¹.

The historian Qerim Lita writes based on his research on the 1981 demonstrations in the state archives of the former Republic of Macedonia, among other things: *"It is important to note that, unlike the first day, the demonstrations that took place on 26 March, then those of April 1-3, had a political character. Within the demonstrators a headquarters was set up for organizing demonstrations.*

For security reasons, staff members operated illegally and a very small number was aware of its existence. Apart from various informational and organizational activities, the headquarters also compiled a list of slogans that would be used during the demonstrations of April 1st, 2nd and 3rd 1981, but also later. Some of the contents of these slogans were: "We demand jobs - we demand food", "Down with social distinctions", "Down with the bourgeoisie", "Down with bureaucracy", "Down with the exploitation of Kosovo", "Down with hegemony", "Down with colonialism", "We want independence", "We want better conditions", "Down with deception", "We want equality", "We demand a republic"; "We demand the unification of all Albanian territories into one republic"; "Down with the colonialists", "Down with the traitors", "There is no peace without freedom", "There is no equality without independence", "There is no equality without a republic", etc.

"In principle and in action there was nothing reprehensible in that political concept, although it is known that it did not impress the regime at all. On the contrary, this organization was deeply treated

---

⁵¹ Ukshin Hoti, "Political Philosophy of Problem of Albanians", Tirana, 1995

as hostile, nationalist and irredentist, because they did not demand unification with Albania from the very beginning and this attitude was maintained by many members and sympathizers. The members and leaders of this organization have been among the main targets of the government and its mechanisms, which sometimes from behind the scenes had managed to incite exponents of other illegal groups and organizations against MLCPAY and its activists, even in prisons where they suffered unjust sentences together for many, many years. This shows that not all activists of political prisoners had the right maturity and knowledge to judge correctly, because not all had the right level of education and intellect, as well as the right experience to understand that an organization could have an attitude more liberal in appearance, as if it was the request of MLCPAY for the creation of a Republic of Albanians in Yugoslavia”, emphasized among others the book critic prof. Ahmet Qeriqi.

It is known that the demonstrations of the spring of 1981 mobilized our compatriots abroad, mainly in Switzerland and Germany, where they operated, as well as leaders of patriotic and revolutionary organizations. Meanwhile, these leaders, specifically those of KMLLO and KNLMAAY in Switzerland and Germany, even - as it is understood later - despite certain organizational contradictions and obstacles created by their districts and organizational networks, managed to approximate and to coordinate public activities and protests, which they organized together.

The MLCPAY was the only political organization of that time, which raised the issue of the republic through its program. Its party program was supported by the people and became a demand for the entire population. Yugoslav state and party leaders at all levels, along with the provincial leadership, not only rejected demands for social and national equality, but declared them hostile, ascribing them non-existent attributes and distorting and labeling them in various ways.

On April 14th 1981, the MLCPAY, also to remove the fog that the government and the Yugoslav Party were trying to create in

the internal and external opinion regarding the rightful demands of the demonstrators, sent a note to the Central Committee of the CLY and the Yugoslav government, which on this occasion took responsibility for organizing the demonstrations and reiterated the ultimate demands.

Four months later, on the 14th of August 1981, the MLCPAY sent a letter to the Central Committee of the CLY and the Yugoslav government, inviting the CLY for talks as a partner and as an equal party. They published many propagandistic materials, such as; “Theory and Practice of Revolution”, “Instructions for Practical Action”, the magazines “Revolution” and “Voice of the Homeland”, etc., where, among others, the developments and demands were explained.

This organization, regardless of how it has been treated by the crooks and claimants of its fictitious truths, has been one of the most massive and influential organizations in Kosovo, especially before and during the protests and demonstrations in March, April and May 1981. Until their one-year anniversary and joining the Movement for a Republic (SRMAY) on February 17th, 1982. The facts and documents of that time showed that the unification of the Patriotic Movement of the Time (SRMAY) came to be through the initiative and platform of the MLCPAY.

The Albanian-speaking officials within the Yugoslav system, as an integral part of the mechanisms of power, in their special fight against the persistent demand for a republic of youth, students and the majority of the Albanian people, sometimes openly and sometimes secretly, alluded that e.g. demonstrations of Albanians for the Republic have been organized sometimes by the UDB and Serbia, sometimes by the KGB and Russia and even Bulgaria. They sometimes allegedly pointed out some danger from the “reactionary internal enemy in cooperation with the imperialist foreign one”, leading to some conclusion, as they said, that they were instigated and organized by Albania and the ALP⁵².

---

⁵² Albanian Labor Party

The Yugoslav state and party leaders, when under political stalemate, cunningly attacked the demands and our revolutionary movement in the countries dominated by right-wing politics as ultra-left, while in countries dominated by left-wing politics, they called this movement reactionary and ultra-right. For this purpose they even made special publications and writings, which they distributed according to these needs.

After supporting the protests in Kosovo, which had given the political leadership of Albania, the leaders of Yugoslavia also blamed Albania for inciting irredentist demonstrations in Yugoslavia. This support contributed to the fact that resistance groups and organizations to some extent unified the positions on the demands. Despite the fact that Kosovo Albanian political leaders were opportunistic in the face of just demands for national and political equality, they even condemned them and tried to fight them, but were nevertheless forced to resign or even dismissed by the Yugoslav government and party leadership. The March-April 1981 demonstrations were met with violence, but the resistance did not stop. On the contrary, it intensified even more. The demand for a republic turned into a political and popular movement, which also created its liberation mechanisms

All the documents of the time show that these organizations were born latently and spontaneously, without any stimulus from outside and grew and developed in accordance with the circumstances of that time, thanks to the all-round activity of the persistent struggle for a better national and social life. The neglect of the most fundamental problems that troubled the Albanians at that time created fertile ground, from which illegal organizations emerged, many of which were deconstructed and discovered over time by the Yugoslav law enforcement agencies. All this resulted in a very high cost for the entire federation and its future, which eventually led to its destruction.

While parallel events in Poland, expressed through the trade union organization "Solidarnost", proved the systemic

shortcomings and the failure of social equality (with emphasis on the worthy representation of the interests of the working class). In the former SFRY the demonstrations of Albanians with demands for social, national and political equality in the former federation, expressed through the new political movement for the Republic of Albania within the former federation, proved the democratic shortcomings and failure of the said state system even in the issue of national and political equality and the proclaimed self-government.

“...if equality and Republic are not achieved by peaceful means and if the situation escalates to armed war, then there is no point in coexistence in such a state as Yugoslavia and, in such a case, we Albanians shall be committed for the realization of the long-standing Albanian aspiration: national unity!”⁵³

The successful path of the Albanian Liberation Movement

The unification of February 17th, 1982, achieved between the former patriotic and revolutionary forces, except that the unification - due to the circumstances - was ideologically obligatory, and did not result in a real physical unification into a single organizational and operational structure. Coordination was very poor in the initial phase. The patriotic movement of that time continued to develop its activity initially in two, and then in at least three factions (political interest groups), which was accompanied by frictions and conflicts for political domination. Sadly, a union of all powers did not occur even in the time of political pluralism of the '90s in the Albanian areas, but on the contrary, our movement, during its path, in addition to strikes by the enemy and other obstacles of an objective nature, was constantly confronted with situations of imposing and dominant civil war. However, this movement managed to maintain and develop a continuity, which in the end, resulted in armed war,

---

⁵³ One of the decisions adopted at the constitutive meeting of the Organization in 1978.

international intervention and the declaration of independence of Kosovo only, as the former Autonomous Province of the former SFRY, while other Albanian areas under the other Yugoslav Republics remained further divided and oppressed.

This unification went through certain phases of consolidation, having also unilateral transformations of names from SRMAY to PMRK / PMK⁵⁴, in accordance with the dynamic development circumstances, which sadly reduced the requirements of the national designation to an imposed administrative-geographical designation.

This path has been accompanied by a tendency to acquire program requirements, certain actions, even activists (friends), for whom the organizational affiliation has not been publicly known. Therefore, it is not surprising that there have been certain current distortions and desecration of values by certain individuals and clans, which at certain stages have managed to dominate the movement. Finally, even as a result of these behaviors, such as thefts, usurpations and robberies, there was almost a mentality established that the desecration of national social values, as well as acts of expropriation, appropriation, and destruction of public and social property, and (great) achievements of the Albanian National Renaissance until now in Kosovo and beyond, have become something “ordinary” and “normal”. The main obstacles caused by infiltrations and other attacks by the enemy and other stakeholders, even international ones, should not be excluded in this case. However, we can conclude that so far we have acted and passed better than similar movements, e.g., than the Kurdish, Tamil, Basque, Irish, etc., as we had a mother country, which in a way gave its natural and undeniable contribution.

Despite all known and unknown difficulties, our patriotic and social movement managed to develop the liberation war led

---

⁵⁴ People's Movement of Republic of Kosovo / People's Movement of Kosovo

by its mechanism -the KLA⁵⁵-, a war that was realized with the declaration of independence of the Republic of Kosovo, exactly on February 17 of 2008, whose identity, sovereignty, integrity, and genuine citizenship remain to be consolidated in both national and social sense, together with all the appropriate mechanisms that make the state a state. Its path to genuine state-building, along with Albanian, European and international integration, as well as with economic development and the strengthening of public and social control mechanisms, remains a challenge in itself. Involvement of all its assets and resources within the country and especially in the Albanian diaspora around the world (which in the meantime is becoming more transnational), in structured cooperation between the institutions of the respective countries - maintaining and developing the existing positive achievements that have created generations with hard work and efforts, sacrifice and blood - also presents an urgent current challenge for a better future for all.

---

⁵⁵ Kosovo Liberation Army

Mots de conclusion

Ce livre, comme l'exprime Monsieur le Professeur Ahmet Qeriqi, est un ouvrage qui éclaire une certaine période d'évolutions politiques et sociales au Kosovo et au-delà, à travers le parcours de Skënder Ibishi, protagoniste à la tête de l'organisation patriotique qui a laissé des traces dans notre histoire récente, le PKMLSHJ (parti communiste marxiste-léniniste albanais en Yougoslavie).

Le fait que certains des dirigeants de cette organisation opéraient également au sein des structures des services administratifs, de la police et de l'armée yougoslave a été mal interprété par certains groupes et clans, malgré le fait que les organisations résistantes du monde entier avaient pour objectif premier de s'infiltrer dans les structures de l'État pour recueillir un maximum d'information et de dissimuler les activités comme cela s'est produit dans ce cas d'espèce.

L'activité dans le pays et dans la diaspora des dirigeants et autres membres de l'ex-PKMLSHJ a eu un impact et a servi l'objectif, malgré l'épais brouillard qui a régné dans les rangs des groupes dissidents. Toutefois, la volonté d'union et d'interaction n'a jamais fait défaut. À cet égard, le PKMLSHJ n'a pas rencontré d'obstacle en ce qui concerne le regroupement des activités à l'intérieur et à l'extérieur du pays et n'a pas agi au détriment de la cause, bien au contraire.

M. le Professeur Qeriqi le souligne : « La publication de ce livre sert à combler le vide qui existait jusqu'à présent au sujet de la vie et du travail de Skënder Ibishi avec ses amies et ses amis ainsi

que l'organisation elle-même, qui en plus d'avoir été durement combattue par le pouvoir yougoslave, a de même été injustement remise en cause par certains groupes et clans, que ces derniers fassent d'ailleurs parties du système ou de la résistance. Or, la réalité a démenti les rumeurs, puisque les faits et les arguments, qui constituent la base de tout travail et de toute étude scientifique, confirment la réalité et les évolutions avérées à une certaine époque ou à une période donnée ».

A l'avenir, les historiens, les chercheurs et les auteurs doivent se référer aux faits comme aux preuves factuelles et être objectifs, car c'est la seule façon de compléter la mosaïque de tous ces événements, efforts, activités patriotiques et révolutionnaires ainsi que la guerre de libération. Ce n'est qu'ainsi que cette mosaïque, dans son ensemble, unifiée et complétée, pourra servir aux générations futures pour une vie de progrès et prospérité !

Le fait de passer sous silence des événements historiques, de les déformer et/ou de les falsifier, l'appropriation ou le partage injustifié des mérites ainsi que l'écart par rapport à la vérité objectivement documentée ont ouvert la voie à de multiples déformations, ce qui a apporté de l'eau au moulin des ennemis et des adversaires à notre guerre. Ceux-ci n'ont cessé de déformer les faits par de nombreuses publications en diverses langues étrangères, en se servant de demi-vérités et en développant d'autres théories conspiratrices sur les Albanais, la résistance, l'organisation patriotique et sa légitime guerre de libération pour la démocratie, l'égalité, l'indépendance, l'autodétermination, le développement et le bien-être social général et contre l'occupation, la discrimination généralisée, la violence d'État, l'oppression et l'exploitation.

À la fin de ce livre, j'estime nécessaire de faire un résumé, un examen partiel qui décrive les circonstances de l'époque et le cheminement de l'organisation depuis le premier noyau jusqu'au nouveau mouvement politique et social.

La situation politique des Albanais en Yougoslavie, caractérisée depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale par une position

inégale par rapport aux autres peuples, a influencé l'organisation et d'autres formes de résistance.

On dit même que ces organisations avaient une conception ambivalente, en raison du prétendu antagonisme ontologique entre nationalisme et socialisme. En lien avec cette question, le politologue Andrew Heywood apporte une excellente réponse. Selon lui, le nationalisme et socialisme peuvent coexister, tout en précisant le corollaire de la nécessité d'une « solidarité sociale » et d'une « action commune ». Ils reflètent clairement l'exploitation et l'inégalité dans un lieu et à un moment donné. Par conséquent, dans un grand nombre de pays qui ont défié leurs patrons coloniaux, sont nés des mouvements qui mêlaient les objectifs d'indépendance nationale (nationalisme) à ceux de la révolution sociale (socialisme).

Le socialisme yougoslave spécifique de Tito proclamait la pleine égalité nationale et la fraternité-union de peuples libres et égaux. Dans le contexte de la guerre froide entre les deux blocs opposés du siècle dernier, la Yougoslavie de Tito a joué un rôle intermédiaire et était également connue comme leader du bloc des pays dits non alignés. Le gouvernement du Parti yougoslave a déclaré et soutenu la lutte pour la décolonisation de certains pays et peuples occupés, opprimés et exploités. Dans le même temps, la fédération yougoslave (qui signifie « Slaves du sud » en albanais), a exclusivement privilégié, par son appellation, les peuples slaves de la fédération. Elle a légitimé les relations colonisatrices héritées et nouvellement créées, privant les Albanais, troisième population autochtone en nombre, des droits dont jouissaient les peuples slaves de la fédération. Ils ont ainsi été exclus de l'égalité des droits proclamée et publiquement promise pour la reconnaissance nationale et politique et, par conséquent, de l'autonomie et l'autodétermination dont bénéficiaient pourtant les peuples slaves numériquement moins importants de l'ancienne fédération.

A la veille des manifestations de 1981 au Kosovo et dans d'autres régions albanaises en Yougoslavie, la Ligue communiste

de Yougoslavie et les Unions des républiques et des provinces (LKJ : LKK / LKS / LKMZ / LKM)⁵⁶ ainsi que leurs organisations satellites opérant au sein du système et pleinement au service du pouvoir, étaient constamment actives. Même si cela se faisait dans l'ombre. Parmi eux se trouvaient quelques groupes et organisations patriotiques résistantes, non seulement en raison du système politique moniste mais aussi parce que la position coloniale persistait. Parmi les plus populaires à la veille de 1981, on distinguera LNÇK/LNÇKVSHJ⁵⁷, GMLK/OMLK⁵⁸, ORA/PKMLSHJ⁵⁹ ainsi que de nombreux groupes formels et informels provenant de différentes couches sociales.

« Il convient de mentionner qu'à été formée à cette époque la première organisation albanaise PKMLSHJ, qui a rompu avec les précédents schémas d'action clandestine, en aspirant à une république albanaise au sein de la Yougoslavie. De plus, c'est à ce moment-là qu'est apparu, comme un impératif de l'époque, un thème très important pour la résistance albanaise, celui de l'unification des organisations et groupes de la résistance en un mouvement unique »⁶⁰.

Le PKMLSHJ/LRSSHJ⁶¹ doit être vu et compris comme le résultat de circonstances de l'époque qui étaient systématiques en Europe du Sud-Est et au-delà. Les préparatifs pour fonder les bases organisationnelles du PKMLSHJ ont duré de 1975 à 1978, sans quoi le PKMLSHJ n'aurait pas vu le jour. La plupart des fondateurs de l'organisation étaient encore étudiants à la faculté de droit de Priština.

---

⁵⁶ Alliance communiste de Yougoslavie/ Alliance communiste du Kosovo/ Alliance communiste de Serbie/ Alliance communiste du Monténégro/ Alliance communiste de Macédoine

⁵⁷ Mouvement de libération nationale du Kosovo/Mouvement de libération nationale du Kosovo et des autres régions albanaises de Yougoslavie

⁵⁸ Groupe marxiste-léniniste du Kosovo/ Organisation marxiste-léniniste du Kosovo

⁵⁹ Organisation révolutionnaire Arbëreshen/ Parti communiste marxiste-léniniste albanaise de Yougoslavie

⁶⁰ Prof. Dr. Sabile Keçmezi - Basha, "Programet politike të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, 1878-1990", Instituti i Historisë, Prishtinë, 2013.

⁶¹ Mouvement pour une République albanaise en Yougoslavie

L'idée de la création de l'organisation du PKMLSHJ est venue immédiatement après le 10e Congrès du LKJ (Ligue communiste de Yougoslavie), où la dernière revendication non satisfaite des manifestations de 1968 pour la fondation de la République du Kosovo devait être soumise aux élections.

Étant donné que le peuple albanais de l'ex-RSFY n'avait pas d'organisation politique unique pour traiter cette question, il a été jugé nécessaire que le Kosovo ait besoin d'un parti politique indépendant équivalent aux partis politiques des autres peuples de l'ex-République, et indépendant et égal au PPSH (parti des travailleurs d'Albanie). Le PPSH a limité son activité politique à l'intérieur des frontières de la République d'Albanie et tout engagement dans la question du Kosovo était considéré par la communauté internationale comme une ingérence dans les affaires intérieures d'un autre État. L'engagement de l'Albanie sur la question du Kosovo s'est limité aux droits des minorités, ce qui était trop peu pour panser la grande blessure du Kosovo, qui était la moitié de l'Albanie. La double division du Kosovo n'était pas tolérée : d'abord séparé de la mère patrie puis divisé et sous la domination de la Serbie, de la Macédoine et du Monténégro. Cela a non seulement entraîné une discrimination nationale et politique, mais a également permis la poursuite de l'exploitation économique et de la discrimination.

Le statut politique de « minorité nationale » accordé au peuple albanais sous l'occupation de la Yougoslavie était inique. Le classement du peuple albanais en Yougoslavie dans la catégorie politique des « minorités nationales » était en effet en contradiction avec la situation réelle, puisque le peuple albanais vivant dans ses territoires ethniques se trouvait en troisième position numérique dans la Fédération et était plus nombreux que trois populations reconnues qui possédaient leur citoyenneté sous forme de république.

Pour la première fois le 28 février 1974, la Constitution de la Fédération a reconnu et approuvé une constitution de la province

du Kosovo. Toutefois, sous la double domination de la Fédération et de la République de Serbie. La province autonome du Kosovo était en effet une partie constitutive de la Fédération et en même temps une partie constitutive de la Serbie ! C'est ainsi qu'à eu lieu, dans une certaine mesure, la reconnaissance du Kosovo. Cela a poussé un peu plus loin la reconnaissance et la position des Albanais, mais pas suffisamment. La position inégale était évidente et personne ne pouvait nier l'écart entre, d'une part, les aspirations fondées pour les droits des Albanais et, d'autre part, le statut politique et constitutionnel réel limité concédé aux Albanais et au Kosovo dans cette fédération. Alors que la position politique des Albanais au Kosovo central s'était quelque peu améliorée, la position politique des Albanais dans les régions albanaises sous la domination du Monténégro, de la Macédoine et du Kosovo oriental sous la domination directe de la Serbie n'a pas changé, même après la chute de Rankoviç.

On a assisté à l'augmentation du nombre d'élèves et d'étudiants, à l'accroissement de leur niveau d'études, à la réussite du premier diplômé de l'Université de Prishtina, aux politiques d'emploi plus favorables des Albanais dans les institutions, au développement des activités culturelles et artistiques, y compris celles liées à l'empreinte des événements historiques nationaux et sociaux des Albanais, ainsi que, plus généralement, à la coopération dans le domaine éducatif et culturel avec la République d'Albanie. Cependant, ce développement politique et social de l'affirmation de la province du Kosovo n'allait pas dans le sens du nationalisme serbe qui essayait par tous les moyens de l'entraver, alimentant le défaut de communication et de coopération entre les Albanais violemment divisés depuis des décennies. Ouvriers et étudiants, en marge d'autres revendications ponctuelles, ont souvent revendiqué le traitement et la résolution de problématiques liées aux discriminations dont ils avaient hérité en réclamant la nécessité de proclamer l'égalité. A titre d'exemple, les manifestations du 11 mars 1981 ont d'abord commencé comme des protestations sociales, en

raison de la mauvaise qualité de la nourriture et des conditions difficiles dans les résidences universitaires. Des étudiants de nationalité serbe et monténégrine comme des étudiants étrangers qui étudiaient à l'Université de Priština y ont participé.

Par la suite, ces protestations se sont transformées en manifestation populaire pour l'égalité des droits, avec comme revendication principale la fondation d'une république des Albanais dans l'ex-RSFY. Puis, le 2 avril, l'état d'urgence a été déclaré au Kosovo (45'000 soldats yougoslaves ont été déployés). L'état d'urgence au Kosovo s'est poursuivi de manière non officielle jusqu'à ce que des changements systémiques se produisent dans tout ce qui était appelé Bloc de l'Est.

« En 1981, la constitution du Kosovo dans la République a été revendiquée. À l'arrière-plan de la demande figurait la conviction que la problématique des Albanais en Yougoslavie serait fondamentalement réduite si leurs droits étaient mis sur un pied d'égalité avec les droits des autres en tant qu'État avec tous les droits individuels et collectifs dont jouissent les républiques (États) dans de l'union des républiques (États) yougoslaves. L'opinion dominante était que le droit de constituer le Kosovo en République impliquait logiquement l'unification de la nation tout en contribuant à la stabilité politique de la Yougoslavie et des Balkans en général »⁶².

L'historien Qerim Lita, sur la base de ses recherches sur les manifestations de 1981 dans les archives d'État de l'ancienne République de Macédoine, a notamment écrit : *« Il est important de souligner que les manifestations qui ont eu lieu le 26 mars, puis celles du 1er au 3 avril, avaient un caractère politique dès le premier jour. Un quartier général pour l'organisation des manifestations a été mis en place. Pour des raisons de sécurité, les membres du personnel opéraient illégalement et peu de personnes connaissaient son existence. Outre diverses activités d'information et d'organisation, le quartier général a également établi une liste de slogans à utiliser*

---

⁶² Ukshin Hoti, "Filozofia politike e çështjes shqiptare", Tiranë, 1995.

lors des manifestations du 1er, 2 et 3 avril 1981 et plus tard. Certains des contenus de ces slogans étaient : « Nous voulons du travail - nous voulons du pain », « A bas les différences sociales », « A bas la bourgeoisie », « A bas la bureaucratie », « A bas l'exploitation du Kosovo », « A bas l'hégémonie », « A bas le colonialisme », « Nous exigeons l'indépendance », « Nous exigeons de meilleures conditions », « A bas la tromperie », « Nous exigeons l'égalité », « Nous exigeons la République », « Nous exigeons l'unification de tous les territoires albanais en une seule République », « A bas les colonialistes », « A bas les traîtres », « Il n'y a pas de paix sans liberté », « Il n'y a pas d'égalité sans indépendance », « Il n'y a pas d'égalité sans République », etc. ».

« En principe et en pratique, il n'y avait rien de répréhensible dans cette conception politique, même si l'on sait qu'elle n'a pas du tout impressionné le régime. Au contraire, cette organisation a été profondément traitée d'hostile, nationaliste et irrédentiste, au même titre que toutes les autres, même encore plus dangereuse, car il était réticent depuis le départ à la revendication d'unification avec l'Albanie et que cette attitude attirait de nombreux membres et sympathisants. Les membres et les dirigeants de cette organisation ont compté parmi les principales cibles du pouvoir et de ses mécanismes, qui ont parfois dans les coulisses réussi à monter des représentants d'autres groupes et organisations de la résistance contre le PKMLSHJ et ses militants, même dans les prisons où ils avaient purgé côte à côte des peines iniques pendant de très nombreuses années. Cela montre que tous les militants et les prisonniers politiques n'avaient pas la maturité et les connaissances nécessaires pour juger correctement, car tous n'avaient ni niveaux d'éducation et intellectuels suffisants, ni même l'expérience nécessaire pour comprendre qu'une organisation pouvait avoir une apparence plus libérale, comme l'était la revendication du PKMLSHJ pour la création d'une république des Albanais en Yougoslavie », souligne entre autres le prof. Ahmet Qeriqi.

On sait que les manifestations du printemps 1981 ont mobilisé de nombreux compatriotes à l'étranger, principalement en Suisse et en Allemagne, où certains dirigeants d'organisations

patriotiques et révolutionnaires opéraient. Entre-temps et comme cela s'est avéré par la suite, les dirigeants de ces organisations, en particulier ceux de l'OMLK et du LNÇKVSHJ en Suisse et en Allemagne, ont réussi avec beaucoup de succès à se rapprocher et coordonner des activités publiques et les protestations, malgré certaines contradictions et obstacles organisationnels dues à leurs aires d'activité et leurs réseaux.

Le PKMLSHJ était alors la seule organisation politique de l'époque dont le programme soulevait la question de la république. Son programme partisan a été soutenu et est devenu une revendication populaire. Les dirigeants de l'État et du parti yougoslaves à tous les niveaux, ainsi que les dirigeants provinciaux, ont non seulement rejeté les revendications d'égalité sociale et nationale, mais les ont aussi déclarées hostiles, les affublant d'attributs fantaisistes, les déformant et les étiquetant de diverses manières.

Le 14 avril 1981, pour dissiper la situation que le gouvernement et le parti yougoslave essayaient d'occulter dans l'opinion nationale et étrangère concernant les revendications légitimes des manifestants, le PKMLSH a envoyé une note au comité central du LKJ et au gouvernement yougoslave, prenant la responsabilité de l'organisation des manifestations et en réitérant les dernières revendications.

Quatre mois plus tard, le 14 août 1981, le PKMLSHJ s'est de nouveau adressé au comité central du LKJ et au gouvernement yougoslave en invitant le LKJ à des pourparlers en tant que partenaire et en parti à égalité. Durant cette période, elle a publié de nombreux documents de propagande, tels que « Théorie et pratique de la révolution », « Instructions pour l'action pratique », les revues Révolution et Voix de la patrie, etc., où étaient notamment expliqués les développements et les revendications.

Cette organisation, indépendamment de la manière dont elle a été traitée par les diffamateurs, a été l'une des organisations les plus massives et les plus influentes au Kosovo, en particulier avant et pendant les protestations et les manifestations de mars,

avril et mai 1981 jusqu'à leur premier anniversaire et son adhésion au Mouvement pour une République (LRSSHJ) le 17 février 1982. Les faits et documents de l'époque montrent que l'unification du mouvement patriotique de l'époque (LRSSHJ) s'est faite à l'initiative et sur une plateforme du PKMLSHJ.

Dans leur lutte ciblée contre la revendication persistante de fondation d'une république par la jeunesse, les étudiants et la majorité du peuple albanais, les responsables yougoslaves albanophones, en tant que partie intégrante des mécanismes du pouvoir, ont fait allusion, tant ouvertement qu'à mots voilés, au fait *que les manifestations des Albanais étaient organisées tantôt par l'UDB et la Serbie, tantôt par le KGB et la Russie, voire par la Bulgarie, à titre d'exemple*. Ils ont mis l'accent sur un prétendu danger représenté par « l'ennemi interne réactionnaire collaborant avec l'ennemi impérialiste étranger », pour conclure que les manifestations avaient prétendument été incitées et organisées par l'Albanie et le PPSH⁶³.

En fonction des circonstances, les dirigeants de l'État et du parti yougoslaves attaquaient sournoisement les revendications de notre mouvement politique et social les qualifiant d'ultra-gauche dans les pays ayant une politique de droite, et de droite réactionnaire dans les pays ayant une politique de gauche. A cet effet, ils avaient même préparé des publications et des écrits en vue de les distribuer.

Après que les dirigeants politiques albanais ont soutenu les manifestations au Kosovo, les dirigeants yougoslaves ont accusé l'Albanie d'avoir incité des manifestations irrédentistes sur son territoire. Cette attitude de soutien de la part des dirigeants albanais a contribué au fait que les groupes et organisations résistants adoptent plus ou moins les mêmes positions et revendications. Les manifestations de mars-avril 1981 ont été violemment réprimées, mais la résistance ne s'est pas arrêtée. Au contraire, elle s'est intensifiée. La revendication d'une république s'est transformée

---

⁶³ Parti des travailleurs d'Albanie

en un mouvement politique et populaire, qui a également créé des mécanismes pour sa libération.

Tous les documents de l'époque montrent que ces organisations sont nées de manière latente et spontanée, sans aucune impulsion extérieure et qu'elles ont continué à se renforcer et se développer en fonction des circonstances de l'époque, grâce à l'activité tous azimuts de la lutte persistante pour de meilleures conditions nationales et vie sociales. L'absence de prise en compte des problèmes les plus fondamentaux qui préoccupaient les Albanais à cette époque a créé un terrain fertile, pour l'émergence d'organisations de résistance, dont beaucoup ont été découvertes avec le temps par les forces de l'ordre et les organes de sécurité yougoslaves. Tout cela a entraîné un coût très élevé pour toute la fédération, y compris pour son avenir, ce qui a finalement conduit à sa destruction.

Alors que les événements qui se sont déroulés parallèlement en Pologne, sous l'impulsion de l'organisation syndicale «Solidarność», ont mis en évidence les lacunes systémiques et l'échec de l'égalité sociale (en mettant l'accent sur la digne représentation des intérêts de la classe ouvrière), les manifestations des Albanais de l'ancienne RSFY qui revendiquaient l'égalité sociale, l'égalité nationale et politique dans l'ancienne fédération, s à travers le nouveau mouvement politique pour la république d'Albanie au sein de l'ancienne fédération, ont mis la lumière sur les déficit démocratique et l'échec du système étatique en question en ce qui concerne l'égalité nationale et politique ainsi que la proclamation de l'autonomie.

« ...Si l'égalité et la république ne sont pas réalisées par des moyens pacifiques et si la situation dégénère en guerre civile, alors il n'y a aucun sens à coexister dans un État tel que la Yougoslavie et, dans un tel cas, nous, Albanais, nous nous engageons à réaliser l'aspiration albanaise de longue date : l'unité nationale ! »⁶⁴.

---

⁶⁴ Cf. une des résolutions adoptées lors de la réunion constitutive de l'organisation en 1978.

La voie du succès du mouvement de libération albanais

L'unification du 17 février 1982, réalisée entre les forces patriotiques et révolutionnaires de l'époque, outre le fait que l'unification - en raison des circonstances - était idéologiquement contraignante, n'a pas abouti à une véritable union au sein d'une structure organisationnelle et opérationnelle unique. La coordination était très faible dans la phase initiale. Le mouvement patriotique de l'époque continuait à développer son activité d'abord en deux, puis en au moins trois fractions (groupements d'intérêts politiques), ce qui s'accompagnait de frictions et de conflits de domination politique. Malheureusement, une unification de tous les courants ne s'est pas produite, même à l'époque du pluralisme politique des années 90 dans l'espace albanais. Au contraire, notre mouvement, au cours de son parcours, a dû non seulement faire face aux attaques ennemies et à d'autres obstacles objectifs mais aussi à une lutte interne de position et de domination politique. Malgré tout, ce mouvement a réussi à se maintenir et se développer, aboutissant finalement au conflit armé, à une intervention internationale et à la déclaration d'indépendance du Kosovo, en tant qu'ancienne province autonome de l'ex-RSFY, tandis que les autres territoires albanais restaient encore divisés et opprimés au sein des autres Républiques Yougoslaves.

Ce regroupement a connu certaines phases de consolidation, avec des changements de désignation unilatérales de LRSSHJ en LPRK / LPK⁶⁵, en fonction des circonstances de dynamique de développement qui ont malheureusement réduit les exigences de caractère national à une imposition de dénomination administrative et géographique.

Ce parcours s'est accompagné d'une tendance à s'approprier des exigences du programme, certaines actions et même des militants (amis) qui n'avaient pas divulgué publiquement leur affiliation organisationnelle. Il n'est donc pas surprenant que

---

⁶⁵ Mouvement populaire de la République du Kosovo/ Mouvement populaire du Kosovo

certaines distorsions et profanation de valeurs ait été le fait de certains individus et de certains clans qui ont réussi à dominer le mouvement à certaines étapes. Enfin, des comportements, tels que les vols, les usurpations et les cambriolages, ont presque établi une mentalité selon laquelle la profanation des valeurs sociales nationales, ainsi que les actes d'expropriation, d'appropriation et de destruction de biens publics et sociaux ainsi que de grandes réalisations de la renaissance nationale albanaise sont devenus quelque chose d'« ordinaire » et de « normal » jusqu'à nos jours au Kosovo et au-delà. A inclure, les principaux obstacles de causés par des infiltrations et autres attaques de l'ennemi et d'autres acteurs, y compris internationaux. Nous pouvons toutefois affirmer que nous avons jusqu'à présent mieux agi et résisté que des mouvements similaires, par exemple, kurdes, tamouls, basques et irlandais, car nous avons une mère patrie qui, d'une certaine manière, a apporté son indéniable contribution.

Malgré toutes les difficultés connues et inconnues, notre mouvement national et social a réussi à mener à bien la guerre de libération menée par son mécanisme, l'UÇK⁶⁶. Une guerre a conduit à la déclaration d'indépendance de la République du Kosovo, le 17 février 2008 exactement. Toutefois, l'identité, la souveraineté, l'intégrité et la véritable citoyenneté demeurent à consolider tant sur le plan national que social, avec tous les mécanismes propres qui font de l'État un État. La voie de la construction effective de l'État, parallèlement à l'intégration albanaise, européenne et internationale, ainsi que le développement économique et le renforcement des mécanismes de contrôle public et social, restent des défis. L'intégration de tous ses atouts et ressources, tant à l'intérieur du pays que de la diaspora albanaise dans le monde entier qui devient désormais de plus en plus transnationale, dans le cadre d'une coopération structurée entre les institutions des États respectifs, en préservant et en développant les acquis positifs

---

⁶⁶ Armée de libération du Kosovo

existants légués par des générations qui ont fait preuve de dur labeur, d'efforts, de sacrifice et donné leur sang : voilà également un défi actuel urgent pour assurer un meilleur avenir pour tous.

Završna reč

Ova publicistička knjiga, kako kaže i njen recenzent, prof. Ahmet Ćerići (Ahmet Qeriqi), predstavlja delo koje osvetljava određeni period političkih i društvenih dešavanja na Kosovu i šire, preko ličnosti koji se nalazio na čelu organizacije, koja je ostavila trag u našoj novijoj istoriji, kao što su to bili Skender Ibiši (Skënder Ibishi) i rodoljubiva organizacija, AKMLPJ (Albanska Komunistička Marksističko-Lenjinistička Partija Albanaca u Jugoslaviji).

Činjenica da su neki od čelnika ove organizacije delovali i unutar struktura Službe Državne Bezbednosti, Policije i Vojske Jugoslavije, pogrešno je protumačena od strane određenih grupa i klanova, uprkos tome što su ilegalne organizacije širom sveta imale za primarni cilj infiltraciju u državne strukture zarad prikupljanja više informacija i prikriivanja akcija, što se desilo i u ovom slučaju.

Delovanje vođa i ostalih pripadnika bivšeg AKMLPJ u zemlji i iseljeništvu, svakako je imalo svoj uticaj i poslužilo cilju bez obzira na zamagljenost koja je vladala u redovima podeljenih i zavađenih grupa, ali nikada nije nedostajala spremnost za ujedinjavanje i zajedničko delovanje sa ostalim ilegalnim patriotskim organizacijama i grupama koje su tada delovale sa različitih ideoloških i političkih pozicija. U tom pogledu, AKMLPJ, ni što se tiče udruživanja redova aktivnosti u zemlji i van nje, nije predstavljao prepreku i nije delovao na štetu stvari, već upravo suprotno.

Recenzent dalje navodi: "Objavljivanje ove knjige služi da se popuni praznina koja je do sada postojala u odnosu na političko delovanje Skëndera Ibishija sa drugovima i drugaricama, kao i samu

organizaciju koju su oni vodili, bez obzira na to što je ona delovala u političkim granicama i u okviru Ustava i Zakona kuji su tada vladali, sto je stvarao utisak de se ona ne protivi žestoko na spram jugoslovenske vlasti, sto je sluzilo određenim grupama i klanovima unutar samog političkog uručenja, ili čak i Grupama i Organizacijama koje su ilegalni delovali u to vreme. Stvarnost je, međutim, opovrgla glasine, dok činjenice i argumenti, koji su naučna osnova svake studije, podupire realnošću određenih događaja, činjenično dokazanih i osvedočenih u određenom vremenu ili periodu.

Kada se i ubuduće budu bavili ovom tematikom, razni istoričari, naučnici i autori moraju se pozivati na činjenice i činjenične dokaze i pokazati se objektivnim jer se samo tako može zaokružiti mozaik svih ovih događaja, napora, rodoljubivog i revolucionarnog delovanja, kao i oslobodilačkog rata. Samo tako ovaj mozaik, kao potpun, spojen i kompletan, može poslužiti i budućim generacijama za napredan i prosperitetan život!

Prećutkivanje istorijskih događaja ili njihovo izvrtanje i falsifikovanje, nepravedno prisvajanje i davanje zasluga, kao i odstupanje od objektivne dokumentovane istine utire put raznim izobličavanjima i tera vodu na vodenicu neprijatelja i protivnika naše borbe. Oni, i tako, u brojnim publikacijama i na raznim stranim jezicima, ne prestaju da prikazuju različite iskrivljene slike, služeći se poluistinama, ali i da razvijaju razne teorije zavere o Albancima, otporu, rodoljubivom organizovanju i njihovoj pravednoj borbi za slobodu, demokratiju, jednakost, nezavisnost, samoopredeljenje, opšti društveni razvoj i blagostanje, a protiv okupacije, svestrane diskriminacije, državnog nasilja, ugnjetavanja i izrabljivanja.

Na kraju ove knjige, smatram potrebnim da predstavim sažetak, delimično ponovljeni prikaz koji opisuje tadašnje stanje i okolnosti i put koji je prešla organizacija od svog prvog jezgra do novog političkog i društvenog pokreta.

Političko stanje Albanaca u Jugoslaviji, koje je od kraja Drugog svetskog rata bilo obeleženo neravnopravnim položajem u odnosu na druge narode, uticalo je organizacije i druge oblike otpora.

Štaviše, kaže se da su te organizacije imale ambivalentan koncept, zbog navodnog ontološkog antagonizma između nacionalizma i socijalizma. U vezi sa ovom problematikom, politikolog Andrew Heywood argumentuje jedan izvanredan odgovor. Prema njegovim rečima, nacionalizam i socijalizam mogu međusobno koegzistirati, dokle god kao drugu vrednuju potrebu za “društvenom solidarnošću” i “zajedničkim delovanjem”. Oni čak daju jasniju sliku izrabljivanja i nejednakosti u određenoj zemlji u određeno vreme. Prema tome, u velikom broju zemalja koje su prkosile svojim kolonijalnim patronima, nastali su pokreti koji su međusobno preplitali ciljeve u pogledu nacionalne nezavisnosti(nacionalizam) i društvene revolucije (socijalizam).

Sam Titov specifični jugoslovenski socijalizam proklamovao je potpunu nacionalnu jednakost i bratstvo-jedinstvo slobodnih i ravnopravnih naroda. U kontekstu Hladnog rata između dva suprotstavljena bloka iz prošlog veka, Titova Jugoslavija je igrala i posredničku ulogu i bila poznata i kao predvodnik takozvanog Bloka Nesvrstanih Zemalja. U tom slučaju, jugoslovenska vlada i partija se izjašnjavala i podržavala i borbu za dekolonizaciju nekih zemalja i naroda osvojenih, potlačenih i eksploatisanih. Istovremeno je jugoslovenska federacija (što bi na albanskom značilo *Južni Pravoslavci*) koja je u svom imenu privilegovala isključivo slovenske narode federacije, legitimisala nasleđene i novouspostavljene kolonizatorske odnose, pri čemu su Albanci kao autohtono stanovništvo, koji su i po veličini bili treći, lišavani prava koja su imali drugi slovenski narodi federacije. Na taj način su Albanci lišeni jednakih javno proklamovanih i obećanih prava na nacionalni i politički subjektivitet, a samim tim i na samoupravljanje i samoopredeljenje koja su imali i brojčano manji slovenski narodi u bivšoj federaciji.

Uoči demonstracija koje su 1981. godine izbile na Kosovu i drugim albanskim krajevima u(pod) Jugoslavijom, pored monističkog subjekta, Saveza Komunističke Jugoslavije i onih republičkih i

pokrajinskih (SKJ: SKK/SKS/SKCG/SKM)⁶⁷, kao i njegovih satelitskih organizacija koje su delovale unutar sistema i bile potpuno u službi vlasti, delovalo je neprekidno, doduše u tajnosti, ne samo zbog monističkog političkog sistema, već i zbog još uvek kolonijalnog položaja, nekoliko ilegalnih rodoljubivih grupa i organizacija, među kojima ćemo kao one koje su bile najpoznatije na pragu 1981. godine izdvojiti NOPK/NOPKDAKJ⁶⁸, MLGK/MLOK⁶⁹, RAO/AKMLPJ⁷⁰ i brojeve formalne i neformalne grupe različitih društvenih slojeva.

“Vredno je napomenuti da je u tom periodu formirana prva albanska organizacija – AKMLPJ, koja je razbila dotadašnje šablone ilegale, na taj način što je tražila albansku republiku u okviru Jugoslavije. Takođe, tokom ove faze bi kao imperativ vremena bilo pokrenuto jedno veoma važno pitanje za albansku ilegalu, kao što je ujedinjenje ilegalnih organizacija i grupa u jedan jedinstven pokret”⁷¹.

AKMLPJ/PSARJ⁷² treba posmatrati i razumeti kao rezultat vremenskih i sistematskih okolnosti u Jugoistočnoj Evropi i šire. Pripreme za postavljanje organizacionih temelja AKMLPJ trajale su od 1975. do 1978. godine, a bez njih AKMLPJ ne bi ni postojao. Većina osnivača organizacije bili su još uvek studenti Pravnog fakulteta u Prištini.

Konačno, ideja o formiranju AKMLPJ došla je odmah nakon 10. Kongresa SKJ-a, za koji se očekivalo da će se na njemu izneti radi rešavanja i poslednji neispunjeni zahtev demonstracija iz 1968. godine za osnivanje Republike Kosovo.

---

⁶⁷ Savez Komunističke Jugoslavije/ Savez Komunističke Kosova/ Savez Komunističke Srbije/ Savez Komunističke Crne Gore/ Savez Komunističke Makedonije.

⁶⁸ Nacionalnooslobodilački Pokret Kosova/ Nacionalnooslobodilački Pokret Kosova i Drugih Albanskih Krajeva u Jugoslaviji

⁶⁹ Marksističko-Lenjinstička Grupa Kosova/ Marksističko-Lenjinstička Organizacija Kosova.

⁷⁰ Revolucionarna Arbreška Organizacija/ Albanska komunistička Marksističko-Lenjinstička Partija u Jugoslaviji

⁷¹ Prof. dr. Sabile Keçmezi -Basha, "Programet politike të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, 1878-1990", Instituti i Historisë, Priština, 2013.

⁷² Pokret za Socijalističku Albansku Republiku u Jugoslaviji.

Obzirom na to da albanski narod u bivšoj SFRJ⁷³ nije imao jedinstvenu političku organizaciju koja bi ovo pitanje tretirala kao jedinstveno, uvidelo se da je Kosovu nužno potrebna jedna politička partija koja je nezavisna i ravnopravna sa političkim partijama drugih naroda u bivšoj SFRJ, a takođe i nezavisna i ravnopravna sa Partijom Rada Albanije (PRA). PRA je svoje političko delovanje ograničio unutar granica Republike Albanije, a svaka vrsta njegovog angažovanja po pitanju Kosova je za međunarodnu zajednicu predstavljala mešanje u unutrašnje stvari druge države. Angažovanje Albanije u vezi sa kosovskim pitanjem bilo je ograničeno samo na pitanja manjina, što je bilo premalo da zaleći veliku ranu Kosova, koje je bilo polovina etničke Albanije. Nije se mogla trpeti dvostruka podela Kosova: jednom odvojenog od matične države, a potom podeljenog i pod vladavinom Srbije, Makedonije i Crne Gore. To ne samo što je prouzrokovalo nacionalnu i političku diskriminaciju, već je omogućavalo i kontinuirano ekonomsko izrabljivanje i diskriminaciju.

Sam politički status kao „nacionalna manjina“ za albanski narod pod okupacijom Jugoslavije je bio nepravedan. Svrstavanje albanskog naroda u Jugoslaviji u političkoj kategoriji „nacionalnih manjina“ je bio u suprotnosti sa realnim stanjem, jer albanski narod koji je živeo u svojim etničkim teritorijama, po brojnosti bio 3 u federaciji i veći od tri priznati naroda koji su imali svoju državnost u obliku Republike.

Savezni ustav je 28. februara 1974. godine, po prvi put, priznao i dozvolio ustav za pokrajinu Kosovo. Ali pod dvostrukom vlašću Federacije i Republike Srbije. Naime Autonomna Pokrajina Kosova bio konstitutivni element Federacije i istovremeno i konstitutivni element Srbije! Time je donekle i subjektivizam Kosova, koji je u stvari blago napredovao, ali nedovoljno, i pozicija Albanaca. Dakle, neravnopravan položaj se očigledno video i niko nije mogao da porekne nepodudarnost između opravdanih i pravednih prohteva

---

⁷³ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.

Albanaca i ograničenog faktičkog političkog i ustavnog statusa Albanaca i Kosova u toj federaciji. Dok se politička pozicija Albanaca na centralnom delu Kosova donekle poboljšala, politička pozicija Albanaca u albanskim krajevima pod vlastima Crne Gore, Makedonije i na Istočnom Kosovu pod direktnim vlasima Srbije nije se promenila i nakon pada Rankovića!

Povećanje broja učenika i studenata i njihovog obrazovnog nivoa, kao i izlazak prvih kadrova sa Univerziteta u Prištini, povoljnije politike zapošljavanja Albanaca u institucijama, održavanje kulturnih i umetničkih aktivnosti, povezanih i sa obeležavanjem nacionalnih i društvenih istorijskih događaja Albanaca, kao i, generalno, saradnja na obrazovnom i kulturnom planu sa Republikom Albanijom, nije išla u prilog srpskom nacionalizmu, koji se svim sredstvima trudio da spreči političku i društvenu afirmaciju SAP Kosova i prirodnu komunikaciju i saradnju koja je decenijama nedostajala između nasilno podeljenih Albanaca. Ignorisanje zahteva za razmatranje i rešavanje nasleđenih problema sa diskriminacijom i potrebe za proklamovanom ravnopravnošću, kao i drugi nedostaci i povremeni zastoji, neretko su obeležavani radničkim i studentskim protestima. Tako su i demonstracije od 11. marta 1981. godine prvobitno počele kao socijalni protesti zbog lošeg kvaliteta hrane i teških uslova u studentskim domovima, i u njima su učestvovali i studenti sprske i crnogorske nacionalnosti, ali i strani studenti koji su studirali na Univerzitetu u Prištini.

Nakon toga, ovi protesti su izbili kao narodna manifestacija za ravnopravnost, sa glavnim zahtevom: za republiku Albanaca u bivšoj SFRJ. Potom je, dana 2. aprila, proglašeno vanredno stanje (raspoređeno je 45 hiljada jugoslovenskih vojnika) na Kosovu. Vanredno stanje na Kosovu je nezvanično trajalo do sistemskih promena u čitavom takozvanom Istočnom bloku.

“Godine 1981. postavljen je zahtev za konstituisanje Kosova u republiku. U pozadini zahteva nalazilo se uverenje da se albanski problem u Jugoslaviji suštinski svodi na pravo da se konstituišu kao potpuno ravnopravni sa drugima, kao država sa svim individualnim i kolektivnim pravima koje su uživale republike (države) u zajednici

jugoslovenskih republika (država). Verovalo se da bi pravo konstituisanja Kosova u republiku, logično, trebalo da prethodi ujedinjenju nacije i da ujedno bude u funkciji političke stabilnosti Jugoslavije i Balkana uopšte.⁷⁴

Istoričar Ćerim Ljita (Qerim Lita), na osnovu svog istraživanja o demonstracijama iz 1981. godine u državnom arhivu bivše Republike Makedonije, između ostalog, piše: “Važno je da naglasimo da su za razliku od prvog dana, demonstracije koje su organizovane 26. marta, a zatim i one od 1-3. aprila, imale sadržaj koji je bio političkog karaktera. Među demonstrantima je formiran štab za organizovanje demonstracija. Iz bezbednosnih razloga, članovi štaba su delovali u ilegali i veoma mali broj ljudi je znao za njegovo postojanje. Pored raznih informativnih i organizacionih aktivnosti, štab je sastavio i spisak parola koje je trebalo da se koriste tokom demonstracija od 1, 2. i 3. aprila 1981. godine, ali i kasnije. Neki od sadržaja tih parola su sledeći: “Hoćemo posao-hoćemo hleba”, “Dole socijalne razlike”, “Dole buržoazija”, “Dole birokratija”, “Dole izrabljivanje Kosova”, “Dole hegemonija”, “Dole kolonizacija”, “Zahtevamo nezavisnost”, “Zahtevamo uslove”, “Dole obmana”, “Zahtevamo jednakost”, “Zahtevamo republiku”, “Zahtevamo ujedinjenje svih albanskih krajeva u jednu republiku”, “Dole kolonijalisti”, “Dole izdajnici”, “Nema mira bez slobode”, “Nema ravnopravnosti bez nezavisnosti”, “Nema ravnopravnosti bez republike” itd.”.

“U principu i na delu u tom političkom konceptu nije bilo ničeg kašnjevog, iako se zna da ona nije ostavila nikakav utisak na režim. Naprotiv, ova organizacija je duboko tretirana kao neprijateljska, nacionalistička i iredentistička, kao i sve druge, čak i opasnija, jer se ona na samom početku ogradila od zahteva za ujedinjenje sa Albanijom, i taj stav bi držala i sa mnogo članova i simpatizera. Članovi i vođe ove organizacije bili su među glavnim metama vlasti i njenih mehanizama, koja je ponekad iza kulisa uspevala da nahuška i eksponente drugih ilegalnih grupa i organizacija protiv AKMLPJ i

---

⁷⁴ Ukshin Hoti, "Politička filozofija albanskog pitanja", Tirana, 1995

njegovih aktivista, čak i u zatvorima u kojima su zajedno dugo godina izdržavali nepravedne kazne. Ovo pokazuje da nisu svi aktivisti i politički zatvorenici imali potrebnu zrelost i znanje da pravilno prosuđuju jer nisu svi imali potreban obrazovni i intelektualni nivo, kao ni potrebno iskustvo da shvate da jedna organizacija može imati na izgled liberalniji stav, kakav je bio zahtev AKMLPJ za formiranje republike Albanaca u Jugoslaviji”, ističe, između ostalog, recenzent knjige, prof. Ahmet Ćerići (Ahmet Qeriqi).

Poznato je da su demonstracije koje su izbile u proleće 1981. godine, mobilisale i naše sunarodnike u inostranstvu, uglavnom u Švajcarskoj i Nemačkoj, gde su delovali, kao i vođe rodoljubivih i revolucionarnih organizacija. U međuvremenu su te vođe, a konkretno one iz MLOK-a i NOPKDAKJ-au Švajcarskoj i Nemačkoj i – kako se kasnije saznalo – uprkos određenim organizacionim protivrečnostima i preprekama koje su im stvarali njihovi organizacioni krugovi i mreže, uspele da usklade i koordinišu javne aktivnosti i proteste koje su zajedno organizovali.

AKMLPJ je bila jedina politička organizacija iz tog vremena, koja je svojim programom pokretala pitanje republike. Njen partijski program je podržan od strane naroda i pretvorio se u opštenarodni zahtev. Jugoslovenski državni i partijski rukovodioci na svim nivoima, zajedno sa pokrajinskim rukovodstvom, ne samo što su odbijali zahteve za socijalnu i nacionalnu jednakost, već su ih proglašavali i neprijateljskim, pripisujući im nepostojeće atribute i iskrivljujući i etiketirajući ih na razne načine.

Dana 14. aprila 1981. godine, AKMLPJ je i radi otklanjanja magle koju su jugoslovenska vlast i partija pokušavale da stvore u domaćem i stranom javnom mnjenju u vezi sa pravednim zahtevima demonstranata, uputila notu CK SKJ i jugoslovenskoj vladi, i tom prilikom preuzela na sebe odgovornost za organizovanje demonstracija i još jednom ponovila ultimativne zahteve.

Četiri meseca kasnije, 14. avgusta 1981. godine, AKMLPJ je poslao pismo CK SKJ i jugoslovenskoj vladi, pozivajući SKJ na razgovore kao ravnopravni partneri i partije.

U međuvremene AKMLPJ, u okviru svoje političke delatnosti, objavio je više političke i propagandne materijale, kao što su “Teorija i praksa revolucije”, “Instrukcije za praktično delovanje”, časopisi “Revolucionari” i “Zëri i Atdheut” itd., u kojima su se, između ostalog, objašnjavala dešavanja i postavljenih zahteva prema rukovodstvu SFRJ i SKJ.

Ova organizacija je, bez obzira na to kako su se prema njoj ponašali pobornici i pretendenti svojih fiktivnih istina, bila jedna od najmasovnijih i najuticajnijih organizacija na Kosovu, posebno pre i tokom protesta i demonstracija održanih u martu, aprilu i maju 1981. godine pa do njihove jednogodišnjice i ujedinjenja 17. februara 1982. godine u Pokret za republiku (PSARJ). Činjenice i dokumenti iz tog vremena pokazuju da je do ujedinjenja u tadašnji otadžbinski pokret (PSARJ) došlo prema inicijativi i platformi AKMLPJ-a.

Činovnici albanofoni koji su bili u okviru jugoslovenskog sistema, kao sastavni deo mehanizama vlasti, su u svojoj specijalnoj borbi protiv upornog zahteva omladine, studenata i većine albanskog naroda za republiku, ponekada otvoreno, a ponekada prikriveno, aludirali na primer: *da su demonstracije Albanaca za republiku organizovali nekad UDB-a i Srbija, nekad KGB i Rusija, pa čak i Bugarska*. Ponekad su navodno ukazivali na neku vrstu opasnosti od “reakcionarnog unutrašnjeg neprijatelja u saradnji sa onim spoljnim imperijalističkim”, izvodeći nekakav zaključak, kako su govorili, da su podstreknuti i organizovani od strane Albanije i RPA⁷⁵.

Jugoslovenski državni i partijski rukovodioci su kada im je to trebalo, lukavo, u zemljama u kojima je dominirale desničarske politike napadali naše zahteve i revolucionarni pokret kao ultralevičarski, dok su u zemljama u kojima su dominirale levičarske politike, ovaj pokret nazivali reakcionarnim i ultradesničarskim. U tu svrhu su čak sastavljali posebne publikacije i članke koje su raspodeljivali u skladu sa tim potrebama.

Nakon podrške protestima na Kosovu koju je pružilo političko rukovodstvo Albanije, rukovodioci Jugoslavije su okrivili i Albaniju

---

⁷⁵ Partija Rada Albanije.

da je podstrekivala iredentističke demonstracije u Jugoslaviji. Ova podrška je doprinela da grupe i organizacije otpora donekle objedine stavove u zahtevima. Albanski politički rukovodioci Kosova su i pored toga što su se u odnosu na pravedne zahteve za nacionalnu i političku ravnopravnost pokazali oportunistima, pa čak ih i osudili i pokušali da se bore protiv njih, ipak bili prinuđeni od strane jugoslovenske vlade i partijskog rukovodstva da podnesu ostavku ili su pak razrešeni. Demonstracije koje su održane u martu-aprilu 1981. godine su ugušene u nasilju, ali otpor nije prestao. Naprotiv, on je intenziviran. Zahtev za republiku se pretvorio u politički i narodni pokret koji je uspostavio i svoje oslobodilačke mehanizme.

Svi dokumenti iz tog vremena govore da su se ove organizacije rađale latentno i spontano, bez ikakvih spoljnih podsticaja i da su rasle i razvijale se u skladu sa tadašnjim prilikama, zahvaljujući i svestranoj aktivnosti uporne borbe za bolji nacionalni i društveni život. Zapostavljanje najosnovnijih problema koji su mučili Albance u to vreme, stvorilo je plodno tlo iz kojeg su se rađale ilegalne organizacije od kojih su mnoge vremenom dekonsipirane i otkrivene od strane organa reda i bezbednosti Jugoslavije. Sve ovo je rezultiralo veoma visokom cenom za celu federaciju i njenu budućnost, što je na kraju dovelo i do njenog uništenja.

Inače, paralelni događaji u Poljskoj ispoljeni preko sindikalne organizacije "Solidarność", dokazali su systemske nedostatke i neuspeh društvene ravnopravnosti (sa naglaskom na dostojanstvenom zastupanju interesa radničke klase), u bivšoj SFRJ su demonstracije Albanaca sa zahtevima za socijalnom, nacionalnom i političkom jednakošću u bivšoj federaciji, ispoljeni preko novog političkog pokreta za albansku republiku u okviru bivše federacije, dokazale demokratske manjkavosti i neuspeh dotičnog društvenog sistema i na planu nacionalne i političke ravnopravnosti i proklamovane samouprave.

“...ako se ravnopravnost i republika ne postignu mirnim putem i sredstvima i ako situacija eskalira u oružani rat, onda nema nikakvog smisla suživot u takvoj državi kao što je Jugoslavija i u tom slučaju ćemo se mi Albanci angažovati na ostvarenju davnašnje albanske težnje: nacionalnog ujedinjenja!”⁷⁶

Uspešan put koji je prošao Albanski oslobodilački pokret

Ujedinjenje od 17. februara 1982. godine koje je postignuto između tadašnjih rodoljubivih i revolucionarnih snaga, osim ujedinjenja koje je sticajem okolnosti bilo ideološki nužno, nije rezultiralo i istinitim fizičkim ujedinjenjem u jedinstvenu organizacionu i operativnu strukturu, a koje su se u početnim fazama veoma malo međusobno koordinirale. Tadašnji patriotski pokret nastavio je da sprovodi svoju aktivnost prvobitno u dve, a zatim u najmanje tri frakcije (političke interesne grupe), što je bilo praćeno trvenjima i sukobima za političku dominaciju. Nažalost, do ujedinjenja svih struja nije došlo ni u vreme političkog pluralizma iz ‘90-ih godina na albanskim prostorima, već naprotiv, naš pokret se na svom putu, osim sa udarima od strane neprijatelja i drugim preprekama objektivne prirode, bez prestanka suočavao i sa situacijama unutrašnje borbe za poslušnost i dominaciju. Međutim, ovaj pokret je uspeo da održi i razvije kontinuitet, koji je na kraju rezultirao i oružanim ratom, međunarodnom intervencijom i proglašavanjem nezavisnosti jedino Kosova, kao bivše Autonomne Pokrajine bivše SFRJ, dok su ostali albanski krajevi pod drugim jugoslovenskim republikama ostali i dalje podeljeni i potlačeni.

Ovo ujedinjenje je prošlo kroz određene faze konsolidacije, uz jednostrane transformacije naziva iz PSARJ u NPRK/NPK⁷⁷, u skladu sa dinamičnim razvojnim okolnostima, koje su, nažalost, zahteve nacionalno određenog karaktera svele na nametnuto administrativno-geografsko određenje.

---

⁷⁶ Jedna od odluka donetih na konstitutivnoj sednici Organizacije održanoj 1978. godine.

⁷⁷ Narodni Pokret za Republiku Kosovo/ Narodni Pokret Kosova.

Ovaj put pratila je i sklonost ka prisvajanju programskih zahteva, određenih akcija, pa čak i aktivista i aktivistkinja (drugova i drugarica), čija organizaciona pripadnost nije bila javno poznata. Zato ne treba da čude pojedine aktuelne deformacije i skrnavljenje vrednosti od strane određenih pojedinaca i klanova, koji su u određenim fazama uspeli da dominiraju pokretom. Konačno, i kao rezultat ovakvog ponašanja, poput krađa, zaposedanja, pljački i razbojništava, reklo bi se da je zavladao način mišljenja da su skrnavljenje nacionalnih društvenih vrednosti, kao i akti otuđenja, otimanja i uništenja javne i društvene imovine i dostignuća do kojih se teško došlo od albanskog nacionalnog preporoda pa do sada na Kosovu i šire, postali nešto “uobičajeno” i “normalno”. U ovom slučaju ne treba isključiti ni glavne prepreke koje su izazvane infiltracijama i drugim napadima neprijatelja i drugih interesnih faktora, čak i onih međunarodnih. Međutim, možemo zaključiti da smo do sada delovali i prošli bolje od sličnih pokreta, kao što su na primer oni kurdski, tamijski, baskijski, irski i drugi, jer smo imali matičnu državu koja je na različite načine pružala svoj prirodan i nepobitan doprinos.

I pored svih znanih i neznanih teškoća, naš rodoljubivi i društveni pokret uspeo je da vodi i oslobodilačku borbu kojom je upravljao njegov mehanizam, OVK⁷⁸, kao borbu koja je realizovana proglašavanjem nezavisnosti Republike Kosovo, tačno 17. februara 2008. godine, a čiji identitet, suverenitet, integritet i istinska državnost tek treba da se konsoliduju kako u nacionalnom, tako i u društvenom smislu, zajedno sa svim potrebnim mehanizmima koji državu čine državom. I njen put ka istinskoj izgradnji države, uporedo sa albanskim, evropskim i međunarodnim integracijama, zajedno sa ekonomskim razvojem i jačanjem mehanizama javne i društvene kontrole, ostaje izazov sam po sebi. Uključivanje svih njenih bogatstava i resursa u zemlji, a posebno u albanskom iseljeništvu širom sveta (koja u međuvremenu postaje sve transnacionalnija), u strukturisanu saradnju između institucija dotičnih država –uz

---

⁷⁸ Oslobodilačka Vojska Kosova

očuvanje i razvoj pozitivnih dostignuća koje su generacije stvorile teškim radom, trudom, odricanjem i krvlju –isto tako predstavlja trenutni hitan izazov za bolju budućnost za sve.

Literatura

- Ahmet Qeriqi, romani “Burgu”, botim i vitit 2004.
- Aktgjykimi pk. nr. 167/82; Aktakuza e Prokurorisë Publike të Qarkut në Prishtinë, pp.nr. 152/82, 156/82, 158/82.
- Aktgjykim: Gjykata e Qarkut në Prishtinë, pp. nr. 100/86.
- Aktakuza pp. nr. 281/81, 31.05.1982, “Grupi i intelektualëve”.
- Aktakuza pppmnr. 111/83, 5. 12. 1983, Grupi “Shote Galica”.
- Aktpadi: Gjyqit Ushtarak në Beograd, 10.3. 1983; Aktgjykim IK. nr. 374/82-IV, Skënder Ibishi, Toger në PU 6734 në Valevë.
- Aktakuza PPQ, në Gjilan, pp. nr. 24/82, seanca gjyqësore jopublike e 2, 3 e 4 gushtit 1982.
- Aktakuza, pp. nr. 291/81, 13.5.1982; aktgjykimi i Gjykatës së Qarkut në Prishtinë, p-nr. 65/82, 23.7.1982; Aktgjykimi i Gjykatës Supreme të Kosovës, ap-kzh-nr. 93/83, 16.9.1982.
- Ethem Çeku, libri “Struktura politike e ilegales së Kosovës”, botuar nga “Argeta-LMG”, Tiranë, 2006.
- Ibrahim Qavolli (konsull i Shqipërisë dhe i dërguari i posaçëm i KQ-së të PPSH-së në Stamboll të Turqisë): Libri “Jam kosovar...!” 2008, NB “Gjon Buzuku”, faqe 199.
- Kadrie Gashi - Myrtaj, “Arbanë Qeriqi: Intervistë me veprimtaren dhe të burgosurën politike”, radioja “Kosova e lirë”, 07/02/2016 (referuar më 26.11.2021, në orën 22:27).
- Lumnije Azemi-Morina, kumtesa “Femra shqiptare e rrethit të Ferizajt në lëvizjen ilegale për çlirim kombëtar”, (f. 195-211), Instituti Albanologjik i Prishtinës në bashkëpunim me SHBPK, Prishtinë 2010.
- Naser Kuka, libri me kujtime e dëshmi “Nga lëvizja ilegale tek UÇK-ja”, SHBPK, Prishtinë 2012, f. 56-57.

- Halil Alidema, “Rilindja”, 20.3.1996, “Pikëpamje: Bunti atdhetar i pranverës ‘81”.
  - Prof. dr. Izber Hoti, “Ismail Dumoshi”, sh.b. “Faik Konica”, Prishtinë 2011, f. 222-223.
  - Qerim Lita; Materiale nga Arkiva e Republikës së Maqedonisë, publikuar në të përditshmen informative “Koha”, datë 3 prill 2011.
  - Ramadan Pllana: shkrim në: <http://hogoshti.blogspot.ch/2011/10/xhavit-haziri-heri-i-merituar-nga.html>; Intervistë në: <http://hogoshti.blogspot.ch/2011/10/ramadan-pllana-interviste-ne.html> (referuar më 26.11.2021, në ora 22.:28)
  - “Rilindja”, 26.9.1981: “Raporti i Komisionit për Përcaktimin e Përgjegjësisë të Mahmut Bakallit”.
  - Salih Mehmeti, “Vështrim historik i lindjes dhe zhvillimit të PKMLSHJ”, shkrim analitik i bërë në vitin 2015 me porosi nga printgëra.ch
  - Sinan Hasani, “E vërteta dhe mashtrimet”, faqe 26/27, 196//197, 198/199 dhe 200/201, Qendra për informata dhe publicitet, 1986, Zagreb.
1. www.pashtriku.beepworld.de/files/Fotodemo.1981/gjykimet/osman_osmani_per_skender_ibishin_21.4.08.htm(referuar me 19.12.2021, në orën 11.08)
  2. pashtriku.beepworld.de/files/Fotodemo.1981/gjykimet/skender_ibishi_denimi_i_ushtareve_shqiptar_ne_apj.htm (referuar me 19.12.2021, në orën 11.09)
  3. www.radiokosovaelire.com/skender-ibishi-17-shkurti-i-vitit-1982-nje-date-me-ambicie-ende-te-paperfunduara/ (referuar me 19.12.2021, në orën 11.10)
  4. <https://www.radiokosovaelire.com/ahmet-qeriqi-segmente-nga-vazhdimesia-e-veprimtarise-clirimtare-nga-viti-1945-deri-ne-vitin-1998-ii-2/>
  5. <https://www.radiokosovaelire.com/osman-osmani-programi-politik-dhe-operativ-i-pkmlshj-se-ne-vitin-1978-iv/>
  6. TV Dielli, 07.05.2017, Intervistë - Osman Osmani, (<https://youtu.be/z9UKFKJE3AA>)
  7. <https://printegra.ch/17-shkurti-historik-39-vjetori-i-levizjes-per-republike-13-vjetori-i-pavaresise-se-kosoves/>

Indeksi i emrave

A

- Abdullah Prapashtica 12, 14, 22, 26, 40,
42, 44, 50, 51, 52, 54, 56, 58, 60, 62,
63, 74, 79, 84, 87, 88, 96, 122, 131,
133, 144, 154, 156, 167, 168, 170,
191, 202, 227, 230, 231, 252, 262
- Abdyl Borovci 120
- Abdyrrahim Limani 63
- Adem Demaçi 11, 68, 71, 113, 221, 267
- Adem Dërvisholli 60, 62, 79
- Adem Grabovci 64, 208
- Adem Krasniqi 85
- Adem Prapashtica 60, 62, 79, 84, 85
- Adem Zeqir Prapashtica 84
- Adil Jonuzi 244
- Adnan Asllani 244
- Afrim Abazi 79, 88, 89, 91, 156
- Afrim Hoti 63, 208
- Afrim Zhitia 63, 232, 243
- Agim Blakqori 58
- Agim Kasami 64
- Agim Kasumi 121
- Agim Krasniqi 119, 120, 123
- Agim Mehmeti 246, 247
- Agim Ramadani 123
- Agim Sinani 58, 62
- Agim Sylejmani 22, 152, 157, 159, 165,
197, 229, 248
- Agim Vinca 269
- Agron Ramadani 89
- Ahmet Islami 102
- Ahmet Qeriqi 4, 11, 22, 112, 193, 216,
227, 228, 280, 287, 293, 301, 308,
315, 321, 328, 335, 342, 348
- Alajdin Rrahmani 64
- Aleksandër Rankoviç 221
- Ali Biba 89
- Ali Lajçi 105, 108, 208
- Ali Shukriu 86
- Andre Heywood 70, 282, 295, 310, 323,
337
- APJ 45, 49, 50, 52, 55, 58, 60, 62, 92, 157,
190, 194, 222, 236, 238, 265
- Arif Elezi 198
- Arif Shahini 89
- Armend Shkoza 192
- Arsim Beisha 4, 7
- Asllan Fazliun 86
- Avdi Gjata 22, 224

Avdi Krasniqi 64
Avdullah Prapashtica 14
Avdush Gashi 32
Azem Vllasi 87, 104
Azizi Kelmendi 146
Aziz Vishi 89

B

Bahtir Ahmeti 32, 40, 41, 42, 43, 44, 46,
55, 60, 62, 63, 74, 79, 130, 139,
141, 144, 154, 159, 161, 162, 164,
183, 204, 231
Bajram Gashi 32, 63, 193
Bajram Qorolli 64
Bajram Shaqiri 89
Bajrush Behrami 197
Bajrush Xhemaili 64, 207
Bardhyl Mahmuti 63, 207
Bashkim Ibishi 43
Bashkimi me Shqipërinë 22
Bashkim Kursani 159, 206
Bedri Bahtiarri 208
Bedri Bahtijari 63
Bedri Tahiri 4, 17
Bejadin Hasani 63, 141, 275
Beqir Beqa 63, 243
Berat Luzha 267, 268
Blerim Muriqi 244
Bogdan Vujiç 163, 164, 190, 207
Borislav Laliq 99
Branka Magash 101
Bujar Hoxha 135
Burhan Hasani 63

D

Daut Azemi 89

E

Ejup Ahmeti 196
Emin Kelmendi 63
Emin Krasniqi 268
Enver Hoxha 69
Enver Robelli 193
Ethem Çeku 269, 348
Ethem Reçica 36

F

Fadil Hoxha 83, 86
Fadil Vataj 63, 232, 243, 275
Fahrije Osmani 79, 85
Fahrush Hajrullahu 89
FARK 116
Fatime Gjinolli 79, 89
Fatmir Abdyli 89
Fatmir Avdullahu 89
Fatmir Bajrami 15, 79, 82, 88, 89, 122,
240
Fatmir Graiçevci 14, 79, 82, 85
Fatmir Hyseni 89
Fatmir Kukleci 244
Fatmir Neziri 89
Fatmir Z. Graiçevci 14
Faton Topalli 12, 14, 22, 74, 79, 82, 84,
88, 89, 122, 132, 156, 167, 170,
202, 215, 230, 244, 256

Fehmi Berisha 22, 64, 229, 250
Fehmi Hajrullahu 79, 89
Ferid Çollakun 206
Ferinaze Isufi 89
Feriz Hoti 194, 264
Fetah Shemsiu 63
Fitim Fitimi 230
Fitim Ramadani 87, 88
Fjolla Skënder Ibishi 226
Florije Hajrullahu 89
Fran Karaqi 198
FSK 252

G

Gani Bytyçi 197
Gani Koci 267
Gani Krasniqi 269, 271
Gazmend Bajrën 89
Gjon Serreçi 221

H

Halil Alidema 63, 79, 98, 100, 117, 122,
139, 204, 208, 230, 232, 349
Halil Mehmeti 89, 156
Halil Mehmeti, 43
Halil Selimi 63
Halit Osmani 89
Hamdi Ibishi 17, 31, 33, 34, 35, 41, 183,
216, 261, 262, 277
Hamëz Kryeziu 64
Hamzë Azemi 89
Hanumshahe Begesholli 88

Haqif Mulliqi 150
Hasan Malës 171
Hasan Selimi 89
Hasan, Shaban e Fetah Shemsiu 63
Haxhi Ferizaj 64
Haxhi Neziraj 58
Hilmi Gashi 194
Hilmi Mehmeti 32, 41, 42, 44, 55, 130,
154, 205, 231
Hivzi Dragidella 32
Hydajet Hyseni 22, 26, 208, 220, 269
Hysen Shehu 89
Hyzri Osmani 89

I

Ibrahim Deda 63
Ibrahim Kastrati 64, 146
Ibrahim Krasniqi 64
Ibrahim Qavolli 348
Ibrahim Xhemajli 63, 243
Ibrahim Zogiani 196
Ibush Kllokoqi 206
Ilmi Ramadani 267, 268
Imer Shahini 89
Imrane Abdullahu 89
Imri Ilazi 88, 89, 156
Isak Begesholli 88
Islam Vishi 89
Ismail Dumoshi 42, 349
Ismail Haradinaj 63
Ismail Syla 64
Ismet Azemi 89
Ismet Begolli 140

Isuf Ismaili 22, 213, 227
Izber Hoti 349

J

Jakup Bytyqi 196
Jakup Krasniqi 267, 268, 269
Jakup Shyti 64
Januz Januzi 63, 208
Jusuf Gërvallën 114
Jusuf Shushka 261

K

Kadri Cakiqi 32, 40, 41, 42, 44, 55, 58, 62,
79, 122, 130, 144, 154, 155, 161,
206, 231
Kadrie Gashi 14, 79, 89, 348
Kadri Halimi 221
Kadri Kryeziu 63
Kadri Luzha 64
Kadri Zeka 114, 172
Kaplan Ademi 58, 62
KGB 288, 303, 316, 330, 343
KOS 26, 45, 191, 222, 265
Kosova e Lirë 216, 227, 274, 277
Kosova Republikë 53, 62, 87, 88, 98, 132

L

Lasgush Poradeci 18
LDK 116, 117, 118, 119, 120, 126, 232,
244, 246, 262, 263
Lekë Nikolla 32, 42, 55, 130, 154, 231

Lëvizjen për Republikë 110, 114, 139,
288
Lidhja e Prizrenit 51, 54, 113
LKÇK 116
LKJ 72, 79, 80, 81, 91, 93, 101, 277, 283,
288, 296, 297, 302, 324, 325, 329
Llazar Kolishevski 99
Llazar Mojsov 101
LNÇKVSHJ 102, 110, 114, 139, 167, 168,
169, 170, 171, 283, 287, 296, 301,
324, 329

LPK 116, 234, 242, 244, 291, 305, 332
LPRK 116, 291, 305, 332
LRBSH 68, 205
LRSHJ 168, 169, 170
LRSSHJ 19, 66, 110, 114, 116, 167, 171,
234, 283, 288, 291, 297, 302, 305,
324, 330, 332
Lufti Maqedonci 14
Lule Siqani 195
Lumnije Azemi 79, 89, 348
Lutfi Ajazi 159, 164, 165, 206, 207
Lutfi Maqedonci 14, 82

M

Mahmut Bakalli 45, 86, 96, 97, 101, 104,
157, 349
Makfire Maqedonci-Canolli 22, 161, 184
Marigonë Skënder Ibishi 258
Marko Loliq 76, 79
Martin Çuni 12, 14, 76, 79, 87, 192, 277
Mehmet Bislimi 63
Metush Krasniqi 221, 262

Mikreme Demiri 89
 Milaim Jashari 63, 88, 208
 Miodrag Gjukiq 99
 Mirosllav Kërlezhën 149
 Muhabi Azemi 89
 Muhamet Haklaj 63
 Muhamet Mjeku 117
 Muharrem Mjeku 150
 Muhamet Tërnavë 204
 Muj Shabani 208
 Murat Bytyqi 22, 63, 122, 187, 228, 242,
 245
 Murat Gecaj 194
 Murat Musliu 63, 208
 Murteza Plavci 58
 Murtez Plavci 62
 Musli Dragaj 261
 Musli Kosumi 244
 Mustafë Arifi 32, 34, 36, 37, 41, 231
 Mustafë Venhari 68
 Mustafë Mulloli 205

N

Nadije Ramadani 89
 Naile Ibishi 31, 230
 Naim Hajrullahu 89
 Naim Mahmudi 14
 Naim Maloku 194
 Naim Nuredini 89
 Naim Sadiku 89
 Naim Shala 64
 Naser Kuka 89
 Naser Limoni 58

Nazim Azemi 79, 89
 Nazmi Hoxha 63
 Nazmije Sylë 79, 85, 89
 Nazmi Shahini 89
 Nazmi Zeka 195
 Nehat Emrullahu 195
 Nexhat Tërstena 89
 Nexhmije Gecaj 194
 Nezir Myrtaj 63, 208, 274
 Nuhi Muhadri 64
 Nysret Ahmeti 12, 40, 58, 62, 79, 87, 122,
 130, 144, 161, 209
 Nysret Behluli 89
 Nysret Hajdari 22, 122, 227, 230

O

ODN 68
 OMLK 114, 139, 169, 171, 218, 283, 287,
 296, 301, 324, 329
 Organizata për Republikë 89
 Osman Bytyqi 85
 Osman Dumoshi 42
 Osman Maqedonci 79, 90
 Osman Osmani 1, 3, 4, 5, 11, 12, 13, 14,
 15, 18, 20, 22, 24, 25, 27, 32, 40,
 41, 42, 43, 44, 50, 51, 53, 54, 55,
 56, 58, 60, 62, 63, 79, 85, 87, 89,
 122, 130, 131, 144, 154, 156, 159,
 161, 162, 167, 168, 170, 171, 191,
 192, 202, 204, 205, 206, 207, 210,
 212, 215, 230, 231, 242, 244, 256,
 271, 349

P

Pajazit Krasniqi 63
PDK 126, 232
Pjetër Bogdani 17
PKMLSHJ 12, 13, 15, 19, 22, 27, 40, 49,
51, 57, 60, 62, 63, 66, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91,
92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 108, 109, 110,
112, 113, 114, 116, 132, 134, 141,
144, 156, 157, 158, 160, 161, 167,
168, 169, 170, 171, 191, 216, 231,
234, 236, 237, 278, 280, 283, 287,
288, 293, 296, 297, 301, 302, 321,
324, 325, 328, 329, 330, 349
PPSH 72, 77, 135, 284, 288, 297, 303, 325,
330, 348
“Pyetja” 75, 82

Q

Qerim Lita 98, 286, 300, 314, 327, 341,
349
QIK 118

R

Rafiz Halili 79
Rafiz Haliti 89
Ramadan Avdiu 64, 197
Ramadan Behluli 58
Ramadan Bunjaku 208

Ramadan Haziri 88
Ramadan Pllana 349
Ramadan Shala 68
Ramë Buja 267, 268, 269
Ramiz Gashi 32, 42, 154, 231
Ramush Topalli 79, 89
Rashit Mehmeti 88
Ratko Kelleviq 190
Regula Bachmann 227, 240
Remzi Bunjaku 123, 244
Republikës së Kosovës 14, 22, 53, 60, 72,
80, 83, 84, 92, 94, 102, 104, 120,
135, 156, 158, 202, 223, 238, 271,
283, 291
Republikës Shqiptare të Kosovës 54
Reshat Avdiu 63, 196
Reshat Gashi 89
Revolucioni 60, 62, 75, 77, 81, 83, 93, 97,
288, 343
Rexhep Gjergji 120
Rexhep Maqedonci 12, 14, 42, 51, 58, 62,
79, 122, 131, 154, 160, 161, 236,
237, 238, 252
Rifat Berisha 221
Rifat Kafexholli 64
Rizah Matoshi 88, 89
RPSSH 80
Rrahman Krasniqi 64
Rrahman Morinës 87
Ruzhdi Ibrahimimi 197
Ruzhdi Shahini 89

S

- Sabile Keçmezi - Basha 283, 311, 324
Sabit Gashi 102
Sabit Mushicës 182
Sabit Veseli 63
Sabit Vesli 243
Sabri Novosella 1114, 67, 168, 170
Sadik Ibishi 31, 199
Sadik Sutaj 64
Sadik Zabeli 63
Sahit Mushica 196
Salih Mehmeti 114, 349
Sami Frashëri 244
Sami Kurteshi 63, 208, 243, 275
Sami Peja 267, 268
Sami Qorolli 64
Sejdi Leku 63, 208
Sejdi Sejdiu 79, 89
Selatin Novosella 267, 268, 269
Selatin Zeneli 82
Selim Deliu 89
Selim Luli 63
Selver Nuhiu 22, 123, 228, 242, 246
Sevdije Gjinolli 89
Sevi Agolli 4, 24
Shaban Shemsiu 208
Shahadije Neziri 89
Shaip Veseli 89
SHBPK 267, 268, 269, 348
Shefki Aliti 197
Shefqet Hashani 140, 141
Shemsedin Hashani 195
Sherafedin Sylejmani 261
Sherif Frangu 89
Sherif Krasniqi 63
Shtabi Organizativ i Demonstratave 87
Shukri Musliu 89
Shyqeri Gjinolli 79, 89
Shyqri Gjinolli 14
Sinan Hasani 97, 349
Skënder Emërllahu 89
Skënder Hajdari 4, 79, 89, 117, 213
Skënder Haxhi Ferizaj 64
Skënder Ibishi 11, 12, 15, 18, 19, 20, 21,
22, 24, 25, 26, 27, 32, 34, 36, 37,
38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48,
51, 53, 54, 55, 57, 63, 79, 92, 117,
119, 126, 127, 130, 132, 142, 147,
161, 166, 171, 182, 183, 186, 187,
190, 191, 192, 193, 194, 195, 196,
199, 202, 203, 204, 205, 207, 208,
209, 212, 213, 214, 215, 217, 219,
220, 221, 223, 224, 225, 226, 227,
228, 229, 230, 231, 232, 233, 234,
235, 236, 238, 240, 241, 242, 243,
244, 246, 248, 250, 251, 252, 253,
255, 257, 258, 260, 262, 264, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 272, 273,
274, 275, 276, 277, 278, 280, 293,
294, 308, 321, 335, 348
Skënder Kastrati 117
Skënder Sopën 89
Skënder Vardari 102, 194, 207
Smajl Rugova 244
Sokol Kosumi 194
Sokol Metaj 64
Sylejman Ahmetaj 22, 33, 259

T

Tahir e Nexhmije Gecin 262
Tahir Pollata 200
Tahir Turkaj 64, 208
Taip Zeka 63, 172
Teoria dhe praktika e revolucionit 74,
81, 288
Teuta Vinca 89
Teuta Zymberi 88
Tito 70, 295, 310, 323
TMK 126, 232, 252

U

UÇK 22, 100, 108, 116, 123, 213, 216, 230,
234, 244, 250, 256, 268, 271, 272,
274, 278, 291, 306, 333, 348
UDB 88, 89, 91, 105, 108, 109, 114, 235,
236, 288, 316, 330, 343
Ukshin Hoti 66, 230, 286, 300, 314, 327

V

Vahedin Azemi 14, 74, 79, 89, 102
Vezire Kiki 89
Vjosa Bajraliu Grajqevci 195

X

Xhafer Ademi 58
Xhafer Durmishi 167, 168, 170, 171
Xhafer Shatri 111, 171, 190
Xhavit Haziri 89

Xhavit Kuçi 206
Xhemajl Rashiti 89
Xhevahire Avdullahu 89
Xhevahire Rrahmani 89
Xhevat Ademi 64
Xhevat Ademin 208
Xhevat Hasani 22, 229, 255, 257
Xhevdet Hamza 86
Xhevdet Sylën 276
Xun Çeta 193

Y

Ymer Hasani 140

Z

Zeqë Kastrati 244
Zeqir Berisha 32, 195
Zëri i Atdheut 60, 62, 77, 81, 83, 93, 96,
288, 343
Zija Shemsiu 208
Zyrafete Krasniqi 79

Shënim për autorin

Osman (Zenel) Osmani ka lindur në Prishtinë, ku dhe ka ndjekur shkollimin fillor, të mesëm (Akademinë Pedagogjike), si dhe studimet në Fakultetin Juridik. Në verën e vitit 1975, bashkë me Rexhep Maqedoncin e Abdullah Prapashticën, angazhohet në një grup atdhetar me shkurtesën ORA (e emëruar edhe si “Organizata Revolucionare Arbëreshe”), prijëse e Organizatës për Republikën Shqiptare në Jugosllavi - PKMLSHJ, të cilën e formuan në verën e vitit 1978 në Prishtinë, bashkë me veprimtarë të tjerë. Platforma e saj për Republikë u përkrah zëshëm dhe botërisht nga populli në pranverën e vitit 1981.

Autori, pas arratisjes nga vendi, në nëntor 1981, si anëtar i Komisionit për Bashkim, në kuadër të organizatës PKMLSHJ, merr pjesë në bisedimet për bashkimin e organizatave të tjera atdhetare të kohës. Ai është bashkëthemelues i Lëvizjes për Republikën Shqiptare (LRSSHJ) më 17 shkurt 1982 në Ankara të Turqisë dhe, më pas, edhe më 15 maj 1982 në Biel-Bienne të Zvicrës.

Nga nëntori 1983 jeton në Zvicër, ku krahas punës së pandërprerë profesionale, arsimimit të lartë dhe veprimtarisë në kuadër të Lëvizjes Atdhetare, është angazhuar në dobi të komunitetit shqiptar gjithandej, si dhe në jetën shoqërore e politike të Zvicrës.

Në Zvicër fillimisht është arsimuar në fushën psiko-sociale, duke marrë titullin e trajnuesit për *Debriefing*-un psikologjik e, më pas, ka studiuar për animator socio-kulturor në Cyrih, ku ka marrë titullin e “Punonjësit të diplomuar social”. Ka kryer edhe studimet pasuniversitare për udhëheqje personalitë dhe aftësim praktikantësh.

Falë angazhimit të tij për vite të tëra, ka ushtruar edhe mandate të ndryshme politike. Njihet si shqiptari i parë që është zgjedhur në një Parlament Kantonal të Zvicrës (2005) dhe si nismëtar e drejtues i projektit partiak për krijimin e strukturës për pjesëmarrje politike të emigrantëve në kuadër të forcës së dytë politike në vend, Partisë Socialdemokrate të Zvicrës. Ai është zgjedhur në organet më të larta të kësaj force politike dhe ka vepruar e përfaqësuar interesat e socialdemokratëve me sfond migracioni, derisa doli në pension.

Është angazhuar për bashkëpunimin dhe marrëdhëniet mes popujve e institucioneve të Zvicrës e vendeve tona amë (kryesisht Kosovë e Shqipëri) dhe përfshirjen e diasporës në politikat ndërshtetërore, si dhe në institucionalizimin e bashkëpunimin me partitë e subjekteve simotra të Zvicrës me ato në Kosovë e Shqipëri.

Dhjetë vitet e fundit të karrierës së tij profesionale ka punuar si sekretar Politik për Migracionin në sindikatën më të madhe të Zvicrës, UNIA, ku ndër të tjera ka qenë përgjegjës edhe për dosjen e Marrëveshjes Ndërshtetërore për Sigurimet Shoqërore mes Zvicrës dhe Kosovës, rifuqizimi i së cilës është histori suksesi, kryesisht falë angazhimit të tij.

Përmbajtja

Ahmet Qeriqi: Një libër i çmuar për veprimtarin, ushtarakun, luftëtarin dhe idealistin Skënder Ibishi	9
Bedri Tahiri: Njeriu që bëri epokë.....	15
Sevi Agolli: Një epokë e madhe me njerëz të mëdhenj.....	22

KAPITULLI 1

FËMIJËRIA DHE SHKOLLIMI I SKËNDER IBISHIT

Një familje me tradita atdhetare.....	28
Vendlindja stërgjyshore	28
Familje me traditë atdhetare.....	29
Fëmijëria.....	32
Gjenerata frymëzon gjeneratën	32
Në gjimnazin ushtarak të Beogradit.....	34

KAPITULLI 2

KONTRIBUTI I SKËNDER IBISHIT PËR KOSOVËN DHE VITET E BURGUT

Lufta e gjatë ilegale për Kosovën Republikë	38
Angazhimi në lëvizjen ilegale të kohës	38
Lufta e heshtur ilegale para pranverës 1981 për Kosovën Republikë.....	38
Këshilltar për Çështjet Ushtarake në organizatë	41
Arrestimi dhe burgosja.....	44
Vrazhdësia e shërbëtorëve shqiptarë të sistemit jugosllav.....	45
Dëshmitarët e rrejtshëm shqiptarë	46

Aktgjykimi dhe dënimi.....	47
Dënimi dhe vuajtja e burgut.....	61

KAPITULL 3

ORGANIZATA ILEGALE "PARTIA KOMUNISTE MARKSISTE-LENINISTE SHQIPTARE NË JUGOSLLAVI"

Krijimi i lëvizjes së re politike (1975-1982: PKMLSHJ-LRSSHJ).....	65
Shqiptarët në(n) Jugosllavi pas Luftës së Dytë Botërore	65
Bërthama e parë	70
Mësimet nga përvoja e ilegales.....	71
Bartësit kryesorë të aktivitetit	77
Tri fazat e aktivitetit	78
PKMLSHJ-ja, organizatore e kërkesës për Republikë	79
Majtizmi i PKMLSHJ-së.....	79
Formimi i ORSH-së në kuadër të PKMLSHJ-së.....	80
Dëshmi mbi aksionet, aktivitetet dhe veprimtarinë konkrete	80
Veçoritë e platformës politike të PKMLSHJ-së për Republikën.....	81
Disa nga veprimet e PKMLSHJ-së më 11 dhe 26 mars 1981.....	82
11 marsi 1981	82
25 e 26 marsi 1981	83
27 marsi 1981 në Ferizaj.....	85
28 marsi 1981	87
Roli historik i heronjve të panjohur	88
Aksione të tjera të PKMLSHJ-së	90
Homogjenizimi kombëtar	92
Përvjetori i parë i vitit 1981	100
Zbulimi i aktivitetit të PKMLSHJ-së	100
Struktura dhe përmbajtja e anëtarësisë së ndjekur politikisht e penalisht të PKMLSHJ-së.....	101
Qëndrimi i autonomistëve	102
Lufta speciale kundër Lëvizjes së re dhe aktorëve të saj	103

Qëndrimi i një pjese të ilegales.....	106
Përpjekjet për bashkërenditje të aktivitetit.....	107
Puna në drejtim të bashkimit të organizatave ilegale.....	111

KAPITULLI 4

ROLI I SKËNDER IBISHIT NË LËVIZJEN POLITIKE TË KOHËS

Angazhimi i mëtejshëm në veprimtarinë atdhetare	115
Komisioni për Informim	115
Komisioni për Luftimin e Huliganizmit dhe Delikuencës.....	116
Komisioni i Solidaritetit.....	116
Kontributi profesional për ngritjen dhe organizimin luftarak të masave popullore	117
Arratia jashtë Kosovës	118

KAPITULLI 5

KTHIMI NË KOSOVË DHE SËMUNDJA

Njeriu i të gjithëve.....	124
Kthimi në Kosovë	124
Skënderi ishte i të gjithëve.....	125

KAPITULLI 6

INTERVISTA TË SKËNDER IBISHIT

Intervistë: “Gjithmonë kemi besuar në fitore”	128
Intervistë: Forcën tonë nuk mund ta thyejë asgjë	140
Kjo armatë s’ka qenë kurrë popullore.....	140
Ibrahim Kastratin e vranë mizorisht.....	144

KAPITULLI 7

SHKRIME NË VETËN E PARË

Kujtime dhe opinione të Skënder Ibishit	150
Shkronjat nga largësia	150
Udhëtim në heshtje	150
Ngjarjet e vitit 1981 në Kosovë dhe Armata Jugosllave	151
Arsyet e burgosjes sime	152

Rrymimi i ri politik i shqiptarëve në ish-RSFJ	153
Angazhimi, detyrat dhe veprimtaria ime në ish-Organizatën për Republikë - PKMLSHJ	154
Synimet programore e politike të ish-organizatës PKMLSHJ.....	156
Vrazhdësia dhe ligësia e inspektorëve dhe e hetuesve shqiptarë	157
“Dëshmia” e Rexhep Maqedoncit para oficerëve dhe ushtarakëve jugosllavë	158
Vizita e Osman Osmanit dhe Bahtir Ahmeti tek unë në Valevë, më 8 mars 1981	159
Udhëtim i panjohur	160
Ballafaqimi dhe telegrami	161
17 shkurti i vitit 1982, një datë me ambicie ende të papërfunduara.....	164
Opinion nga Skënder Ibishi	164
Dokumenti i Bashkimit të 17 shkurtit 1982 në LRSSHJ	165
Taip Zeka.....	170
Në njëvjetorin e vdekjes së atdhetarit e veprimtarit Taip Zeka.....	170

KAPITULLI 8

BOTA POETIKE E SKËNDER IBISHIT DHE VARGJE PËR SKËNDER IBISHIN

Nënë.....	174
Një njeri	176
JO.....	177
Udhëtim në heshtje	178
Makfire Maqedonci-Canolli.....	182
Nga jeta u nda një zemër atdhetare.....	183

KAPITULLI 9

TË TJERËT PËR SKËNDER IBISHIN - MENDIME, THËNIE, VLERËSIMET..

Mendime, thënie, vlerësime.....	188
Metë dhe Xhafer Shatri “Oficeri i APJ-së, pjesëtar aktiv i Rezistencës”	188

Radioja “Kosova e lirë”, 06/07/2017: U nda nga jeta veprimtari dhe i burgosuri politik i viteve ‘80, Skënder Ibishi.....	189
Dhembje për njerëz të panjohur!.....	190
“Po. Skënderi e deshi Shqipërinë... ..	192
Kjo vdekje e parend, e pamëshirshme!	193
Sadik Ibishi	197
Në vend të fjalëve, heshtje e lot... ..	197

KAPITULLI 10

FJALË PËRKUJTIMORE PËR SKËNDER IBISHIN

Faton (Ramush) Topalli: Na la luftëtari për liri e drejtësi.....	200
Bahtir (Adem) Ahmeti: Skënder Ibishi, veprimtar i devotshëm i çështjes kombëtare	202
Kadri (Sheqë) Cakiqi: Skënder Ibishi, miku im i jetës	207

KAPITULLI 11

AKADEMI PËRKUJTIMORE

Akademia përkujtimore Prishtinë	210
Isuf Ismaili: Shembull se si duhet punuar për atdheun	211
Ahmet Qeriqi: Jeta dhe vepra e Skënder Ibishit, një tërësi e veçantë në shërbim të kombit e atdheut	214
Ja si e kishte përkufizuar konkretisht lëvizjen atdhetare të kohës Skënder Ibishi	215
Hydajet Hyseni: Luftëtar lirie në gojë të lubisë shoviniste.....	218
Avdi Gjata: Kuraja e Skënderit na i lehtësonte hallet jetësore dhe vështirësitë e burgut	222
Taulant Skënder Ibishi: Fjala falënderuese	224
Fjolla Skënder Ibishi.....	224
Tubim përkujtimor për Skënder Ibishin	225
Fitim Fitimi (Nysret Hajdari) Skënder Ibishi - emër i pavdekshëm i shqiptarisë	228
Këshilltari për Çështjet Ushtarake në Lëvizjen Atdhetare të kohës.....	229
Armata Jugosllave asnjëherë nuk ka qenë popullore.....	230

Pajtuës, bashkues dhe i dashur me të gjithë	230
Abdullah (Zeqir) Prapashtica: Oficeri i ilegales, Skënder Ibishi - legjenda që nuk vdes kurrë	232
Legjendat nuk vdesin kurrë!	233
Seanca e jashtëzakonshme e gjyqit ushtarak jugosllav	234
Befasia e dytë!	235
Regula Bachmann: Ai ishte një burrë trim dhe i sinqertë!	238
Murat Bytyqi: Te Skënder Ibishi spikaste serioziteti dhe afria shoqërore	240
Ditë e dhembjes së madhe	242
Selver Nuhiu: Njeri i vlerave kombëtare e njerëzore	244
Agim Sylejmani: Kujtimet për Skënderin mbesin të pashlyera... ..	246
Fehmi Berisha: Sakrifikoi shumë, por nuk e lanë ta prekte ëndrrën me dorë	248
Xhevat Hasani: Skënder Ibishi u kujtoftë ndër breza	253
Marigonë Skënder Ibishi: Fjala falënderuese	256
Sylejman Muharrem Ahmetaj: Trimëria, besnikëria dhe vendosmëria e Hamdi e Skënder Ibishit	257
Ideator e ndërtues i rrjetit organizativ shembullor	260
Feriz Hoti: Skënderi ishte engjëlli mbrojtës i ushtarëve shqiptarë në Valevë	262
Selatin Novosella: Skënder Ibishi, atdhetar i devotshëm	265
Gani Krasniqi: Skënder Ibishi, atdhetar i përkushtuar për çlirimin dhe bashkimin kombëtar	269
Nezir Myrtaj: Si e njoha Skënder Ibishin	272
Martin Çuni: Rrënjët dhe liria: Skënder Ibishi, atdhetar i paepur	275

KAPITULLI 12

FJALA PËRMBYLLËSE

Fjala përmbyllëse	278
Rrugëtimi i suksesshëm i Lëvizjes Çlirimtare Shqiptare	288
Abschliessendes Wort	291
Der erfolgreiche Weg der albanischen Befreiungsbewegung	303

Concluding remarks	306
The successful path of the Albanian Liberation Movement...	316
Mots de conclusion	319
La voie du succès du mouvement de libération albanais	330
Završna reč	333
Uspešan put koji je prošao Albanski oslobodilački pokret	343
Literatura	346
Indeksi i emrave.....	348
Shënim për autorin.....	356
Përmbajtja	358

KRIJIMI I LËVIZJES SË RE POLITIKE 1975-1982: PKMLSHJ-LRSSHJ

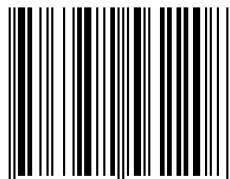
«Në vitin 1981 u shtrua kërkesa për konstituimin e Kosovës në Republikë. Në prapavijën e kërkesës qëndronte besimi se problemi shqiptar në Jugosllavi esencialisht reduktohej në të drejtën për t'u konstituuar si plotësisht i barabartë me të tjerët, si shtet me të gjitha të drejtat individuale dhe kolektive që gëzonin republikat (shtetet) në bashkësinë e republikave (shteteve) jugosllave. Besohej se e drejta e konstituimit të Kosovës në Republikë, logjikisht, do të duhej t'i paraprinte bashkimit të kombit dhe njëherazi do të ishte në funksion të stabilitetit politik të Jugosllavisë dhe të Ballkanit në përgjithësi».

Ukshin Hoti
Filozofia politike e çështjes shqiptare,
Tiranë, 1995

«...nëse barazia dhe republika nuk arrihen në rrugë e me mjete paqësore dhe nëse gjendja përshkallëzohet deri te lufta e armatosur, atëherë nuk ka kuptim bashkëjetesa në një shtet të tillë, siç është Jugosllavia dhe, në një rast të tillë, ne shqiptarët do të angazhohemi për jetësimin e aspiratës së kamotshme shqiptare: bashkimin kombëtar!»

**Një nga vendimet e miratuara në mbledhjen
konstituive të Organizatës në vitin 1978**

ISBN 978-3-9525622-0-8

9 783952 562208 >